RAGIPPAŞ
2281

انغليقان كليساسنه جواب

٣١٣٥٧

مؤلفی

شیخ عبدالعزیز جاویش

مترجمی

محمد عاكف

نومرو
٢٦١

استانبول : شهزاده باشی — اوقاف اسلامیه مطبعه‌سی
١٣٤٠ — ١٣٤٢

T. C.
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
RAGIP PAŞA KÜTÜPHANELİĞI
MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı: 2281

توركيا
بيوك ملت مجلسى حكومتى امور شرعيه و اوقاف وكالتى
تدقيقات و تأليفات اسلاميه هيئتى

~~٣٢٥٧~~

نشرياتى
٩

انغليقان كليساسنه جواب

مؤلفى
شرعيه وكالتى تدقيقات و تأليفات اسلاميه هيئتى رئيسى
شيخ عبدالعزيز جاويش

مترجمى
محمد عاكف

R.Y
2632
1

استانبول : شهزاده باشى — اوقاف اسلاميه مطبعه‌سى.
١٣٣٩ — ١٣٤١

1821

بش سنه قدر اولیور ، آنغلیقان کلیساسی استانبولده‌کی مشیخت مقامنه لوندره‌دن بر مکتوب کوندرمشدی : دین اسلامك روحی ، ماهیتی نه‌در ؟ بدایت ظهورندن بری بودین حیات مدنیه وفکر بشر اوزرنده نه کبی تأثیرلر حصوله کتیرمشدر ؟ بونلرك آشاغیده اجمال ایدیله‌جك دیکر برطاقم سؤاللرله برلکده ایضاحنی ایسته‌یوردی .

مشیخت مسئله‌یی کمال جدیتله تلقی ایدرك دین اسلامك اصولنه ، فروعنه واقف ذواتدن متشکل « دارالحکمه » هیئتنه کوندردی . استاد محترم ازمیرلی اسماعیل حقی بك افندی طرفندن بوموضوعه‌دائر اوزمان براثر قلمه آلینمشدی . هیئتك مظهر تقدیری اولان بومهم اثر مقصدی تأمینه هرجهتله کافی ایدی . آنجق استاد فاضل شرعیه وکیلی خواجه وهبی افندی حضرتلری بو رساله‌نك نشرندن ، یاخود آنغلیقان کلیساسنه ارسالندن اول برکره‌ده ریاستیله مباهی بولوندیغم تدقیقات وتألیفات اسلامیه هیئتنجه تدقیقنی آرزو بویوردیلر .

بونك اوزرینه انجمن اثرك احتوا ایتدیکی مباحث عالیه‌یی نظر تأملدن کچیردی . وبعض جزئی تعدیلات اجرا ایدرك نشرینه قرار ویردی . فی‌الحقیقه اسلامك عقائدینی ، احکامنی ، آدابنی تماميله محیط اولان بوتألیف کزین دین توحیدك معصوم چهره‌سنه اوزون عصرلرك ییغدیغی ظنون واوهام پرده‌لرینی ییرتمش آتمش . ناصیهٔ دینی بر چوق نسللرك أليله سورولن سیاه لکه‌لردن تمیزله‌مشدی .

بونکله برابر شرعیه وکیلی افندی حضرتلری دها مختصر ، دیکر لسانلره ترجمه‌سی دها قولای بر ایکنجی اثرك دها قلمه آلینمه‌سنی عاجزلرینه تکلیف بویوردیلر . بونك اوزرینه متوکلاً علی الله ایشه باشلادم . اثرمده سرداولونان سؤاللرك حدودی خارجنه چیقاجق دکلم . یالکز ایلریده‌کی مباحثك آکلاشیلمه‌سنی قولایلاشدیره‌جغی ایچون آیروجه برمقدمه‌یه لزوم کوردم .

سؤاللر شونلردر :

١) دین اسلام نه‌در ؟

٢) بودین فکر وحیاته نه‌لر بخش ایدییور ؟

٣) زمانمزك مزاحم متنوعه‌سنی نصل تداوی ایدیور ؟

٤) دنیایی کرك دها ایی ، کرك دها فنا بر صورتده تقلیب ایدن قوای سیاسیه ومعنویه‌یه نه دیور ؟

آنقره : عبدالعزیز چاویش

———

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

دین اسلامك ماهیتیله حیات فکریه وحیات خارجیه ساحه‌لرنده‌کی آثارینی تدقیق ایتمزدن اول کائنات بشرك رسالت محمدیه دورنده‌کی احوال وشئونی اوزرندن اجمالی برنظر کچیرمك پك مناسب اوله‌جق. مع مافیه بز بوکائنات بشردن یالکز جزیرةالعربده اوطوران امتلرله بونلرك شرقنده، شمالنده، غربنده ساکن بولونه‌رق کندیلریله سیاسی، غیر سیاسی مناسباتی اولان مجاور اقوامی قصد ایتمکده‌یز.

ادیانه واموال معلومدرکه انسان حرکاتنده طوغرو یولی بولمق رومیه وخیرایله شری آییران حدودی سچه‌رك باشقه‌لرینك حقوقنی چیکنه‌مه‌مك وعمومك منافعنی شخصی منفعتنه قربان ایتمه‌مك ایچون نعمت عقل ایله مفطور اولمشدر. آنجق انسانك صرف مادی وحیوانی اولان قسمی – که ایکی عنصردن برینی تشکیل ایتمکده‌در – چوق دفعه‌لر کندیسنك روحانی اولان عنصرینه غلبه ایدییور واوزمان ارادهٔ بشر اوکنده برچوق یوللر آچیلیور؛ تعبیر دیکرله حقوقك ساحه‌سنی، حدودینی کوسترن نشانه‌لر ییقیلیور؛ فضیلتك یوللری، ایزلری سیلینیور؛ آرتیق عدالتی، انصافی تأمین خصوصنده عقل بر موجودیت کوستره‌مز اولیور. انسانلر قدرت، ثروت اعتباریله

متفاوت اولدقجه بونلری بربرینه تجاوزدن منع ایده‌جك برقوهٔ زاجره قالمایور. اوزمان قوی ضعیفك اوزرینه چوللانیور؛ زنکین فقیره تحکم ایدییور. بشر ماده‌یه وهوساتنه طاپندقجه روح انسانینك غایه‌سی اولان فضیلتدن غفلت ایتمش؛ قوتلیلر قانونك تعقیبندن امین اولدقجه عاجزلرك بوتون حقوقنی کندیلری ایچون حلال طانیمش واو بیچاره‌لرك ضررینه اوله‌رق مادی، شخصی بوتون امللرینی تطمین خصوصنده مرحمت، عدالت نامنه هیچ برحسك منقادی اولمامش. ایشته انسانك ظهورندن بری یریوزینی طولدوران مظالمك وابنای بشردن برقسمنك دیکرینه صالدیرمه‌سنك سری بودرکه تفصیلنه مقدمه‌مزك مساعده‌سی یوقدر. بوخصوصده فضله ایضاحات ایچون معرفة النفس واخلاق کتابلرینه مراجعت ایستر.

افراد بشرك بربرینه صولتی یوزندن عاجزلرك فلاکتی آرتیور؛ ظلم یانغینلری افراد آراسنده‌کی حقوق متقابله‌نك حدودینی کوسترن نشانه‌لری یاقوب ییقیور؛ نتیجه‌ده ایسهماللر، جانلر، عرضلر مباح اولیور. ایشته بوألیم عاقبتك تحققی اوزرینه‌درکه بشر بوتون خسرانك، بوتون سفالتك منشأی کسیلان شو ماده‌دن باشقه برمعبوده احتیاج طویمه‌یه باشلایور. کندیلرینی محاط اولدقلری حرماندن قورتاره‌جق برمنجی، ساحهٔ سعادته طوغرو چیقاره‌جق برمرشد کوره‌بیلمك ایچون بویونلر اوزانیور، کوزلر آفاق امکانی سوزمه‌یه باشلایور.

فاطر حکیمك قانون أزلیسی او صورتله جریان ایتمکده‌درکه هرهانکی امتك باشی صیقیلیر، افراد آره‌سنده فتنه‌لر، فسادلر چوغالیرسه ایچلرینه بررسول، یاخود برنبی، یاخود عاقبتك وخامتنی آکلاته‌جق

بر مجدد کوندریلیر . انسانك بر یوزنده ظهورندن بری حال بویله
دوام ایتمشدر ؛ دنیانك صوکنه قدرده عینی سیری تعقیب ایده‌جکدر.

بونیلرله بو مجددلرك ظهورندن مقصد ، فساده واران شئونك
صلاحنی تأمین ایتمك، چیغرندن چیقان اخلاقی یوله کتیرمك، سقوط
ایچنده چیرپینان روحلری یوکسلتمکدر ؛ باشقه هیچ برشی دکلدر .
آنجق بونلردن برقسمی محدود ومعین امتلرك محدود ومعین دردلرینه
قارشی ینه محدود چاره‌لرله کوندریلمشدر ؛ صالح وهود علیهما السلام
ایله انبیای بنی اسرائیلك برچوقلری کبی .

برقسمی‌ده انسانلری بهیمی هوسلردن آلیقویمق وبوتون خطیئاتك
اك باشنده‌کی احتراصدن قورتارمق ایچون کلمشدرکه عیسی علیه السلام
بونلردندر. أوت، حضرت مسیح مدنی قانونلره ، مشروطی نظاملره
صاحب برقوم ایچندن ظهور ایتمشدی . یالکز بوقوم شهواتنك أسیری
کسیلمشدی، بهیمی حرصلردن باشقه هیچ برذوق ایله اویالانامایوردی.
حضرت عیسی یهودیلرك ایچدن اویله بر زمانده ظهور ایتمشدی که
مرابحه‌جیلق بشریتك قانی قوروتمش، خلق ایسه اللهی براقوب خاخاملرینه
طاپینیوردی. أوت، جناب مسیح یهودیلرله مجاورلری بولونان امتلرك
آره‌سندن اویله بر زمانده ظهور ایتدی که بوتون قرابت رابطه‌لری
تارمار اولمش، اخلاق تفسخ ایتمش، بهائم کبی ییوب ایچمکدن باشقه
حیاتك هیچ برذوقی قالمامشدی . یورکلر دین دویغوسی ، وجدان
قیغوسی کبی قوای زاجره‌دن بوسبتون خالی ایدی . بونك ایچون محرمات
آلابیلدیکنه رواج بولمش ؛ مرحمت ، شفقت میللری ایسه تمامیله
سیلینمشدی .

ایشته انسانلری دنیادن ودنیا متاعندن کمال شدتله تنفیر ایچون

عیسی بن مریمك کونا کون اصوللره مراجعت ایتدیکی ، نفسلرده‌کی
آزغینلغی کیده‌ره‌جك ، کیمسه‌سزلره ، چوجوقلره ، حاصلی بوتون
بیچاره‌لره قارشی رفق وملایمت تلقین ایده‌جك برطاقم امثال وحکایات
نقل ایلدیکی زمان أمتی بو حالده ایدی . بناءً علیه نصرانیت بوتون
یهودیلرله رومالیلرك قلبلرینه حاکم کسیلن مادیاته قارشی اعلان حرب
ایچون کلمشدی . بونك ایچوندر که جناب مسیحك رسالتی جهاتك یالکز
نفس اماره‌یه عائد قسمنه انحصار ایتدی ؛ دها اوته‌سنه کچمدی .

قوانین ونظامات اداریه‌یه کلنجه بونلری « قیصر » ه براقدی .
حق الله نامنه ایسه جناب واجب الوجودك وجدانلر اوزرنده‌کی حقوقنی
طلب ایله اکتفا ایتدی . برده ایمان وعبادتله توحید الهی‌یه دعوتده
بولوندی . صوکره ، اهل کتاب اولان یهودیلره رجال دینی معبود
اتخاذ ایتدکلرندن وابراهیم واسماعیل نامنه هیکللر دیکدکلرندن طولایی،
طبق دین اسلام کبی ، انذاراتده بولوندی . نیته کیم بئر یعقوبده
سامری قادینه شو سوزلری سویله‌مشدی : « آرتیق صادق قوللرك
اللهه اخلاص و صدق ایله عبادت ایده‌جکلری زمان کلمشدرکه
اوده بوزماندر . »

فی الحقیقه بوکونکی مذاهب نصرانیه‌دن برقسمی سن پولك دینیدر.
یوقسه عیسانك دینی دکلدر. وبونك ایچوندرکه یاری یاری‌یه پت پرستلکدر.
چونکه سن پول یهودی اولمقله برابر آلدیغی تربیه‌ده اسکندریه فلسفه‌سیله
شائبه‌دار یونان پت پرستلکی واردی . ایشته بوروحدرکه سن پولك
رومالیلر ایچنه صوقوله‌بیلمسی ایچون یول آچمشدر. چونکه بریکیلر
اوزمانکی پت پرستلکلریله اقانیم ثلثه عقیده‌سی آره‌سنده اسکی دینلرینه
معارض برشی کوره‌میورلردی .

جناب مسیح محبت اساسی اوزرینه مستند بر تهذیب اخلاق ایله اکتفا ایتدی. بونکله برابر خیر ایله شرك حدودینی کوستردی، اختیاری، یاخود اجتنابی ضروری حرکاتی بیلدیرر بر دستور اخلاقی تبلیغ ایتمدی. کذلك جناب حقه تضرع و عملی عبادت ایچون معین بر شکل کوسترمدی. عقائد الٓهیه بحثنده ایسه هیچ برشی سویلمدی. شوقدر که بر یوزنده بر آزدها قالایدی‌ده دورهٔ رسالتی بویله اوچ سنه‌یه انحصار ایتمه‌یه‌یدی، البته أمتی رؤسای دینك کیفنه براقمازدی. او رؤسای دینك که أمر دینی نفسلرینه حصر ایده‌رك عقائدی، وجدانیاتی، اشکال عباداتی تثبیت امتیازاتی باشقه‌سنه ویرمه‌دیلر. صوکره عهد عتیق، عهد جدید کتابلرینك تفسیرینی وایستر نافع، ایستر مضر اولسون کلیسانك هرهانکی بر أمرینه قارشی مناقشه‌یی صورت قطعیه‌ده تحریم ایتدیلر.

حاصلی جناب مسیح آرقه‌ده قالانلر ایچون کنیش بر بوشلق براقه‌رق کیتدی و کندندن صوکره کلن رؤسای دین او بوشلغی اویله بر طرزده طولدوردی که دهشتی یالکز اقوام نصرانیه‌یی ایکله‌تمکله قالمادی؛ عصرلرجه بوتون جهان بشریتك خسرانته سبب اولدی. شاید بالخاصه اون سکزنجی، اون طقوزنجی عصرلرده بر برینی تعقیب ایدن اختلاللر، انقلابلر اولماسه‌یدی، نه اوروپالی، نه‌ده باشقه‌سی ایچون رؤسانك مظالمندن قورتوله‌رق سعادتك یوزینی کورمك ابدیاً نصیب اولمایه‌جقدی.

جناب مسیحدن بر قاچ عصر اول هندده بودا ظهور ایتدی؛ چینده قونفوچیوس میدانه چیقدی؛ دها صوکره‌ده بر پیغمبر بحرانی اوزرینه یهودیلرك ایچندن عیسی بن مریم دنیایه کلدی. بونلر امتلرینك بوزولمش اخلاقی دوزلته‌جك؛ آره‌ده‌کی تارمار اولمش رابطه‌لری باغلایاجق؛

قاییلانمش یورکلری رقته کتیره‌جك؛ کاه امید، کاه قورقو ویره‌رك، کاه تهدید، کاه تبشیر ایده‌رك آزغین نفسلری یوله یاتیشدیره‌جقدی. برده عزملری بیتیرن، قافالری دوشونه‌مز حاله کتیرن، وجدانلری قارارتان، حیاتی چیرکین بر قیلیغه صوقان بهیمی شهوتلردن اورته‌لغی تمیزله‌یه‌جکدی.

جناب مسیحك میلادندن آلتی عصر قدر صوکره‌ده آکسزین غارحرادن یوکسه‌لن شو سس بوتون فضالری ایکلتدی: لااله الا الله محمد رسول الله.

اسلامك پیغمبری محمد بن عبدالله مکه‌ده ظهور ایتدی. چونکه عاقبتك و خاتمتی کندی الك یاقین عشیرتنه آکلاتمقله وظیفه‌سنه باشلایه‌جقدی؛ و بوتون انسانلره شو حقیقتی بیلدیره‌جکدی: اللهك نظرنده بر دین واردر، اوده اسلامدر. ایمان ایده‌رك اعمال صالحه‌ده بولونانلره جناب حق وعد ایدیورکه اولجه کلوب کچنلر کبی اونلری‌ده مطلقا یریوزینه صاحب قیله‌جق و أبدی بر دینلری اولماسنه رضای ازلیسی تعلق ایدن اسلامی کندیلری ایچون محقق تأیید بویوره‌جقدر.

پیغمبر ظهور ایتدیکی زمان جزیرة العربك، حتی بوتون دنیانك انسانلری بهیمی هوساتك محکومی، بت پرستلکك أسیری، خرافاتك کوله‌سیدی. بر طرفدن‌ده حرب و ضرب ایله أزیلوب طوریوردی. رذائل رواجنی بولمش، عدالتك بوتون مآثری ییقلمش، خلق هریرده تاجدارلرك، امرانك، رجال دینك یاغما ایتدیکی اورته مالندن باشقه برشی دکلدی.

پیغمبر ظهور ایتدیکی زمان بشر طاشلره، آغاجلره، حیوانلره، ثولولره طاپیوردی.. بو معبود سورولری قارشوسنده یوزلر خشیت

رنكى باغلار ، آليلر سجدۂ تعظيمه قاپايردى ؛ كنديلرندن عاجز ايكن رضالرينى ايسترلردى ؛ كنديلرندن بيچاره ايكن بونلره عرض حاجت ايدرلردى . ايشيتمه‌ين ، آكلاميان ، خيرى ، شرى طوقونمق امكانى اولميان بو بيغين بيغين جماداته نيازلر ، تضرعلر ايديلير ؛ عنايتلرى ، مرحمتلرى بكله‌نيردى .

ايشته بو اقوام ايله چوره‌لرنده بولونان و تحريفلرله ، كونا كون بدعتلرله دينلرينى چيغرندن چيقاران اهل كتابه ايدى كه مكه پيغمبرى هدايت كتيرمش ، مسلمانلغى كتيرمشدى .

متعصب ميسيونرلردن برچوغنك ادعاسنه كوره مسلمانلق فكرسز ، تأملسز ، ارادەسز ، حاصلى كور كورينه بر انقياد ايمش ! بونلرك نظرنده مسلمان ، بيننده حكم ايده‌جك عقلى ، سينه‌سنده اعمالى طارته‌جق ، خيرى ، شرى آيره‌جق وجدانى اولميان جامد هيكلدن باشقه بر شى دكل ! لكن — ايسترسه ينه بونلرك ايچندن اولسون — اسلامك كتابنه مطلع اولانلر پك اى بيليرلر كه ايشك حقيقتى مسلمانلغك ناصيه‌سنى قارالايوب انسانيتى اوندن تنفير ايچون اورته‌يه آتيلان بو كبى شيلردن چوق باشقه‌در .

« اسلام » ، « مسلمين » ، « أَسْلَمَ » كلمه‌لرى كتاب اللهك بر چوق آيتلرنده واردر . بناءً عليه قرآن بو كلمه‌دن مراد ايتديكى معنانى بزه كوستريور . كشاف (بلى من اسلم وجهه لله وهو محسن . — سورۂ بقره) آيت كريمه‌سنك تفسيرنده « يالكز اللهى معبود بيلوب هيچ بر شيئى آكا شريك قوشمايان » ديور . (اذ قال له ربه اسلم قال اسلمت لرب العالمين . — سورۂ بقره) نظم جليلنده‌ده عينى سوزى سويله‌يور .

معلومدركه « اسلام عن الشئ » بر شيدن يوز چويرمك ، اونى ترك ايتمك ديمكدر . اويله ايسه محمد (صلعم) ك دينى اولان اسلامده هيكللردن ، صنملردن و ضلالتده قالمش صابئيلرك ، مجوسيلرك ، كذلك اهل كتابك طابديغى ديكر شيلردن يوز چويرمكدر . اوت ، محمد (صلعم) ك دينى بوتون بو معبودلرى براقوب يوزينى واجب الوجوده چويرمك و نفسنه يالكز اونى آله بيله‌رك هيچ بر شيئى كنديسنه شريك قوشمامقدر . محمد (صلعم) ك دينى كنديسنه عبادت اولونمق حقنك يالكز اللهه عائد اولديغنى و هيچ بر موجودك بو خصوصده اوكا مشارك اوله‌مايه‌جغنى آكلامق و تسليم ايتمكدر .

بناءً عليه مسلمانلرك عرفنده ، اصطلاحنده و قرآنلرينك لغتنده « اسلام » و « توحيد » كلمه‌لرينك ايكيسى‌ده بر معنايه كلمش اوليور . بونك ايچوندركه اسلام يالكز امت محمدك دينى دكل ، بوتون پيغمبرلرك روح رسالتى ، موضوع رسالتى اولان دين الٰهيدر .

قرآنه وقوفى اولانلر كورورلركه : ناصيل (ملة ابيكم ابراهيم هو سميكم المسلمين من قبل) [١] (ان الدين عند الله الاسلام) [٢] ديور ؛ ناصيل (ولكن كان حنيفاً مسلماً وما كان من المشركين . — سورۂ عمران) نظم جليلى ايله ابراهيمك اديان باطله‌دن هيچ برينه ياناشماز بر مسلم اولديغنى و هيچ بر زمان مشركلردن اولماديغنى بزه حكايه ايديور . بوندن باشقه بزه ابراهيم ايله يعقوب طرفندن اوغللرينه نه صورتله وصيت

[١] جديكز ابراهيمك دييننه اتباع ايديكزكه او ، سزه اولجه « مسلمين » آدينى ويرمشدى . سورۂ حج

[٢] اللهك نظرنده بر دين واردر ، اوده اسلامدر . — سورۂ عمران

ایدلدیکنی بیلدیریبور : (یابنی ان الله اصطفی لکم الدین فلا تموتن الا وانتم مسلمون :) [١] .

کذلك حال احتضارنده ایکن اولادینه : « بنم آرقه‌مدن کیمه عبادت ایده‌جکسکز؟ » دیین یعقوبه اوغللرینك شوجوابی ویردیکنی نقل ایدییور : (نعبدالهك واله آبائك ابراهیم واسماعیل و اسحق الهاً واحداً ونحن له مسلمون) [٢]

ایشته محمدبن عبدالله ایله بوتون دیکر پیغمبرلرك دینی اولان «اسلام»ك معناسی . ذاتاً اك اول کلن کلیسانك اتباع ایتدیکی دین‌ده بو ایدی . آنجق صوکره‌لری ظهور ایدن مذهبلر طرفندن محو ایدیلدی ، نام ونشانی براقیلمادی. نهایت اوروپا ایچون نور وحریت عصری اولان اون طقوزنجی عصرك ظهوریله توحید کلیساسی یکی بر بعثه مظهر اولدی . بویکی مذهبك انکلتره‌یه ، آمریقایه ، فلاندیایه ، فرانسه‌یه ، ایتالیایه داغیلان مبشرلری قرآنك ناطق اولدیغی عقیدهٔ وحدتی تعمیم ایدییورلر واللهدن باشقه‌سنه عبادته قارشی نفرین صاچیورلر .

دمین سویلدیکمز او باطل مدعیلره کلنجه اسلامك اساساتی بیلن ، تاریخی اوقویان ، صوکره حیاتك اجتماعی ، سیاسی ، علمی ، اخلاقی بوتون ساحهٔ شعباتنده بو دینك آشاغیده اجمالاً بیلدیره‌جکمز ایزلرنی تعقیب ایدن هرفرد اونلرك خطاسنی ، سوء نیتنی درحال آکلار .

---

[١] اوغللرم، الله سزك ایچون بودینی سچمش، سزده صافین اسلامدن باشقه بردینده جان ویرمه‌یکز - سورهٔ بقره

[٢] سنك الهکه ، باباك ابراهیم ایله اسماعیلك ، اسحاقك بر دانه‌جك الهنه عبادت ایدرز وبزلر یالکز اونی معبود طانیرز . سورهٔ بقره .

بنی اسرائیل مصرده صنملره ، هیکللره طاپیوردی . موسی علیه السلام طورده‌کی مناجاتندن صوکره یانلرینه دوندی والواح کتیردی. بو الواح انسانلری توحید الهی‌یه دعوت ایدییور واللهدن باشقه‌سنه طاپمقدن ، باشقه‌سنی اوکا شریك قوشمقدن نهیده بولونیوردی . قوانین واحکامه دائرایسه یالکز اللهك کندیلرینه تقدیرایتدیکی ارض کنعانی اداره ایده‌بیلملری ایچون ضروری اولان قسمی احتوا ایدییوردی . شاید حضرت موسی قومنك کنعانیلره غلبه‌سنه قدر یاشاسه‌یدی‌ده یوشعك ، داودك ، سلیمانك حکمی آلتنده‌کی طوپراقلرك کندی حوزهٔ حکومتنه کیردیکنی کورمش اولسه‌یدی بوکون توراتده معاملاته ، سیاسیاته عائد بر چوق احکام بولنوردی .

چینده ظهور ایدن قونفوچیوسه کلنجه اوده قومنك احتیاجاتنه اویغون بر طاقم احکام تبلیغ ایدییوردی . بناءً علیه حیاتك یالکز اخلاقی جهتنی اصلاحه چالیشمقله قالمادی . اوت ، قونفوچیوس باقدی‌که زمانك امراسی حقسزلقده پك ایلری کیدییور ؛ طبیعتلری صوك درجه‌ده خشین؛ طرح ایتدکاری ویرکیلر آلتندن قالقیلامایه‌جق قدر آغیر؛ ظلملری کیتدکجه آرتمقده. صوکره کوردی‌که خلق طبقه‌سی فتنه‌لره ، دسیسه‌لره متمایل ؛ حکومتك تکالیفنی یرینه کتیرمه‌مك ، سیاسی فوضی چیقارمق ایچون فرصت کوزه‌تیور ... بونك اوزرینه افرادك بری برینه قارشی مرحمت ، شفقت وخیرلی ایشلرده تعاون حسلریله متحسس اولملری ایچون نه قدر اوغراشدیسه مختلف طبقه‌لر آره‌سنده مساوات وجوده کتیرمك ، عموم حقنده عدل ایله معامله اساسنی قورمق ایچون‌ده اوقدر چالیشدی . صوکره خلقده‌کی اولو الامره قارشی خروج وحکومتك اوامرینه مخالفت میلنی تقبیح ایتدی.

لكن اداری قانونلری موجود اولمقله برابر عقیده‌لری، اخلاقلری بوزوق، نفسانی هوسلرك النده بازیچه اولمش، تماميله احتراصلرینه محکوم اقوامه کلن بوداو جناب مسیح ایله امثالنه کلنجه؛ بونلرك امتلرینه کتیردیکی اك مهم شی، کندیلرینی دنیادن صوغوتمقدی. دنیانك لذائذندن، احتراصاتندن قاچدقجه نجات بولونه‌مایه‌جغنی سویله‌یورلردی. انسانلری رهبانیته تشویق ایتدیلر. اونلره، صومعه‌لر، دیرلر آچدیلر. کاه اختصا ایله جهاز تناسلی معطل براقه‌یی، کاه آچ طورمق صورتیله قوای عقلیه و بدنیه‌یی بیتیرمه‌یی توصیه‌ده بولوندیلر.

شبهه‌سز بو دعوتچیلرك، بو مرشدلرك شو طرزده‌کی اوامر و تعلیماتله کلمه‌سی کونا کون شناعتلر ایچنده یوزن امتلرینك انتباهی ایچون بر جزا ایدی. اوت، بو امتلر شهوات باطاقلغنه کوملمش، ییللرجه، عمرلرجه صرف بهیمی هوسلریله اوغراشیورلردی. بر حالده که لوث ایچنده کچیردکلری اك سفیل بر حیات کندیلرینه کندیلرینی اونوتدورمش، عالمده شرف نامنه، عزت نامنه، حیا نامنه نه قدر انسانی حس وارسه هپسنی یورکلرندن سیلوب سوپوره‌رك حریفلری بهائم صنفنه قاتمشدی.

اونك ایچون بونلره وقوع بوله‌جق دعوتده مدنی، عمرانی بر غایه، بر مقصد اوله‌مایه‌جغی کبی عینی دعوت چوره‌لرنده‌کی دیکر اقوامه شامل اوله‌مازدی. یوقسه نسلك کسیلمسنی، معموریتك زوالنی انتاج ایدردی؛ دنیا باشدن باشه خراب اولوردی.

ایشته حقك خلقتده جاری عادت ازلیه‌سی بویله: هر قومه کلن نذیر او قومك احتیاجاتنه اویغون، صلاحنی کافل بر شریعت کتیریور. دیمك، پیغمبرمزك‌ده کرك قومنه، کرك چوره‌لرنده‌کی اقوامه کندی

حاللرینك ایجاب ایتدیکی قوانینی، دساتیری، اخلاقی کتیرمسی ایلك دفعه کورلمش بر شیء دکل.

حضرت محمدك دور ظهورنده بشریتك حالی یوقاریدن بری سویلدیکمز کبی ایدی. اونك ایچون حیاتك بوتون مفرداتنی اصلاح ایده‌جك چاره‌لر کتیردی:

بر دین کتیردی که خالقی توحید ایدیور، شركك بوتون اشکالنه، بوتون شائبه‌لرینه قارشی حرب آچیوردی. اخلاقك، سیاستك، قوانینك، اجتماعیاتك ایچندن اویله‌لرینی کتیردی که انسانلرك نفسنه عزت، روحنه صفوت، معاملاتنه صلاح ویردی. امتنی افراط ایله تفریطدن اوزاق، اك معتدل بر امت وسط حالنه اعلا ایتدی. نه اویله مشکل، صیقینتیلی بر بیغین تکالیف آلتنده ازدی، نه‌ده اولکی امتلری بیتیرن لذائذ و هوسات مفرطه آرقه‌سندن قوشدوره‌رق فساده ویردی.

عربلره کلنجه اسکیدن بری منقاد اولدقلری داخلی، خارجی بر طاقم عوامل و مؤثرات بونلرك دین و اخلاق اعتباریله مختلف قبیله‌لره آیریلمالرینی وافکار، عادات، سیاست جهتلرندن‌ده متخالف اولمالرینی ایجاب ایتمشدی.

عربلر ایرانیلره، رومالیلره، یهودیلره، آثوریلره، بابلیلره، یهودیلره، صابئیلره و او زمان موجود اولان نصرانی فرقه‌لره مجاور بولونیورلردی. صوکره، سنه‌نك آیلرنده عمومی پنایرلر قورولمه‌یه باشلادی که جزیره‌نك هر طرفندن، یاقین، اوزاق بو پنایرلرك هپسنه آقین آقین خلق کلیردی. ایشته بحرینده‌کی هجر، مشقر، شحر و یمنده‌کی عمان، صنعا، صوکره، حضرموت، ذی الحجاز ایله مکه قربنده‌کی مجنه، کذلك نخله ایله طائف آره‌سنده‌کی عكاظ بونلردندر.

عربلر قومشولری بولونان اقوام ایله اختلاطده اولدقلری کبی هرطرفدن پنارلرینه کلن مختلف امتلرله مناسبتده ایدیلر . بناءً علیه بوتون بو اقوامك عقائدی ، ادیانی ، اخلاقی ، عاداتی ، خرافه‌لری ، کهانتلری ، موسملری ، بایراملری ، حاصلی نقیصه‌لری ، هنرلری کندیلرینه کچمشدی .

یهودیلر زمان زمان معروض اولدقلری اشکنجه‌لرله مظالم یوزندن جزیرةالعربه هجرت ایتمشلردی. اونك ایچون حمیر، کنانه، بنوالحرث بن کعب ، کنده و سائر قبائلده یهودیلك کورولور . صوکره‌لری ظهور ایدن نصرانیت بلاد عربه صوقوله‌رق ربیعه ، غسان ایله قضاعه و نجرانك بعض قسملرینه کیردی. مجوسیلك ایرانیلرله قومشو بولونان تمیم قبیله‌سنه یاییلدی . دها صوکره بت پرستلکك هردرلوسی عربلرك ایچنده شایع اولدی .

حاصلی اسلامك ظهورندن اول جزیرةالعربده صابئیلر ، بت پرستلر ، ثانویه‌لر ، مجوسیلر ، یهودیلر ، نصرانیلرله کونشه ، آیه ، ملکلره ، روحلره ، حیواناته ، نباتاته ، جماداته طاپانلر بولونیوردی .

توحیده کلنجه بو عقیده قس بن ساعده ایله زهیر بن سلمی کبی پك محدود برقاچ کیشی‌یه انحصار ایدییوردی. بوحزب قلیلك ماعداسنده کورولن عقیدهٔ توحید ، بت پرستلك ایله صابئیلك شائبه‌لرندن آزاده قاله‌ماپوردی : بونلر صنملره ، هیکللره ، بتلره ، ملکلره طاپیور و بو عبادتك اللهه وسیلهٔ تقرب اوله‌جغنه ایناڼیورلردی .

دیکر طرفدن ، دیار عرب حریت فکر دیاری ایدی . اونك ایچون باشقه مملکتلرده تضییق کورنلرك یکانه التجا کاهی کسیلمشدی. بو ملتجیلرك بر قسمی سیاسی اسبابدن طولایی کلیوردی : یهودیلر

بوزمره‌دندر. دیکر قسمی‌ده دینی عواملك تأثیریله هجرت ایدییوردی: مارسیونی مذهبنه سالك اوله‌رق روم وروما کلیسالرینه مخالفتده بولنان بعض نصرانی طائفه‌لر کبی . مارسیونیلر لوقا انجیلی ایله سن پولك اصحاحندن بر قسمی استثنا ایدلدیکی حالده انجیللرك حضرت عیسایه اسنادی طوغرو اولمدیغنه قائلدرلر . کذلك او تاریخی کیجه‌ده جناب مسیحك صلب اولوندیغنی انکار ایله یرینه باشقه‌سنك آصیلدیغنی قبول خصوصنده مارسیونیلره اتباع ایدن لوانتینیلرده بوملتجیلردندی .

عربلرده هیکللرله صنملر کیتدکجه چوغالدی . بونلر ایچون خادملر ، کاهنلر تعیین ایدلدی، برچوق‌ده معبدلر وجوده کتیرلدی. مع مافیه بوتون دیارعرب ایچنده مکه‌دن باشقه‌سی عمومك بردن مظهر احترامی اوله‌مامشدی . چونکه عربلر دینلرینك، عادتلرینك اختلافی و فکرلرینك ، عقیده‌لرینك تنوعی ایله برابر هرسنه جزیره‌نك درت طرفندن حج ایچون مکه‌یه کلیرلر ، اوراده‌کی مختلف الـٰهلره قربانلر کسرلر و معتاد اولان مناسك و عباداتی ادا ایدرلردی. ایشته ابراهیم علیه‌السلام کعبه‌یی قوره‌رق اوغلی اسماعیل علیه‌السلامك اوراده یرلشدیکی کوندن بری مکه بو حالده ایدی . بوندن باشقه یهودیلرله صابئیلرده کعبه‌یه تعظیم ایده‌رك قربانلر کسرلردی .

صوکره ، ایچنده ، یاخود چوره‌سنده کعبه‌لر ، حجر اسودلر وعزی ، مناة ، لات ۱] کبی بوتون عربك تعظیم ایتدیکی هیکللر ، صنملر بولونمق اعتباریله مکه بلادعربك الك مقدسی اولدیغی کبی جوارنده بویوك بویوك پنارلر قورولدیغی ایچون‌ده اقتصادی قیمتی پك عظمتلی

۱] (عزی) مکه‌لیلرك ، (مناة) مدینه‌لیلرك ، (لات) طائفلیلرك معبودی ایدی .

ایدی . هر طرفدن مال آلمق ، یاخود تجارت قصدیله انسانلر بورایه قوشار کلیردی . بتپارلر طاغیلنجه بو کلن خلق مناسك وعبادات ایله ، صوکره ، بو بتپارلری تعقیب ایدن ایام مجده نه کبی ایشلر معتادایسه اونکله مشغول اولورلردی .

بو بتپارلر یوزندن مکه‌یه ناصیل برطرفدن آقین آقین سیرجیلر ، فوج فوج آلیجیلر ، صاتیجیلر ، کومه کومه عابدلر ، زاهدلر ، بولوك بولوك شاعرلر ، خطیبلر ، ییغین ییغین دعواجیلر ، حکملر کلیرسه ؛ دیکر طرفدن‌ده — زمانمزك تجارت و صنایع سرکیلرنده اولدیغی کبی — صاییسز زانیلر ، حسابسز فاحشه‌لر ، حدسز عیاشلر ، پایانسز قومارباز‌لر طوپلانیر ؛ حاصلی بلاد رومك ، سوریه‌نك ، جزیره‌نك چنکی ، رقاصه ، مغنیه نامی آلتنده نه‌قدر شیللینی وارسه هپسی بیریکیردی .

خلاصه اسلامك ظهورندن اول جزیرة‌العرب بوتون ادیانك ، عنعناتك ، مذاهبك ، اخلاقك ، عاداتك ، خرافاتك ، منکراتك ، سرکیسی ایدی .

ایشته ، بر ، بورنکارنك اختلافات ، برده عربك مخصوصاتندن اولان عصبیت قومیه یوزندن داخلی محاربه‌لرك آردی آره‌سی کسیلمیوردی . فلاکتك بویوکی : بونلرك بر طاقمی کسرایه ، بر طاقمی‌ده قیصره تابع ایدی .

غسانیلر زمان رسالتده استانبول قیصرینی ، جزیره ایسه ایران حکمداری خسروی طانیوردی . غالب طرفی التزام ایدن عراقلیلر ایسه گاه کسرانك ، گاه قیصرك آدامی ایدی . بادیهٔ حجازایله جزیرة‌العربك کوبکنه گلنجه بونلر رسماً حیره ملوکنه مربوط اولدقلری

وظاهراً ایران حاکمیتنی طانیدقلری حالده یوردلرنده تماميله مستقل یاشایورلردی ، اوزرلرنده کیمسه‌نك حکمی یوقدی .

ایشته شرق ایله غربك ایکی دولتی آره‌سنده‌کی دائمی منافسه‌لر ، او ، برزمان اکسیلمه‌ین سیاسی غیظلر ، کینلر هر برینك طوغرودن طوغرویه حاکمیتی ، یاخود نفوذی آلتنده بولونان عربلری راحت براقمایوردی ؛ حربده‌ده ، صلحده‌ده اوزواللیلری آرقه‌لرندن سوروکلیوب کوتوریوردی . بو حال جزیرة‌العربی ییللرجه قاصوب قاووران اومدهش فلاکتك اك باشلی منشألرندن ایدی .

ذاتاً طوغرودن طوغرویه کندی آره‌لرنده‌کی دینی اختلافات ایله عصبیت قدیمه‌لری اوته‌دن بری مملکتلرینی یابانجیلرك آردی آره‌سی کسیلمه‌ین آقینلرینه معروض بولوندیریوردی . آثوریلر ، بابلیلر ، روماليلر ، یونانیلر ، حبشیلر ، ایرانیلر فرصت بولدقجه هجوم ایدرك یوردك بر پارچه‌سنی قوپاروب کوتوریپور ، اهالی‌یه ایسه تاریخك شاهد اولدیغی وجهله اشکنجه‌نك ، ظلمك هر درلوسی روا کوریلیوردی .

عربلر اسکیدن بری آره‌لرنده‌کی قاپ قاره کونلریله ، قیپ‌قیزیل باصقینلریله شهرت آلمشلردی . حیاتلری مدهش بر حرب داخلی ایچنده کچردی . قافالر بیچیلیر ، روحلر سوکولور ، بر یوزی معصوم قانیله بویانیر طوروردی . هم بوفجایعه چوق زمانلر اویله واهی شیلر سبب اولو دی‌که ، آراده جهالتله نقصان تربیه اولماسه ، جناب حق طرفندن تکریم ومخلوقاتك بر چوغنه تفضیل ایدیلان بشرك بر قطره قانك دوکولمسنی ایجاب ایده‌جك قادار بیله اهمیتی حائز دکلدی .

کایب بن وائل کندی سورولری آره‌سنده یابانجی بردیشی دوه کورورکه بسوس اسمنده برقادینك مالی ایمش . حیوانك اوزرینه

اوق آته‌رق ممه‌سنی یارالار . بونك اوزرینه بنی بکر ایله بنی تغلب آره‌سنده ییللرجه سورن مدهش برمقاتله‌در باشلار . ایکی طرفدن اوقدر چوق آدام أولور که بوقبیله‌لرك‌ده اولجه نسللری کسیلمش اقوام بائده صیره‌سنه کچمسنه رمق قالیر .

علیه‌الصلاة والسلام افندیمز صوك حرب فجارده حاضر بولونمشلردی . او زمان هنوز اون درت یاشلرنده ایدیلر و دشمن طرفدن آتیلان اوقلری طوپلایوب عموجه‌لرینه ویررلردی . تاریخ اوزون ییللر سورن بو حربك نه فجیع صفحه‌لرینی قید ایدییور ! أکینلری قاصمش قاوورمش ، مواشی‌یی کوکندن کسمش ، انسانلرك یاریسنی طوپراغه سرمش ، یاریسنی‌ده کوله ایتمشدی . قریش ، کنانه ، هوازن قبیله‌لری تمامیله بوحربه قاریشدیلر . سببی ایسه شو ایدی :

عروة‌الرجال حیره ملکی نعمان بن منذرك حضورنده براض بن قیسی تحقیر ایدر . طیشاری چیقنجه براض عروه‌نك آرقه‌سندن کیده‌رك یولده آکسزین کندیسنی اولدورور . ایشته بووقعه قاتل ایله مقتولك قبیله‌لری وبو قبیله‌لرك متفقلری آره‌سنده حدسز ، حسابسز مقاتله‌لرك مبدأی اولدی . بو مقاتله‌لر شاید ایکی طرفدن برینك ظفر قطعیسی ایله نهایتلنمزسه مخاصملر سلاحلرینی ، آداملرینی چوغالته‌رق تکرار میدان امتحانه آتیلیردی . غلبه‌نك تحققی حالنده ایسه مغلوبلرك نه‌مالی ، نه‌جانی ، نه حریتی ، هیچ برشیئی قالمازدی .

جزیرة‌العربه یهودیلك ، نصرانیلك ، مجوسیلك کیردی ، هم عصرلرجه قالدی . لکن نه‌اهالیسنك اخلاقنه ذره قدر صلاح تأمین ایتدی ، نه‌ده بو آزغین نفسلری یاتیشدیرمه‌یه ، بو قانی یوره‌کلری یوموشاتمه‌یه موفق اوله‌بیلدی . سببی‌ده بو ادیان ایله احتوا ایتدکلری

مذاهبدن آنجق قشر طبقه‌لریله ظاهری برطاقم آیینلری خارجنده هیچ برجهتی عربه کچمه‌مشدی . چونکه هجرتله کلن مجاور ملتلر جزیره‌نك اك منبت ، اك فیضلی جهتلرینی استیلادن ماعدا برشی دوشونمیوردی . نرده نهرلر ، پیکارلر ، برکتلی واحه‌لر وارسه اورایه قونیورلردی . أوت ، یهودیلکك ، نصرانیلکك ، مجوسیلکك کلوب‌ده جزیرة‌العربك نره‌لرینه قوندیغنی تدقیق ایدنلر بو حقیقتی بیلیرلر .

صوکره ، موضوع بحث اولان ادیان ایله شعباتی عربلره پت پرستلکله شائبه‌دار اوله‌رق کلمشدی : یهودیلك ابراهیمك ، اسماعیلك هیاکلیله ذبیحه‌نك هیکلنی ، احبار ورهبانك رسملرینی ، هیکللرینی واللهه شریك اتخاذ ایتدکلری انبیای بنی اسرائیلك هیاکلنی برابر کتیرمشدی . نصرانیلك ایسه حلولی ایله ، تثلیثی ایله ، روحلر اوزرنده‌کی استبداد مطلقی ایله کلمشدی . ایرانیلرده زور واستر مجوسیلکی نامنه‌أوزی اولمیان برییغین قابوقدن ، روحسز برآلای مراسمدن باشقه برشی کتیرمه‌مشدی .

بوملتجیلردن روما ، ایران ، بابل قانونلرینه وقوفی اولانلرده جزیرة‌العرب خلقنی منتظم برحیاته آلیشدیرمق ، یاخود کندی ملتلرینك رفاهنه خدمت ایتمش قوانین ونظامات اجتماعیه‌یی بونلره بکندیروب قبول ایتدیرمك جهتنی هیچ دوشونمزلردی . بالعکس یرلیلرك ایچنه طاغیلدقدن براز صوکره جاهلیت طوفاننه کومولور وفوضای محلیه‌یه طوتولورلردی . اونك ایچون علیه‌الصلوة والسلام افندیمزك زمان رسالتلرنده بونلرك حال اجتماعی ، عدلی ، مدنی شئونلری اعتباریله قومشولری بولونان پت پرستلردن پك آز فرقلی ایدی . ذاتاً چوقلرینك جزیرة‌العرب ایچلرینه صیغینماسی یازمان زمان یوردلرینی یاغمایه ویرن اقوامك ظلمندن قورتولمق ، یاخود اوجاقلرینك برکوشه‌سنده حضور

قلب واطمئنان وجدان ایله آرام سعادتی کندیلرینه حرام ایدن دینی تضییقلردن قاچوق ایچوندی .

صوکره بوملتجیلرك آره‌سنده اوآردلق ایرانك اداره‌یه،رومانك کلیسـایه عائد معهود نظـاماتی یوزندن اشـترا کی ، یاخود فوضوی افکاره طرفدار اولانلرده بولونیوردی . ایشته‌بویله‌لری‌ده مالل‌رینی، جانلرینی جزیرةالعربه آتیوردی. چونکه جزیرةالعرب یکانه حریت وطنی ، دها طوغروسی برفوضای اجتماعی دیاری ایدی .

جزیرةالعربده مدنی واجتماعی قوانین اولمـامسی یوزندن افراد آره‌سنده متقابل ظملر چوغاله‌رق بری برینی اضرار ایدن کونا کون معامله‌لر میدان آلدیغی کبی بو دیدیشمه‌لرك دوامی سببیله‌ده مرحمت آزالمش، تعاون اورته‌دن قالقمش، یورکلر اصنامه قربان برینه انسان بوغازلایه‌جق درجه‌لرده قاتیلاشمشدی .

أوت، قیزلری دیری دیری کومك، ضرورت قورقوسیله اولاد أولدورمك خصوصنده‌کی مذهبلر مختلف‌اولمقله برابر بوعادت بالخاصه تمیم ، کنده ودیکر قبائل آره‌سنده تا اسلامك ظهورینه قدر دوام ایتمشدی. قادینك مرتبه‌سی اینه اینه بهائم درکه‌سنی ، آلینوب‌صاتیلان جانسز متاع سویه‌سنی بولمشدی .

بونلرده بیوع حصـاة ، بیوع ملامسه واردی‌که هرایکیسی‌ده وقلرله اوینانیلان قماردن باشقه برشی دکلدی . [١] بونلرده قادین ارث ایله انتقال‌ایدر برمتاع ایدی. حتی انسان أولن باباسنك قاریسنه،

[١] دومةالجندل وشحر بنایرنده .

یعنی أوکی آناسنه وارث اولوردی . بونلرده نکاه استبضاع ، نکاح خذلان ، نکاح جمع ، نکاح بدل واردی .

بونلرده علنی فحش واردی . بونلرده قمـار واردی ؛ اویله قات قات ربا واردی‌که أولرده برکت براقمـاز ، عائله‌لری خراب ایدر براقیردی . [١] بونلرده یتیملرك مالنی صویمق، زنکین قادینلری جبراً آلمق واردی. بونلرده غول‌بیانی، عنقا ، اوماجی ، هامه [٢] ، صفر [٣] کبی شیلرله ادبی‌وتاریخی آثارك بیلدیردیکی دیکر برسورو فاسد ، خرافی عقیده‌لر واردی .

حاصلی جزیرالعربده ظلملر ، شناعتلر، خرافه‌لر، سیاسی ، دینی فوضالر اودرجه‌یی بولمشدی‌که هرکس بوحاله مطلقا بر خاتمه ویرلمك لازم کله‌جکنی حس ایدییوردی . لکن مادام‌که ایچلرینه یهودیلکله نصرانیلك کبی سماوی دینلرك کیرمسی بیله‌آراده‌کی تفرقه‌لری، فوضالری آرتیرمقدن باشقه بر نتیجه ویرمه‌مشـدی ؛ آرتیق کیم قالقه‌جق‌ده فکری ، ادبی ، دینی، اجتماعی، سیاسی بوتون شئونی اصلاحه صوك درجه‌ده عرض احتیاج ایدن بو اقوامك أللدن طوته‌بیله‌جکدی ؟

أوت ، زمان زمان مختلف قبیله‌لر ایچندن ظهور ایدن شاعرلرله خطیبلردن بعضیلری فکر اصـلاح ایله اورته‌یه چیقه‌رق نصرانیتك کندیلرینه تلقین ایتدیکی عمومی نصیحتلری ، اجمـالی موعظه‌لری

[١] مشقر بنایرنده .
[٢] انتقامی آلینمایان‌مقتولك‌روحی بایقوشه تمثل ایده‌رك « بکا صو ویرك، بکا صو ویرك » دییه ندا ایدرمش .
[٣] انسانك قارنه کیرر موهوم بر ییلان .

خلقه سویلیورلردی . لکن ضلال ایچنده‌کی نفسلری یوله کتیرمك، رذیل عادتلری اورته‌دن قالدیرمق خصوصنده بونلرك پك آز تأثیری اولیوردی .

ذاتاً دمین صایدیغمز سببلردن باشقه تاریخك ده بیلدیردیکی کبی آرتیق حیاتنك صوکنه یاقلاشان کسری وقیصر ایمپراطورلقلرینك تملندن صارصیلمسی وکرك بوحکومتلری ، کرك تابعیتلری آلتنده‌کی امتلری طوتان رکنلرك ، رابطه‌لرك رخنه‌دار اولمسی یوزندندرکه علیه‌الصلاة والسلام افندیمزك بعثتلرندن اولکی عصر بوتون اخلاقی واجتماعی خسته‌لقلرك ، تکمیل سیاسی فوضالرك صوك شدتیله حکم سوردیکی مستثنی بر دور ایدی . بونك ایچون جزیرة العربده قس بن ساعده ، عمرو بن کلثوم ، عبید بن الابرص ، عدی بن زید ، لبید بن ربیعه ، زهیر بن سلمی کبی فکر اصلاح ایله میدانه چیقان شاعرلر وخطیبلر چوغالمشدی . نه فائده که محیطی کمیرن علتلر شاعرلرك قافیه‌سیله ، خطیبلرك سجعیله صاووشوب کیده‌جك طاقمدن دکلدی ! چوق اساسلی بر مداواته احتیاج واردی .

جزیرة العربك یالکز یرلیلری دکل، قومشولری اولوب ده جهالتده، ظلمده، فوضاده اونلره التحاق ایدن بوتون دیکر امتلر کندیلرینك ضلال ایچنده بونالمش بینلرینی یوله کتیره‌جك بر مرشده، فساده وارمش روحلرینی تصفیه ایده‌جك رهاکار بر مجدده ، حاصلی ارککلرك قاتی ، قیزلرك حیاتی باغیشلار ، عمومك معاملاتنه صلاح ویرر وافرادك بری برینه صالدیرمسنه مانع اولور صورتده احکام وحدود اقامه ایده‌جك بر شارعه نه قدر محتاج ایسه‌لر بصیرتلرینی آچه‌جق علمه ، سویه‌لرینی یوکسلته‌جك عرفان وادبه ، صوکره قادینلری او عصر جاهلیتك ایجابی اوله‌رق

دوشدیکی درکهٔ مذلتدن چیقاره‌جق بر شریعته اوقدر احتیاجلری واردی .

بونکله برابر دمیندن بری سویلدیکم سوزلردن، « قبل الاسلام جزیرة العربده فضیلت نامنه بر شی یوقدی » معناسی آکلاشیلماملی . عربلر اسکیدن بری برچوق مکارم اخلاق ایله ، برچوق یوکسك اوصاف ایله آکیلمشدی . أوت ، کرم ، وفا ، ثبات ، حقوقی صیانت عهده حرمت، شهامت، شجاعت کبی سجیه‌لر بو قومك مخصوصاتندندی. آنجق هر بری باشلی باشنه بر فضیلت تشکیل ایدن بو وصفلرده طبیعی حدودی کچیلن هرشیٔ کبی ضدینه انقلاب ایدردی . بونك ده سببی خیرله شرك ، حکمتله عبثك حد فاصلنی کوستره اخلاقی دساتیر وتعالیمك یوقلغندن باشقه برشیٔ دکلدی .

ایران ایله بلاد رومك رسالت محمدیه دورنده‌کی حالنه کلنجه بوتون حکم ونفوذ اولا کسری ایله قیصرك ، صوکره بونلری قوشادان سرای خلقی ایله بندکانك ، دها صوکره کوی آغالریله اشرافك ، برده بویوك چفتلکلر اصحابی ایله رجال دینك النده ایدی . خلقك بالخاصه رنجبر وچیفتجی قسمی ایسه اکوب بچدیکی طوپراق ایله او طوپراغك اوستنده‌کی دمیراش حیواناتدن فرقلی دکل ایدی .

اوروپانك اوزمانکی وضعیتی کوز اوکنه کتیره‌جك اولورسه‌ق شوایکی مملکتدن دها مساعد اولمادیغنی کورورز . چونکه غوتلر کبی ، واندالار کبی ، هونلر [جرمانلر] کبی بابار اقوامك متوالی آقینلری یوزندن میدانده ماثر عمران نامنه برشی قالمامشدی . روما مدنیتنك بوتون آبده‌لرینی سوکوب سوکوب آتمشلردی. بونك ایچون خصوصیله رومانك سقوطندن صوکره‌لرینه ، بشنجی قرن میلادینك اورته‌لرینه

طوغرو خلق صوك درجه‌ده پریشان ایدی . هله پاپالردن بر طاقیمنك پك‌ده آز سوره‌مه‌ین بر زمان ظرفنده روحانی ، جسمانی ، هر ایکی سلطنتی نفسلرنده جمع ایتمسی میدانده‌كی فلاكتی تحملرك فوقنه چیقارمشدی .

اوروپاده‌كی انسانلر بویوزدن صوك درجه‌ده بدبخت ایدی . خلق زادكانك ، شوالیه‌لرك ، كلیسا رجالنك ألنده ، بابارلرك قراللری آره‌سنده جانسز متاع كبی ، دیلسز حیوان كبی تداول ایدردی . بونلر یا آلتیره صاتیلیر كوله اولوردی ؛ یاخود كوله‌دن فرقی صاتیلمامقدن عبارت خدمتكارلر صیره‌سنه كیرردی . بونكله برابر افندیلرینه ، بویوكلرینه باغلی اولمق خصوصنده بوتون خلق بری برینك عینی ایدی . اطاعت خارجنه چیقمق ، هیچ بر امره قارشی عصیانده بولونمق خاطره كلمدیكی كبی ، كیمسه‌یه افندیسنی انتخاب حقی ویرلمش دكلدی . شوقدر كه بعض باربار مملكتلرنده ایلك افندیلرینه معین بر فدیهٔ نجات ویرمك شرطیله دیكر قاپولره قاپولانه‌بیلمك حقی بو خدمتكار طبقه‌سنه بخش ایدیلمشدی .

صوكره باشنده‌كی آمرلره آغیر آغیر ویركیلر اوده‌مدكجه هیچ بر فرد ایچون طوپراق كبی عقار كبی شیلره صاحب اولمق ، یاخود توارث ایتمك امكانی یوقدی . بوندن باشقه كلیسایه عشرینی ، حاكمه یاری عشرینی ، دیكرلرینه‌ده عائد اولان حصه‌لری ویرمه‌دن كیمسه یتشدیردیكی محصولدن انتفاع ایده‌مزدی . كیمسه اذن آلمقسزین افندیسنك اوندن آیریله‌مازدی .

خدمتكار طبقه‌سیله چفتچیلر دو كونلرده ، یورطولرده افندیلرینه ایجاب ایدن هدیه‌لری ویرمه‌یه مجبور ایدیلر . قیزینی أوله‌ندیرنلر زفافدن اول مطلقا بولوندیغی محلك بویوكنه تقدیم ایده‌جكدی . چوق دفعه‌لر

محلك بویوكی قاتولیك دیننك اركانندن بری ظهور ایدردی . لكن كلیسانك رهبانیت خصوصنده‌كی أوامری بوردیل باربار عادتنك بخش ایتدیكی بهیمی بر حقی استیفادن اونی هیچ‌ده آلیقویمازدی .

ایشته شو صایدقلریمز اوعصرده كوله اولمیان طبقه‌یه قارشی كوستریلن مساعده‌لردی . كوله‌لره كلنجه بیچاره‌لرك حالی بیك قات دها بتر ، حیاتی بیك قات دها سفیل ایدی [١] .

ایشته قرون وسطی دینیلن بوقاراكلق دورلرده مظالمك ، فجایعك اوقدر قورقونج اشكالنه مراجعت اولوندی ؛ صوكره انكیزیسیون محكمه‌لریله امرانك ، زادكانك اومدهش استبدادی یوزندن اویله حوصله‌یه صیغماز فلاكتلر میدان آلدی كه او برقاچ عصر ظرفنده بوتون اوروپا قطعه‌سی انسانیتك جهنمی ؛ فكرك ، ناطقه‌نك ، حركتك اسارتكاهی كسیلدی . شاید اوروپالیلر صوكره‌لری بری برینی تعقیب ایدن اوقانلی انقلابلرله بشرك حقوقنی تثبیت ایتمش اولماسه‌یدی بز بوكون اوروپانی بولوندیغی حالده كوره‌بیله‌جك دكل ایدك .

آرتیق جزیرة العربك ، ایرانك ، بلاد رومك ، حتی بوتون اوروپانك نه درلو فجاعتلر ایچنده بونالدیغنی ، نه كبی شدائد آراسنده قالدیغنی ، صوكره دینده ، اخلاقده ، حیات اجتماعیه‌نك بوتون اقسامنده ناصیل بر فوضایه طوتولدیغنی تاریخی اوله‌رق صیره‌لادیغمز حقیقتلرك دلالتیله قارئلریمز قولایجه آكلایه‌بیله‌جكدر . و كوروله‌جكدر كه ادیان شركی كوكندن قوپاره‌جق وبشریتی عصرلرجه تعذیب ایدن ظلملره ، فوضالره خاتمه چكه‌جك بر صاحب ظهوره ؛ دنیایه عائد معامله‌لرنده افرادك بری برینه صالدیرماسنی كافل حدود و احكام وضع ایده‌جك بر

---

[١] تاریخ عمومینك قرون وسطاده‌كی مظالمی حكایه‌ایدن فصلنه مراجعت .

شارعه؛ بوتون بو اجتماعی دردلره، بو اخلاقی خسته لقلره چاره ساز اوله جق بر حکیمه؛ حاصلی مکارم اخلاقی یوکسلتمکله برابر انسانی حیات فانیه و ثانیه سنده مسعود ایدن رضای رحمانی موجب حسنات اعماله ارشاد ایده جك بر نبی یه اودورك کوستردیکی احتیاجی بشریت دیکر ادوارینك هیچ برنده بو قدر شدتیله کوسترمه مشدی .

ایشته بویله صاحب ظهور بر مصلحك قدومنی کوره بیلمك امیدیله ایدی که جهلر درت طرفه دونیور، بو یونلر متصل اوزانیور، کوزلر طورمایوب آفاق امکانی آراشدیریبیوردی . نهایت خلاق رحیمك بو آواره بشر حقنده کی مرحمت ازلیه سی جوشه کلدی : اك سوکیلی قولی **محمد بن عبدالمطلبی** دین مبینله تأیید ایده رك رحمة للعالمین کوندردی .

او رسول معظم که بوتون مجاهداتنده روح القدسله مؤیددی ؛ وظیفهٔ رسالتك حقیله اداسنده هیچ بیلغینلق کوسترمدی . سعی، فتور یوزی کورمدی . ایمانی ، یأس نه در بیلمدی . قومنك درلو اذالری، درلو جفالری اورسول مجاهدك عزمنی بر آن ایچون اولسون صارصمادی . بالعکس ضلاله صاپمش فکرلری صلاحه کتیرر ، آزغینلق ایدنلری یوله یاتیرر ، چیغیرندن چیقمش اخلاقی دوغرولتور ، کوتو عادتلری سوکر آتار ، اجتماعی معاملات ایچون اك متین احکامی تبلیغ ایدردی .

حاصلی بشرك صلاحنی ، سعادتنی تأمین اوغورنده یکرمی اوچ ییل کیجه لی کوندوزلی اوغراشدی . بو دورك ختامنده ایدی که آرتیق وظیفه سنی ادا ایتمش بولونیوردی؛ مکه دن ناسه وداع خطبه سنی اوقویه رق دین مبینك کماله ایردیکنی ، امتی حقنده نعمت الهیه نك تماميله رایکان اولدیغنی بوتون کائناته قارشی اعلان ایتدی .

بز بوراده اسلام ایله دیکر ادیانی مقایسه ایدرك آرهلرنده کی فرقی

کوستره جك دکلز . یالکز مسلمانلرجه دینلرینك اك باشلی ممیزاتندن، اك مهم خصائصندن صاییلان شیلری بیلدیره جکز .

١) **دینك اساسنه ایمانه** اولجه فکری اعمال ایله قناعت کامله **خصوصنده عقله استناد** استحصال ایتمکسزین بر عقیده یه ، یاخود اساساتندن برینه ایمان مسلمانلغك فرائضی میاننده داخل دکلدر .

قرآن برچوق آیتلرنده آنسانی ، انفسده ، آفاقده تجلی ایدن عظمتی تفکر صورتیله معرفت الهیه یه سوق وتشویق ایدییور :

(اولم ینظروا فی ملکوت السموات والارض وماخلق الله من شیء . سورهٔ اعراف) [١] سنریهم آیاتنا فی الآفاق وفی انفسهم حتی یتبین لهم انه الحق . ــ سورهٔ فصلت) [٢]

(ان فی خلق السموات والارض واختلاف اللیل والنهار والفلك التی تجری فی البحر بما ینفع الناس وما انزل الله من السماء من ماءٍ فاحیا به الارض بعد موتها وبث فیها من کل دابة وتصریف الریاح والسحاب المسخر بین السماء والارض لآیات لقوم یعقلون . ــ سورهٔ بقره) [٣]

اسلام قرآنك برچوق یرنده انسانلری خلقتده متجلی آیات

---

[١] ملکوت سماواته ، ملکوت ارضه ، حاصلی اللهك یاراتدیغی بوتون شیلره باقمایورلارمی ؟

[٢] اسلامك حق اولدیغی کندیلرنجه آکلاشیلمق ایچون اونلره هم آفاقده ، هم انفسده تجلی ایدن آیات قدرتمزی کوستره جکز .

[٣] کوکلرك، یرك یاراديلمه سنده ، کیجه ایله کوندوزك بری برینی تعقیب ایتمه سنده ، بشرك منافعنی یوکله ‌یه رك دکزك اوزرندن آقوب کیدن کمیده ، اللهك کوکدن ایندیره رك کندیسیله أولمش طوپراقلری دیریلتوب اوزرنده هر درلو مخلوقاتی یایدیغی صوده ، روزکارلرك سوقنده ، کوکله یر آره سنده مسخر بولوطده عقلی اولان برقوم ایچون البته حقك برلکنه دلیللر واردر .

الهیه‌یی دوشونمه‌یه ومعرفت صانعی حقك بدیع صنعنده وصنع بدیعنده آرامه‌یه سوق ایدییور ؛ هیچ برآیتنده معجزه سلاحنه ، یاخود عقلك قاورایامه‌یه‌جغی استبدادی تکلیفلره استناد ایتمه‌یور .

اسلام اویکانه دیندرکه معجزات ایله نه‌پیغمبرلرك وظائفی ، نه‌ده عبادك صلاح وسعادتی نامنه وقوع بولان بعثتلرینك ثبوتی آره‌سنده هیچ برمناسبت اولمادیغنی انسانلره بیلدیرمشدر .

عرب مشرکلری کندیلرینه برمعجزه کوستریلمسی ایچون نه‌قدر اصرار ایتمشلردی . « کندیلرینه برمعجزه کلدیکی تقدیرده مطلق ایمان ایده‌جکلرینه دائر اولانجه یمینلریله اللهه قسم ایدییورلردی . »[١] لکن جناب پیغمبر هیچ برکون بوطلبلرینی اسعافه یاناشمادی . ویردیکی جواب آنجق شونلردی: « معجزه‌لر بنم دکل ، اللهك الندهدر . » [٢]، « بن حقی آچیقدن آچیغه سویلر برنذیرم ، باشقه برشی دکلم . »[٣]

برآره‌لق مشرکلر خوارق طلبنده پك ایلری کیده‌رك شویله دیمشلردی : « سکا هیچ برزمان ایناناجق دکلز . مکرکه یردن بزه پیکار چیقاره‌سك ؛ یاخود خورما اغاجلریله ، آصمه‌لرله طولو برباغچه‌ك اولسونده اورته‌سندن نهرلر آقیده‌سك ؛ یاخود کوکلری زعمك کبی اوزریمزه پارچه پارچه ایندیره‌سك ؛ یاخود اللهی وملکلری صیره ایله اوکمزدن کچیره‌سك ؛ یاخود جواهردن برأوه صاحب اوله‌سك ؛ یاخود کوکلره چیقه‌بیله‌سك . وننکله برابر یوقاریدن بزلره المزله

[١] واقسموا بالله جهد ایمانهم لئن جاءتهم آیة لیومنن بها . ـ سورهٔ انعام .
[٢] انما الایات عندالله . ـ سورهٔ انعام .
[٣] وانما انا نذیر مبین . ـ سورهٔ ملك .

طوتوب اوقویه‌جغمز برکتاب ایندیرمدکجه سنك کوکه چیقدیغکه‌ده ایناناماییز » [١]

علیه‌الصلاة والسلام افندیمزده بونلره قارشی: « آمان یاربی ! بن الله طرفندن کوندریلمش برانساندن باشقه برشی می‌یم؟ »[٢] دییوردی .

اسلام اویکانه دیندرکه معجزه طلبنده بولونانلری مؤاخذه وسخافت فکر ایله اتهام ایدییور و پیغمبری تأیید ایچون قرآندن باشقه خارقه اولمایه‌جغنی بیلدیرییور . زیرا قرآن اورسول محترمك وساطتیله هم آهنك اویله طبیعی برمعجزه‌درکه هیچ برمعارض ایچون آیات سبحانیه‌سندن برینه طعن امکانی یوقدر .

اسلام بزلره برحقیقت دها اوکره‌دییور: بشری اقناع خصوصنده معجزاتك کفایتی اولمادیغی اسکیدن کلوب کیدن امتلرك ایماندن آیریلمالری ایجاب ایدردی . چونکه اوقدر اصرار ایله ایسته‌دکلری معجزاتی کوزلریله کورمشلردی .

قرآن بزلره اوکچن امتلرك احوالنی باقکر ناصیل تصویر ایدییور! هر هانکیسنه برمعجزه ایندیریله‌جك اولورسه درحال تردد ایچنده، شبهه ایچنده قاله‌رق بردرلو ایناتمق جهتنه یاناشمازلردی . نهایت انکاره‌ده قدرت بولامایجه میدانده‌کی خارقه‌یه کوزلرینی مسحور ، عقللرینی پریشان ایدن سحر دامغه‌سنی یاپیشدیرییورلردی . « بز سکا

[١] وقالوا لن نؤمن لك حتی تفجر لنا من الارض ینبوعا اوتکون لك جنة من نخیل وعنب فتفجر الانهار خلالها تفجیراً او تسقط السماء کما زعمت علینا کسفاً اوتأتی بالله والملئکة قبیلا اویکون لك بیت من زخرف اوترقی فی السماء ولن نؤمن لرقیك حتی تنزل علینا کتاباً نقرؤه . ـ سورهٔ اسری
[٢] سبحان ربی هل کنت الا بشراً رسولاً . ـ سورهٔ اسری .

كاغد اوزرينه يازيلمش بر كتاب ايندير‌ه‌يدكده اوكا اللريله طوقونمش اولسه‌لردى ينه كافرلر : بو ، آشكار بر سحردن بشقه برشى دكل ، ديرلردى . » [١] زيرا معجزات ايله ايمانك نه بعثتى ، نه‌ده فطرى وظائفى آره‌سنده هيچ بر معقول مناسبت بولونامايه‌جغى ذهنلرينه يرلشمشدى . بونك ايچوندركه فاطر حكيم پيغمبرينى كتاب مبينى ايله تأييد بويوردقدن صوكرا جهالت ، ياخود عناد سائقه‌سيله حالا معجزه ايسته‌مكده اصرار ايدنلرى « كنديلرينه اوقونوب طورمقده اولان كتابى سكا اينديريشمز اونلره الورميورمى ؟ حالبوكه او كتاب مبينده ايمان ايدن قوم ايچون هم رحمت ، هم عبرت وار . » [٢] طرزنده مؤاخذه ايديور .

خوارق طلبنده بك ايلرى كيدنلره هجوم ايدن آيات قرآنيه‌نك اك شدتليسى شودر: (وقال الذين لايعلمون لو لا يكلمنا الله اوتأتينا آية كذلك قال الذين من قبلهم مثل قولهم تشابهت قلوبهم قد بينا الايات لقوم يوقنون . ـ سورهٔ بقره [٣]

عجبا « عقل » ديكر دينلرك هرهانكى برنده اسلامدن كورديكى معامله‌يه مظهر اوله‌بيلمش ميدر ؟ شرعك ظواهرندن برشى عقل ايله تعارض ايتسه اسلام عقلك حكميله حركت اولونمسنى امر ايدر .

---

[١] ولونزلنا عليك كتاباً فى قرطاس فلمسوه بايديهم لقال الذين كفروا ان هذا الاسحر مبين . ـ سورهٔ انعام

[٢] اولم يكفهم انا انزلنا عليك الكتاب يتلى عليهم ان فى ذلك لرحمة وذكرى لقوم يوقنون . ـ سورهٔ عنكبوت .

[٣] بيلمه‌ينلرده « نه‌اولور ، الله بزمله قونوشسه . ياخود بزه بر معجزه اينسه » ديورلر . كنديلرندن اول كلنلرده عينى سوزى سويله‌مشلردى . قلبلرى بري برينه بكزه‌يور . بزلر يقين صاحبلرى ايچون آيتمزى بيلديرمشزدر .

زيرا نظر اسلامده اولاحق تعدد ايتمز ؛ ثانياً محال اولان بر عقيده‌نك ، ياخود خلافى برهان ايله ثابت بر حكمك قبولنه عقلى الزام ايتمك مستحيلدر .

برمسلمانك قلبنه برشبهه كليوركه دفعنه قادر اوله‌مايور ؛ بونكله برابر حقى ، صوابى آراشديرمقدن‌ده كرى طورمايور . عجبا بويله بر وضعيت قارشيسنده او آواره قلبك نجاتنه حكم ايده‌جك و « الله كيمسه‌يه وسعندن فضله تكليفده بولونماز » [١] « الله كيمسه‌يه ويرديكندن زياده‌سنى تكليف ايتمز . » [٢] ، «دينده جبر يوقدر . » [٣] ديه‌جك اسلامدن باشقه بر دين وارمى ؟

اسلام جناب حقك ملكوتنده تفكره دالمه‌يى اللهه تقربى موجب عبادتلرك اك بويوكلرندن صايار . عليه الصلوة والسلام افنديمز « تفكر ساعة خير من قيام ليلة » [٤] بويورييور .

مسلمانلرك هپسى بيليركه طبابت ، تشريح ، علم حيات ، وظائف الاعضا ، معرفة النفس وسائره كبى انسانى فاطر حكيمك خلقتده تجلى ايدن حكمتلرينى طانيه‌جق ، وصنعنده‌كى اسرارى آكلايه‌جق حاله كتيرن فنونه عائد آثارى اوقومق اك بويوك عبادتلردندر . بونك ايچوندركه ايام تحصيلنك قسم اعظمنى حقه عبادتله وبدايع مصنوعاتى آكلايه‌رق معرفت الهيه‌ده يوكسلمكله كچيرمك هرمسلمانك النده‌در ، الويركه نيتى خير اولسون .

---

[١] لايكلف الله نفسا الا وسعها . ـ سورهٔ بقره

[٢] لايكلف الله نفسا الا ماآتيها . ـ سورهٔ طلاق

[٣] لا اكراه فى الدين . ـ سورهٔ بقره

[٤] برساعت دوشونمك ، بوتون كيجه‌يى عبادتله كچيرمكدن خيرليدر .

٣. فرضهٔ عین وفردی حریت وجدانیه مسلمانلق فردی حریت وجدانی تقریر ایتدیکی کبی فرض عینی ده تکلیف ایتمشدر. بناءً علیه نظر اسلامده هر فرد اسباب وشرائطی موجود اولدیغی تقدیرده شرعك بوتون احکامیله مکلفدر. و بو خصوصده افراد بشر مساویدر. ارککله قادین، متبوع ایله تابع آره‌سنده هیچ فرق اولمادیغی کبی، بر طبقه‌نك دیکر طبقه‌دن ذره قدر آیریلیغی یوقدر.

اسلام وجدان فردینك حریت واستقلالنی تقریر ایدییور. اوسبیدن نه کیمسه باشقه‌سنك وجدانی اوزرنده تحکم ایده‌بیلیر، نه ده اوکا وجدانك قبول ایده‌میه‌جکی بر امرده بولونه‌بیلیر. صوکره، اسلامده، دینی مرتبه‌سی نه قدر یوکسك اولورسه اولسون، هیچ کیمسه یوقدر که باشقه‌سنك نعیم ابدیدن محرومیتنه حکم ایتمك، یاخود کناهلرندن برینك مغفرتی، یاخود اوآدمك رضای الٰهی‌یه مظهریتنی تکفل ایتمك قدرتنی حائز بولونسون.

انسان مکلفیت چاغنه ایریشیر ایریشمز کندینی اویله بر آله عادل حضورنده کوریور که رشید اولمشلره توجیه ایتدیکی خطابی آرتیق اوکا ده تشمیل ایدییور؛ اونی ده دیکر اراده وقدرت صاحبلری کبی بوتون تکالیفی ایله مکلف طوتیور؛ کناهك، عصیانك عواقبندن صاقینمسنی امرده بولونیور؛ کیزلی، آشکار بوتون فنالقلری کندیسنه تحریم بویوریور؛ حلالی، حرامی آچیق آچیق بیلدیرییور؛ اونك ایچون حاضرلادیغی ثوابی ده، عقابی ده سویلیور وایشله‌یه‌جکی معاصیدن یالکز اونی مسؤل طوتیور؛ صوکره نه بر شفاعتجینك مداخله‌سیله، نه ده اولادینی، یاخود مالنی فدیه ویرمك صورتیله حقك عدالت مطلقه‌سندن قورتوله‌مایه‌جغنی کندیسنه کوستریور.

ینه او انسان اویله بر معبود رحیم قارشیسنده اولدیغنی حس ایدییور که فطرتنده‌کی ضعفی واستعداد معصیتی بیلدیکی ایچون دائما کندیسنه توبه ورجوع امرینی ویرییور. اوکا رضای الٰهیسنی، غفران بی تناهیسنی وعده بولونیور. طبقی جکر پاره‌سنك اینینی دیندیرمك، المنی کیدرمك ایسته‌ین شفقتلی بر آنا کبی اونی کوللریوزلرله، نوازشلرله بسله‌یور. کناهکارلر ایچون « ای نفسلرینه ظلم ایدن قوللرم، اللهك رحمتندن امیدیکزی کسمه‌ییك. محقق بیلك که الله کناهلرك هپسنی باغشلار. چونکه او، غفور رحیمدر. » [١] طرزنده سبق ایدن وعد الٰهیسنك خلفدن منزه اولدیغنی اوکا آکلاتیور.

ایشته انسان دورهٔ رشده کلنجه کندینی بولاهوتی موقعده کوره‌رك درحال آکلار که آرتیق صباوت مرتبه‌سندن یوکسلمشدر؛ آرتیق بوتون کار وزیانی کندی عقل واراده‌سنك محصولیدر وبوتون سعادتی، حرمانی ینه کندی فعل وحرکتنه باغلیدر. اوت، اوزمان ادراك ایدر که الله ایله مخلوقاتنك ایی، کوتو هیچ بری آراسنده اصلا پرده یوق؛ چونکه هپسی اونك عیالی، اونك قوللری؛ کناهدن چکینه‌نلرینه ثواب ویرییور؛ پشیمان اولانلری، توبه ایدنلری باغیشلایور؛ جاهللری اوکره‌دییور؛ عاصیلره عاقبتك وخامتنی کوستریور. حاصلی فسحت سرای رحمتنك خارجنده مشرکلردن باشقه کیمسه قالمایور.

اوت، اوزمان بر آله رحیم کورییور که بوتون کلنلر ایچون قاپولری آچیق؛ جنتی، رضوان الٰهیسی نه قدر ایسته‌ین وارسه هپسنه آماده؛ بارکاه مرحمتنك اشیکنده نه پردوار، نه پرده‌دار. بونی کورن انسان

---

[١] یا عبادی الذین اسرفوا علی انفسهم لاتقنطوا من رحمة الله ان الله یغفر الذنوب جمیعا انه هو الغفور الرحیم. ـ سورهٔ زمر.

(ونحن اقرب اليه من حبل الوريد . ـ سورهٔ ق) [١] نظم جليلنی آكدقجه يأسك هجومندن ، اميدلرينك اضمحلالندن آسوده قاليور . صوكره (وهومعكم اينما كنتم والله بماتعملون بصير .ـ سورهٔحديد) [٢] آيت كريمه‌سنی دوشوندكجه يامعبودينه قارشی عصياندن قورقيور؛ ياخود آره‌ده هيچ بر توسطكار اولمقسزين كنديسنی طوغرودن طوغرويه خطاب سبحانيسنه مظهريتله تكريم بويوران اوخلاق كريمی كوجنديرمكدن اوتانيور .

هله ، كائنات سائره‌يه قياس ايديلنجه نزد آلهيده‌سينك قانادينه بيله معادل كله‌ميه‌جك بر بيلديزك اوزرنده اوطوران افراد بشردن برينك قالقوب ده كوكلرك ، يرلرك قيومی اولان فاطر ذوالجلالك يانی باشنده ـ حاشا ـ بر چوجغك وليسی ، ياخود بر محجورك وصيسی موقعنی اشغال ايتمسی ، اسلامك تلقيسنه كوره ، اللهی بيلمه‌مكدن ، اونك مقام صمديتنه حرمتسزلكدن باشقه برشی دكلدر .

انسان دورهٔ رشده وارنجه بو مراتب قدسيه‌نك هپسی كلير ، قارشوسنه ديكيلير و اوزمان آكلامايه باشلاركه بشرك يريوزنده خليفه اولماسندن مقصود آلهی نه ايمش ؛ بنی آدمك تكريمنده نه كبی حكمتلر وارمش ، جناب حق انسانی حجر ومراقبه زنجيرلرندن ناصيل آزاده ياراتمش‌ده « اخطار ايت كه وظيفه‌ك آنجق اخطاردر . يوقسه اونلرك اوزرنده مراقب دكلسك . » [٣] ديه خطاب ايتديكی پيغمبری‌ده

---

[١] بز اوكا شاخ دامارندن دها ياقينز .

[٢] هرنره‌ده اولورسه‌كز اولوكز ، او سزكله برابردر ؛ الله بوتون ايشله‌دكلريكزی كوروبور .

[٣] (فذكر انما انت مذكر . لست عليهم بمسيطر .ـ سورهٔغاشيه .)

داخل اولمق شرطيله، هيچ برموجود ايچون بومخلوق مكرم اوزرنده حق تحكم قبول ايتمه‌مش .

ايشته انسان اوزمان فرقه واريركه روح انسانينك يوكسلمسنه ارادهٔ ازل تعلق ايدن پايه‌نه‌درجه‌لرده يوكسك ؛ كنديسنه بخش اولونان عزت وحريت نه‌قدر كنيش ! آرتيق اويله معظم برخالق حضورنده اولديغنی كورور كه شفاعتچيلره افتقاری يوق. اويله‌جوشقون برمرحمت قارشيسنده بولنور كه قاووشمق ايچون كيمسه‌نك توسطنه محتاج دكل . آياغی قايدقجه ، وباله كيردكجه توبه‌يه ، ندامته صيغينير وبوتون ساحهٔ امكانی قوجاقلايان رحمت الهيه قاپولرينی آنجق بوايكی مفتاح ايله آچار . يوقسه كنديسی كبی ضعيف ، عاجز مخلوقاتدن باشقه برشی اولميان مشايخك ، رجال دينك ياردیمنه اصلا مفتقر اولماز .

بونكله برابر اسلامك آلهی بيليوردی كه اطمئنان قلب ايله راحت وجدان يوقسوللغی چوق زمانلر انسانی ريا ، نفاق، يالان، فتور كبی صفات ذميمه ايله اتصافه مجبور ايدر وافكار وافعالده صدق واخلاصه ميدان براقمايان بوصفتلر اونی ادراكسز بهيمه‌لردن دها سافل بردركه‌يه دوشورر . ايشته بوسببدن مؤمن قوللری ايچون حريت وجدانی ، حريت اراده‌يی بوكبی رذائلك هجومنه قارشی سپر اوله‌رق ويردی ؛ مراقبه وحساب حقلرينی‌ده لطيف وخبير اولان ذات سبحانيسندن باشقه‌سنه بخش ايتمدی . (يعلم خائنة الاعين وما تخفی الصدور. والله يقضی بالحق . ـ سورهٔ غافر) [١]

بناءً عليه آتديغی فرض عين وفردی حريت وجدان اساسلريله

---

[١] كوزلرك خيانتنی وسينه‌لرك كيزله‌ديكی بوتون شيلری بيلير. الله ذوالجلال حق ايله حكم ايدر .

مسلمانلق برطرفدن مكلف انسانه عزت ويرمش ، اونى عاجزلرك دركاتندن يوكسلتمش ، ديكر طرفدنده رب العالمينك حريم كبرياسنى حجر كبى ، مداخله كبى شائبه‌لردن تنزيه ايتمش اوليور .

٣. هيچ بر كناهكار باشقه‌سنك وبالنى يوكلنمز [١] مسلمانلقده هركسك وبالى كنديسنه عائددر. افراد بشردن هيچ برينك خطاسى باشقه‌سنه كچمز . اونك ايچين نظر اسلامده چوجق كناهلردن ، قباحتلردن پاك اوله‌رق طوغار . هيچ بر حسابه ، هيچ بر عقابه معروض دكلدر . ومكلفيت چاغنه كلنجه‌يه قدر بو معصوميتى محافظه ايدر. مكلفيت دوره‌سى اونك ايشله‌يه‌جكى خير، شر، نافع ، مضر بوتون افعالنه قارشى محاسبه‌نك باشلاديغى دوره‌در .

مسلمانلق بزلره بيلديريوركه جناب حق حسنات ايله سيئاتدن برقسمنك جزاسنى تعجيل ايدرك دنياده ويريور ؛ برقسمنك حسابى‌ده آخرته براقيور . ذهنلرده ايجه يرلشه‌سى ايچون بومآل برچوق آيات كريمه ايله تكرار بيورولمش : (كل نفس بما كسبت رهينة . ــ سورهٔ مدثر [٢] (فمن يعمل مثقال ذرة خيراً يره ومن يعمل مثقال ذرة شراً يره . ــ سورهٔ زلزله) [٣] ، (ولا تزر وازرة وزر اخرى . ــ سورهٔ اسرى) [٤] (كل امرئ بما كسب رهين . ــ سورهٔ طور) [٥] ، آيتلرندن باشقه آيات جليله‌ده واردر .

---

[١] ولا تزر وازرة وزر اخرى . ــ سورهٔ اسرى

[٢] هر نفس قازانديغى عمله مقابل رهندر .

[٣] كيم ذره آغيرلغنده خير ايشلرسه اونى كورور ، كيم ذره آغيرلغنده شر ايشلرسه اونى كورور .

[٤] هيچ بر كناهكار نفس باشقه بر كناهكارك وبالنى يوكلنمز .

[٥] هركس قازانديغى عمله مقابل رهندر .

مسلمانلق بو حكميله انسانى ايلك جدينك خطاسنه وارث اولديغى انديشه‌سندن قورتاريور و « حق » اسم پاكى اسماء حسناسندن اولان اللهك عدلى هر هانكى بر مخلوقى باشقه‌سنك ايشله‌ديكى جرمدن طولايى مؤاخذه شائبه‌لرندن پك متعالى اولديغنى آكلاتيور : « كيم بر كناه قازانيرسه اونى آنجق نفسى ايچون قازانمش اولور . الله عليمدر ، حكيمدر . » [١]

٤) انسانلر آره‌سنده صلح ومسالمتك تأسيسى اسلامك غايه‌لرندن برى‌ده انسانلر آره‌سنده صلح ومسالمتك تأسيسيدر . مسلمانلرك پيغمبرى بريوزينه قليچ دكل ، صلح ومسالمت يرلشديرمك ايچون كلدى . أوت ، عليه الصلوة والسلام افنديمز ظهور ايتدكلرى زمان بربرلرينه قارشى غيظ وكينلرندن عربلرك كوكسنده قازانلر قاينايوردى . اورته‌ده فاصله‌سز باصقينلردن ، آردى آره‌سى كسيلمز محاربه‌لردن ، صو كبى دوكولن قاندن ، اوت كبى سوكولن جاندن باشقه برشى يوقدى . بونك ايچون او رسول معظم طورمايوب بونلره قصاص قانونلرينى بيلديريور وبغى ، عدوان اربابنه موعود عاقبتدن كنديلرينى تحذير ايديوردى . نهايت دين مبينك فيضيله آره‌لرنده‌كى تفرقه يانغينلرينى سوندوردى ؛ تبليغ ايتديكى حقوق وحدود الهيه اوكنده بوتون ارباب قيامه بويون اكديردى . قلبلرى برلشديرمه‌يه ، آره‌ده اخوت وجوده كتيرمه‌يه اودرجه‌لرده چاليشدى كه حقك سايهٔ مرحمتنده هپسى بربرينك قارداشى اولدى .

مع مافيه مسلمانلق بو قدرله قناعت ايتمدى . مؤمنلرله اهل كتاب آره‌سنده‌ده صلح ومسالمت يرلشديرمك ايسته‌دى . ايشته بو مقصدله‌دركه

---

[١] ومن يكسب اثما فانما يكسبه على نفسه وكان الله عليماً حكيما . ــ سورهٔ نساء .

مسلمانلرك حائز اولديغى حقوقك عينى اهل كتابه‌ده تشميل ايتدى. مصاهرتك تأمين ايده‌جكى رابطه‌لرى، مناسبتلرى استحصال ايچون مسلمانلرك اهل كتابدن اولان قادينلرله اولنملرينه مساعده كوستردى.

بر اركك طوتوب اوله‌نيور. آلديغى قادينله أولجه هيچ بر رابطه‌لرى، ياخود قرابتلرى يوق ايكن جناب حق بونلرك آره‌سنده اومعلوم اولان متقابل مودت ومرحمتى وجوده كتيريبور. دها صوكره، بو رابطه‌نك تأثيرى هر ايكيسنك ياقين، اوزاق نه‌قدر خيصملرى، بيلدكلرى وارسه جمله‌سنه شامل اولمق صورتيله بويوك بر جماعت آره‌سنده قارشيلقلى محبتلره، تعاونلره سبب اوليور.

مصاهرتك باشقه امتلرده‌بيله كورولن بوتأثيرى عرب قبيله‌لرى اوزرنده نه‌قدر مهم اولمق ايجاب ايدر، دوشونولسون. چونكه عربلرده بر اركك ديكر قبيله‌دن بر قادين آلنجه عادتا اوقبيله‌نك بوتون افراديله، حتى بوتون متفقلريله معاهده عقد ايتمش اولور. بويوزدندركه صدر اول مسلمانلريله اهل كتاب آره‌سنده‌كى رابطه‌لرى كوكلشديرمك، قارشيلقلى محبت وشفقت حسلرى ياپمق خصوصنده بوقانونك پك بويوك تأثيرى كورولمشدى.

شايد اهل كتابدن قادين آلان بر مسلمان حسابنه اسلامك قبول ايتديكى مساعداتى يهوديلكله خرستيانلقده بر مسلمان قادين ايچون تكفل ايتمش بولونسه‌يدى اوزمان دين اسلام مسلمان قادينلرينك اهل كتابه وارمه‌لرينه رضا كوستردى. لكن بريكيلرك كرك قانونلرى، كرك كليسالرينك تعليماتى صلح ومسالمتك ترقيسنه قارشى دائما حائل كسيلديكى ايچوندركه اسلام مصاهرت مسئله‌سنده يالكز برنجى شق ايله اكتفايه مجبور اوليور. وبو مساعده‌يى‌ده زوجهٔ غير

مسلمه ايچون حريت اعتقادى، حريت عبادتى متكفل اولدقدن وقاريسنك امور دينيه‌سندن هر هانكى برينه مداخله‌يى زوج مسلمنه تماميله تحريم ايتدكدن صوكره ويريبور.

٥. اسلامك تكاليف واحكامى قارشيسنده بوتون طبقه وطائفه‌لرك مساواتى وانسانيتى بربخت ايده‌ره استثمارك وامتيازلرك ردى

دينلرك هپسى بشر آره‌سنده اخوت ومساوات تأسيسنه تشويق ايدر. ابراهيمك، يعقوبك، موسانك، قونفوجيوسك، بودانك، عيسى بن مريمك، حاصلى نه‌قدر رسول، نبى، مصلح كلمش‌سه هپسنك تلقيناتنده بونى كورمكده‌يز. اوت، بونلر امتلرينى شوسوبلديكمز فضيلته دعوت وترغيب ايديوردى؛ امتلرى‌ده كنديلرينى ديكلر، نصيحتلرينى حسن قبول ايدر كورونيوردى. لكن ايچلرندن هانكيسنك تاريخنده اولورسه اولسون بو وصايايى صميم وجدانيله تلقى ايلدكلرينى كوستره‌جك پك آز شى كوره بيليورز.

واقعا يهوديلر بوفضيلته اك زياده رعايتكار بر امت ايدى. آنجق ساحهٔ تطبيقى بنى اسرائيلك حدودينى آشمايوردى. هيچ برزمان باشقه امتلره ايصينه بيلدكلرى يوقدى. خارجدن برينك كنديلريله اخوت باغلامسنه، ياخود مساوات طلبنده بولونماسنه رضا كوسترميورلردى. طبيعى بو حال توراتك نتيجهٔ تلقينى دكلدى. معروض اولدقلرى متوالى آقينلر، بيتمز توكنمز اشكنجه‌لر يوزندن عصبيت قوميه‌نك اك مفرط درجه‌سيله يابانجيلره خصومتك اك قورقونچ شكلى آرتيق سينه‌لرنده يرايتمشدى. بو ملتك نفى وتغريب حادثه‌لرندن اولكى اخلاق واطواريله صوكراكيلرينى نظر تدقيقه آلانلر بو حقيقتى بيليرلر.

بناءً علیه کندی آرهلرنده‌کی روابط و مناسباتك بو درجه‌لرده صاغلام اولمسی حقیقتده دینلرینك اثر تلقینی دکلدی. اویله اولسه‌یدی عینی حال دیکر امتلرله اولان مناسبتلرنده‌ده کورولوردی. اوت، بو تساند عصرلرجه تپه‌لرندن بوشانان مصیبتلرك، نکبتلرك نتیجه‌سی ایدی.

خرستیان اقوامه کلنجه بونلرك مساوات، اخوت و متقابل محبت روابطی هنوز قلبلرنده یرایتمه‌دن ایچلرنده‌کی ظلم، حب ریاست، داعیهٔ تفوق تمایللری یکیدن آیاقلانیوردی. بونك اوزرینه درحال طوائفه آیریله‌رق بری برلرینه تحکمه قالقیشیورلردی. ذاتاً اسکیدن بری آیری آیری طبقه‌لر، مختلف جماعتلر شکلنده یاشایورلردی؛ قویلری جیلزلرینه کمیریر، حاکملری محکوملك بوتون مالملکنی حلال کوروردی. نه وجدانی بر صدا، نه آسمانی، یاخود زمینی بر ندا کندیلرینی بو حقسزلقدن آلیقویمازدی. شاید بشرك حقوقنی یریوزینه بیکلرجه حریت قربانك قانیله یازان او قورقونج اختلاللر اولماسه‌یدی، فرانسه انقلاب کبیرندن اول اسرا ایله چفتجی طبقه‌سی ناصیل زادکان ایله رجال دینك النده مسخرسه، بوکونکی اقوام نصرانیه‌ده طبقی اویله اولوردی. اکر بو آدملرك اسلامه و بو رکن رکینی تأسیس ایچون اسلامك نه یاپدیغنه و قوقلری اولایدی بیك سنه‌یه یاقین بر زمان ظلمتلر ایچنده بونالمایاجقلر، ظالم ویرکیلر، قاتل اشکنجه‌لر آلتنده ایکله‌مه‌یه‌جکلردی. جاهلیت عربنك قان دوکمکسزین، جان آلمقسزین صرف برکت اسلام ایله الده ایتدیکی بوتون سعادتلره قاووشه‌جقلردی.

انسانه شو کوردیکمز خلقی ویرن فاطر حکیم بیلیوردی که نفوس بشریه‌نك معقولات مجرده‌دن آلدیغی تأثر، خارجده‌کی الك اوفاق حرکتلردن استحصال ایتدیکی تأثرك یوزده برینه بیله معادل اوله‌ماز. اوت، فضائلی

اخلاق کتابلرندن اوکره‌نلرله حیات عملیه صحیفه‌لرندن تحصیله سوق اولونانلر آره‌سنده پك واسع فرقلر کورورز. اخلاق ایله اوغراشمش، بو علمك دساتیرینه، فلسفه‌سنه، تاریخنه و سائره‌سنه دائر مختصر، مفصل برچوق اثرلر اوقومش؛ حاصلی سطحی، دقیق بوتون حقایقنی الده ایتمش نه قدر کیمسه‌لر واردر که بوتون بو مجرداتدن کندیسنه قالان نصیبهٔ فیضی آراشدیره‌جق اولورسه‌کز جزردن صوکره کلن مدك براقدیغی یاشلغه بکزر ناچیز برشی کوررسکز.

شمدی فضائلی معقولات مجرده عالمنده و صرف کتابلرله تهذیب نفس دائره‌سنده آرایان کیمسه‌نك آله‌جنی نصیبی طوتارده آنا بابا مکتبندن، حتی حادثات و افعالدن آنجق حواسنك دائره‌سنه کیرنلری آکلایه‌بیلن بر آنا بابا مکتبندن، اولادك ایده‌جکی استفاده ایله قارشولاسدیره‌جق اولورسه‌ق اوزمان دین قرآنك موفقیتیله ادیان سالفه‌دن برچوغنك خیبتنده‌کی سر نظرمزده تجلی ایدر.

دین اسلام بشره خطاب ایدرکن نه درسنده طلبه‌سیله محاضره ایدن بر معلم وضعیتی آلمش، نه‌ده فلسفهٔ اخلاقه عائد آثارك مناقشه ایتدیکی مباحثی اورته‌یه قویمشدر. اولادینه قارشی حکیم بر بابانه وضعیتده بولنورسه اوده انسانلره قارشی اوطوری طاقینیور؛ کندیلرینه افعالی بر بر کوستریور؛ ضررلیسندن تحذیر، فائده‌لیسنه ترغیب ایدییور؛ بو افعال تکرر ایتدکجه ترغیبی، ترهیبی، تلطیفی، توبیخی تکرارلایه‌رق بو صورتله کندی آرزو ایتدیکی اخلاق فاضله‌یی اولادنده طبیعت حالنه کتیرییور؛ راسخ ملکه‌لره، ثابت سجیه‌لره قلب ایدییور. ایشته بو اصول «عملی» دیدکلری اصولدر که تهذیب اخلاق ایچون الك موفقیتلی بر طرز اولدیغنده فن تربیه علماسی متفقدرلر. مسلمان

متصوفلرنجه اول، آخر بو اصوله چوق اعتنا ایدلمشدی. جزویتلرده بوکون مکتبلرنده عینی اصولی التزام ایدییورلر.

بشرك بو فطرتنی بیلدیکی ایچوندرکه دین اسلام کوندریلدیکی اقوامك طبیعتلرینه، خلقتلرینه اویغون کلن بو عملی اصول ایله کندیلرینی اصلاح ایتدی. بناءً علیه اونلرك بوزولمش، چیغرندن چیقمش طرفلرینی یوله کتیرمکده‌کی موفقیتك سری بودر.

علیه الصلوة والسلام افندیمزده امتنه قارشی طبقی اوحلیم بابانك وضعیتنده ایدی. نه افراده اخوتك کنهنی، مساواتك فلسفه‌سنی شرحه قالقیشیر؛ نه ده اونلری مجردات ذهنیه عالملرنده طولاشدیرر طوروردی. یالکز مهاجرین ایله انصار آره‌سنده مؤاخات عقد ایتدیکی کون کندیلرینه بو ایکی فضیلتك نه اولدیغنی فعلاً کوستردی: آرتیق بر انصاری قارداش اولدیغی مهاجر ایچون مالملکنك یاریسندن واز کچیور، حتی نکاحی آلتنده ایکی زوجه‌سی وارسه اوکا ویرمك اوزره برینی براقمق ایسته‌یوردی.

علیه الصلوة والسلام افندیمز حقوقده، احکامده مساواتك ناصیل اوله‌جغنی نامتناهی وقعه‌لرله، حادثه‌لرله امتنه اوکرتدی. اونلرك الك صوکی خطبهٔ وداع ایدی.

زمان سعادتلرنده ظهور ایدن وقعه‌لره، حادثه‌لره، فلاکتلره قارشی امتی ایچون علیه الصلوة والسلام افندیمزك ناصیل قرآنی تدبیرلر اتخاذ بویوردیغی آیتلرك اسباب نزولنی بیلنلرجه معلومدر. زمان اولوردی، عینی حادثه تکرر ایدردی. بونك اوزرینه یا اسلوب تبلیغی مختلف، لکن مآلی متحد باشقه آیتلر اینردی؛ یاخود رسول محترم او حادثه‌نك طبقیسی ایچون اولجه اینمش بر ایکی آیتی تلاوت

بویوروردی. معمافیه بو موضوعی تأیید ایچون قرآنده، سنتده، سیرده نه قدر شواهد وارسه بوراجقده هپسنك ایرادی بزم ایچون قابل دکلدر. زیرا علی العجله یازیلمقده اولان اثریمزك استیعاب ایده‌میه‌جکی قدر چوق. بناءً علیه مأخذلرینه مراجعت اولونمق لازمدر.

مسلمانلق طائفه‌لر آره‌سنده‌کی فرقلری قالدیردی. طبقات بشردن، یاخود فردلردن هرهانکی برینك احکام وتکالیف شرعیه حضورنده بر باشقه‌سنه قارشی امتیازینی اصلا قبول ایتمدی. بالعکس بوتون بشریتی تکلیفاتی اوکنده عینی سویه‌یه کتیردی: آیاقلر تمامیله بر؛ باشلر قیل قدر فرقلی دکل. اسلامك احکامنده ارککك قادیندن، امیرك خلقدن، عالمك جاهلدن، امامك جماعتدن، خلیفه‌نك دیکر مسلمانلردن هیچ باشقه‌لغی یوق. هپسی نظر شریعتده مساوی. کوتولك ایشله‌ینلر اونك جزاسنی مطلق کورور. کیمسه‌نك اوکا اللهه قارشی ظهیر اولمسنه، صاحب چیقمسنه ابدیاً امکان یوق.

أوت، شریعت اسلامیه عدالك بو نهائی شکلیله تفرد ایتمشدر. ارباب تشریع طرفندن حتی بو کونه قدر وضع ایدیلن احکامك الك بدیعی، قوانین مجموعه‌لرینه زینت ویرن ماده‌لرك الك متکاملی ده حالا اونك کعبنه وارمادی. مسلمانلق بوتون احکامنده، بوتون تکالیفنده ملوك ایله رعایایی بر طوتار. بونلردن هرهانکیسی طرفندن دیکرینه تجاوز وقوع بولورسه متجاوزی درحال محکوم ایدر. بر امیرك، یاخود بر خلیفه‌نك افراد بشردن هانکیسنه زیانی طوقونورسه، ایستر بو زیان حیاته، ایستر وجوده، ایستر عرضه، ایستر ماله تعرض شکلنده اولسون، طبقی خلقدن بری کبی جزاسنی کورور. پك اعلا، بو مساوات نرده، حالا حکمدارلری قانونك فوقنده کورمکله مباهی

بولونان قوانین حاضرهٔ مدنیه نرده‌ده ! نه اولوردی ، مثلا بر قرالك ، یاخود بر پرنسك اهالیدن برینه قارشی هیچ اولمازسه متعمداً ایقاع ایتدیکی جنایتدن طولایی محاسبه‌یه چکیلدیکی اولسه‌یدی ! قوانین حاضره طوره‌مایوب حکمدارلرك قانون فوقنده اولدیغنی سویله‌یور . بو حال حکمدارلرینی معبود مرتبه‌سنه چیقاران رومالیلردن قالمشدر. مع مافیه صورولنجه « مقصد حکمدارلره طاپمق دکل ، آنجق مطاع اوله بیلمك ایچون حکمدارلرك اراده‌سنه اقترانی ایجاب ایدن قوانینك طبیعی کندیلرینه تشمیلی جائز اوله‌ماز . » دییورلر . لکن دین اسلامه کلنجه او ، بوندن تام اون اوچ بوچوق عصر اول ، اوت « یالکز الله مسئول دکلدر . بوتون موجودات مسئولدر » [۱] ، « حکم اللهدن باشقه‌سنك اوله‌ماز . او ، حقی بیلدیرر و حاکملرك اك خیرلیسیدر . » [۲] دیدیکی کون بو مطالعه‌یی ابدیاً چوروتمشدی .

ایشته بو کبی سماوی حکملر سایه‌سنده‌در که حکمدارلرك ، امیرلرك ، حاصلی ارباب نفوذك هپسنك بوتون ایشله‌دکلرندن مسئول اوله‌جغی ، تکمیل حرکتلرینك حسابنی ویره‌جکی دین اسلامده تقرر ایتمشدر . ذاتاً (کلکم راع وکلکم مسئول عن رعیته) حدیث شریفی بونی صراحةً کوستریور . بزلره اولی الامره اطاعتی امر ایدن اسلام شونیده بیلدیریور که خالقك اوامرینه مخالف خصوصاتده هیچ بر مخلوقه اطاعت جائز دکل . حکمدار ایله تبعه‌سی آره‌سنده بر اختلاف ظهور ایدنجه کتاب الله وسنت رسول حکم نصب اولونه‌جقدر . بناءً علیه قدرتی ، شوکتی نه قدر یوکسلمش اولورسه اولسون ، هیچ کیمسه

[۱] لا یسئل عما یفعل وهم یسئلون .ـ سورهٔ انبیا

[۲] ان الحکم الا لله یقص الحق وهو خیر الفاصلین .ـ سورهٔ انعام .

اویله جاننك ایسته‌دیکی ، کیفنك بیلدیکی کبی مسلمانلره حکم ایده‌میه‌جك .

بونك ایچوندر که مسلمانلق عدالتدن آیریلان ، احکام شرعیه‌نك چیزدیکی حدوده رعایتکار اولمایان امیرلره قارشی مسلمانلرك خروجنه جواز ویرمش ؛ بویله‌لریله مقابله‌یه ، حتی بویله‌لرینی اولدیرمه‌یه مساغ کوسترمش . مسلمانلر ـ اسلام هنوز اك کنج ، اك دینج بر چاغنده ایکن ـ خلیفه‌لری حضرت عثمانی اولدیرمشلردی که دینده‌کی موقعنی ، جناب پیغمبر حقنده‌کی فداکارلغنی هپمز بیلیرز .

مسلمانلر مصحفلری مزراقلرینك اوجنه قالدیره‌رق علی بن ابی طالبه حکم اصولنی قبول ایتمسی ایچون اصرار ایتمشلر و مخاصملری کتاب اللهك حکم اولمسنی ایلری سورمشلردی . علی ، رسولك خلیفه‌سی و دامادی اولمقدن باشقه ایشده حق صاحبی ایکن آره‌ده‌کی دعوانك فصلی ایچون کتاب اللهه مراجعت حقنده‌کی طلبلرینی اسعافدن باشقه برشی یاپه‌مادی . حالبوکه ایشده صمیمیت اولمادیغی ، تکلیف اولونان صورتك صرف استحصال مقصد نیتیله خصملری طرفندن مرتب بر خدعه اولدیغنی پك ای بیلیوردی .

امویلر دورینه کلیرسه‌ك عالم اسلامی بو خاندانه منسوب جبار حکمدارلرك برچوق مظالمندن قورتاران یکانه سلاح ینه احکام شریعتدن باشقه برشی دکلدی . بونلر استبدادینی یوروتمك وامر ایله نهی نفسلرینه و حجاج بن یوسف الثقفی کبی عونه‌لرینه حصر ایتمکله برابر شوکتلرینه رام اولان او واسع ملکده یالکز برشی طانیرلردی : اوده یاقراندن سرد اولونان بر آیت ، یا پیغمبرلرندن روایت ایدیلن بر حدیث ، یاخود ـ ایکنجی قسمده ایضاح ایده‌جکمز کبی ـ قاضینك اساسات

شرعیه‌دن استنباط ایله ویردیکی بر حکم ایدی. تا روما‌لیلرك پت پرسته روحی عروق اسلامه سریان ایدنجه‌یه قدر بوتون محاکم اسلامیه‌دن ویریلن حکملرك اوزرنده یکانه حکم عادل اولان اللهك اسم پاکی منقوش بولونوردی. عصر مدنیت نامی ویره‌رك غربلیلری قاریش قاریش، آدیم آدیم تعقیب ایتدکلری صوکرا کی دورده ایسه مسلمانلر اسم اللهك یرینه خلیفه‌لرینك، سلطانلرینك، امیرلرینك اسمنی کچیرمکه باشلادیلر.

مسلمانلق قوانین واحکام حضورنده حاکم طبقه ایله خلق آره‌سنده‌کی فرقلری قالدیردیغی کبی روحانی صنفلره قارشی حرب آچه‌رق انسانیتی شرلرندن قورتاردی. کناهك ارثاً انتقالی عقیده‌سنی ییقدی. والله ایله مخلوقاتی آره‌سنه کیرمش پرده‌لری، یوقاریده شرح ایتدیکمز کبی، ییرتوب آتدی. صوکره، عصمت کامله‌نك آنجق اللهه مخصوص اولدیغنی، بوخصوصده کندیسنه کیمسه‌نك مشارك اوله‌مایه‌جغنی نزلره کوستردی. دیکر طبقه‌لره منسوب افرادك حضور حقده‌کی موقعی نه ایسه رجال دینی‌ده عینی موقعه کتیردی. دها صوکره، کتاب اللهی تفسیر، یاخود اوندن احکام استنباط ایتمه‌نك اشخاص ایله قائم بر امتیاز وکیمسه‌یه خاص بر حق اولمادیغنی، بالعکس هرکسك اللهدن کندیلرینه اینن احکامه اتباع ایتمکله واللهدن باشقه‌سنی ولی طانیمامقله مکلف اولدیغنی تقریر ایدرك مسلمانلرك حریتنی، استقلال وجدانی وعقلیسنی بر قات دها یوکسلتدی. (اتبعوا ما انزل الیکم من ربکم ولا تتبعوا من دونه اولیاء. — سورة اعراف) [١]

[١] سزه ربکزدن ایندیریلن قرآنه اتباع ایدیکز واللهدن باشقه‌لرینی ولی طانیوب‌ده کندیلرینه تابع اولمایکز.

زمخشری شویله دییور: « عالم ایچون علمیله عمل تاصیل واجبسه عوام ایچون‌ده اکتساب علم قدرتنه صاحب اولدقجه ظن وتقلید درکه‌لرنده قالمه‌یه راضی اولمامق اویله‌جه واجبدر. »

حق اللهه تجاوز ایدنلری و « الله بزم لسانمزله ناطق اولور، بر یوزنده بزم آرزومزه کوره امر ونهی ایدر. » دعواسنده بولونانلری تهدید ایچون ایتمش آیاتك الك بلیغی شودر: (فویل للذین یکتبون الکتاب بایدیهم ثم یقولون هذا من عندالله . — سورة بقره) [١]

ایشته صرف کندی سفیل هوسلرینك تلقین ایتدیکی، کندی خسیس منفعتلرینك وضع ایتدیردیکی برطاقیم موهوم احکامی اللهه اسناد جنایتنده بولونانلره قارشی من طرف الله موعود اولان عقاب بو آیت جلیله‌ده پك صریح اوله‌رق کورولیور.

اسلام صرف بو محکم، بورشید احکامی سایه‌سنده‌درکه مسلمانلری دین نامنه اورته‌یه چیقه حق رجالك شرندن صیانت ایتمشدر. اورجالك که برچوق عصرلر الله ایله مخلوقاتی اره‌سنه کیردیلر؛ صوکره خالق ذوالجلالی آره‌دن چیقاروب اوته‌کیلرینی طوغریدن طوغری‌یه کندیلرینه کوله ایدنجه بیچاره‌لره ایتمدکلری عذابی، یوکله‌مدکلری تکلیفی براقمادیلر؛ فکرلره حرکتی، عقللره جولانی، وجدانلره حکمی، اراده‌لره اختیاری قطعیاً تحریم ایتدیلر.

قرون وسطایه عائد تاریخ کلیسانك انسانیت عالمنه روا کوردیکی او تویلری اورپرتن فجایعی بزه حکایه ایدییور. دائرهٔ ایمان خارجنه چیقارمقدن طوتك‌ده خانمان ییقیجی مالی جزالر ویرمك، آتشده

[١] وای او کیمسه‌لرك حالنه‌که اوجه کتابی کندی اللریله یازارلر، صوکره‌ده « بو الله طرفندن کلمشدر » دیرلر.

یاقمق، غفران الٰهی اوزرنده تصرف ایتمك ، عباداللهك عرضنی مباح کورمك، بهیمی شهوتلری تطمین خصوصنده آلابیلدیکنه ایلری کیتمك، بابایی اولادندن ، آنایی قیزندن آییره‌جق قدر اورتایه شقاق صاچمق کبی فجایعه وارنجه‌یه قدر اولمادق شناعت قالمادی .

معهود انکیزیسیون محکمه‌لرینی قوره‌رق راحت ، حضور نامنه برشی براقمادیلر . آرتیق آفاقیله ، انفسیله قوجه دنیا انسانلره دار کلمه‌یه باشلادی .

یهودیلرده اولجه براز بوکا بکزر حرکتلرده بولونمشلردی . هنددەکی برهمنلره کلنجه بونلر بالخاصه عیسی علیه السلامدن بش، آلتی عصر اول خلقی اویله استبداد آلتنده ازدیلر ، بیچاره‌لرك رقبه‌لرنده، ماللرنده ، عرضلرنده اویله بر تحکم یوروتدیلرکه دهشتندن اوربرمدك هیچ بر حر وجدان یوقدی .

بونك ایچوندرکه رجال دینه قارشی جهاد آچیلمسنی ، میلیونلرجه انسانی او بیرتیجی مخلوقلرك پنچه‌سندن تخلیصه چالیشیلمسنی تلقین ایدیلن اساسلرك اك باشنده کوریورز .

ایشته بوکیلرك شرندن الله مؤمن قوللرینی اسیرکه‌مشدر . اسلامك مسلمانلری نه‌درجه‌یه‌قدر صیانت ایتدیکی اك واضح بر صورتده آکلاشیله‌بیلمك ایچون خلافت مقامنی مثال کتیره‌جکز . چونکه خلیفه اقوام اسلامیه آره‌سنده علیه الصلوة والسلام افندیمزك مقامنه قائم اولمقله دینی مرتبه‌لرك اك بیوکنی اشغال ایتمش بولونیور . شیمدی مسلمانلق بر خلیفه‌یی هیچ بر صورتله لایخطی کورمدیکی کبی کتابك ، سنتك نه تفسیری ، نه‌ده تعدیلی امتیازینی وافراد بشردن برینك کناهنی باغیشلامق ، یاخود کیمسه‌یی دائرهٔ غفراندن قوغمق،

یاخود کیمسه‌نك عقیده‌سی اوزرنده تحکم ایده‌بیلمك حقنی اوکا بخش ایتمز . حتی قاضیلرك موقعی بو اعتبار ایله اونك مقامندن دها یوکسکدر . چونکه ویردکلری حکمی نه ابطال، نه تعدیل ایتمك ، نه‌ده محکومی عفو ایتمك قدرتی دین کندیسنه ویرمش دکلدر . اسلام خلیفه‌یه یالکز شریعتك چیزدیکی احکام داخلنده اجرای عدلی امر ایتمش وحضور الٰهیده ناصیل مسؤل ایسه بوتون مسلمانلره قارشی‌ده کندیسنی اویله‌جه مسئول طوتمشدر . بناءً علیه حقدن عدول ایتدیکی کبی شریعتك تعیین ایتدیکی شرائطه کوره کندیسنی خلع یاخود قتل ایتمك جمله‌سنك اوزرینه واجب اولور . آرتیق خلیفهٔ رسول اللهك مسلمانلقده‌کی موقعی بویله اولورسه رجال دین ایله دیکر بوتون مسلمینك موقعلری نه اولمق ایجاب ایدر ، دوشونولسون .

یوقاریدن بری سویله‌دکلریمزدن احکام اسلامیه‌نك نه‌دیمك اولدیغی آکلاشیلمشدر . آنجق بوندن دیکر ملتلرك تاریخنده‌کی «تئوقراتیك» طرز معلومی آکلاشیلمامق ایجاب ایدر . زیرا او طرزه کوره حاکم ، تشریع واجرا خصوصنده اللهك وکیلی‌در . خلق کندیسنه اطاعت مجبوریتنده‌در . هیچ کیمسه ایچون اونی تخطئه ایتمك ، مناقشه‌یه چکمك ، یاخود او امرینه مخالفتده بولونمق ممکن دکلدر . زیرا اونلرك نظرنده « سلطان الٰهی » معصومدر . کندیسندن برشی سویله‌مز، بوتون سویله‌دیکی من عنداللهدر؛ بناءً علیه شریعتدر، دینیلدر.

ایشته سلطنت دینیه ، سلطنت روحانیه ، کلیسانك سلطنتی ، رجال دینیه‌نك سلطنتی کبی تعبیرلردن غیر مسلم امتلرك آکلادیغی معنی بودرکه اسلامك روحنه، اساسلرینه وقوفی اولمیان برچوق مسلمانلر مسئله‌یی قاورایه‌میورلرده آچدیغی رخنه‌لری یوقاریده تصویر ایتدیکمز

کلیسا تحکمنی اوموزلرندن آتمادقجه سعادت یوزی کورمه‌ین امتلرك چیغرینی طوتمق ایسته‌یورلر. بزلر امینزکه شاید نصرانیت مسلمانلغك طائفه‌لر آره‌سنده‌کی فرقلری أبدیاً قالدیران احکامنی احتوا ایتسه‌یدی قرون وسطی دینیان اومظلم دوره‌لرده کلیسانك ارتکاب ایتدیکی فجایع یوزندن غربك تاریخی بویله سیم سیاه اولمازدی. وعصرلرجه بویونلرنده طوروب کندیلرینی سفیل ایدن زنجیرلری قوپاروب آته‌بیلمك ایچون آقیتدقلری قانك دامله‌سی بیله دوکولمزدی.

کلیسا رجالی اسلامك مسلمانلر حسابنه هیچ برزمان قبول ایده‌میه‌جکی بر استبدادی قرون وسطاده، حتی یاقین زمانلره قدر ناصیل یوروتدیسه هندك، چینك کاهنلری‌ده طوتدیلر خلقه الـهلرینی غضوب وشدید صورتلرله تصویر ایتدیلر. قربان ویرمدکجه حدتلرینی یاتیشدیرمق امکانی اولمادیغنی وبوقربانلرك آنجق کاهنلر واسطه‌سیله واونلر طرفندن اوقونه‌جق معین دعالرله مقبول اوله‌بیله‌جکنی تلقین ایتدیلر. بونك ایچون معبدلره کیدن خلق الـهلرینه تقرب مقصدیله کتیردکلرینی خادملره تسلیم ایدر، اونلردن‌ده کاهنلر آله‌رق معتاد اولان آیینلری نه‌ایسه برینه کتیرلردی. صاحبلری اولدقلری یردن بونلره باقار طورلردی. کاهنلر بو وسیله ایله خلقك وجدانی اوزرنده تحکمه یول بولدی. چونکه هرکس ایشله‌دیکی کناهلردن کندیسنی قورتاره‌جق برمنجی‌یه احتیاج حس ایدییوردی. لکن الـهلرك مرحمت قاپولری انسانلره قاپالی ایدی. بونلری آنجق او کاهنلردن بری آچه‌بیلیردی. صوکره هرکس کاهنلر طرفندن مرتب عباره‌لری، آیینلری مطلقا معبدك درت‌دیواری آره‌سنده ینه کاهنلردن

برینه اقتدا ایتمش اولدیغی حالده اوقویه‌جق، یاخود ادا ایده‌جکدی؛ دیکر طرزده الـهلره نه‌عبادت، نه تضرع امکانی یوقدی.

کاهنلر بوصورتله طبقی احبار یهودك وکلیسا رجالنك الده ایتدیکی قدرته صاحب اولمشلردی. بوتون قپولری آنجق کندی هوسلرینی تطمین ایدنلره قارشی آچوب دیکرلرینه قارشی أبدیاً قاپایورلردی. بویولدن صویولمادق ثروت براقمادیلر، بوتون احراری اسیر ایتدیلر. سوردکاری اذواق ایله، دالدقلری هوسات یله تاریخ عالمده عبرت اولدیلر.

دین اسلامی کوندرن فاطر حکیم رجال دین أیله باشقه امتلره اصابت ایدن فلا کتلردن مسلمانلری اسیرکه‌دی. ناصیل کناهك ارثاً انتقالی شائبه‌سندن انسانی تنزیه ایتمش‌سه، ناصیل رحمت قاپولرینی هر صیغینانه قارشی آچیق بولوندورمش‌سه، ناصیل یریوزینی هر مصلی ایچون مسجد، کوك یوزینی هرنیازکاره قبله قیلمش‌سه قرب الـهیسنی ایسته‌ین عبادینه‌ده مأثور دعالری، بدنی عبادتلری اویله‌جه بیلدیرمشدر. وقت نمازلرینی مسلمانلره فرض بویوره‌رق ارکانی، آدابی وقیلنه‌جغی زمان نه‌لر تلاوت اولونه‌جغنی بزلره تعلیم ایتدی. صوکره حجك ارکانی، اصولنی، آشاغیده مجملاً سویله‌یه‌جکمز وجهله واجب، غیرواجب بوتون عبادتلری عینی صورتله اوکرتدی. شاید اسلام بونلری بیلدیرمش اولماسه‌یدی شبهه‌یوقدرکه بزم رجال دینمزده یهودیلرك، نصرانیلرك، حاصلی عبادتلرك طرزینی بیان ایتمش اولمایان بوتون ادیانك رجالنی تعقیب ایده‌جکدی.

الـهلره قربان ویرمك مسئله‌سنه کلنجه مسلمانلق بونی کوکندن کسدی. (لن ینال الله لحومها ولا دماءها ولکن یناله التقوی منکم. ــ سورهٔ حج) آیت جلیله‌سیله بوتون مفتریلرك یالانلرینی یوزینه اوردی.

مسلمانلرك هجده ، قربان بایرامنده حیوان کسملرینه کلنجه ، دین ابراهیمه قدر جاری اولان انسان بوغازلامسی عادتنك دین اسلام اولان دین ابراهیم ایله قالدیرلدیغنه شکرانه‌در ، یاخود فقرایی اتفاق ایچوندر ؛ باشقه هیچ برشی دکلدر . برده‌چوق زمانلر قربان شریعت اسلامیه‌ده کناهك ، یمینك کفارتی اولور وفقرایه طاغیتیلیر . بو اعتبار ایله حکومات حاضره‌نك مالی ونقدی جزالری کبی در . شو فرق ایله که شریعتك تعیین ایتدیکی جزالردن طوپلانان ماللر ارباب احتیاجه ویریلیر ؛ قانونی جزالردن بیریکنلر ایسه حکومتلرك خزینه‌سنه کیرر .

یوقاریده سویلدیکمز کبی دیانت اسلامیه‌یی کوندرن خالق حکیم ناصیل انسانك مالنی ، جانی ظالملرك ، محتکرلرك تعرضندن صیانت ایتمش‌سه عقلنی ، وجدانی ده رجال دینك مراقبه‌سندن اویله‌جه مصون بولوندورمشدر . صوکره ، برطرفدن معاملات واحکام اعتباریله انسانلری ناصیل بر سویه‌یه کتیرمش‌سه ، دیکر طرفدن افراد بشر آره‌سنده درجات ایله تفاوت اولمادقجه نظام کائناتك استقرار بولامایه‌جغی اومبدع حکیمك نظر احاطه‌سندن قاچمامش وبزلره ابنای آدمك ابدیاً اختلافدن قورتولمایه‌جغنی وذاتاً کندیلرینی بونك ایچون یاراندیغنی قرآننده بیلدیرمشدر .

فاطر ذوالجلال بونکله بزه شو حقیقتی آکلاتمق ایستیورکه : ثروت ورفاه اعتباریله بوتون افراد بشرك عینی سویه‌ده بولونمسی ایسته‌مك بر خیال محالدر ؛ حکمت خلقته قارشی جهلدر . آره‌ده بو یوزدن حادث اولان اختلافاتی قالدیرمه‌یه سعی ایسه عقلك نقصانتی کوستریر . چونکه او اختلافلر نظام کونك ارکان دوامیدر . اونك ایچون اسلام بو خصوصده قوانین طبیعته ، دساتیر خلقته تمامیله مطابق احکامدن باشقه

برشی تشریع ایتمه‌مشدرکه بوده پك طبیعیدر . زیرا کرك (فوریه‌ر) (سن سیمون) (روبرت اودین) کبی مفرط اشتراکیلرله میدانه کونا کون سیاسی فوضالرچیقاران بر طاقیم سرسریلرك ضلالندن طوغه‌جق عاقبتلری ، کرك بولشه‌ویکلك یوزیدن روسیه‌ده یوز یتمش میلیون خلقك باشنه کله‌جك فلاکتلری اسلامك الٓهی ازلدن بیلیوردی .

حال بوکه لهینلر ، تروچکیلر ، حاصلی بوتون بو حرکتك باشنده بولونانلر اویله ظن ایدییورلردی که : یریوزینه بوتون کائناتی قوجاقلایاجق درجه‌ده واسع بر شفقت یایمشلر ؛ عدالتك اك متکامل شکلنی ابداع ایتمشلر ؛ انسان یارادیلوب‌ده کرك انبیانك ، کرك ارباب تشریعك وضع وتبلیغ ایتدیکی تشریعی قیود ایله مقید اولدیغی کوندن بری انسانیتك مشتاق اولدیغی سعادتی کتیرمشلردی .

جناب حق بونلرك هپسنی ازلدن بیلدیکی وامت اسلامی باشقه‌لرینه اصابت ایده‌جك بوناکون فلاکتلردن قورومق ایستدیکی ایچوندرکه احکام شریعتده حق تملکك مصونیتی علیهنه برشی کورمیورز ؛ وافراد آره‌سنده عدلی توزیع ایده‌جك ، عمومك منافعنه مطابق حرکتده بولونه‌جق ، صوکره یاپدیغی یاخود براقدیغی ایشلردن طولایی اللهك وعباداللهك قارشیسنده مسئول اوله‌جق حکومتلرك ضروری اولدیغنی کورویورز .

صوکره ، شریعت فقرانك ، بیچارکانك صیقینتیلرینی تهوین ایتمه‌یه ، بونلرك رفاه ایچنده یاشایانلره قارشی بسلیه‌جکلری غیظ وکین حسلرینی یورکلرندن چیقارمایه مدار اوله‌جق بوتون حرکاتی « بر واحسان » طانیمق صورتیله‌درکه کائناتك مقتضای فطرتی اولان تفاوت افراد ایله مختلف طبقات آره‌سنده‌کی مناسباتك دوام صافیتی ایچون وضع

ایتمش اولدیغی تكالیفك بینی تألیف ایتمش اولیور. بوده شاشیله‌جق بر شی دكلدر؛ چونكه اسلام دین فطرتدر، كندیسی ایچون فطرتك هیچ بر دستورینه مناقض، خلقتك هیچ بر قانونته معارض اولمق امكانی اوله‌ماز.

٦٠. روح ایله ماده آره‌سنده موجود مناسبت و بونلرده هر برینك دیكری اوزرنده‌كی تأثیرینه ویریلن اهمیت

مسلمانلقدن باشقه بر دین طانیمایورزكه علمك تدقیقاتیله صورت قطعیه‌ده ثابت اولمش بر حقیقت فطریه‌یی نظر امعانه آلمش اولسون. او حقیقت‌ده انسانك روحی ایله ماده‌سی آره‌سنده موجود ارتباطدن وهر برینك او بری اوزرنده‌كی تأثیرندن عبارتدر.

انسانلرك یاخود حیواناتك بر قسمی أت بر، دیكر قسمی ده سبزه‌لرله، نباتی غدالرله تغدی ایدر. شیمدی بو غدالرك بدن اوزرنده آثاری ظاهر اولدیغی كبی حیات روحیه وشئون معنویه‌ده‌ده مشهود اولور. كورویورزكه أت ایله تغدی ایدنلر - ولو حیوانات سافله طبقه‌سندن اولسون - قوی بنیه‌لی، متین عضله‌لی اولوندقدن باشقه عزمكار اولیورلر، جسور اولیورلر. روحلرنده عظمته، عزته میل كورولیور.

برده عكسنی آلالم: مثلا بر آدام دائما ایچكی قوللانیور؛ عضلاتنی، اعصابنی اسپرتو یاواش یاواش زهرلیه‌رك صوكنده بی تاب دوشورنجه آثاری عیاشك هم وجودنده، هم روحنده مشاهده ایدیلمه‌یه باشلایور؛ تناسیل، بدنك انسجه‌سنی فساده ویریور، قواسنی كمیریور، علل وامراضه وبونلری تولید ایدن قاتل جرثومه‌لره قارشی مقاومتنی كسه‌رك اولومی تعجیل ایدیورسه روحی‌ده اوله‌جه متصف اولدیغی بر چوق صفات عالیه‌دن عین صورتله محروم براقیور.

مثلا مسئولیق ادراك ملكه‌سی ضعیفلایورده باشقه‌لرینك حقوقنی، ناموسنی چیكنه‌مك، مناهیدن بر چوغنی ارتكابدن چكنمه‌مك میلی قوتلشیور. آفیون، اسرار، قوقائین، مورفین كبی دیكر مسكراتك كرك بدن، كرك روح اوزرنده‌كی تأثیراتی ایسه فنی اثرلر طرفندن بیلدیرلدیكی ایچون هركسك معلومیدر. بوندن باشقه بینان ایچیلن شیلرك انسانك حیات روحیه‌سنده نه كبی آثار حصوله كتیردیكنی ایضاح مقصدیله یازیلمش كتابلر واركه غدالری، مشروباتی تشكیل ایدن مختلف عنصرلرك نه كبی وظیفه‌لری اولدیغنی، هانكیلرینك بدنه كیردكدن صوكره كمیك، ایلیك، سیكیر، عضله حالنه كلدیكنی بزه بیلدیرییور. بز بوراده اوزون اوزادی‌یه اونلری صایه‌جق دكلز. آنجق مقصدك قولایجه آكلاشیله‌بیلمسی ایچون برایكی سوز سویلیه‌جكز.

معلومدركه انسانك بدنی فاطر حكیم طرفندن كندیسنه مودوع دماغ، حواس واعصاب واسطه‌سیله حادثات كونی نفس ناطقه‌سنه تبلیغ ایدر بر ایلچیدر. وظیفهٔ تبلیغك سلامتی ایسه ایلچینك سلامتیله متناسب اولمق پك طبیعیدر. بناءً علیه ایلچی نه حالده ایسه ایفا ایده‌جكی تبلیغ ده اوكا كوره صاغلام یاخود سقط، واقعه مطابق، یاخود عكسی اولور.

مادام كه اجزای بدن هضم وتمثیل ایدیلن بو طبیعتی مختلف عناصردن تشكل ایدیور، آرتیق بونلری قوللانان انسانلر آره‌سنده وجود، فكر، روح، اعتباریله كوروله‌بیله‌جك فرقك، مقدارك، تعیینی بزم ایچون قولایلاشمش دیمكدر. بونكله برابر نظافتنه، ظرافتنه اعتنا ایدلمش لباسك ویره‌جكی كبر وغرور ایله بونك آرقه‌سندن كله‌جك عزت نفس حسنی وذوق وصفا آرزوسنی بیلمز دكلز.

اویله انسانلر واردركه تمیزلكدن محروم بر محیط ایچنده یتیشدكاری

ایچون روحلری بو سفلیته آلیشیورده داها یوكسك حیات ایله الفت ایتمشلرك طویه‌جغی ألمی هیچ طویمیور. انسان كولر، یاخود آغلار؛ قولاغنه ممنون یاخود محزون اوله‌جغی بر خبر ایریشیر؛ كوزی خوشلانه‌جغی یاخود چیركین كوره‌جكی بر حادثه‌یه ایلیشیر. بناءً علیه روحی درحال بونلرك ویره‌جكی ذوقك یاخود ألمك تأثیری آلتنده قالیر. صوكره، كیمسه‌یوقدر كه حزن، فرح، كیف، غضب، كین، حسد، محبت، نفرت وسائره كبی حالات معنویه‌نك حیات مادیه اوزرنده‌كی تأثیرینی بیلمسین.

دین اسلامی كوندرن فاطر حكیم بوتون بونلری وعقل بشرك ابدیاً احاطه ایده‌میه‌جكی داها بر چوق حقیقتلری بیلدیكی ایچوندر كه امت محمدك هم بدنی، هم روحی اصلاح ایده‌جك، اوكا سعادت دنیا وعقبایی تأمین ایده‌جك بر دیندن محروم قالمسنی ایسته‌مدی. بناءً علیه اسلامك یه‌جكه، ایچه‌جكه، كیه‌جكه، نكاحه، دوكونه، سروره، كدره، قوله، فعله، اوطورمایه، قالقمایه، یاتمایه، اویانمایه، سلامه، كلامه، جنكه، صلحه، حاصلی بشرك بوتون حركات وسكناتنه قاریشماسی اویله بر طاقیم جاهللرك ظنی كبی فضولی بر مداخله دكلدر.

حكیم وعلیم اولان فاطر ذوالجلال حیاتك بوتون مفرداتی ایچون بشرك فطرتنه تماميله مطابق اویله آداب، اویله اركان تشریع بویورمش كه قرآن ایله سنتك محافظی طولدوران بو تعلیمات اسلامك دیكر ادیاندن تمایزینی تأمین ایتمكده‌در. معمافیه بوده هیچ شاشیله‌جق بر شی تلقی اولونماملی. زیرا اسلام اویله بر دیندر كه یاشانه‌جق حیات، حساب ویریله‌جك آخرت، عزت بوله‌جق نفس، زنده قاله‌جق

وجود، نفعی طوقونه‌جق فعل، صلاحی كوریله‌جك قول، دوشونه‌جك عقل، محاسبه ایده‌جك وجدان ایچون كلمشدر.

ایشته اسلام بو مقاصدی تأمین ایچون كلدی. ایشته ایضاحی سبق ایدن حكمتلر دولاییسیله‌در كه علیه الصلاة والسلام افندمزك تبلیغی حیات دارینه عائد بوتون مفرداتی شامل بولونیوردی. او رسول محترم بشرك سعادت فانیه وباقیه‌سنی تأمین وسائلنی تفصیلاتیله بیلدیردی؛ و « الدنیا مزرعة الآخرة » دستوریله دنیا ایله عقبا آره‌سنده‌كی اتصالی كوستردی.

۷. وجدانه بشرینك دینی اسلامده‌كی موقعی

اوروپاده‌كی انقلاب فكریدن همان بیك سنه قدر اول ایدی كه دین اسلام انسانك حركتلرینی، عقلك حكملرینی، حاصلی بوتون تصرفات بشری میزانه چكن وزمانمزك عرفنجه علمای اخلاق طرفندن « وجدان » دینیلن روحی اطواری وروحانی ملكاتی بیلدیرمشدی.

صوكره، عرقك سینسی اولدیغی وحالات روحیه‌نك تعدیل وتبدیلی خصوصنده مؤثرات خارجیه‌نك استخفاف ایدیلمیه‌جك درجه‌لرده حكمی بولوندیغی سنت محمدیه طرفندن میدانه قونولدی. عرقك سینسی اولمسندن مقصد شودر: انسان اجدادندن رنك، سیما، شمائل، سس وسائره كبی برچوق مادی اوصافه توارث ایتدیكی كبی حدت، حلم، عزت، ذلت، كرم، بخل كبی دها برچوق معنوی صفتلرله اتصاف استعدادی‌ده ارثاً انتقال ایدر.

ابوینندن كلن بو ملكاتك برچوغی انسانه صاف بر حالده، یاخود اضدادیله شائبه‌دار اوله‌رق كچر. صوكره، محیط مسئله‌سی كلیر كه

مساعد ظهور ایتدیکی تقدیرده بوکامن قوتی میدانه چیقاریر، فطرتده‌کی تخمی فیلیزلندیرر ، بویوتور ؛ شاید دوشدیکی محیط غیرمساعد ایسه یا بوتخمی بوسبوتون اولدورر، یاخود جیلیز وخسته‌لقلی بر حالده براقیر.

بوسبیدن مسلمانلق بوتون احکام وتعلیماتنده مختلف محیطلرك كرك روح ، كرك روحك اطوار وحالاتی اوزرنده‌كی نفوذ وقدرتی اصلا نظر دقتدن دور طوتمامش ومسلمانلر ایچون « تقوی » نامیله برحدود چیزمشدر که اوده اخلاقی چیغرندن چیقاران ، میزان وجدانك آهنکینی بوزان مؤثراته اوزاق طورمقدن باشقه برشی دکلدر .

اسلام معتادی وجهله زمانلرك ، مكانلرك روح انسانی اوزرنده‌كی تأثیرینی نظردقته آلمشدی . صوكره بو دین مبینی کوندرن فاطر حکیم علم ازلیسیله بیلیوردی که وجدان‌ده انسانك ، حتی اعراض وجواهر یله بوتون کائناتك عینی‌در ؛ علی الدوام تحلل وترکب ایدر ؛ متصل برطرفدن فنا بولور ، دیکر طرفدن وجود پذیر اولور ؛ سکونك ، حرکتك ، اقامتك ، سفرك ، مختلف محیطلرك ، تدقیقلرك ، حادثات حیاتیه‌نك روح بشر وروح بشرك اطواری اوزرنده بویوك تأثیرلری وار ؛ تمایلاتی ، اراداتی ، محاکماتی بو اختلافات ایله دکیشیر طورور. أوت، دون چیرکین کوردیکنی بوکون بکنیر؛ مصرده ایکرندیکی برمنظره‌دن باشقه بر برده ذوق طویار؛ طبیعیات وفلسفه اوقودقدن صوکره اولجه حرمت ایتدیکی شیلری استخفافه باشلار. انسانلردن اویله‌لری وارکه اخلاقسزلرله دوشه‌قالقه محرماتی مباح کورمه‌یه ، ناموس قیدنده اولمامه‌یه ، قولاً ، فعلاً هردرلو رذالتده بولونمه‌یه آلیشوب کیدیورلر . حال بوکه بو اختلاطدن اول کندیلری ایچون بویله برحرکتی عاربیله‌رك اصلا ارتکاب ایتمزلردی .

شاید استعمار سیاستی قوللانان اوروپالیلرك قوندقلری مملکتلرده استثمار ایتدکلری اقوامه قارشی تعقیب ایلدکلری حرکتی نظردقته آلیرسه‌ق ، کورورزکه وجدان انسانی ناصیل طوردن طوره کچیور ومکانك اختلافیله اونك حکملری‌ده نه‌قدر دکیشیور !

أوت ، انکلیز وجدانته صاحب برآدم ایستر لونده‌رده ، ایستر هندده ، ایستر مصرده اولسون، عینی آدمدر، دکیشمز . لکن عجبا اونك کندی وطننده ایکن صاحب اولدیغی وجدانیله اوزرینه نفوذینی کردیکی وطوپراقلرینی ، حیوانلرینی ، انسانلرینی استثمار ایچون قوندیغی بومملکتلرده‌کی وجدانی برمیدر ؟ برفرانسزك ماداغسقارده ، یاخودمراکشده، یاخود جزایرده‌کی وجدانی کندی وطننك سینه‌سنده، کندی یوردینك کوبکنده اوطورورکن طاشیدیغی وجدانك عینی میدر ؟

مسلمان برشرقلی اوروپا حماملرینه کیدیور . اوراده هرطرفی چیپلاق ، هیچ بریری اورتولمه‌مش انسانلری ایلك دفعه کوروشنده تویلری اورپریور. لکن صوکره‌لری بو منظره‌یی اسکیسی قدر چیرکین کورمدکدن باشقه کیت کیده آلیشیور . حتی مسلمان کنجلرندن اویله‌لرینه تصادف ایدییورزکه مملکتلرنده ایکن مألوف اولدقلری حیایی صوکره‌دن چیرکین بولیورلر ، استخفاف ایدییورلر .

أوت ، چوق دفعه‌لر یکی براقلیمه قونان انسانلرك حسی ، فکری ، حرکتی ، وجدانی تمامیله اومحیطك رنکنه بویانیور وقطعی اولان بوتحول افراد بشر آره‌سنده آنجق سرعت وبطائت اعتباریله تخالف ایدییورکه اوده یاشلرینه، تحصیللرینه، فکرلرینه ، برده اسکیدن متصف اولدقلری سجایانك درجهٔ رسوخنه ، دها صوکره‌ده یکی محیطده معروض

اوله‌جقلری دکیشدیریجی اسبابه قارشی اتخاذ ایده‌جکلری وسائط مقاومته کوره اولیور .

مثلا ژاپونلرله چینلیلر هجرت ایتدکلری مملکتلرده الك آغیر دکیشن ایکی امتدر. چونکه نره‌یه کیدرلرسه جماعت حالنده کیتدکدن باشقه لسانلرینی ، دینلرینی ، عادتلرینی ، فکرلرینی ، عنعنه‌لرینی صوك درجه‌ده قورورلر . ایشته اونلرك بو حالی او یکی طوپراقده روحلرینه سریان ایده‌جك بوتون معکوس یکیلکلره قارشی بر دیوار اولور .

زمانك اختلافی یوزندن وجدانلرك تحولنه الك واضح بر دلیل وارسه شودرکه قاتولیکلر بوکون هر هانکی بر پروتستانه اذا ایتمه‌یی اصلا ایسته‌مزلر . حالبوکه مذهبداشلری کرك لوترك ایام ظهورنده ، کرك اوندن برچوق زمانلر صوکره پروتستانلری دیری دیری یاقارلردی وبو زواللیلر کوناکون اشکنجه‌لر آلتنده قیوراندقجه اوته‌کیلر کیفلرندن غشی اولورلردی . اعتراف جرم ایچون پاپاسك حضورینه چیقان قادین ، یاخود قیز ، باباسی ، یاخود قوجه‌سی ، یاخود قرده‌شی حقنده جاسوسلق ایتمه‌یی جناب مسیحه تقربه واونك رضاسنی ، غفرانی جلبه وسیله بیلیردی . هم ویره‌جکی خبرلر یوزندن بیچاره‌لرك اوغرایه‌جغی عاقبتی‌ده کسدیرمز دکلدی .

دین اسلامی کوندرن حکیم ذوالجلال روح بشر ایچون بر حال اوزره قرار امکانی بولونمادیغنی وحکملری ، حرکتلری طارتمه‌یه ، خیر ایله شری ، نفع ایله ضرری آییرمه‌یه یالکز باشنه وجدان کافیدر ، ادعاسنده بولونمق انسان ایچون دیکرلرینی آلداتمقدن وکندی مقصدینی کیزله‌مکدن باشقه برشی اولمادیغنی علم ازلیسیله بیلیوردی . بوسببدندرکه بوتون حرکات وسکناتنده اللهی کندیسنه مراقب کورمه‌ین واك خفیف محاوره‌لرینه ،

الك کیزلی تصورلرینه قدر اللهك مطلع اوله‌جغنه یقینی اولمیانلر ایچون امکان خلاص بولونه‌مایه‌جغنی پیغمبرلرینك لسانیله مسلمانلره تبلیغ ایتدی . اسلام مؤمنلره شونی‌ده بیلدیردی‌که کیمسه‌نك وجدانی مراقبه آلتنده بولوندورمق ، کیمسه‌یی محاسبه‌یه چکمك حقنی الله ذوالجلال کندیسندن باشقه‌سنه تودیع ایتمش دکلدر ؛ زیرا لطیف وخبیر ، سمیع وبصیر آنجق اودر . آرتیق اونك حق ایله حکم ایدر عادل برحاکم اولدیغنه یقینی بولونان برنفس ایچون بوخصوصده جزع وفزع امکانی وارمیدر ؟

اسلامك واجباتندن بری‌ده انسان مراقبه آلتنده بولوندیغنی اصلا خاطردن چیقارمایه‌رق کوجی یتدیکی قدر اللهی آکمق ونظر الهیدن غافل اولوب‌ده وجدانك یا کلیش برحکم ویرمسنه ومیل واراده‌سنك خیر وحقدن اوزاقلاشمسنه میدان براقمامقدر .

ایشته اسلام بوتون اخلاقی خسته‌لقلری شفایاب ایدن بو یادك ، بو تخطرك دوامنی تأمین مقصدیله‌درکه کتب دینیه‌ده بیلدیریلن مختلف وقتلرده الله ایچون ادای صلاتی مسلمانلره امر ایتدی. کورورسکزکه تجارتنه ، صنعتنه ، یاخود اکلنجه‌سنه داله‌رق اللهی اونوتدقلری بر آنده مناره‌لردن « نمازه قوشوك ، فلاحه قوشوك ! الله هرشیدن بیوکدر. اللهدن باشقه معبود یوقدر . » ندالریله مؤذنلر کندیلرینی ارشاد ایدر.

بوندن باشقه اسلام انسانلرك درلو درلو دعالرله جناب حقه تضرعده بولونملری وهرهانکی بر ایشه باشلارکن اسم اللهی یاد ایتملری ایچون ترغیبده بولونمشدر . بناءً علیه هر حرکتك باشلانغجنده مسلمانلرك شعاری « بسم الله الرحمن الرحیم » در . صوکره ، اسلام اوطورورکن‌ده ، قالقارکن‌ده ، یاتارکن‌ده اللهی آکملرینی انسانلردن ایسته‌یور .

حاصلی اسلام وجدان انسانی‌یی رجال دینك تحکملرندن و ادیان سائره‌نك برحق اوله‌رق کندیلرینه بخش ایتدیکی حجرلردن ناصیل قورتاردیسه ینه او وجدانی آلابیلدیکنه بوش براقیلمسی وشاید أکیلیرسه طوغرولته‌جق ، بوزولورسه اصلاح ایده‌جك ، آزارسه یوله کتیره‌جك ، ضعیف دوشرسه قوتلندیره‌جك بر واسطه‌نك اولماسی یوزندن اوغرایه‌جغی وخیم عاقبتلردن‌ده اویله‌جه قورتاردی . أوت ، اسلام وجدان انسانینك تدبیر وارادەسنی هیچ برزمان اللهدن نزیه ، اللهدن عادل ، اللهدن أکمل اولمسنه امکان متصور اوله‌میان مخلوقاتك برینه براقمادی . بالعکس **« نره‌ده اولسه‌کز او سزکله برابردر . الله بوتون ایشلدیککزی کوریور . »** [۱] آیت جلیله‌سیله خطاب ایتدیکی افراد عبادینك مراقبه ومحاسبه‌سنی حکمت ازلیه‌سی ایجابی اوله‌رق اوحکیم وعلیم کندی ذات کبریاسنه تخصیص بویوردی . بو سببدن دینك تبلیغ ایتدیکی حقیقتلره یقینی اولان بر مسلمانك اللهی آکمسی و اونی کیزلی ، آشکار بوتون ایشله‌دکلرینه مطلع بیلمسی کندی ایچون اك بویوك برقوۀ زاجره اولدقدن باشقه روحنك اك بویوك مربیسی ، وجدانك‌ده اك بویوك مصاحبی دیمکدر . صوکره ، « انسانی ضلالدن ، مناهیدن منع ایچون یالکز باشنه وجدان کافیدر ؛ تربیه وارکن‌ده ادیانك تحذیرینه ، یاخود تبشیرینه حاجت قالماز . » طرزنده عصر حاضرك هنوز پیشمه‌مش برچوق کنجلری طرفندن ایلری سوروان ملاحظه‌لر باشدن باشه خطادر . روح بشرك حالاتنه وقوفی اولانلر و اونك طوردن طوره کچمسنده‌کی اسراری ، کونا کون تقلباته اوغرامسنده‌کی اسبابی ادراك ایدنلر قطعیاً بویله برشی سویلمزلر .

[۱] وهو معکم اینما کنتم والله بما تعملون بصیر . ـ سورۀ حدید .

استناد ایتدیکی رکن اللهك مراقبه‌سی آلتنده اولدیغنی بیلوب اوندن حیا ایتمکدن عبارت بولونان بر تربیه‌دن باشقه هانکی تربیه‌در که انسانی فاسد میللرندن ، سفیل هوسلرندن آلیقویمق خصوصنده کفایت کوستره بیلسون ؟ شبهه یوقدر که بوقدر معناسز برسوزی یا روح انسانینك اطوارندن خبری اولمیان غافل ، یاخود مراقبۀ الٰهیه قیودندن صیریلمق ایسته‌ین مغفل سویلر .

بونلر او کیمسه‌لردر که **« ظنوندن ، برده نفسلرینك آرزوسندن باشقه برشیئه اتباع ایتمزلر . ــ هوساتنی طوتوب‌ده کندیسنه معبود ایدینن کیمسه‌نك حالنی کوریورمیسك ؟ »** [۱]

غیر مسلم اقوام آره‌سنده آله بیلدیکنه یاییلدقدن باشقه بونلری تقلید یوزندن جهلۀ مسلمین ایچنه‌ده صوقولمش رذائله قارشی مسلمانی صیانت ایدر برقوت وارسه اوده سینه‌سنده کیزلدیکی اسراره خالقنك اطلاعنه یقینی‌در . ایشته بو یقیندر که غیظ ، حسد ، کین ، سوء نیت ، عباد اللهی استحقار ، حقسزیره سوء ظن کبی کیزلی قباحتلردن مسلمانی منع ایدر . ایشته بو یقیندر که ارککله محرملری آراسنده آشیلماز بر دیوار کسیلیر ، حتی چوق دفعه‌لر اونی نامحرملرینه‌ده تجاوزدن آلیقویار . أوت ، اللهك علمنه ، اطلاعنه یقینی اولان بختیاران بشر بوحقیقتی بیلیرلر . بیلمه‌ینلرسه ، وجدانلرینك محاسبه‌سنی نفسلرینه براقیرلر . بونلر بوتون حرکتلرنده یکی فلسفه کتابلریله امثالی أثرلردن طوپلادقلری شیلره دایاندیلر که هیچ بری ظندن ایلری کچوب‌ده یقین افاده ایتمیور . بیلمدیلر که ظن حقیقتدن ذره قدر مستغنی قیلماز .

[۱] ان یتبعون الا الظن وما تهوی الانفس ـ سورۀ نجم . ـ افرأیت من اتخذ الٰهه هواه ـ سورۀ جاثیه .

قرآن بويله‌لرينه ياقلاشمقدن مسلمانلرى تحذير ايديور . (فاعرض عن من تولى عن ذكرنا ولم يرد الاالحياة الدنيا ذلك مبلغهم من العلم ان ربك هو اعلم بمن ضل عن سبيله وهواعلم بمن اهتدى - سورهٔ نجم.) [١]

خلاصه بر وجدان كه يوقاردن برى كورولديكى وجهله تحوله ، تبدله ، متانته ، ضعفه معروضدر ؛ هيچ برزمان اونى اصلاح ايچون مادى تعاليمه داياتمق ممكن اوله‌ماز . بويله بر وجدانك استناد ايده‌بيله‌جكى آنجق ايكى ركن واردركه برى حقيقى بر مجاهدهٔ نفس ، ديكرى ده اللهك هرشيئى بيلديكنه يقيندر . نيته كيم (ومايعزب عن ربك من مثقال ذرة فى الارض ولا فى السماء - سورهٔ يونس) [٢] آيت جليله‌سنك مصداقى ده بونى مؤيد بولونيور :

٨ . اسلامك شمول دعوتى وزمانلرك ، مكانلرك هپسنه موافق اولمسى

قرآن حكيم پيغمبريمز صلى الله عليه وسلم افنديمزك بوتون انسانلره بشير ونذير اوله‌رق كلديكنى و كنديسنك خاتم الانبيا والمرسلين اولديغنى بيلديريور . لكن اسلامك دشمنلرى اودين مبينه بر بيغين شائبه‌لر اسنادنده وعصرلرك ، اقليملرك اختلافيله دكيشوب طوران احتياجات بشره كافى كلميه‌جكى ادعاسنده چوق ايلرى كيتديلر . وبو بيان قرآنينك واقعه مطابق ، ياخود عقل ايچون اثباتى ممكن حقايقدن اولديغنى قبوله اصلا ياناشماديلر.

---

[١] قرآنمزه آرقه‌سنى دونوب‌ده حيات دنيادن باشقه‌سنى ايسته‌مه‌ينلردن يوزكى چوير . ايشته اونلرك علمى بورايه قدر واره‌بيليور . سنك اللهك يوقمى ، شبهه‌سز كوستريكى يولدن صاپانى هركسدن ايى اوبيلير ؛ اويولده يورويه‌نى‌ده هركسدن ايى ينه او بيلير .

[٢] نه يرده ، نه كوكده ذره آغيرلغنجه برشى ربكك احاطه‌سندن قورتوله‌ماز .

بونك‌ده سببى آشاغيده سويله‌يه‌جكمز وجهله دين اسلامك كنهنى بيلمه‌ملرى وتبليغ ايتديكى امهات احكامك تفاصيليله شرايعك كليات واصولى حقنده جهل تام ايچنده بولونملريدر .

اسلامى تدقيق ايتمدكلرى ايچون صانيورلركه بو دين قرآن وسنت ايله منصوص احكام مجموعه‌سندن باشقه برشى دكلدر ؛ ياخود صدر اسلامده‌كى مجتهدلر طرفندن استنباط ايدلمش مسائل فقهيه‌نك هيئت عموميه‌سيدر . بوتون دعوالرى ايسه شوندن عبارت :

« زمانلر دكيشدى ، نسللر تعاقب ايتدى ، عقل بشر خاطره ، خياله كلميه‌جك قدر كنيش مسافه‌لر آلدى . بناءً عليه كمال وضوح ايله كوروله‌مه‌مكله برابر ناصيل هرجسم ذى حيات ضياع وتلافى قانونه توفيقاً على الدوام دكيشيورسه بوتون شئون حياتيه واطوار فكريه ، بوتون اشكال معاملات اوترقى‌يه تبعاً برچوق دفعه‌لر دكيشدى طوردى . شو سويلديكمز مثاللر مناقشه ايديله‌ميه‌جك قدر آچيق وقطعى ايكن نه‌در مسلمانلرك حالى كه اسكى‌يه باغلانوب قاليورلرده زمان ايله برابر يوروميورلر ؟ قرآنلرينه ، نبيلرينك سنتنه ، سلفلرينك رأينه صيم صيقى صاريلمشلر . بوندن بيك بو قدر ييل اول كوچبه حالنده ياشايان امتلره اويغون كله‌جك احكامك حالا امكان تطبيقنده اصرار ايديليور. حال بوكه آره‌ده زمان ، مكان ، علم ، فكر اعتباريله مناسبت اولماديغى كبى حيات مدنيه‌نك بوتون شعباتنده ، ايجاباتنده ، معاملاتنده ، تصرفاتنده طابان طابانه مخالفت وار . خصوصيله الكتريك وبخار قوتلرى استخدام ايديله‌رك بويوك بويوك شركتلر طرفندن دمير يوللرى دوشندكدن ، قوجه قوجه فابريقه‌لر قورولدقدن ، يرك يوزندن ، ايچندن ، كوپرولرك اوزرندن ، دكزلرك ، نهرلرك آلتندن ترنلر ، تراموايلر چكيلدكدن صوكره .... »

ايشته بونلر اسلامك ماهيتنى تدقيق ايتمه‌مش ، كتابنى افسانه تلقى ايتمش آداملرك سوزيدركه بوتون حكملرى ظنوندن باشقه برشيئه استناد ايتميور . لكن اودين مبينك اسرارينه وقوفى اولانلر بيليركه حيات فانيه وباقيه‌نك دينى ، هرايكى سعادتك شيرازه‌سيدر . كنديسنه خاص اولان

قابلیتیله، کلیات تشریعیله ، طرز سیاستیله یکی بر دینه احتیاج براقمادیغی کبی ذاتاً دائرهٔ شمولی خارجنده هیچ بر قانون اوله ماز .

ابن القیم دییورکه : « رسالت محمدیه نك اصلا تخصیص قبول ایتمز ایکی عمومی واردر : بری او رسول معظمك کندیلرینه مرسل بولوندیغی انسانلره نسبتله اولان عموم؛ دیکری ده بو انسانلرك اصول وفروع دینه عائد بوتون احتیاجلرینه نسبتله اولان عمومدر. بناءً علیه اونبی معظمك رسالتی کافیدر، وافیدر، عامدر؛ باشقه برشیئه حاجت براقماز. ورسالتنك شو سویلدیکمز ایکی جهتده عام اولدیغنی اثبات ایتمدکجه ایمان تام اوله ماز. هانکی مکلف اولورسه اولسون، شمول رسالتندن قورتوله مایه جغی کبی امتك کرك علم، کرك عمل اعتباریله محتاج اولدیغی حق وحقیقت انواعندن هیچ بری ایچون شریعتدن خارج قالمق امکانی تصور ایدیله مز . امتنه خلوتك ، اویقونك ، اوطورمه نك ، قالقمه نك ، یمه نك ، ایچمه نك ، ایتمه نك، چیقمه نك ، سفرك ، اقامتك ، سکوتك، کلامك ، عزلتك ، اختلاطك ، ثروتك ، فقرك ، صحتك ، مرضك آدابیله حیاته عائد بوتون احکامی بیلدیردی ... کندیلرینه معبود بالحقی اویله اکمل بر تعریف ایله تصویر ایتدی که آرتیق اونی اوصاف کمال ونعوت جلالی ایچنده کوزلریله کورمشه دوندیلر. صوکره ، انبیای سالفه ایله امتلرینی وآره لرنده جریان ایدن بوتون وقایعی بر صورتله نقل ایتدی که عادتا برابر یاشامش کبی اولدیلر . کیزلی ، آشکار نه قدر خیر یوللری وارسه اویله اوزون بویلو تفصیل ایلدی که کندیسندن اول هیچ بر پیغمبر امتنه او تفصیلاتی ویرمه مشدی . کذلك حربك حیله لرینه ، دشمنله قارشیلاشمه لره، ظفره کیده جك یولله ره دائر او قدر اینجه شیلر آکلاتدی که مسلمانلر بونلری بحق اوکره نوب ده تمامیله تطبیق ایتمش اولسه یدیلر ،

قارشولرینه هیچ بر دشمن چیقه مازدی ... نفسك احوالنه ، اوصافنه، دسایسنه ، سرائرینه عائد اویله خبرلر ویردی که آرتیق باشقه معلوماته حاجت قالمادی . صوکره ، امور معیشت حقنده اویله ارشاداتی کورولدی که مقتضاسنه توفیق حرکت ایتسه لردی دنیالری اك بویوك بر مقیاسده معمور اولوردی .

« حاصلی کندیلرینه دنیایه، عقبایه عائد خیرك ، سعادتك کافه سنی کتیردی . واللهدن باشقه سنه اولان بوتون احتیاجلرینی کسدی ، بیتیردی... بناءً علیه عالمه کندیسندن دها اکمل بر شریعت کلمه ین شرع متکاملی حقنده « اکسیکدر ، خارجدن اقتباس اولونه جق بر سیاسته اکماله محتاجدر . » ظننده بولونمق ناصیل قابل اولور ؟ بوتون بونلرك سببی اسرار شریعتك بویله برظنی بسله ینلره خفی قالمسی وادرا کدن نصیبلری آز اولمسیدر ... »

ینه ابن القیم دییورکه : « بونی ایجاب ایدن سبب شریعتك حقیقتی بیلمك واونی وقوعاته تطبیق ایتمك خصوصنده کی نقیصه در . ولی الامر اولانلر بو حالی کورونجه مصالح عالمك انتظامنی تأمین ایده جك اداری قانونلر وجوده کتیردیلر . اونلرك شریعتده کی تقصیری ایله بونلرك احداث ایتدکلری موضوعات اداریه لری یوزندن اوزون شرلر ، کنیش فسادلر میدان آلدی. ایش چیغرندن چیقدی. تلافیسی متعذر اولدی... شبهه یوقدر که پیغمبرلری کوندرمکدن ، کتابلری ایندیرمکدن مراد الٰهی بشرك عدل ایچنده یاشاماسیدر ... بناءً علیه هانکی طریق ایله حقك نشانه لری بلیرر ، دلیللری قائم اولور ، فجری طوغارسه اللهك شرعی، دینی، رضاسی، امری اوطریق اولور. ذاتاً جناب حق عدلك طریقلرینی ، دلیللرینی ، نشانه لرینی بر نوعه حصر ایتمشده اوندن دها

متين ، دها آچيق اولان ديكر طريقلرى ابطال ايتمش دكلدر . بالعكس تشريع ايتديكى طريقلردن مقصود الٓهيسى عدل وحقك اقامه‌سندن وخلقك عدالت ايچنده ياشامسندن عبارت اولديغنى بيلديرييور. او حالده حقك ميدانه چيقمسنى ، مقتضاى عدلك بيلنمسنى هانكى طريق تأمين ايدرسه اونك موجبيله حكم واجب اولور. ذاتاً بوتون بو طريقلر وسائل واسبابدن عبارتدركه مقصود اولان كنديلرى دكل، غايتلربدر ......

بر شريعت كامله حقنده بونك خلافى ظن اولونه‌ماز . كذلك سياست عادله شريعت كامله‌يه مخالفدر ، دييه‌ميز . بالعكس بويله بر سياست اجزاى شريعتدن بر جزءدر . آدينه سياست دينيلمسى برامر اصطلاحيدر . يوقسه يالكز باشنه عدل دنيلديكى كى شرعه داخل اولور . عليه الصلوة والسلام افنديمز تهمتدن طولايى حبس ايتمش وجزا ويرمشدى . چونكه متهمك اوزرنده اماره‌لر كورمشدى.

بر متهمك اورته‌لغى قاريشديرمقله ، اولره كيرمكله، مكرر سرقتلرده بولونمقله اشتهارينى بيلديكى حالده سبيلنى تخليه ايدن ، ياخود كنديسنه يمين تكليف ايدن و « ايكى شاهد عدل اولمادقجه ، ياخود اختياريله اقرار جرم ايتمدكجه كنديسنى طوته‌مام . » دييين آدامك بو سوزى سياست شرعيه‌يه مخالفدر ...

« عمر بن الخطابك ميخانه‌يى ياقمسى وايچنه قاپانه‌رق خلقه كورونمديكى ايچون سعد بن وقاصك قصرينه آتش ويرمسى بر سياست شرعيه ايدى.»

عليه الصلوة والسلام افنديمزك نص قرآنى براقوب سياست شرعيه دينيلن اصول ايله حكم ايتديكى برچوق حادثه‌لر اولمشدر. [١] كنديلرندن صوكره ابوبكر ، عمر و ديكر خليفه‌لرده عينى اثرى تعقيب ايتدى .

[١] اعلام الموقعين . جزؤ ٣ . ـ كتاب الامامة والسياسة وديكر اثرلر.

بو موضوعى تماميله تفصيل ايچون سوزى اوزاتمق ايجاب ايدركه رساله‌مزك اوكا تحملى يوق . اونك ايچون اسلامك بوتون دنيايه شامل ومخلد بر دين اولمسنى تأمين ايدن اساسلرى بيان ايله اكتفا ايده‌جكز :

١ ـ **عقل ونظر صحيحه اعتماد واجبدر.** بناءً عليه شرعك اصول واحكامنده ظاهرى حكم عقله مخالف برشى كورولديكى زمان عقلك حكمنه اتباع واجب اولور . شيمدى كله‌لم ظاهرى عقله مخالف اولان شيئه قارشى اتخاذ ايديله‌جك وضعيته : جاهللر ايچون ، صوكره صنعت ، تجارت و سائره ايله اشتغالندن طولايى تدقيق ، نظر ، تأويل كبى ايشلره دالمه‌يه حياتلرى مساعد اولميان كيمسه‌لر ايچون ، برده عوام طبقه‌سى ايچون اقتضا ايدن حركت بيله‌مدكلرى مسئله‌ده تفويضى التزامدر.

اهل تدقيق ونظره كلنجه : او ظاهر مخالفى عقل صحيحه مطابق صورتده تأويل ايدرلر . مع مافيه سلف عادتى وجهله مسئله‌نك حقيقتنى اللهه تفويض ايتمكده كنديلرى ايچون ممكندر . آنجق بو صورت خلاف واقعدر. زيرا قريحه‌لرى صاغلام ، تحصيلرى يوكسك انسانلر بيليركه هر مسئله‌ده حق بردر ، اصلا تعدد ايتمز ؛ بوتون تبليغاتنده شريعتك بر غايه‌سى واردركه اوده حقدر . بناءً عليه بشرك فطرتنه ملايم احكام ايله كلن اسلام كنديلرينى عقل سليمك تدقيق ونظر صحيح ايله واصل اوله‌جغى حقايقى آلمقله مكلف طوتدقدن صوكره طبيعيدركه بونلرده عادت و فطرتك مقتضاسى اوله‌رق تأويلدن باشقه برحركتده بولونمازلر .

شريعتده آره صيره بويله ظاهرى عقله مخالف شيلر بولونمسنه كلنجه معلومدركه عليه الصلاة والسلام افنديمز تبليغنى مراد بويوردقلرى

حقایقی اوتوز اوچ سنه مدتله انسانلرك عقول متفاوته‌سنه كوره تلقین ایتدی طوردی . اونی محترم یاشلری ، ادراكاری ، عرفانلری مساوی دكلسه بیله بری برندن از فرقلی بولونان شاكردلر آره‌سنده استاد موقعنی اشغال ایتمش دكلدی. اوسببدن بوتون قارشوسنده كیلرك افكارینه معلملرجه مراجعتی معتاد اولان معین اسلوبلرله ، قطعی افاده‌لرله خطاب ایده‌مزدی . اوت ، بو ناصل ممكن اولوردی كه او مرشد اعظم اختیاری ، كنجی ، چوجغی ، ارككی ، قادینی ، متبوعی ، تابعی ، عالمی ، جاهلی ، شاعری ، كاهنی ، خاخامی، پاپاسی ، چفتچیسی ، تاجری ، ایشچیسی ، چوبانی، حاصلی بوتون انسانلری ارشاد ایله مشغول ایدی . عقل قبول ایدرمی كه بوتون بو طوائف بشره طوغرو یولی كوسترمك ایچون كلمش بر پیغمبرك طرز بیانی ، اسلوب اداسی هپسنه قارشی بر اولسون ، دكیشمسون ؟

ذاتاً انسانلره عقللری ایره‌جك درجه‌ده سوز سویلرینی علیه الصلاة والسلام افندیمز اصحابنه امر بیورورلردی . آیات جلیله‌نك محكم ، متشابه نامیله ایكی نوعی اولدیغی قرآن كریمده مصرحدر . آیات محكمات كه افاده ایتدیكی معنایه دلالتی صریح و قطعی اولوب شریعتدن مراد اولان مصلحته مطابقدر؛ تعبیر قرآنیسی وجهله بونلر ام‌الكتابدر واولدیغی كبی ایمان ضروریدر . متشابهاته كلنجه بونلری تعمیق وظاهری مقتضای عقله مخالف اولوبده تأویله احتیاج كوسترنلری تأویل خصوصنده علمده راسخ اولانلر ایچون كوجلك یوقدر .

ایكنجی اساسه كلنجه سیاست شرعیه‌در كه اركانی شونلردر :

ا — بالذات مسلمانلر آره‌سنده ، كذلك بر مسلمانلرله حال حربده بولونمادقلری غیر مسلملر آره‌سنده عدالت .

ب — عرفك مصالح عامه‌دن اولمق اوزره قبول ایتدكلرینی قبول وضرر اولمق اوزره قبول ایتدكلرینی ابطال .

ج — تعزیرلر عقوبات قسمیدركه دها بونلرك تقریبی سیاسهٔ حكومت اسلامیه‌یه بیراقیور .

بوبابك شمولی غایت واسعدر . زیرا شارعك مكروه ، یاخود حرام قیلدیغی حالده قطعی بر عقوبت ، یاخود مالی بر جزا تعیین ایتمدیكی هرشیئه قارشی ایجاب ایدن زواجر وعقوباتك تقدیری حكومته قالیور.

ایشته مسلمانلر بوسیاسی جهتی متعدد نسللردن بری اهمال ایده ایده نهایت صوك عصرده اقوام غربیه‌نی تقلیده باشلادیلر . مثلااسلام عقله ، یاخود وجوده ، یاخود ماله ضرر ویرن موادی قولانمق ، یاخود عینی نتائجی تولید ایده‌جك سفاهتلرده بولونمق كبی شیلرك هپسندن نهی ایله برابر بوبابده‌كی عقوبات زاجره‌نك حق تقدیرینی افراد مسلمین ایچندن آییریله‌جق اهل شورانك رأینه بیراقمشدر . اسلام مشروع بر سبب اولمقسزین زوجه‌یی اضرار وتطلیقدن نهی ایتمش وطلاقده اصل اولان شیئك حظر ومنع اولدیغنی بیلدیرمشدر . [١]

اسلام چوجوقلره، قادینلره، ایشچیلر كبی عاجزلره شدت كوسترمه‌یی وحیوانات اذاوجفاده بولونمانی نهی ایدییور ؛ عمله‌یی طاقتلری فوقنده ایشله مكلف طوتانلری ، یاخود آز اجرت ویرنلری ، یاخود شرائط صحیه‌یی حائز اولمایان محللرده چالیشدیرانلری ، صوكره حیواناتی رفق ایله چالیشدیرمایانلری ، حاصلی معاملاته ، اخلاقه ، اجتماعیاته عائد

[١] (فان اطعنكم فلا تبغوا علیهن سبیلاً — سورهٔ نساء) = اكر سزه اطاعت ایدرلرسه آرتیق كندیلرینه اذا ایچون وسیله آرامایكز ... یعنی آیریلمالرینی ایسته‌میكز . ابن عابدین جزؤ ٢ صحیفه ٦٨٣

اولمق اوزره کتاب و سنتك صحائفنی طولدوردیغی حالده مستوجب اولدیغی عقوبته دائر بر نص وارد اولمایان بوتون مناهی یی ارتکاب ایدنلری تأدیب ایده جك جزالرك تعیینی صلاحیتنی حکومات اسلامیه یه ویرییور.

سیاست شرعیه نك دایاندیغی رکنلردن بری ده «شوری» درکه بوتون بشرك مدار سعادتی اولان بو اساس، شریعتك الك متین ارکاننددر. جناب حق رسول معظمنه (وشاورهم فی الامر — سورهٔ عمران. = اونلرله ایشده مشاوره ایت) امرنده بولوندیغی کبی مؤمنلری (وامرهم شوری بینهم — سورهٔ شوری. = ایشلری ایسه آره لرنده شوری ایله کورولور.) آیت جلیله سیله تحسین بویورییور.

بناءً علیه دین اسلامده شوری، سیاستك ارکان اساسیه سندندر. خلفای راشدین بو رکن مهمه برده خلقك وقایع و حادثاته اطلاعنی علاوه ایدرلر، جمعه خطبه لرنده و جمعه نمازلرندن صوکره شئون جاریه نك مهملرینه دائر ایضاحات ویررلردی. ولایتلرده کی والیلر طرفندن ده عین یول تعقیب ایدیلیر و اهالینك هیچ بر فردی بوکبی موقعلرده حاضر بولونمقدن منع ایدیلمزدی. قاپیلرینه پرده یی کروب پرده داری دیکن ملوك امویه دن چوغی بو صورتله خلقه کورونمدیکی حالده قاضیلردن، مفتیلردن، مجتهدلردن چکینیر و قرآنك احکام و تعالیمنه مخالفتله اتهام اولونمقدن قورقاردی.

عباسیلرك ایلك بش خلیفه سی دورنده کی حکمده آز چوق استشاری ایدی. چونکه حکمده منفرد اولمقله برابر سرایده کی رجال ایله وزرا و امرادن مرکب اولمق اوزره بر جماعت شوری تشکیل ایدرلردی. واقعا بو جماعت بیلدیکمز طرز رسمیده متشکل دکلدی. لکن ینه بر شیدی. مأمون کنجه تحت حکمنده بولنان بوتون ملتلرك ممثللرینه

جامع بر مجلس مشورت وجوده کتیردی. آل بویهك، سامانیلرك، سلچوقیلرك، ایوبیلرك مملکتلرنده ده حاکمك یانی باشنده نوعما ملتی تمثیل ایدن بر مجلس بولونوردی که مقصد مصلحت عامه ده حکامی ارشاد ایتمکدی.

بونکله برابر معلومدرکه شاید بو حکام احکام قرآنه رعایت ایده یدی، یاخود ملت ایچندن کندیلرینی او احکامه ارجاع ایده بیله جك کیمسه لر چیقایدی البته شورانك حکمی بونلرك استبدادی یوزندن عصرلرجه عاطل قالماز و شرلری دنیانك هر طرفنده کی مسلمانلری بیزار ایدوب طورمازدی.

اهل شوری طرفندن بر ایش حقنده ویریلن قراره اتباع ایدلمسی و مخالفت اولونمامسی وجوبنی علیه الصلاة والسلام افندیمز ابوبکر ایله عمره «سز برشیده اتفاق ایدرسه کز بن سزه مخالفت ایتمم» دیدکلری کون امتلرینه تعلیم بویورمش اولدیلر. [١]

زماننده بر حادثه وقوعه کلیر و قرآن ایله سنتده اوکا دائر بر نص بولونمایه جق اولورسه عمر بن الخطاب اصحاب کرامی طوپلایوب کندیلریله استشاره ده بولونوردی. شاید رأیلر بر نقطه ده برلشیرسه اونکله حکم ایدردی.

امام علیدن شویله روایت اولونیور: [٢] «دیدم که: یا رسول الله بر طاقم مسئله لر حادث اولیور، حقنده نه بر آیت نازل اولمش، نه ده سنت نبویه کز سبق ایتمش.. نه یاپمالی؟ بویوردیلرکه: مسلمانلرك عالملرینی طوپلایوب مسئله یی آره کزده استشاره ایدیکز و او ایشده رأی واحد ایله حکم ایتمیکز.»

[١] منهاج السنة جزء ٢ صحیفه ١٦٠. [٢] اعلام الموقعین جزؤ ١ صحیفه ٧٤

قاضی شریح شویله سویلیور : « عمر بن الخطاب بکا دیدی که : خاطریکه رسول اللهك حکملرندن بری کلیرسه اونکله حکم ایت . شاید اونك بوتون حکملری خاطریکه کلمزسه طریق صواب اوزرنده یوروین امامارك حکملرندن هانکیسی خاطریکه کلیرسه اونکله حکم ایت . شاید بو امامارك حکملری ده خاطریکه کلیورسه رأیکله اجتهاد وارباب علم وصلاح ایله استشاره ایت . »

هـ — سیاست شرعیه‌نك ارکانندن بری ده **قضانك حاکمك فوقنده بولونمسیدر.** بناءً علیه ، ایسترسه خلیفه اولسون ، هیچ بر حاکم بر مذهب مخصوص ایله عملی قاضی‌یه شرط قیله‌ماز ، قیلدیغی تقدیرده او شرط باطل اولور وقاضی ایچون اویله بر شرطی التزام جائز اولماز . کذلك هیچ بر حاکمك النده قاضینك ویره‌جکی حکمی عفو ، یاخود ، هانکی وسیله ایله اولورسه اولسون ، امور قضایه مداخله حقی یوقدر . صوکره ، ایسترسه مدعی علیه بالذات امیرالمؤمنین اولسون ، قاضی کندیسنه عرض اولنان بوتون حادثه‌لر حقنده حکمنی ویرر . هم بو صلاحیت زمانمزده حقوق مدنیه دینیلن مالی حقوقه منحصر اولمیوب جنایاتده ده شاملدر . چونکه کرك خلیفه‌نك ، کرك سائر حکامك بوتون احکام شرعیه حضورنده آحاد ناسدن هیچ بر فرقی ، هیچ بر امتیازی یوقدر .

خلفای راشدین که سینه‌لری ایمان ایله طولو ، روحلری هر دورلو شائبه‌دن پاك ایدی ، هیچ بری طرفندن کیمسه‌یه قارشی جنائی بر تجاوز وقوعی کورولمدی . بو خصوصده کندیلرینه اسناد ایدیله بیله‌جك اوفاق تفك ایکی اوچ وقعه‌دن باشقه‌سنی بیلمیورز . بونکله برابر او حادثه‌لرده ده عدالتك ، انصافك اك یوکسك بر مثالنی کوستردیلر .

شعبی دییورکه : « خلیفه عمر کرا ایله بر آدامك بارکیرینی آلمشدی . حیوان یوك آلتنده اولدی . صاحبی دعواجی اولنجه ، عمر ، برینی حکم تعیین ایت ، دیدی . اوده عراقلی شریحك ویره‌جکی حکمه راضی اولدیغنی سویلدی . شریح عمره ، حیوانی صاپ صاغلام آلدیغك ایچون صاپ صاغلام تسلیمنی ضامنسك ، دیدی . خلیفه حکمی بویله قبول ایتدکدن باشقه شریحك جدیت وعدالتنی بکنه‌رك قاضی تعیین ایلدی . » [١]

و — **حکم ویریلیر ، فتوا اصدار ایدیلیرکن زمانه ومکانه قیدلری کوزه‌دیلیر** [٢] چونکه شرعك اساسی حکمتدر ، خلقك مبدأ ومعاده عائد منافعیدر . شریعت سراپا عدل ، سراپا مرحمت ، سراپا فائده ، سراپا حکمتدر . اونك ایچون هانکی مسئله که عدالت ساحه‌سندن چیقه‌رق جوره ، رحمت حدودینی آشه‌رق اذایه ، صلاح دائره‌سنی کچه‌رك فساده ، حکمت وادیسندن اوزاقلاشه‌رق عبثه انقلاب ایدر .. تأویل ایله ادخال اولونمق ایسته‌نیلسه بیله شریعته داخل اوله‌ماز . زیرا شریعت اللهك عبادی آره‌سنده عدالتی ، مخلوقاتی اوزرنده رحمتی ، یریوزنده ظل رأفتی ، حاصلی کبریای الهیه‌سنی کوستریر بر مؤسسهٔ حکمتیدر .

مثال اوله‌رق صاتین آلنان شیلرده کورولن ردالبیعی موجب نقیصه‌لری سویلیه‌بیلیرز . اوت ، شاید عادت دکیشسه‌ده بر نقیصه آرتیق عیب صاییلماز اولسه مبیعك اوندن طولایی ردی لازم کلمز .

ابن القیم دییورکه [٣] : « فتوالر دائما بو صورتله ویرلمك ایجاب ایدر . عرفده بریکیلك بولدیغك کی نظر اعتباره آل ؛ عرفدن بر شیئك ساقط اولدیغنی کوروُنجه‌بیراق . کتابلرده نقل اولنان مسائل اوزرنده عمرك

[١] اعلام الموقعین جزؤ ١ صحیفه ٩٨ . [٢] اعلام الموقعین جزؤ ٣ صحیفه ٢٧
[٣] اعلام الموقعین جزؤ ٣ صحیفه ٧٧

اولدقجه میخلانوب قالما . باشقه اقلیمدن بر آدام کلیرده سندن فتوا
ایسترسه آرتیق اونی سنك مملکتنك عرفنه کتیرمه‌یه چالیشمه ، کندی
مملکتنك عرفنی صوروب اوکرن‌ده فتواسنی اوکا کوره ویر . . .
دیرلرکه منقولات اوزرنده ابدیاً صاپلانوب قالمق ضلالدر ؛ علمای
مسلمینك، سلفك مقاصدینی بیلمه‌مکدر ... عرفلرینك ، عادتلرینك،
زمانلرینك ، مکانلرینك ، حاللرینك اختلافیله برابر انسانلره صرف
کتابلرده‌کی منقولات ایله فتوی ویرن کیمسه هم ضال ، هم مضل اولور .
اونك بوصورتله ایشلدیکی جنایت اقلیملری ، عادتلری ، مزاجلری ،
زمانلری مختلف خسته‌لری طبابته عائد کتابلردن برینه باقه‌رق عینی
صورتله مداواتده بولونان طبیبك جنایتندن داها بویوکدر ... بوجاهل
طبیب ایله جاهل مفتی خلقك ابدانی‌ده ، ادیانی‌ده خراب ایتمش اولور.»
ایشته شریعتك شو اساسنه مراعات ایله‌درکه مسلمانلغك ظهورندن
بری بشرك مختلف زمان ومکانلرده‌کی شئوننه صلاح ویرمك خصوصنده
پك بیوك نتیجه‌لر الده ایدیلدی . بوسایه‌ده شرع مبین چین ایله هند
اقلیملری ، بحرمحیط غربی ایله پیره‌نه طاغلری آره‌سنده ظهوره کلن
وقایع وحادثاتك هپسنی استیعاب ایده‌جك قادار کنیشلك کوستریوردی.
و اونك بو ساحه‌سی آنجاق اجتهاد قاپیلرینك برقسم علما طرفندن
ارباب علم وتدقیقك یوزینه طوغرو صیم صیقی برصورتده قاپاندیغی
کوندن بری دارالدی . آرتیق بورأیه اتباع ایدنلر بیلمکسزین صاحب
شریعتك تعالیمنه قارشی کله‌رك واسلامك ارکان سیاستندن الك معظم
بررکننی ییقه‌رق مجتهد سوزلرینك قدیمی اوزرنده میخلانوب قالدیلر .
برطاقملری‌ده شو سؤالی صوریور: مادامکه حق وعدل مسئله‌سی
مصلحت عامه‌یه باغلی بولونیور وزمان ایله، مکان ایله دکیشیور ؛ نه‌دن

انسانلر آره‌سنده بو ایکی اساسی تأمین ایده‌جك احکامی دینك اصول
وقواعدی اوزرینه استناد ایتدیرملی ؟
شاید بو آداملر انسانك مفطور اولدیغی طبیعتلری ، غریزه‌لری
نظردقته آلمش اولسه‌لردی بویله برسوآله قالقیشمازلر ودین اسلامك
بوتون معاملات وتصرفات بشری احاطه‌یه بودرجه‌لرده حریص اولماسنی
تقدیر ایدرلردی . دین اسلامك صاحبی کندی مخلوقنك فطرتنده‌کی
غریزه‌لری ، تمایللری بیلیوردی . بناءً علیه عین صواب ومحض اصابت
اولوب کندیلرندن استغنا امکانی بولونمایان بوتون احکامی حکمت
ازلیه‌سی ایجابی اوله‌رق تشریع بویوردی .
شیمدی ، بوسری آکلایه‌بیلمك ، شرع صاییلان احکام ایله
استنباطی ایچون اصول دیندن برینه استناد ایدیله‌ین احکام موضوعه‌یی
مقایسه‌یه متوقفدر . احکام شرعیه دینیله‌رك برنجی قسمه داخل اولانلر
ایستر قرآنك ، یاخود حدیثك نصیله ثابت اولسون ، ایستر بو ایکی
اصلدن اجتهاد طریقیله استنباط ایدلمش بولونسون ، کورورزکه
مسلمانلرجه کمال حرمت واطاعتله قبول ایدیلیور ، باشلر اوستنده
طوتولیور . کرك اللهدن قورقدقلری ، کرك رضای سبحانیسنی
ایسته‌دکلری ایچون او دستورلره مخالفتده بولونمایورلر . صوکره ،
یالکز ایشلدیکنی دکل ، سینه‌سنده کیزله‌دیکنی‌ده اللهك بیلدیکنه
یقینی اولان برمؤمن غضب الهیدن یوتون قوتیله چکینیر ، محارمدن،
مناهیدن کوچی یتدیکی قادار اوزاق طورور. شاید کونك برنده آیاغی
قایه‌جق اولورسه درحال توبه ایله جناب حقه طوغرو قوشار .
ایشته بونك ایچوندرکه اللرنده‌کی احکامك الله طرفندن تشریع
ایدلدیکنه، یاخود رسول اللهك تبلیغ ایتدیکی اساسلر اوزرینه قورولدیغنه

يقيني اولان مسلمانلر خلقك سلامتنه اك رعايتكار ، عهوده اك زياده باغلی ، حرامدن اك اوزاق انسانلردر .

لكن كنديلری ايچون الٓهی بر دينه اصلا استنادی اولمايان بر طاقم احكام موضوعه تدوين ايدلمش امتلره گلنجه بو كبيلرينی ممنوعاته انهماكدن آليقويه‌جق برقوت آنجاق حاكم ومحاكم قورقوسی اوله‌بيلير. شايد حكومتك يا اهمالندن ، يا غفلتندن ، ياخود اداره‌ده‌كی عجزندن طولايی جزاسز قاله‌جقلرينی بيلسه‌لر جرائمك ارتكابندن ، محرماتك اباحه‌سندن بر آن بيله خالی قالمازلر . آرتيق اللرندن عباداللهك نه‌مالی قورتولور ، نه حياتی ، نه‌ده ناموسی .

دينه تمسكلری مختلف درجه‌لرده بولونان وصرف قوانين موضوعه ايله ، ياخود يالكز احكام دينيه ايله اداره اولونان جماعت و قبيله‌لر آره‌سنده‌كی جرائمك سيرينی تدقيق ايدنلرجه بو حقيقت معلومدر . أوت ، سنوسی زاويه‌لری طرفندن شريعت اسلاميه دائره‌سنده اداره ايديلن آفريقا عربلريله نابوليونك ويرلی مجالس تشريعيه‌سنك وضع ايتديكی قانونلره تابع طوتيلان مصرليلر مقايسه ايديله‌جك اولورسه آره‌ده او قادار مدهش فرقلر كورولوركه روحك احوالندن ، اجتماعی انقلاباتك اسبابندن خبردار اولانلر ايچون آرتيق بو حقيقت اوزرنده مناقشه امكانی قالماز .

عمر بن الخطاب ايله عمر بن عبدالعزيز كبی اكابرامتك زمانلرنده‌كی آسايشه ، عدالته ، حضوره ، اطمينانه عائد اولمق اوزره تاريخ بزه نه وقعه‌لر خبر ويرييور !

ايستر ـه غربك وحشی ديديكی جماعتلر اوزرنده اولسون ، دينك فيض تأثيرينی كورمك ديله‌ينلر سنوسی طريقيله امثالنه انابه ايتمش

مريدلری تدقيق ايتملی ، صوكره بونلری آلوب مدنيتی اك متكامل ، علومی اك مترقی ، تشريعی قدرتی اك يوكسك ، اداره‌سی اك منتظم برملتله مقايسه‌ده بولونماليدر . ايشته اوزمان آره‌ده شايان حيرت فرقلر كورولور . وايشته او زمان اسلامك تبليغاتنده‌كی سره نفوذ ايله آكلاشيليركه نه‌دن طولايی « حكم آنجاق اللهك » اوليور ؛ نه‌دن بشرك حيات فانيه وثانيه‌سنده مسعود اوله‌بيلمسی ايچون اللهك كوندرديكی شرعه ، امر ايتديكی دينه صاريلمقدن باشقه چاره اولميور ؛ نه‌دن جناب حق اسلامی بو درجه‌لرده توسيع ، اساسلرينی بوقادار تسهيل بويورمشده اقليملری ، عرقلری مختلف بونجه اقوام بشر آره‌سنده ـ معاملاته عائد ـ اولمش ، اولان ، ياخود اولاجق نه قادار وقوعات وحادثات متصور ايسه هپسنی احاطه ايديور ؟..

شيمدی ، معقولات ايله احكام شرعيه قسملرندن باشقه اولمق اوزره دينك « **غيبيات** » ناميله اوچنجی برقسمی داها واركه عقل بشر ايچون نه ماهيتنی آكلامق ، نه‌ده وجودينی اثبات ، ياخود نفی ايتمك امكانی يوق . جنت ، جهنم ، احوال قبر ، صراط ، ميزان ، نعيم ، عذاب و امثالی كبی اسان متكلمينده **سمعيات** دينيلن شيلر بو قسمه داخلدر . چونكه عقل بشر منطق ميزانلرندن برينه مراجعت صورتيله بونلری ادراك ايده‌مز . بونلرك سندی وعمده‌سی يالكز پيغمبرلرك تبليغيله سماوی كتابلريدر .

بعضلری بوقسمی متشابهاته ادخال ايدييور . اوزمان طبيعی معناً وحكماً اونلره لاحق اولور .

لكن زراعت ، ايشجيلك ، صنايع ، ييه‌جك ، ايچه‌جك ، كيه‌جك كبی دنيايه عائد ايشلره گلنجه دين اسلام بوخصوصده انسانلره

آنجق ضروری اولان جهتلری بیلدیرمك ولازم كان ترغیب وتشویقده بولونمقله اكتفا ایدییور . كیفیت تطبیقنه ، صورت ادارەسنه ، اصول اصلاحنه ، طرز تنویعنه كلنجه علیه الصلوة والسلام افندیمز بو بابده خورما آشیسی حدیثنده اولدیغی كبی « سزلر دنیا كزه عائد ایشلری دها ای بیلیرسكز ، لكن الله طرفندن سزه برشی [حكم شرعی] بیلدیرەجك اولورسەم اونی قبول ایتملیسكز . چونكه بن هیچ برزمان اللهك آغزندن یالان سویلەمم . » بویوردیلر .

ایشته قرآن كریمله سنت محمدیه بوقدر برتعلیم ایله اكتفا ایدییور . (قل لااجد فيما اوحي الى محرماً على طاعم يطعمه الا ان يكون ميتةً اودماً مسفوحاً اولحم خنزير — سورهٔ انعام) [١]، (حرمت عليكم الميتة والدم ولحم الخنزير وما اهل لغيرالله به والمنخنقة والموقوذة والمتردية والنطيحة وما اكل السبع الا ما ذكيتم وما ذبح على النصب — سورهٔ مائده) [٢]

دین اسلامك اركان سیاستندن بری ده **ذریعەلری سد ایتمك و مقاصدك احكامنی وسائلده تشمیل ایتمكدر** . ایشته بو ركنك اوزرینه كرك معاملاته ، كرك اخلاقه عائد نامتناهی احكام اقامه اولونمشدر . بناءً علیه

---

[١] اونلرەدی كه: بكاوحی اولونان شیلر آرەسنده بوسزك حرام دیدكلركزی یەن ایچون أولمش حیوان أتی ، یاخود آقار قان ، یاخود خنزیر أتی اولماق شرطیله كرچكدن حرام اولانی بولامایورم .

[٢] أولو ، قان ، خنزیر أتی ، صوكره اللهدن باشقەسنك اسمیله بوغازلانان ، برده بوغولەرق ، یاخود اورولەرق ، یاخود یوكسكدن دوشەرك ، یاخود برحیوان طرفندن سوسیلەرك ، یاخود جاناوار طرفندن ییرتیلەرق دها جانی اوزرنده ایكن یتیشیلوب كسیلمەدن اولن حیوانات ایله اصنام ایچون ذبح ایدیلنلر سزلره حرام قیلندی .

هرهانكی برعمل برغایه‌یه مؤدی اولدیغی، اوغایەنك تابع اولدیغی حكم عملەده تشمیل اولنور ؛ كذلك هرهانكی بروسیله انسانی ممنوع اولان برنتیجەیه ایصال ایتدیگی، عینی ممنوعیت او وسیلەیەده شامل اولور . وجوده و عقله ایراث ایتدیكی زیانلردن طولایی مسكراتك منعی بو اساس اوزرینەدر . شیمدی بونلرك سكر ویرمەیەجك قدرینی ایچمك جوغنی‌ده ایچمەیە یول آچەجغی و برمعتاد انسانی تكراره سوق ایدەجگی ایچون دین اسلام اومضر اولمیان آز مقداری‌ده مضر اولان چوق مقداره وسیله اولەجغندن طولایی تحریم ایدییور . عینی جهلەدن اولەرق یابانجی برقادینله بر اركككك مناسبتده بولونمسی قطعیاً حرامدر . بناءً علیه بویله ایكی یابانجینك بو حرامی ایشلەملرینه وسیله اولەجق هرشی‌ده حرامدر . اوحالده شریعتك یابانجی برقادینله یابانجی بر اركككی برآرەده یالكز قالمقدن صورت قطعیەده منعی بوندن نشأت ایدییور . كذلك شریعت قادینه یوزینی ، كوزینی اورتمسنی فرض قیلمایارق بو قسمی مستور طوتولەجق طرفلردن استثنا ایتمش اولمقله برابر فساد اخلاقی‌یه مؤدی اولدیغی تقدیرده مفتی بونلرك‌ده اورتولمسی وجوبنه‌دائر فتوی ویرەبیلیر .

بو اساسلرك امثالندن بری‌ده علمانك « **ادارهٔ مفسدت سیاسیه رتب ایدن واجبك تركی لازمدر** . » طرزندەكی سوزلریدر . مثلا باشلرنده‌كی امیرك ظلمی ، یاخود كوتولكی كورولورسه جماعت مسلمین ایچون ، قیام ایدرك یا او امیری یوله كتیرمك ، یاخود عزل ایتمك واجب اولور . لاكن شاید اوامیر اولجه ارتكاب ایتدیكی قباحتلردن دهاتمان برفتنه ، دها بویوك بر فساد چیقارەجق فطرت وقدرتده ایسه اوزمان مسلمانلر ایچون، بو قورقو دائم اولدقجه، حریفی محاسبه‌یه چكمكدن، كندیسنه قارشی شدت قوللانمقدن واز كچمك وجوب كسب ایدر .

حاصلی ذریعه‌لرك سدیله مقاصده ترتب ایده‌جك احكامك وسائده‌ده تشمیلی اساسات اسلامیه آره‌سنده اك شمولل و سیاسی ، تعاملی ، اجتماعی وقایع وحادثاتی اك زیاده محیط اولان بر اصلدر. فقه كتابلرنده بوكا دائر حسابسز مثاللر، حسابسز شاهدلر وار. بناءً علیه، نرده ونه زمان اولورسه اولسون، مسلمانلر محتاج اولدقلری احكامی استنباط ایچون ـ ولو ایكی مجتهدلر طرفندن اجتهاد ایدلمشكن صوكره‌دن كلن جماعتلرك مصالحنه توافق ایتمه‌ین وسعادتلرینی كافل اولمیان حكملره مخالفده بولونمش اولسونلر ـ ینه بو واسطه مراجعت ایتمیلدرلر.

مسلمانلقده‌كی اركان سیاستك اك باشلیجه‌لرینی یوقاریدن بری صایدیغمز ایچون شیمدیلك بو قدرینی كافی كوره‌رك سوزی ینه اسلامك مدار امتیازی اولان خصائصه ارجاع ایده‌جكز.

٩ دین اسلامك الٰهی

اسلامك الٰهی «او یله بر اللهدر كه اوندن باشقه اله یوقدر، باقیدر، هر آن بوتون خلقت اوزرنده حاكم وقائمدر؛ نه او یوقلار، نه او یور؛ كوكلرده، یرده نه وارسه هپسی اونكدر؛ كیم تصور ایدیله بیلیر كه قالقسونده اذنی اولمقسزین نزد الٰهیسنده شفاعت ایده بیلسین؛ مخلوقاتك ایشله‌دكلرینی، ایشله‌یه‌جكلرینی بیلیر؛ مخلوقاتی ایسه علم الٰهیسندن یالكز اونك دیله‌دیكنی قاورایه‌بیلیر، باشقه برشی بیله‌مز؛ علمی بوتون كوكلری، یری قوجاقلار؛ وبونلرك نكهبانلغی كندیسنه آغیر كلمز؛ یوكسك، بویوك آنجق اونك ذات كبریاسیدر.» [١]

---

[١] الله لااله الا هو الحی القیوم لاتأخذه سنة ولا نوم له ما فی السموات وما فی الارض من ذا الذی یشفع عنده الا باذنه یعلم مابین ایدیهم وما خلفهم ولا یحیطون بشیءٍ من علمه الا بماشاء وسع كرسیه السموات والارض ولا یؤده حفظهما وهو العلی العظیم — سورهٔ بقره.

دین اسلام خالق ذوالجلالی متفرق صورتلرله بیلدیریور. اولا آیات قرآنیه‌ده كوردیكمز كبی ملكوت سماواتی، ملكوت زمینی وبو ایكی ملكوتك احتوا ایتدیكی كائنات ایله منقاد اولدقلری قوانین طبیعیه‌یی نظر امعاندن، تأملدن كچیرمه‌یه دعوتده بولونیور. صوكره تبلیغ ایلدیكی اسماء حسنی ایله بو تعریفی اكمال ایدییوركه طقسان طقوزه بالغ اولان او اسملر شونلردر:

الله ، رحمن ، رحیم ، ملك ، قدوس ، سلام ، مؤمن ، مهیمن ، عزیز ، جبار ، متكبر ، خالق ، باریءٔ ، مصور ، غفار ، قهار ، وهاب ، رزاق ، فتاح ، علیم ، قابض ، باسط ، خافض ، رافع ، معز ، مذل ، سمیع ، بصیر ، حكیم ، عدل ، لطیف ، خبیر ، حلیم ، عظیم ، غفور ، شكور ، علی ، كبیر ، حفیظ ، مقیت ، حسیب ، جلیل ، كریم ، رقیب ، مجیب ، واسع ، حكیم ، ودود ، مجید ، باعث ، شهید ، حق ، وكیل ، قوی ، متین ، ولی ، حمید ، محصی ، مبدیءٔ ، معید ، محیی ، ممیت ، حی ، قیوم ، واجد ، ماجد ، واحد ، احد ، فرد ، صمد ، قادر ، مقتدر ، مقدم ، مؤخر ، اول ، آخر ، ظاهر ، باطن ، والی ، متعال ، برّ ، تواب ، منتقم ، عفو ، رؤف ، مقسط ، جامع ، غنی ، مغنی ، مانع ، ضار ، نافع ، نور ، هادی ، بدیع ، باقی ، وارث ، رشید ، صبور .

شو صایدیغمز اسماء حسنی جناب حقك اولدیغی كبی صفات كمالی مشعر بر چوق اسماء الٰهیه دها واردر. چونكه حكمتنه پایان تصور اولونه‌میان او فاطر ذوالجلالك ماهیتی ابدیاً بشرك عقول قاصره‌سنه قارشی پرده پوش اولوب قاله‌جق ویالكز اسماء حسناسیله، صفات كمالیله تجلی ایده‌جكدر.

ذاتاً او کبریای مطلقك کنهنه وقوف طلبنده بولونمق عجزدر ، محال ایله اوغراشمقدر . اویله یا ، نفسنی ، نفسنك مدار قیامی اولان روحنی بیلمکدن عاجز انسان ایچون او سر اعظمی ، او نور ازلیٔ اقدسی بیلهمهمك قدر طبیعی بر شی اولورمی ؟ بونك ایچوندرکه علیه الصلوة والسلام افندیمز دائماً اللهك ذاتنی دوشونمکدن منع ایدرك آثار وافعالی اوزرنده اعمال فکره تشویق بیوررلردی . بونکله برابر پیغمبرمزك شو امرنده دیکر بر معنا دها وار: او رسول حکیم امتنه درس ویریور ؛ یا اخلاقنی تهذیبه مدار اولهجق ، یا کندیسنی بر رذیلهدن قورتارهجق ، یاخود اونك متنوع ، مختلف امورینه صلاح ویرهجك نافع تتبعلر کبی حیات فانیه وثانیهسنده ایشنه یارایهبیلیر شیلردن ماعداسیله اوغراشمهمسنی توصیهده بولونیور . بونك ایچوندرکه اسلام جناب حقك تعریفندههربری روح بشرك اصلاحی نقطهٔ نظرندن خاص ومفید برمعنایه دلالت ایدن صفات الٓهیه طریقنی التزام ایتمشدر.

معلومدرکه انسانلرك عقللریله روحلری طبق یوزلری، شکللری، رنکلری کبی باشقه باشقهدر ؛ ایستر بو اختلافك منشأی کندی فطرتلری اولسون، ایستر سهعوامل ومؤثراتی نادراً بری برینهبکزهین محیطلری بولنسون ، عمومیتله عقوللك ، ادراکاتك ، تمایلاتك ، هوساتك متخالف بولندیغنده کیمسه مناقشهیه محل کورهمز .

بردهنامتناهی دینهجك قدرتنوع ایدن اخلاقی وروحی خستهلقلری تك علاج ایله مداوانه قالقیشمق بر معنا افاده ایدرکه اوده عقاسزلقدر . بویله بر تشبث عینیله بدنی خستهلقلرك هردرلوسنه قارشی تك اصول، تك علاج قوللانمق کبی اولمازمی ؟ هربرده وهر زمانده موجود

انسانلرك اصلاحیو کیزلی، آچیق بوتون امراض اخلاقیهنك مداواتی غایه بیلن دین اسلامدن، طبیعیدرکه، بویله بر حرکت بکلهنهمز .

انسانلرك ایچندهاویلهلری وارکهنعمتله آزییور، مرحمتله بوزولیور. روحلر وارکه قوتله شدتك تظاهراتی خارجنده بر شیدن اورکمیور ، آغیر جزالردن ، صیقی تهدیدلردن باشقهسنهقولای ویرمیور ؛ صوکره ینه انسانلرك ایچنده اویلهلری وارکه ایدلکك قولی ، رفقك کولهسی اولیور . بونلرك آرهسندهده مختلف درجهلر ، متفاوت طبقهلرموجود. کیمینی طاعت واستقامتهسوق ایدن عامل، آخرتده کورهجکنی اومدیغی مکافات ، کیمنككی دنیادهالده ایدهجکی ثمرات ، کیمنككی شدائد حیاتی ، مجادلهٔ معیشتی ، حاصلی دنیانك نامتناهی آلام وتقلباتنی اوکا حس ایتدیرمهین آسوده بر قلب اولیور .

بر طاقم آدملرده کورولیورکه شرفدن ، شاندن، حسن شهرتدن باشقهسنه میل کوسترمیور؛ دیکر بر طاقمی ایسه بالعکس عزت کورور کورمز بورنی شیشیروب طغیان ایدییور . قدر کیفنه ، قضا ارادهسنه کوره یورور صانیور .

ایشته اسلام بو آدملردن باشقه اخلاقی، روحی دیکر خستهلقلره طوتولمش دها نه قدر ابنای بشر وارسه هپسی ایچون کلمشدر .

اصنامه طاپانلرك بر قسمی آلههلرك یالکز جبار ومنتقم اولانی خوف وحرمته شایان کورهر ؛ رحمت ومحبت الٓهنه کلنجه اوکا هیچ بر قیمت ویرمز . صوکره بر قسمیده آلههلرینی قربان ویرمکسزین خوشنود ایدیلهمز ، سرت، اکشی یوزلی تمثیل ایدر وبو خصوصده قیزلرینی ، یاخود کنجلرینی بوغازلامقدن چکنمهیهجك درجهلرده افراطه واریر . واقعا دیکردینلردن بعضیسیدهاللهایله قوللری آرهسنده

متقابل محبت اوزرینه مؤسس بولونیور ؛ لکن اونك یانی باشنده ترهیب وتدهیش اساسلرینه استنادایدن نامتناهی ادیان موجود. بونکله برابر محبت اوزرینه قورولان بر دین هیچ بر زمان عام وشامل اوله‌مایور. زیرا بویله بر دیندن فیض آله‌بیله‌جکلر آنجق بشرك او محدود قسمیدرکه فطرتلری صفوت أزلیه‌دن نصیبه‌دار، روحلری هردرلو شائبه‌دن آزاده، نظرلری مادیاتك سفیل حدودینی آشمش، بوتون امللری اللهی سومه‌یه واللهك کندیلرینی سومسنه، اللهی خوشنود ایتمه‌یه واللهدن خوشنود اولمه‌یه معطوف بولنور. اوت هریرده وهرزمان بویله انسانلره تصادف ایدیله‌بیلیر. آنجق دیکرلرینه باقنجه دکزه نسبتله دامله، ارضه نسبتله ذره کبی قالیرلر. انسانلرك بو خصوصده‌کی درجه‌لری معلوم، موقعلری ایسه معیندر.

مادامکه ادیان الهیه کامللرك کمالنی، صدیقلرك حریم قدسه قربنی آرتیرمق ایچون کلمشدر، اك مهم مقاصددن بریده بشرك سینه‌سنده طوران کونا کون اخلاقی خسته‌لقلره چاره بولمقدر. زیرا اونلر طوردقجه نه فردلر، نه‌ده جماعتلرله أمتلر ایچون سعادت امکانی اوله‌ماز. بونك ایچوندرکه آیات قرآنیه دین اسلامك بوتون بومقاصدی جامع اولدیغنی بیلدیریورده کتاب اللهی یوره‌کلرده‌کی خسته‌لقلر ایچون عین شفاء ومؤمنلر حقنده رحمت محض اولمق اوزره توصیف ایدییور.

ایشته اسلامك اله ازلیسی بو فطرتلری مختلف انسانلره کندی طبیعت واستعدادلرینه کوره تجلی ایتمك دیله‌دیکی ایچوندرکه عابدلری طرفندن دیکر معبودلرده وجودی توهم اولونان متفرق صفاتك کافه‌سنی کندی ذات اقدسنده طوپلادی. اسکی معبودلرینه قارشی طویدقلری مدهش قورقودن باشقه بر شیله اصلاحنه امکان اولمیان

بت پرست زنجیلره وامثالنه « جبار، قهار، منتقم » اسملریله تجلی ایتدی. مال دنیایه رغبتی چوق اولانلره « مغنی، وهاب، واسع، نافع » صفتلریله کوروندی. عشق الهیده فانی اولمق، حریم قربه یاقلاشمق ایسته‌ینلره کلنجه بونلر « ودود، مهیمن، مؤمن، سلام، رؤف، رحمن، رحیم » کبی اسماء کریمه‌سندن دیله‌دکلرینه صاریله‌بیلیرلر. روحلره طاپوب اونلرك یوزندن نعمت، برکت، رزق ایمسنی، بلالرك، ضررلرك، صیریلمسنی بکله‌ین کیمسه‌لرده جناب حقه دونه‌رك « وهاب، رزاق، باسط، مقیت » اسملرینه صیغنه‌بیلیرلر. معاصیده پك ایلری کیدرك حقك « علیم، حسیب، حکم، عدل، رقیب، شهید » کبی اسماسندن مدهوش اولانلر ظلام یأس ایچنده بونالوب قالدقلری زمانلرده ایسه کندیلرینی « لطیف، رحیم، غفور، کریم، حلیم، مجیب، صمد، بر، تواب، عفو » صفتلریله کورونن بر اله مرحمتکار قارشوسنده بولورلر. قلبلرینه غفلت چوکمش، جهل وضلال وادیلرنده طولاشیر، اللهك احکام وحدودینی طانیماز، عباداللهك حقوقنی کوزه‌تمز، نظرلردن کیزلنمك صورتیله بوتون سفیل هوسانی تطمینه باقار کیمسه‌لره‌ده جناب حق « شهید، لطیف، باطن، علیم، خبیر، محصی » اسملریله متجلی اولور.

آرتیق شو ایضاحاتدن دین فطرت اولان اسلامك بشری بوتون اوصاف وخصائصی ذاتنده کرچکدن جمع ایتمش بر آلهه ایمان ایله مکلف طوتدیغی آکلاشیلمشدر. اویله اوصاف و خصائص که مشرکلر طرفندن آیری آیری معبودلرده پارچه پارچه موجود اولدیغی توهم ایدیلیرده نفسلرینك اصلاحی ایچون اومعبودلرك بووصفلره بورونمش بر شکلده تخیلندن مدد اومولوردی.

بونكله برابر دين اسلام جناب حقى بر طرفدن پت پرست اقوام ايله صابئيلرى بوله كتيره‌جك صورتده توصيف ايتديكى كبى ديكر طرفدن دهريلره‌ده كوستريوردى كه « اول ، آخر ، ظاهر ، باطن ، نور ، خالق ، بارئ ، مصور ، مبدئ ، معيد ، محيى ، مميت ، حى ، قيوم » هپ اودر .

حاصلى دين اسلامك الهى بوتون عقول بشرك بيلمك ، طانيمق ايسته‌ديكى وكونا كون اختلافلر كوسترن احوال وشئونى اصلاح ايچون بوتون خلقتك كنديسندن ياردیم بكله‌ديكى يكانه اللهدر .

اويله بر الهدركه ايمان ايدن قوللرنى (يدعوننا رغباً ورهباً وكانوا لنا خاشعين ـ سورهٔ انبيا) [١] نظم جليلى ايله توصيف ايديور .

بو مؤمنلرك ايچنده « رحمانك اويله قوللرى واركه ير يوزنده كمال تواضعله يورورلر ؛ شايد كنديلرينى بيلمزلر بونلره سوز آته‌جق اولورسه اينجيتمه‌يه‌جك جواب ويررلر . معبودلرينك رضاى سبحانيسى ايچون بوتون كيجه‌يى سجده‌لر ، قياملر ايچنده كچيررلر . يارب ، قادينلريمزى ، چوجوقلريمزى سنك طاعتكده كورمكله كوزلريمزى نورلانديرو بزى سندن قورقانلرك اك باشنه كچير ، ديرلر » [٢] .

ايشته بو مؤمنلرك طاپدقلرى معبود او الله ذوالجلالدركه كبريا وعظمتك نه‌قدر مظاهرى وارسه هپسنى ذات صمدانيسنه حصر ايتمش و اوليجه ديكر موهوم معبودلره قارشى عبادت قصديله ادا اولونان

[١] مرحمتمزى ايسته‌دكلرى و عذابمزدن چكندكلرى ايچون بزى آكارلر ودائما بزه قارشى خشوع ايچنده بولونورلردى .

[٢] وعباد الرحمن الذين يمشون على الارض هوناً واذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلاماً والذين يبيتون لربهم سجداً وقياماً ... والذين يقولون ربنا هب لنا من ازواجنا وذرياتنا قرة اعين واجعلنا للمتقين اماما ـ سورهٔ فرقان .

افعال وحركاتك كافه‌سنى ناصيل دين اسلامك تعليم ايتديكى عبادتلرده جمع ايله‌مشسه جاهللرك ، مشركلرك ، صنم پرستلرك او مخيل الهلرده وجودينه ايناندقلرى بوتون اسماء وصفاتى ده يالكز كنديده طوپلامشدر .

اوت ، برچوق بت پرست عبادتلرى واركه دين اسلام اونلرى قالديرمادى ؛ آنجق اوزرلرينه برلباس قدسى كچيردى . هربرينه كندى رنك حكمتنى ويردكدن صوكره براقدى . مثلا قربان غضوب سيمالر ايچنده تصور اولونان الهلرك رضاو محبتلرينى جلب ايچون كسيليردى . دين اسلام قربان كسمه‌يى ابقا ايتدى ؛ لكن شو ايكى آيت جليله‌ده مصرح اولديغى وجهله بو عبادتدن بوسبوتون باشقه مقاصد اولديغنى خلقه كوستردى : (والبدن جعلناها لكم من شعائر الله لكم فيها خير فاذكروا اسم الله عليها صواف فاذا وجبت جنوبها فكلوا منها و اطعموا القانع والمعتر كذلك سخرناها لكم لعلكم تشكرون لن ينال الله لحومها ولا دماؤها ولكن يناله التقوى منكم كذلك سخرها لكم لتكبروا الله على ما هديكم وبشر المحسنين ـ سورهٔ حج) [١].

پيغمبر عليه الصلاة والسلام افندمزك كنديلرينى ارشاد ايچون كلمش اولدقلرى بوبت پرستلرك دينلرى منقرض اولمش ، معبودلرى اورته‌دن قالقمش ظن اولونمامالى . چونكه امريقانك جنوبنده ، افريقانك هم

[١] « ده‌وه‌لرى سزك ايچون اللهك شعائرندن صره‌سنه قويدق . اونلرك يوزندن سزلر ايچون خير وبركت وار ؛ بونلر آياقده طوروب بوغازلانيركن اوزرلرينه تكبير آليكز ؛ يره دوشونجه هم كنديكز يه‌يكز ، هم فقرينى كيزله‌ين وكيزله‌مه‌يوب ايسته‌ين فقرايه يديريكز . ايشته بلكه نعمتمزه شكر ايدرسكز ديه بز اونلرى سزلره بويله‌جه مسخر قيلدق . اونلرك نه اتلرى ، نه‌ده قانلرى هيچ برزمان اللهه وارمه‌جق دكلدر ، اللهه وارمه‌جق اولان سزك اخلاص ايله ايشله‌يه‌جككز اعمال صالحه‌در . سزلرى دينينك شعائرينه ارشاد ايتمه‌سنه مقابل كنديسنى تكبير ايتمه‌كز ايچون جناب حق اونلرى بويله‌جه سزه مسخر قيلدى . يارسول الله ، موحدلرى مژده‌له . »

جنوبنده، هم اورته‌لرنده، آوسترالیانك بويوك بر قسمنده، آسیانك شرقنده بو آلهه‌لرك نامتناهی بقایاسیله امثالی الآن یشایور. حتی بونلری تنصر ایتدیرمك ایچون میسیونرهیئتلری مالی برچوق فداكارلقده بولندیلر. آنجق نصرانیتك استنادگاهی اولان، حالبوكه نصرانیلرك صلاحنه پك آز خیری طوقونان «محبت» ركنی حالت فكریه و اطوار روحیه‌لرینه یوقاریده اشارت ایتمش اولدیغمز بو بتپرستلری هیچ ده علاقه‌دار ایده‌مه‌دی. بونك ایچوندركه آرالرندن برچوغی مملكتلرینه تجارت مقصدیله ایتن مسلمانلری كمال اهمیتله دیكله‌یور واوزون زمانه محتاج اولمقسزین، هیچ تشویق كورمه‌دن دینلرینی قبول ایدییور. مع مافیه بونده شاشه‌جق بر جهت یوق. زیرا یوقاریده سویله‌دیكمز وجهله اسلامك تعالیمی سراپا فطریدر؛ طانیدیغی اله ایسه اویله بر الله كه آزغین نفسلری یاتیشدیرییور؛ قاتی یوره‌كلری یوموشاتیور؛ یأسه دوشمشلره اطمئنان، قورقانلره امان ویرییور؛ متغلبه‌یی قهر ایدییور؛ سونلری سوییور؛ رحیم اولانلره آجیور.

دمین صایدیغمز بوتون اوصافك دین اسلامده الله ذوالجلاله خاص اولما نتائجندندركه، ملكی نه نسبتده واسع، شوكتی نه‌قدر مدهش، سلطنتی نه‌درجه‌ده جهانگیر اولورسه اولسون، افراد بشردن هیچ برینك مراتب الهیه‌دن برینه، یاخود آكا یاقین بر مرتبه‌یه چیقابیله‌جكنه قائل اولاجق مسلمان عالمنده تك آدم بولونه‌ماز. چونكه كوكلرده، یرده اك یوكسك وصف آنجق اللهكدر. ذاتاً مسلمانك خاطرینه بویله برشی ناصل خطور ایده‌بیلیركه قرآننده طورمایوب «قل اللهم مالك الملك تؤتی الملك من تشاء وتنزع الملك ممن تشاء وتعز من تشاء وتذل من تشاء

بیدك الخیر انك علی كل شیء قدیر» سورهٔ آل عمران» [١] آیت جلیله‌سنی تلاوت ایدییور.

شریعتك بو اسراری، ایسترسه غیرمسلم اولسون، هیچ بر انصافلی متفكرك مجهولی دكلدر. لكن اسلامك یوزینی قارالامقدن و اودین معصومه قارشی هركسده نفرت اویاندیرمقدن باشقه بر غایه كوزتمه‌ین میسیونرلره كلنجه، اونلر جناب حقك اسماء حسناسندن بعضیله اتصافی كندی مقصدلرینه وصول ایچون وسیله اتخاذ ایتمك ایستییورلر. یوقسه بیلدكلری سویله‌دكلرینك، میدانه ووردقلری كیزله‌دكلرینك هیچ برزمان عینی دكلدر.

١٠. بوتون كتابلره و بوتون پيغمبرلره ايمانك وجوبنده اسلامك تفردی

اسلام اویله بر دیندركه حقی اعتراف ایتمك، حقه استقرار ویرمك، انسانلره دائما حقه صاریله‌یی خاطرلاتمق ایچون كلمشدر؛ یوقسه حقی باطل، باطلی حق كوسترمك، بر پیغمبری، بر كتاب سماوی‌یی طانیمامق، یاخود ایی برشیئه فنا، فنا برشیئه ایی دیمك ایچون كلمه‌مشدر. علیه الصلوة والسلام افندیمز اللهه، اللهك ملكلرینه، كتابلرینه، پیغمبرلرینه ایناندیغی و بو پیغمبرلردن هیچ برینی دیكرندن آییرمادیغی قرآن ایله اعلان ایتدیكی كبی، اللهه، اللهك ملكلرینه، كتابلرینه، پیغمبرلرینه و یوم آخرته اینانمایانلرك مدهش بر ضلال ایچنده قالدیغینی ده او كتاب مبین

[١] یا محمد: دیكه ای ملكك صاحبی اولان اللهم، سن ملكی دیله‌دیككه ویررسك؛ سن ملكی دیله‌دیككك الندن آلیرسك، سن دیله‌دیككی عزیز ایدرسك؛ سن دیله‌دیككی ذلیل ایدرسك؛ خیر، یالكز سنك الكده‌در؛ سن هیچ شبهه یوقدركه هرشیئه قادرسك.

ايله بيلديريوردی . بونك ايچوندركه شرايع سالفه‌يه ايناعق وانبيانك تلقين ايتديكی فضائل وكمالاتی آلمق خصوصنده اسلام فطرت سليمه‌يه تماميله مطابق حركت ايتمشدر . بو تبليغات، ايستر ابراهيم ، ياخود موسی عليهما السلامك ، ايسترسه عليه‌الصلوة والسلام افنديمزك طرفندن اولسون، نظر اسلامده مساويدر . طبيعيدركه زلر بو خصوصده آنجق انبيای عظامك طرف الٓهيدن وحی ايله تبليغ ايتدكلرينی قصد ايديورز . احبار يهود ايله حواريون وامثالنه نسبت اولونان كتابلره گلنجه بونلر من طرف الله وحی اديلمش اولماديغی ايچون دين توحيد اولان دين ابراهيمه مطابق وجناب حقك كندی ذات سبحانيسيله انبيا ومرسلينی حقنده اختيار ايتديكی اوصاف كماله موافق بولونان قسملرندن ماعداسنه ايمان مسلمانلره واجب دكلدر .

شو حالده مسلمانلر اللهه ، اللهك پيغمبرلرينه، كتابلرينه، شريعتلرينه ايناتيرلر والله ايله انبيا ومرسلينی بوتون نقيصه‌لردن منزه بيليرلر .

دين اسلامك ظهورندن بری مسلمانلرك تورات ايله انجيللر حقنده‌كی فكری اون سكزنجی قرن ميلادی فيلسوفلريله آنتونی كولنه‌ر ، طوماس وولستون ، هوقسلی ، ماتيوتندال ، وولتر وامثالی كبی صوكره‌دن گلنلرك فكرينه بكزه‌يوردی . بونكله برابر اسلامك ظهورنده كليسا كنديلكندن تفرقه‌يه دوشمشدی . بر طرفدن تثليثه قائل اولانلر بولونديغی كبی، ديكر طرفدن مارسيونی مذهبی واردی كه انجيللرك حضرت مسيحه اسنادی طوغرو اولماديغنه ولوقا انجيلی ايله سن پولك اصحاحندن اوفاق بر قسمی استثنا ايديلمك شرطيله هپسنك صوكره‌دن تصنيع ايديلديكنه قائل بولونيوردی . بو مذهب عيسی عليه‌السلامك آصيلديغنی انكار ايتمشدی واقانيمی ايكی‌يه ايندیره‌ن تثنيه مذهبيله والانتينی مذهبی بو خصوصده كنديسيله عينی فكرده ايدی .

ايشته اسلامك ظهورنده خريستيانلق كليساسی شو تصوير ايتديكمز حالده اولديغی كبی يهوديلكده اويله ايدی . حتی يهوديلرك كندی اللريله دينلرينه، كتابلرينه صوقوشدوردقلری بدعتلردن ميدان آلان قاريشقلقلر دها ياماندی .

بويوك محيط المعارفلر اتفاقه يقين بر لسان ايله بيلديريوركه: ايكنجی عصر ميلادينك صوكلرينه طوغرو كليسا او ايكی عصر اثناسنده نصرانيلكه صوقولان بدعتلرك چوقلغندن طولايی آرتيق دين مسيحی ايچون بر مقياس اتخاذنده‌كی ضرورتی كوردی . بونك اوزرينه رؤسای دين عهد قديمك وعهد جديددن يالكز متی، مرقس ، لوقا ، يوحنادن عبارت اولمق اوزره دردينك معتبر طوتولمسنی اتفاق ايله قبول ايتدی . متباقيسنه گلنجه بونلردن بر قسمنك صحتی خصوصنده كليسا رجالی آره‌سنده اوزون زمان سورن شدتلی بر نزاع اولدی . بر قسمی حقنده‌كی شبهه‌لرده تزايد ايتدی . آره‌دن چوق وقت كچدكدن صوكره كليسا بوكون عهد جديد ناميله معروف اولان اناجيلی اجماعه بكزر بر وضعيتله قبول ايتدی . [١]

حضرت پيغمبر اهل كتابك هر ايكی قسميله مناقشه‌لری اثناسنده كنديلرندن توحيددن بشقه بر شی ايسته‌ميوردی . [٢] توحيد ايسه حقك بوتون انبيا ومرسلينه وحی ايله بيلديرديكی ومخلوقاتی حسابنه باشقه بر دينه راضی اولماديغی دين الٓهيدر . عليه‌الصلوة والسلام افنديمز « يا اهل الكتاب تعالوا الی كلمة سواء بيننا وبينكم الا نعبد الا الله ولا

---

[١] هارمزوورث – بيبل ماده‌سی . Bible

[٢] قرآن كريمك بر چوق سوره‌لرينه مراجعت .

نشرك به شيئاً ولا يتخذ بعضنا بعضاً ارباباً من دون الله — سورهٔ عمران) [۱] ديه‌رك نصرانيلرله يهوديلرى او دين توحيده دعوت ايديوردى .

جناب پيغمبر بو دعوتده بولونيوردى . چونكه ده‌مين سويلديكمز كبى توحيد كنديسنه شريك قوشولمسنى اصلا عفو ايتمه‌ين اللهك دينى ايدى . توحيد ميلادك عصر اولنده بولونان كليسانك دينى ايدى . [۲] صوكره توحيد غربيليلرجه «رونه‌سانس» دينيلن دور انتباهك بدايتندن بريدركه نصرانيت دنياسنه تكرار دوندى و آشاغيده تفصيل اولونه‌جغى وجهله برچوق يرلرده وحدانيت الٓهيه قائل كليسالر وجوده كتيردى .

بناءً عليه مسلمانلر موسانك شريعتندن باشقه شريعت يوقدر، ديوب ده اوندن اول و صوكره كلمش شرايعك هپسنى انكار ايدن يهوديلره بكزه‌مديكى كبى، موسانك پيغمبرلكنه و توراتنه اينانديقلرى حالده عليه الصلوة والسلام افنديمزك رسالتنى تصديقه ياناشمايان خريستيانلره ده بكزه‌مزلر. حال بوكه انجيللر كوزمزك اوكنده طوريور : نه حضرت مسيحدن صوكره وحيك منقطع اوله‌جغنه دلالت ايدر برجهتى وار ؛ نه ده هرايكى حياته عائد احكامى دها ايى طوپلامش ، هرايكى سعادتك مفتاحنى دها آچيق كوستره‌جك باشقه بر شريعتدن جهان بشريتى وارسته قيله‌بيلن طرفى .

توراتده ظاهرى سياست حقنده بر طاقم احكام تعامليه موجود ؛ نصرانيتده ده يالكز باطنى سياسته عائد بعض تعليمات وار . اسلامه كلنجه بونلرك ايكيسنى ده جامع . خريستيانلق فانيلكه تشويقكار اولان تعليماتيله

[۱] اى اهل كتاب ، كليكز ، سزلرله آرامزده‌كى آيريلمايه‌جغمز بر كلمه اوزرنده طوپلانه‌لم كه او ده هيچ بريمزك اللهدن باشقه‌سنه طاپمامسى، اوكا هيچ برشيئى شريك قوشمامسى و برقسممزك برقسم انسانلرى معبود اتخاذ ايتمه‌مسيدر .

[۲] هارمزوورسك محيط المعارفندن Unitarianisme ماده‌سنه مراجعت.

ميدانه چيقمشدى . او سببدن عالمك تأمين سعادتى ايچون بو تعليماتك يانى باشنده، ايستر توراتده وارد اولديغى اوزره الٓهى اولسون ، ايسترسه روماليلرك وجوده كتيردكلرى كبى موضوعات بشريه‌دن بولونسون ، هر حالده بقائى ترويج ايده‌جك بر طاقم قوانين اجتماعيه‌نك وجودى ضرورى ايدى. بناءً عليه نصرانيت حيات فانيه و باقيه‌نك سعادتنى هيچ بر زمان كافل اولمادى و اولمايه‌جقدر. فقط بو دينك تابعلرندن كيمسه چيقوب بو دعواده بولونمادى. بويله ايكن دين اسلامك صحتنى و او دين مبينى تبليغ ايدن رسول معظمك رسالتنى اقراره ياناشمامقده اصرار ايديورلر. حاصلى مسلمانلر مسلمان اولمقله برابر دين موسى و عيسى‌نك اساسنه‌ده ايمان ايديورلر . آنجق انواع شركدن هيچ برينه قائل اولمازلركه نصرانيلرك تثليثى بو جمله‌دندر. صوكره نه كناهك ارثاً انتقالنه ايناتيرلر، نه ده الله ايله هرهانكى بر مخلوق آراسنه كيرلمش بر پرده بولونديغنى ، بناءً عليه رضاى الٓهيى جلب ايچون شفيعلره ، متوسطلره احتياج اولديغنى طانيرلر.

طوغروسى، مسيحيلرك اهل توحيد قسمى جداً اسلامه ياقلاشمقده‌در: سوسينى ايله ديكرلرينك ايتاليا‌ده، پولونياده، ترانسيلوانياده و اوروپانك سائر يرلرنده ياپمقده اولدقلرى مذهب توحيده كوره: «الله بر، طوغمامش، طوغورمامش، كنديسنه كيمسه‌نك كفو اولمق امكانى يوق. صوكره، مسيح يا روح اللهدركه ملائكه‌دن افضلدر؛ ياخود بيلديكمز آدملر كبى بر آدمدركه آنجق بعث و رفع اولوندقدن صوكره مسيح و سيد اولمش. عهد عتيق و عهد جديد كتابلرينه ويريله‌بيله‌جك اك صوك پايه اشارت نبويه‌يى حاوى بر سجل اولمقدن عبارت . »

ذاتاً قديم كليسا جناب مسيحك وظيفه‌سنده‌كى [۱] قدسيتى شايان مناقشه

[۱] حضرت آدم طرفندن ارثاً انتقال ايتديكى زعم ايديلن خطيئه‌دن بنى بشرى تخليص وظيفه‌سى .

کوردی . وعیسانك فوق‌الطبیعه اولمسی مسئله‌سنده باشقه‌لریله اوزون اوزادی‌یه مجادله ایتدی. صوکره، آمریقاحکومات متحده‌سی کلیسالری حضرت مسیحك فوق‌الطبیعه اولمسنی ردخصوصنده برلشدیلر. بوندن باشقه عیسی علیه‌السلام یوزندن بشرك کناهلری محواوله‌جغی عقیده‌سی ده مذهب توحید کلیسالری طرفندن قبول ایدیلمیور .

خلاصه بو توحیدجیلرك بوتون حرکتلری اللهك وحدانیتنه، عبادتك یالکز اوکا خاص بولوندیغنه وعیسی علیه‌السلامك نبی ورسول اولدیغنه طوغرو یورومکده‌در . بونلرك اوقسفورده «مانچستر قولج» آدلی بر کلیه‌لری وار. مذهب توحیدی نشرایده‌جك مبشر یتیشدیرمك ایچون مانچسترده بر کلیه‌لری دها بولنیور . کونك برنده بو مذهبه آرقه‌سندن طبیعی اوله‌رق که‌جك نتایجی نصرانیت عالمنده تعمم ایتدیکی کبی خریستیانلر مسلمانلرله برابر اوله‌رق اویله تك بر معبود قارشیسنده بولوندقلرینی کوره‌جکلرکه هپسنی برو تقوی اوزرنده تعاونه چاغیریور ؛ جمله‌سنك وجداننه (یاایهاالذین آمنوا ادخلوا فی السلم کافةً ولا تتبعوا خطوات الشیطان انه لکم عدو مبین — سورهٔ بقره) [١] قول کریمیله خطاب ایدرکن دنیانك متاع باطلی اوغورنده قانلر دوکمه‌یی، جانلره قیمه‌یی کندیلرینه تحریم بویوریور .

شاید اهل کتاب، اللهدن باشقه‌سنی طانیمامه‌یه، اللهه هیچ برشیئی شریك قوشمامه‌یه ، اللهی براقوب‌ده انسانلردن بر طاقیمنی معبود ایدینمه‌مه‌یه دعوت اولوندقلری کون اجابت ایتمش اولسه‌لردی اهل صلیب محاربه‌لرینك هیچ بری اولمازدی . او محاربه‌لرك که عرض

[١] ای ایمان ایدن کیمسه‌لر ، هپکز بردن صلح ومسالمته کیرك، شیطانك آدیملرینی تعقیب ایتمه‌یك ؛ چونکه او ، سزك ایچون آب آچیق بر دشمندر.

ایتدکلری چهره‌لر ، بوروندکلری نقابلر رنکا رنك اولمقله برابر ابدیاً انسانیتك بادیٔ خیبتی کسیلدی ؛ ابنای بشر آره‌سنده مسالمته امکان براقمایان برفتنه اوجاغی اولدی قالدی .

خلاصه، دین اسلامده جناب حق طرفندن بوتون پیغمبرلره ایندیریلن شیلرك کافه‌سنه ایمان مسلمانلر ایچون ض وریدر . چونکه تفاصیلی بزلره قدر کلمه‌مش اولمقله برابر اونلرده علیه‌الصلوة والسلام افندیمزه کوندریلن وسائل هدایت و اسباب سعادتله هم آهنك اولمق ایجاب ایدر . اویله‌یا ، اللهك بوتون امتلره کوندردیکی دین بردر . هیچ بر وقت بو امتلرك کندیلری ، حاللری ، زمانلری ، مکانلری دکیشمکله دین الهینك اساسلری دکیشمز . بو اختلافات ایله برلکده تخالف ایدن جهت ، معاملاته عائد احکام فرعیه ایله عباداتك اشکالیدر. شو آیت جلیله‌ده اولدیغی کبی: (لیس البر ان تولوا وجوهکم قبل المشرق والمغرب ولکن البر من آمن بالله والیوم الآخر والملئکة والکتاب والنبیین وآتی المال علی حبه ذوی القربی والیتامی والمساکین وابن السبیل والسائلین وفی الرقاب واقام الصلوة وآتی الزکوة والموفون بعهدهم اذا عاهدوا والصابرین فی البأساء والضراء وحین البأس اولئك الذین صدقوا واولئك هم المتقون — سورهٔ بقره) [١]

[١] یوزلریکزی مشرقه ، یاخود مغربه دونمکز طاعت دکلدر . طاعت آنجق او کیمسه‌لرك ایشلدیکی درکه اللهه ، آخرت کوننه ، ملکلره ، کتابه ، پیغمبرلره اینانیر ؛ سودیکی مالنی خیصملرینه ، یتیملره ، بیچاره‌لره ، یولده قالمشلره ، ایسته‌ینلره ، برده اسیر اولانلره ویرر ؛ نمازی قیلار ؛ زکاتی ادا ایدر؛ صوکره، معاهده ایتدکلری زمان عهدینی یرینه کتیرنلر، هله صیقینتیلی، خسته‌لقلی صیره‌لرده وحرب زمانلرنده ثبات ومتانت کوسترنلر یوقمی ، ایشته طاعتلرنده صادق اولانلر بونلردر ؛ ایشته اللهدن قورقانلر بونلردر .

۱۱. اللهك عدالتی ودین اسلامده جبر اولمادیغی

اسلامك اك مهم اساسلرندن بریده : الله عادلدر ؛ انسان اعمال و تصرفاتنده مضطر اولمایوب بالعکس بر اراده‌یه صاحبدر که تکلیفك مناطی اولان بو اراده طاقت ایله واسباب تیسرك توفریله مشروطدر. بناءً علیه دین اسلام نظرنده انسان اراده واختیار صاحبی‌در. اراده‌سنك ارکانی تمامیله موجود اولدیغی تقدیرده مکلف اولور؛ اولمادیغی صورتده اوزرندن تکلیف قالقار. بونك ایچوندرکه « مسلمانك اوزرندن خطا و نسیانك ، برده جبر و اکراه ایله ایشلدیکی کناهك جزاسی رفع اولونمشدر . — حدیث » زیرا اوچندده نه اختیاری بر قصدی، نه‌ده مناط تکلیف اولان سربست اراده‌سی یوق .

بوندن بیلنیورکه دین اسلام الله طرفندن سوق و جبره قائل دکل. چونکه اضطراری بر حالده واقع تصرفاتندن و جبر اولنه‌رق ایشلدیکی افعالندن طولایی بر انسانی مؤاخذه فاطر حکیمك عدل کاملنه هیچ بر زمان صیغماز . سطحی نظر اربابندن بر چوغی قضا وقدره قائل اولان اسلامك حوصله‌سی اختیاره مقرون بر قصدی ، حر بر اراده‌یی آله‌ماز ، و همنده بولونیورلر . حالبوکه ایش توهم ایتدکلری کبی دکل . بو موضوعی ایضاح ایچون فیلسوف قاضی ابن الرشدك غایتله کوزل سوزلری وارکه بوراده اونلری تلخیص ایده‌جکز :

« انسان ایچون اکتساب قدرتی اولمادیغی فرض اولنورسه مأمول ایدیلن فی‌القلره قارشی حاضرلقلی بولونولمسی حقنده‌کی امر معناسز برشی قالیر . کذلك زراعت کبی ، صنایع کبی اسباب منافعك جلبنه عائد امرده اویله‌ا ولور . صوکره ، حرب، کمیجیلك، طبابت و سائره کبی محافظهٔ نفس ودفع مضرت مقصدیله التزام اولونان بوتون صنایع معطل

قالیرکه عقل انسانی بونی اصلا قبول ایده‌مز . بناءً علیه شرعك ظاهر مقصدی جبر ایله تام وحر بر اراده‌نك شکل متوسطی‌در ؛ مسئله‌ده حق اولان‌ده بو وسطدر .

کلهلم ایضاحنه : جناب حق بزده بر طاقم قوتلر یاراتمش . بز بو قوتلرله بری برینه ضد اولان شیلری الده ایده‌بیلیورز . لکن بو شیلری الده ایتمك خارجده موجود اولوب فاطر مطلقك بزه مسخر ایتدیکی اسبابك موافقتنه واو اسبابی تعویق ایدن عواملك زوالنه منوط اولدیغی ایچون بزلره نسبت اولونان افعال ایکی امر ایله بردن تمام اولور . دیمك بزلره نسبت اولونان افعالك ایشلنمسی هم بزم اراده‌مزله ، هم خارجده‌کی اسبابك موافقتیله تمام اولورکه قدرة‌الله دینیلن شی بو اسبابدر. صوکره ، بو اسباب خارجیه ایشله‌مك ایسته‌دیکمز افعالی یالکز باشنه اتمام ایتمدیکی کبی اوکا مانع‌ده اوله‌ماز . بو اسباب ایکی امر متقابلدن برینی اراده ایتمه‌مزك‌ده سببی‌در . چونکه اراده بر اشتیاقدرکه هر هانکی بر تخیلدن ، یاخود هر هانکی بر شیئی تصدیقدن حادث اولور. بو تصدیق ایسه بزم اختیاریمزه تابع دکلدر . بالعکس ، امور خارجیه نتیجه‌سی اوله‌رق بزه عارض اولمش بر شیدر. مثلا خارجدن خوشمزه کیده‌جك برشی کلیر. اوندن بلا اختیار خوشلانیر وکندیسنه طوغرو کیدرز . کذلك ینه خارجدن بزه قاچه‌جغمز برشی چاتار. بالاضطرار اونی کریه کورور و کندیسندن قاچارز . بناءً علیه ممکنك ایکی شقندن برینی ترجیحمزه مدار اولان اراده‌مز شیمدی کوردیکمز کبی امور خارجیه ایله محاطدر . صوکره ، معلوم اولدیغی وجهله اسباب خارجیه محدود بر ترتیب، مسلسل بر نظام اوزرنده یورورکه اونی قوانین طبیعه‌نك واضعی بولونان فاطر ذوالجلال تقدیر بویورمشدر . اوحالده

بزم ارادەمزك وقضايه قرين اولان بو اسباب مقدرەنك موافقتى اولمقسزين تمام اولميان افعالمزك تكون و تحقق ايتمسى ايچون بو اسبابك لزوم توفرى ضروريدر . بناءً عليه محدود ، مقضى ومقدر اولان بو اسبابه مربوط افعالمزده بالضروره محدود ومقدردر . بوندن باشقه افعالمز اراده كبى ابدانمزك داخلندەكى اسبابەده باغليدر؛ طبقى ارادەنك اسباب خارجيه يه ارتباطى كبى. شو حالده انساندن افعالك مابه‌الصدورى اولان او محدود نظام كه بدنك داخلنده و خارجنده بولونان اسبابك ده نظاميدر ، ايشته جناب حقك عبادى ايچون يازديغى قضا و قدر بودر . شو ايضاحاتدن ناصيل انسانده اكتساب قدرتنك بولونديغى و ناصيل اولوب ده بوتون نتايج مكتسبەسى اولجه سبق ايدن قضا وقدرله اولديغى آكلاشيلمشدر . ديمك انساندن صادر اولان افعال نه يالكز ارادۀ انسانيەنك نتيجەسى ، نه ده يالكز اسباب خارجيەنك نتيجەسى دكلدر . بزم ارادەمزله ايشلديكمز ايشلر ايكيسنك بردن وجوديله تمام اوليور .

معلومدر كه بدنك داخلندەكى اسباب قواى طبيعيەنك نتايجيدر . بو قوتلر ذى حيات مخلوقاتك اجسامنده او اجسامى اداره ايتمك اوزره جناب حق طرفندن خلق اولونمشدر . شايد حيواناتك ، نباتاتك ، اجسامنده بولونان قوتلرله بو عالمده سريان ايدن قوتلر موجود اولماسەيدى هيچ برى ايچون كوز يوموب آچنجه يه قدر بقا امكانى اولمازدى . (ان الله يمسك السموات والارض ان تزولا ولئن زالتا ان امسكهما من احد من بعده ـ سورۀ فاطر) . [۱]

افعال انسانيەنك تحقق ايچون مقتضى ركنلردن برى اولان اسباب

[۱] الله كوكلرى ويرى طوتوب زواله ايرمكدن قورويور . يمين ايدرم كه شايد زواله ايرسەلر اوندن باشقه كيمسه چيقوب ده بونلرى طوتەماز .

خارجيه ناصيل جناب حق طرفندن تقدير بويورولان محدودات جملەسندن ايسه بدنك داخلنده اولوب فكرك ، ارادەنك ، حسك مصدرى بولونان قواى داخليەده اويلەجه مقدرات الهيەدندر . انسانك ارادەسى برايشك وجود بولماسنه تعلق ايدر . شيمدى بو وجود بولان ايش انسانك كسب وسعى نتيجەسى اولمقله برابر اللهك امر وتكوينى ايله‌در . بونك مثالى : چيفتجى طوپراغى سورر ، دوزلر ، قوۀ انباتيەسنى آرتيرەجق شيلرله قاريشديردقدن صوكره ايچنه تخمى آتار . لكن او تخمى فيليزلندير ن ، باشاقلانديران ، قات قات آرتيران ينه اللهدر . بونك ديكر برچوق نظيرلرى ده بويلەدر . ايشته (والله خلقكم وما تعملون ـ سورۀ صافات) [۱] (وخلق كل شئ فقدره تقديراً ـ سورۀ فرقان) [۲] آيت كريمەلريله قصد اولونان معنى بودر . « خلق » كلمەسى لسان عربده « تقدير وتفصيل »دن باشقه برشئ اولمامسنه كوره اشيانك خالقى ديمك تقدير وتحديد ايدى ديمك اولور كه او اشيانى احاطه ايدن علل واسباب وشرائطه مطابق اولور؛ باشقه درلو اولەماز . يوقسه قوللرندن برينى برايشه جبر ايدوب ده صوكره او ايشى ايچون ياپديغندن طولايى معاقبەده بولونمق حاشا جناب حق ايچون متصور دكلدر . چونكه الله هيچ برشيده ظلم ايتمز . (وما ربك بظلام للعبيد ـ سورۀ فصلت) [۳] بويله برسوزى اللهى طانيميان ، عدل الهينك درجەسندن خبردار اولميان كيمسەدن باشقەسى ناصيل سويلەيه بيلير ؟ (شهد الله انه لا اله هو و الملئكة و اولو العلم قائماً بالقسط لا اله الا هو العزيز الحكيم ـ سورۀ عمران) [٤]

[۱] الله سزى ده ياراتدى ، سزك ايشلەدكلريكزى ده .
[۲] هر شيئى ياراده‌رق اك اينجه نقطەلرينه وارنجه‌يه قدر تقدير ايتدى .
[۳] قوللرى حقنده ربك اصلا ظالم دكلدر .
[٤] الله شاهد ، ملكلر شاهد ، علم صاحبلرى شاهدكه اوندن باشقه الله يوقدر . هر آن عدل ايله قائمدر . اوندن باشقه الله يوقدر . عزيزدر ، حكيمدر .

ایشته پیغمبرله اصحابنه وتاریخ اسلامك ایلك عصرلرنده كلن مسلمانلره كوره قضا وقدرك معناسی بو. بو اومعیاركه عدالت الٰهیه‌نك مرتبه‌سی كندیسیله تقدیر اولنور. بو اونوركه مسلمانلر فجر فیاضی ایچندن عصرلرجه یورویه‌رك اسیر امتلری آزاد ایتدیلر؛ طارغین سینه‌لری باریشدیردیلر؛ مختلف عرقلر، متنوع جنسلر، متفاوت طبقه‌لر آره‌سنده اخوتلر، محبتلر وجوده كتیردیلر. بو اونوركه اوكلرینه دوشه‌رك مسلمانلری مشرقلره، مغربلره كونوردی‌ده بوتون جهانی قاپلایان جهالت بولوطلرینی، ظلم سیسلرینی اوسایه‌ده تارمار ایلدیلر. برعصرلق زمان ایچنده اقصای شرقدن اقصای غربه قادار بوتون اقطار عالم، تكمیل اقوام وامم دین، لسان، اخلاق، آداب، احكام اعتباریله بریورد كسیلدی، برامت اولدی. صوكره، نظاملری، اجتماعی حیاتلری، عرفانلری، علملری‌ده برلشمه‌یه باشلادی. برحالده‌كه اوعالی دولاشان سیاحلر ـ ظواهر طبیعه‌سی آره‌سنده‌كی فرق عینی قورویی وجوده كتیرن آغاجلرك كوستره‌بیله‌جكی تفاوتی كچمه‌ین ـ یكپاره بركتله آره‌سنده دولاشدقلرینی ظن ایدییوردی. وبوقادار مختلف عنصرلردن، متنوع جماعتلردن تشكل ایدن برمعظم كلك اجزاسی عینی عائله‌نك اولادی یننده كوروله‌جك تخالفدن فضله‌سنی كوسترمیوردی.

اوحالده اساسات اسلامیه‌دن برینی تشكیل ایدن قضا وقدر عقیده‌سی هیچ‌ده اوعقیده دكلكه انسانك اللرینه، آیاقلرینه زنجیری اورسون‌ده مقدرات الٰهیه‌قاصبر غه‌لریله ‌ـ‌ ایسته‌دی جنته، ایسته‌دی جهنمه سوروكلنمك اوزره فضای تصادفك اورته‌سنه بیراقیویرمش اولسون.

قضا وقدر عقیده‌سیله‌دركه هرمسلمان كندیسنك مختار براراده صاحبی اولدیغنه و او اراده‌نك مقتضیاتنه كوره حركت وتصرفده

بولوندیغنه معتقددر. یالكز برشیئه داها معتقددركه اوده نه ماهیتنی، نه‌ده مقدارینی قاواریه‌مایه‌جغی برطاقم علل واسباب مؤثره ایله كندیسنی هرطرفدن قوشاتمش برالٰهك موجود اولدیغی، بناءً علیه مقاصدینك حصولی واراده‌سنك تحققی اوعلل واسباب ایله قائم بولوندیغیدر.

اوحالده مسلمان یقیناً بیلیركه یالكز اوله‌رق مطالعه ایدلدیكی تقدیرده انسانك اراده‌سی‌ده او احصا واستقصاسنه امكان اولمایان علل ومؤثراتك بریدر، باشقه برشی دكلدر. بوندن دولاییدركه هرزمان مسلمانك قلبی كائناتی ابداع ایدن، اسباب ومسبباته بونظامی ویرن خاطر ذوالجلاله متوجه بولونور؛ هیچ برقوت، هیچ برسلطنت كندیسنی غروره سوق ایتمدیكی كبی نه ثروت، نه‌ده اقبال اونك عدل الٰهی‌یی ایسته‌مسنه مانع اولاماز.

مسلمان بیلیركه اراده‌سی‌ده، اختیاری‌ده، مجاهده‌سی‌ده كندیسنی هرطرفدن قوشاتمش بولنان اوطانیدیغی وطانیمادیغی علل ومؤثراتك یانی باشنده آنجاق محدود برسببدن، جلیلز برمؤثردن باشقه برشی دكل. اونك ایچون مطالبنه متصل مجهودینی بذل ایله والنده‌كی اسباب مؤثره‌یی استخدام ایله وارمق ایستر. بونكله برابر بوقاریده سویلدیكمز او مجهول مؤثراتك وجودینی بیلدیكی ایچون‌ده نتیجه‌نك قطعیتنه حكم ایده‌من. بناءً علیه ایشی اوغورنده كوجنك یتدیكی اسبابی استكماله صوك درجه‌یه قادار چالیشمقله برابر املنك تحققی ایچون ضروری اولان او بیله‌مدیكی اسبابی كندیسنه احضار ایتمه‌سنی قادر ذوالجلالدن ایستر طورور.

ایشته اسلامك توكلدن قصد ایتدیكی معنی. ایشته كلوب‌ده «یارسول‌الله، دوه‌می كوستكلیه‌یم‌می، یوقسه توكل ایدوب بیراقه‌یم‌می؟» دیین بدوی‌یه علیه‌الصلاة والسلام افندیمزك «اوكجه كوستكله،

صوكره توكل ايت . » ديدكلرى زمان مراد ايتدكلرى معنى . (فاذا عزمت فتوكل على الله ـ سورهٔ عمران) [١] آيت كريمه‌سيله « اللهه كركى كبى توكل ايتمش اولسه‌يديكز قوشلرى ناصيل مرزوق ايديورسه سزلرى‌ده ايدردى . . باقسه‌كز آ ، آچ كيديورلر ، طوق كليورلر . » [٢] حديث شريفندن مقصود اولان معناده بودر .

پيغمبريمز ديمك ايسته‌يورلركه : قوش رزقنى آراشديرمق ايچون يوواسندن چيقوب كيديور . اوقدرتنك تعلق ايتديكى اسبابى استكمال ايتدكدن صوكره جناب حق‌ده اوكا قدرتى داخلنده اولمايان ديكر اسبابى احضار ايديور ، شو حالده قوشلر كبى حركت ايدنلرى الله اونماديغى جهتدن مرزوق ايدر . « توكل ايدنه الله كافيدر ؛ شبهه‌يوقدركه اللهك مرادى يرينى بولور ؛ الله هرشى ايچون بروقت ، برمقدار تقدير بويورمشدر . »

برده انسان اسبابك كنديسنه كزلى قالانلرينى بيله‌ميه‌جكى ايچون ، دين اسلام بيلغينلق سائقه‌سيله يأسه دوشمه‌مه‌يى وخيبت وحرمان قارشيسنده اميدى كسمه‌مه‌يى امر ايتدكدن باشقه مسلمانلرى سعى اوزرنده اصراره وموفقيتله نتيجه‌لنمه‌ين مجاهده‌لرينى تكراره تشويق ايديور . زيرا بك مأمولدركه نهايت اراده‌لرى علام‌الغيوبه آشكار اولان اسباب حقيقيه ومؤثرات صحيحه‌سنه اقتران ايدرده بوصورتله مقصدلرى حصوله كليورر . بونك ايچوندركه قرآن حكيم برچوق آيات كريمه‌سيله مسلمانلرى اميدسزلكدن تحذير ايديور ؛ يأسك كفاره ياقيشير خصائلدن

[١] « بركره‌ده عزم ايتدكمى ، آرتيق اللهه توكل ايت . »

[٢] « لو توكلتم على الله حق التوكل لرزقكم كما يرزق الطير تغدو خماصا وتروح بطاناً »

اولديغنى بيلديريور : (لاييأس من روح الله الاالقوم الكافرون — سورهٔ يوسف) [١] (ومن يقنط من رحمة ربه‌الاالضالون — سورهٔ حجر) [٢] « ولاتهنوا ولاتحزنوا وانتم‌الاعلون — سورهٔ عمران) [٣] (والله معكم ولن يتركم اعمالكم.... ولاتبطلوا اعمالكم — سورهٔ محمد)[٤].

ذاتاً مسلمانلر اسبابه توسل ايتمكسزين التزام اولنان تفويض مجردك مذموم برحماقتدن باشقه برشى اولماديغنده ، بناءً عليه حرام اولديغنده متفقدرلر . واقعا هيچ بر دينده ، هيچ بر امتده اكسيك اولمايان متصوفه‌نك برقسمى بو خصوصده دورلو دورلو مسلكلره صاپديلرده ييغين ييغين باطل تلقيلرى ، سورو سورو ضلالتلرى خلقه خوش كوسترمك صورتيله صوك عصرلرده برچوق انسانلرى دنيا اوغورنده سعى ومجاهده‌دن آليقويديلر . حتى فانى ، باقى هرايكى حياتك سعادتنى كافل اوله‌جق علوم صحيحه‌يى تحصيل ايتمه‌يه ، حتى طوغرودن طوغرويه دين اسلامك اعتلاسنه ياردیمده بولونمايه مانع اولديلر .

ايشته اسلامك ماهيتنى تدقيق ايتمه‌مش ، اونك پارلاق ماضيسى حقنده وقوف ايديتمه‌مش كيمسه‌لرى بوينه آلانلر هپ متصوفه آره‌سنده‌كى بو مفسد كروهدر . اويله ظن ايديليوركه نسللردن برى مسلمانلرك كرى قالماسنه سبب قضا وقدر عقيده‌سنه قائل وتفويض وتوكل ايله آمر

[١] « كافرلردن باشقه‌سى اللهك عنايتندن اميدينى كسه‌مز . »

[٢] « ضلاله دوشمش اولانلردن باشقه كيم معبودينك رحمتندن اميدينى كسه‌بيلير ؟ »

[٣] « كرچكدن مؤمن ايسه‌كز مطلقا غالبسكز ، اوحالده فتور كتيرميكز ، انديشه‌يه دوشميكز . »

[٤] « الله سزكله برابردر وهيچ برزمان اعمالكزى قوتدن دوشورميه‌جكدر . . اعمالكزى ابطال ايتميكز . »

اولان دینلریدر. زیرا اویله بیلینیورکه قضا وقدردن مراد جبردر؛ توکل وتفویضك معناسی ده اسبابه توسلی براقه‌رق کوك یوزندن رزق ایتمسنی بکله‌مکدر!

آلتمش سنه‌یه یاقین بر زماندن بریدرکه مسلمانلر آره‌سندن فکر اصلاح ایله یتیشمش کیمسه‌لر متصوفه‌نك بو مغفل طاقیمی یوزندن عقائدك اوغرادیغی تغشیشاتی خلقه کوسترمه‌یه باشلادیلر. صوکره، قرآنی، سیرت رسولی، سیرت صحابه‌یی بیلمه‌مك وآرقه‌دن کلن بویوك حکومات اسلامیه‌نك تاریخنه واقف اولماق سببیله جبره صاپان قفالری اومذهب ضلالك لکه‌لرندن قورتارمه‌یه چالیشدیلر. بناءً علیه بوکون خواص شویله طورسون، عوام ایچنده بیله همان کیمسه کورولمزکه جبریه مذهبنه سالك اولسون‌ده اوکبی ضلالتلره دایانه‌رق اسبابی معطل براقسین؛ حیات ایچین ضروری اولان مجاهده‌یه التفات ایتمسین.

بونکله برابر یاقین بر مستقبل بوتون عالمه کوستره‌جکدرکه اسلامه بدایت ظهورنده صاحب اولدیغی او یوکسك سیری یکیدن ویره‌جك؛ مسلمانلری علم، عمل، سعی، ثبات، عزم، فداکارلق کبی شیلرده سلف صالحلرینك ایزنجه کیتمه‌یه تشویق ایده‌جك برعقیده وارسه آنجاق قضا وقدر، تفویض وتوکل عقیده‌سیدر. یوقسه بو عقیده، ظن اولوندیغی کبی، نه حیات مدنیه‌نك ارکانی ییقان تخریبکار برآلت، نه‌ده اقوام اسلامیه‌یی ترقیدن وسعی وعمل ساحه‌لرنده دیکر امتلرله مسابقه‌دن آلیقویان بر کوستك دکلدر.

۱۲ . قومیت دینیه، یاخود اسلامده‌کی وحدت عامه — انسانلر آره‌سنده‌کی طبقه اختلافی، بو طبقه‌لره ویریلن امتیازلر پك اوزاق عصرلردن بری هر یرده خسران بشرك یگانه منبعی کسیلدی.

تاریخ کتابلری زادکانك، کلیسا رجالنك، رؤسای امورك نه شنیع ظلملر ارتکاب ایتدیکنی، عباداللهك مالنه، جاننه، مقدساتنه قارشی نه‌یامان تجاوزلرده بولوندیغنی ضبط ایدییور. بریکی زواللیلره کلنجه آنجق بویوك بویوك اختلاللرله، سیللر کبی قانلر آقیتدقدن صوکره‌درکه اللرینی، قوللرینی باغلایان اسارت زنجیرلرینی قوپاروب آته بیلدیلر. صوکره، غربده دیکر برحرکت دها میدان آلدی‌که یورودیکی غایه جماعتلری بری برینه بوغدوروب طوران عنصر اختلافیله عصبیت قومیه بلاسنی اورته‌دن قالدیرمقدی. نیته‌کیم اشترا کیلرك، عمله فرقه‌لرینك، بولشویکلرك، اقتصادجیلرك کندی حسابلرینه وضع ایتمکده اولدقلری قوانیندن مقصد هپ بو جنسی اختلافلردن، بو قومی عصبیتلردن قورتولمقدر. هر برینك کندی نامنه چیزدیکی پلاندن هدفی جماعتلر آره‌سنده رابطه‌لر وجوده کتیرمك صورتیله خصوصی جنسیتلری یا بوسبوتون قالدیرمق، یاخود کرکی کبی حکمسز براقمقدن باشقه برشی دکل. لکن بو معظم هدف‌که بوتون حر فکرلرك، بوتون انصافلی وجدانلرك اقصای آمالیدر، اوکا اصابت نه‌قدر اوزاق!

شو صایدیغمز جماعتلرله فرقه‌لردن اول ادیان کله‌رك انسانلری قارداش اولمه‌یه، بری برینه آجیمه‌یه، بری برینی سومه‌یه تشویق ایتمشدی. آنجق نصیحتلری خطابیات وبیان اجمالی دائره‌سنی کچه‌مدیکی ایچون اخوت ومرحمت متقابله تأسیسی حقنده‌کی دعوتلرینك تأثیری آز اولور وپك قیصه بر زمان سورردی. تاریخ اسکی، یکی بوتون اقوام نصرانیه آره‌سنده ظهور ایدن اویله مدهش محاربه‌لر، اویله قاهر فتنه‌لرله طولوکه عیسی علیه‌السلامك قارداشلغه، مرحمت متقابله‌یه،

عفوه ، صفحه دائر اوقدر بليغ تعليماتی ، اودرجه‌لرده شديد اوامری يوغجاعتك ذره‌سنی بيله تعديل ايده‌مدی .

بوراده اديان سماويه آره‌سندن اسلامی استثنا بزم ايچون ضرورت حكمنی آليور. زيرا اسلام كنديسندن اول كلن اديان ايله صوكره‌دن ظهور ايدن فرقه‌لرك طوتديغی يولدن بوسبوتون باشقه برمسلك اوزرنده يورومش . اسلام ظهور ايتديكی زمان عربلر آره‌سنده اوقدردوكولن واوقدر كودولن قان واردی كه سينه‌لرك غيظنی اويودوب ده بوطارغين قلبلری باريشديرمق محاله ياقين برشيدی .

واقعا عربلرده‌كی قبيله عصبيتی اوكجه‌لری قان دوكولمه‌سنه وحيثيتك، حقوقك محفوظ قالمسنه مدار اوليوردی . لكن صوكره‌لری محض بلا ايدی ، كنديلرنی هلاك اوچورومارينه سوروكليوردی . چونكه بری برلرينه دشمن كسيلوب متمادی باصقينلره ، غزوه‌لره بو عصبيتی وسيله ايدينديلر. قصد ايتدكلری هرهانكی برايشده مصيب، مخطی، حقلی ، ياخود حقسز اولدقلرنی هيچ دوشونمديلر . يوردك بر طرفی شنلك يوزی كورمدی، قانلری دينمك بيلمدی، حقلری هيچ برزمان مصون قالمادی .

مصرده وسائر يرلرده ياشايان طبقه‌لرك اويله مزايای ، اويله خصائصی ، اويله قدرتی واردی كه معاصرلری بولونان جمعيات بشريه حقنده نه‌كبی آثارسيئه وجوده كتيرديكی اولجه سويلمشدك . بناءً عليه اسلام كلير كلمز انسانلری توحيد الهيدن صوكره اخوته ، مساواته ، قارشيلقلی شفقت ومرحمته ، برده — صرف تحقير وخاقی كنديسندن تنفير ايچون — عصبيت جاهليه نامنی ويرديكی عصبيت قوميه‌يی تركه دعوت ايتدی . « ليس منا من دعا الى العصبية — ليس منا من قاتل على

عصبية — ليس منا من مات على عصبية » [١] طرزنده عصبيته صاريلانلری تحذير وبو ضلالدن تنفير ايچون نه‌قدر حديث شريف وارد اولمشدر !

صوكره ، عليه‌الصلوة والسلام افنديمز بدوی طبقه‌سنی ، خلق صنفی اللهی توحيده واخوت اسلاميه‌يی قبوله تاصيل دعوت ايتديسه كسرالری ، قيصرلری ، نجاشيلری ، مقوقسلری ، غسانيلری ، منذرلری‌ده اويله دعوت ايتدی . اوت ، بونلرك هپسنی جهان اسلام ايچون چوزولمز بر دوكوم ، أولمز بر رابطه اولمسنی ديلديكی او حبل متينه دعوت ايتدی .

اسلامك دنيايه كتيرديكی توحيد ايدی . اونك ايچون بودينمبينك شعاری قبله‌يی توحيد ، روحی معبودی توحيد ، غايه‌سی‌ده بوتون جهان بشرك قلوبنی توحيددر. انسانلرك قيرميزيسنی، سياهنی، بياضنی ، صاريسنی آيیرمادیغی كبی حكمدارله خاقی ، خواصيله عوامی آره‌سنده فرق كورميور . چونكه، جناب حقك كندی ذات سبحانيسنه تخصيص بويورديغی مرتبه استثنا ايديلدكدن صوكره ، جمله‌سی‌ده اسلامك بيلديرديكی حقوق وتكاليف حضورنده تك برطبقه‌دن عبارت .

اسلام اديان سائره كبی اخوته مساواته يالكز ترغيب ايله ومتقابل مرحمت وشفقتی ساده‌جه تشويق ايله اكتفا ايتمدی . حياتك بوتون شئون ومعاملاتنده وعباداتك ، آدابك ، عاداتك كافه‌سنده بونلره عينی صورتله مراعاتی امر ايتدی .

---

[١] عصبيت دعواسنه قالقيشان بزدن دكلدر — عصبيت اوزرينه قتاله كيريشن بزدن دكلدر — عصبيت دعواسی اوغورنده اولن بزدن دكلدر .

معاملات خصوصنده :

۱) بوتون انسانلری احکام شرعیه حضورنده عینی سویه‌یه کتیردی. هرهانکی بر طبقه‌نك دیگرینه قارشی امتیازینی طانیمادی .

۲) مسلمانلرك طامارلرنده‌کی قان عینی قاندر . جماعت اسلامیه ایچون چالیشمق اك عاجز فرد مسلمك هم بورجی ، هم حقیدر، دیدی.

۳) « ایکی مسلمان قیلچ قیلیجه کلدیلرمی اولدوره‌نی ده جهنمده‌در، اوله‌نی ده . » حدیث شریفیله مسلمانلره مقاتله‌یی حرام قیلدی . حتی بر مسلمانه دین قارداشیله اوچ کوندن زیاده طارغین طورمه‌یی تحریم ایتدی .

۴) یوله چیقمش مسلمانه اوغرادیغی یرلرده اوچر کیجه مسافر قالمق حقی ویردی .

۵) ظلم کورن دین قارداشی یاردیم ایسته‌دیکی کبی امدادینه قوشمه‌یی، ایسترسه آره‌لرنده هیچ بر قرابت ، هیچ بر معارفه اولماسون، هر مسلم ایچون فرض قیلدی .

۶) مسلمان طوپراقلرندن برینه ایتن افراد مسلمینه ، ایسترسه باشقه بر قومدن اولسون ، عینیله او طوپراقده‌کی یرلیلرك حائز اولدیغی حقوق وطنیه‌یی بخش ایتدی .

۷) ایکی مسلمان جماعتی آراسنده مقاتله وقوعه کلنجه اصلاح بین ایچون آره‌یه کیرمه‌یی بوتون مسلمانلره فرض قیلدی ومقاتله اثناسنده غالب طرفك اله کچیردیکی افرادی اسیر حرب طانیمادی .

بونلردن باشقه فقه کتابلرینك ضبط ایتدیکی بر چوق احکام تعاملیه وارکه تفصیله علی العجله یازیلمقده اولان شو اثر مساعد دکل .

عبادتده‌کی مساواته کلنجه: بونی کورمك ایچون جامعلرك برینه کیرلمسی

کافی . اوت، اوراده کورولورکه ناصیل خلیفه‌نك ، ساداتك خدمتجیلری کندیلریله یان یانه، اوموز اوموزه دورمشلرده ناصیل آلینلر هب بردن کمال خشوع ایله حی قیومه دونمش ، ناصیل اللر مفاتیح غیبك صاحبنه طوغرو اوزانمش ! صوکره ، ناصیل حضور کبریاده اکیلیورلر، ناصیل زمین عبودیته قاپانیورلرده ینه هب بردن (سبحان ربی العظیم ، سبحان ربی الاعلی) دیورلر . حکمدار یانی باشنده‌کی اك عاجز بر فردك آیاقده ایکن ، رکوعه ، سجوده وارپرکن جهر ایله (الله اکبر، الله اکبر) دیدیکنی طویپور .

نمازلرده بویله . حجه ، صومه ، زکاته کلنجه مساواتك بونلرده‌کی تظاهری هیچ بر زمان دها آزاولمدیغی کبی قلوب مسلمینی برلشدیرمك وحضور کبریاده صنفلرك، طبقه‌لرك بری بریندن اصلا فرقی اولمادیغی کندیلرینه حس ایتدیرمك خصوصنده‌کی تأثیری ده آشکاردر .

صوکره، بوتون مسلمانلق عالمنی بر امت حالنه کتیرن عواملك اك مهمی دین اسلامك بیلدیردیکی فردی ، یاخود اجتماعی آداب واخلاقدر : یمه‌نك ، ایچمه‌نك ، اویومه‌نك، قالقمه‌نك ، معاشرتك ، حاصلی بوتون معاملات بشرك آدابیله شریعتك ترغیب ایتدیکی ، قرآنك ، سنتك محیط اولدیغی وعلمای دینك کتابلرنده تفصیل ایلدیکی اخلاق .

اوت ، وحدت کامله حقنده‌کی بوتون بو آداب اسلامیه جهان توحیدك وصف ممیزینی تشکیل ایدن عادات شکلنه انقلاب ایتمش . انسان هانکی مسلمان یوردندن قالقوب دیکرینه اینسه، اویله ظن ایدرکه کوردیکی خلق آیریلدیغی قومك عینی ، یاخود اشیدر . بر مسلمان دیار اسلامك هانکیسنه قونارسه قونسون ، کندیسنی اصلا

یابانجی حس ایتمز. چونکه ایندیکی قومك عباداتده، عاداتده، حقوقده، حدود واحکام شرعیه‌ده تمامیله کندیسنه مشارك اولدیغنی کورور. بناءً علیه نرده بولونورسه بولونسون، کندی أونده الفت ایتدیکی معیشتی، کندی یوردنده ایدیندیکی عاداتی بولور. اولنمك، یاخود آیریلق، وقف ایتمك، یاخود وصیتده بولونمق ایسته‌ین کیمسه بلاد اسلامك هیچ بر طرفنده کندی مملکتنده ایکن بیلدیکی طرزدن باشقه‌سنی کورمز. شو حالده بر مسلمان ایچون طوغدیغی، بویودیکی طوپراقده اوطورمقله باشقه بر اسلام یوردینه کوچمك آره‌سنده ذره قدر فرق یوقدر. نره‌یه قونارسه قونسون، کندی وطننده، کندی قارداشلری، کندی خیصملری آره‌سنده‌در. بوده شایان حیرت کورولمه‌لی. زیرا قومیت بر امتده کوکلشه‌ن اخلاقك، عاداتك، آدابك هیئت مجموعه‌سندن طوغان نتیجه‌دن باشقه بر شی دکل. حال بوکه بوتون مسلمانلره کندیسنك اومه‌ین، اوپایدار و عمومی رنکنی و یرمکده اسلامك نه بویوك قدرت کوستردیکنی اولجه‌سویلمشدك. هله مناقشه کوتورمز حقیقتلردندرکه، باشقه بر دین سماوی بو خصوصده اسلامه یتیشه‌مدیکی کبی، عقللری مدهوش ایدن آثارینه‌ده نه اجتماعی بر زمره یاقلاشه‌بیلمشدر، نه اشتراکی بر تدبیر.

بوتون مسلمانلری قوجاقلایه‌جق یکپاره بر قومیت آلتنده برلشه‌بیلمك املنك تحققی ایچون جهان اسلامك بر اکسیکی وارسه آنجق وحدت لساندر. بو غایه‌نك متعذر، یاخود متعسر اولمسی، خصوصیله مسلمانلرجه تعلیم و تعلمك اهمال ایدیلدیکی صوك عصرلرده، اوچیوز بو قدر میلیوندن ترکب ایدن بو معظم وجود اوزرنده مدهش رخنه‌لر آچدی. جهان اسلامه شامل قومیت دینیه‌نك قوتنی احاطه ایده‌مه‌ینلر طرفندن بو وسیله

ایله عنصریته، جنسیته، جاهلی عصبیته دائر برچوق سوزلر سویلندی. لکن بو معظم امت محمدی تشکیل ایدن جماعتلرك اتحادندن طوغه‌جق نتایجی ادراك ایدنلر، جهالتدن و اخوت اسلامیه‌ده‌کی اسراری قاورایه‌مامق یوزندن آچیلان بو کدیکلری قاپامق چاره‌لرینی دوشونیورلر.

حاصلی «وحدت اسلامیه»، یاخود تعبیر دیکرله «قومیت دینیه» بو کون طوغمادی، مشیمهٔ خلقتدن اسلام ایله برابر چیقدی. صوکره، بوتون جماعات اسلامیه‌ده عباداتك، معاملاتك، آدابك، اخلاقك رسوخیله اوده رسوخ بولدی. ایشته اسلامك تعالیمی مسلمانلر آره‌سنده قالارق عادتلرینی، وصف ممیزلرینی وجوده کتیردکجه، کذلك حسلرینی، فکرلرینی، متقابل تمایللرینی تألیف ایتدکجه بو وحدت ابدیاً اورته‌دن قالقمایه‌جقدر.

برده نه بدایت ظهورنده، نه حیاتك هرهانکی بر دورنده وحدت اسلامیه‌دن غایه، استعمار سیاستی کوده‌ن غربك ادعاسی وجهله، غیر مسلملره قارشی عدوان دکلدی. یوقاریده سویله‌دیکمز کبی بو وحدت آنجق اسلامك مسلمانلر آره‌سنده وجوده کتیردیکی اجتماعی و اخلاقی نظامك نتیجه‌سیدر. بونه‌یه بکزر: مثلا امتلردن هرهانکیسنك اولورسه اولسون، اخلاقی، عاداتی، حاصلی مدار قومیتی اولان بوتون ممیزاتی وحدت عرض ایدر. و بو صورتله‌درکه او امت امت واحده اولور. آنجق اونك بو وحدت قومیه‌سیله هرهانکی بر امتله اولان مناسبات صلحیه ویا حربیه‌سی آره‌سنده رابطه یوقدر. زیرا دشمنلغکده دوستلغکده نه امتلرك تشکیله، نه‌ده وحدت قومیه‌لریله علاقه‌سی اولمایان بر طاقم علل و اسبابی واردر. ایشته (ان هذه امتکم امة واحدة وانا ربکم فاعبدون – سورهٔ انبیا) قول کریمنك معناسی بو.

أوت ، شبهه يوقدركه اتحاد ، ايستر برزمره نك ، ياخود بر مملكتك افرادى ، ايسترسه بردينك اولادى آره سنده اولسون ، سياسى برقوت اولمق اعتباريله بويوك شيدر . نيته كيم دنيانك هرطرفنده كى يهوديلر اتحاد ايتديلر وكميتلرينك پك ناچيز اولمسنه رغماً مدهش نتائج سياسيه الده ايتديلر . كذلك برچوق مملكتلرده عمله جمعيتلريله اشترا كيلرك اتحادى سياسى شئون اوزرنده معلوم اولان تأثيرى حصوله كتيردى . بوفرقه لر جنسيت ، عنصريت جريانلرينه قارشى طورمق ايچون چيزدكارى پروغراملرينى تطبيقه موفق اولدقلرى زمان اويله معظم حادثه ظهور ايده جك كه عقول ايچون شيمديدن احاطه سنه امكان يوقدر .

دين اسلامك كندى بوتون جماعتلرينه امر ايتديكى اتحاد ايسه مختلف صورتلرده ظهور ايتمكدن برآن كرى طورميان ديكر اتحادلردن باشقه بر شى دكلدر . آنجق دها دمين سويلديكمز كبى بو اتحاد اوزون عصرلردنبرى بوتون جهان بشريتى خيبتلر ، خسرانلر ايچنده براقان آيريلقلرى ، حائللرى اورته دن قالديروب ده انسانلرى مسعود ايده بيلمك ايچون عقلك دوشونه بيله جكى عمومى رابطه لرك اك كوزليدر .

أوت ، اسلامك امر ايتديكى اتحاد متعدد سببلردن طولايى اك كوزل بر اتحاددر : اولا مقيد ومحدود اولمايوب عامدر . بناءً عليه اسلامك اتحادى ديكر جماعتلرده اولديغى كبى عينى ايش ، ياخود عينى صنعت اربابنه ، ياخود خصوصى بر طاقم طائفه لره خاص دكلدر . ثانياً ، بر عشيرته ، ياخود بر قبيله يه ، ياخود بر رنكه ، ياخود بر قومه انحصار ايتمز . حتى يوقاريده سويلديكمز وجهله بر مسلمان ديار اسلامك هانكيسنه ايترسه ايتسون ، اورا خلقنك سياسى حقوقنه تماميله مالك اولور . ثالثاً ، اسلامك عباداته ، معاملاته ، اخلاقه ، آدابه مخصوص اولان تعاليمى مسلمانلق عالمنه بوبارز ومتميز قوميتى ويرن بوتون خصائصى ومميزاتى توحيد ايتمش كبيدر . بر حالده كه او قوميت بارزه مبانيده ، معماريده ، دوشه كارده ، اورتولرده ، پرده لرده ، فنون ادبيه ده ، معبدلرى ، اولرى تزيين ايدن نقشلرده ، لوحه لرده ، حاصلى شعرك ، انشانك هرنوعنده كوزيمزه چارپوب دوريور . ايستر عربى ، ايستر فارسى ، ايستر توركى ، ايستراوروپائى ، ايستر بربرى اولسون ، شرق لسانلرندن برينك ادبياتنه وقوفى اولانلر بو حقيقتى بيليرلر . حاصلى اتحاد اسلام ديمك فكرده اتحاد ديمكدر ، طرز حياتده اتحاد ديمكدر ، شعورده اتحاد ديمكدر ، تمايلاتده اتحاد ديمكدر ، وجدانده اتحاد ديمكدر ، اوزاتمايه لم ، بر اتحاد عائلى در . يوقسه ظن اولنديغى كبى نه كندى اقوامى آره سنده اديان سائره نك قورديغى اتحاددر ، نه ده اوروپاده ، آفريقاده وسائر يرلرده اقتصادى جمعيتلرك ، سياسى جماعتلرك قصد ايتديكى اتحاددر .

دين اسلامك روحى

ان الذين قالوا ربنا الله ثم استقاموا فلا خوف عليهم ولا هم يحزنون . اولئك اصحاب الجنة خالدين فيها ـ احقاف . ١]

دين اسلام ايكى ركن تبليغ ايديوركه ايكيسى ده بوتون تعاليمنك روحيدر ، وجودينك مدار بقاسيدر . بونلردن برى اكسيلنجه انسان حقيله مسلمان اوله ماز . ركنلرك برنجيسى اللهك يكانه اله اولديغنه ، اوندن باشقه معبود اولماديغنه ايماندن عبارت **توحيد** ؛ ايكنجيسى ايسه

١] « معبودمز اللهدر ، دييوب ده طوغرولغه صاريلان كيمسه لر ايچون نه قورقو وار ، نه ده كدر كوره جكلردر . بونلر مؤبد اوله رق جنتلكدر . »

طوغرولیدر . بو ایکی رکن بر مسلمانده اجتماع ایتدیکی کبی قورقودن سلامت بولور ، اندیشه‌دن قورتولور . اویله‌یا ، قورقو کبی ، اندیشه کبی شیلر دنیاسنده اولسون ، آخرتنده اولسون ، ناصیل حضورینی اخلال ایده‌بیلیرکه حقك مفتاح رحمتی ، وسیلهٔ رضا ومحبتی بو ایکی رکنده مندمج بولونیور ؟

بزلر کتابمزك اولکی قسمنده دینك اساسلرندن بر طاقملرینی صایمشدق . بوندن بویله‌ده توحید ناصیل اسلامك روحی وحقیقتنك سری اولیور ، طوغرولق ناصیل اونك هدفنی ، غایه‌سنی تشکیل ایدییور ؟.. بو جهتلری سویله‌جکز .

توحید

کندیسندن اول کلن دیکر سماوی دینلر کبی اسلامده عینی حقیقتی بیلدیریوردی : « الله بردر . شریکی یوقدر . خالقدر ، باریدر ، مصوردر . اویله بر اللهدرکه اوندن باشقه اله یوقدر . باقیدر ، هر آن بوتون خلقت اوزرنده حاکم وقائمدر . نه اویوقلار ، نه اویور . کوکلرده ، یرده نه وارسه هپسی اونکدر . کیم تصور اولنه‌بیلیرکه قالقسینده اذنی اولمقسزین نزد الهیسنده شفاعت ایده‌بیلسین ؟ مخلوقاتنك ایشله‌دکلرینی ، ایشله‌یه‌جکلرینی بیلیر . مخلوقاتی ایسه علم الهیسندن یالکز اونك دیله‌دیکنی قاورایه‌بیلیر ، باشقه برشی بیله‌مز . علمی بوتون کوکلری ، یری قوجاقلار وبونلرك نکهبانلغی کندیسنه آغیر کلمز . یوکسك ، بویوك آنجق اونك ذات کبریاسیدر . کوزلر اوکا یتیشه‌مز ؛ او ، کوزلری کورور . لطیفدر ، خبیردر . »

دین اسلامك الهی هیچ برزمان اویله غضبندن آتش پوسکورور ،

کائناتی قاصار قاوورور ، قانه صوصامش ، طویمق بیلمز ، کنج کنج قیزلر ، کورپه کورپه چوجقلر قصابلق حیوانلر کبی بوغازلانمادقجه خوشنود ایدیله‌مز بر صورتله تجلی ایتمش دکلدر . اسلامك معبودی « بن جنی ، انسی آنجق بی بیلسینلر دییه یاراتدم . یوقسه اونلردن رزقده ایستمیورم ، نه بسله‌ملرینی ده ایسته‌میورم . » ۱] بویوریور .

« کسیلن قوربانلرك نه اتلری ، نه قانلری اللهه وارمیه‌جغنی ، اللهه آنجق اخلاص ایله ایشله‌نیلن عمللرك واره‌بیله‌جکنی » ۲] بیلدیریور .

شیمدی باقه‌لم ، اخلاصك ، توحیدك ، عبادتك فاطر ذوالجلاله حصر وتخصیصی نه‌دن سعادت بشریه‌نك اك متین ارکانندن اولیور ؟

اوت ، کائناتك ازلی مبدعنه ، یرلرك ، کوکلرك سرمدی صاحبنه حاصلی آیات قدرتی حامل پیغمبرلر کوندرن ، سبیل هدایتی کوسترر کتابلر ایندیرن اله ذوالجلاله قارشی یورکلرده صاغلام بر ایمان یرلشمدکجه نه وحی منزل حان قولاغیله دیکله‌نه‌بیلیر ، نه‌ده نبی مرسل . حتی چوق زمانلر جناب حقی انکار ایدنلرك حالی بوسبوتون عکسنه‌در : اك بلیغ آیتلر بصیرتلرنده‌کی فسادی ، اك مؤثر هدایتلر قافالرنده‌کی ضلالی آرتیرمقدن باشقه بر نتیجه ویرمز اولور . (ونخوفهم فمایزیدهم الا طغیاناً کبیراً – سورهٔ اسراء) ۳]

بونك ایچوندرکه آیتلر ، هدایتلر آنجق حق یولنی طوتوبده کندیلرینی ضلالدن وضلالك ویره‌جکی وخیم عاقبتلردن قورومق ایسته‌ین مؤمن طبقه ایچون مفید اوله‌بیلور .

۱] وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون . ما ارید منهم من رزق وما ارید ان یطعمون – سورهٔ ذاریات .

۲] لن ینال الله لحومها ولا دماؤها ولکن یناله التقوی منکم – سورهٔ حج .

۳] « اونلری آیاتمزله قورقوتیورزده تهدیدمزك ، طغیانلرینی دها بویوك طغیان ایله آرتیرمقدن ، باشقه تأثیری اولمایور . »

بر كره‌ده اللهك كرچكدن وارلغى ايله عبادتك يالكز اوكا حصرنده‌كى ضرورت انسانك قلبنده يرلشديمى، آرتيق يا رحمت يزدانيسنى ايسته‌يه‌رك، يا عقابندن چكينه‌رك ، ياخود كبرياى الهيسنى كوز اوكنه كتيره‌رك خشيت حسيله متحسس اولمق طبيعيله‌شير . ايشته آنجق اوزماندركه بر فناقده بولونمق ، ياخود بر كناهك جاذبه‌سنه قاپيلمق ايستركن انسانك خاطرينه الله كليرده يا عذابندن قورقسى، يا غضبندن قاچمسى، يا رضاى سبحانيسندن محروم قاله‌جغى دوشونمه‌سى يوزندن او خطايى ايشله‌مز اولور. شايد بشريتى ايجابى آياغى قايسه بيله ندامته صاريله‌رق اللهدن مغفرت ايسته‌ديكى كبى او خالق كريمى بوتون توبه‌لرى قبول ايدن بر اله رحيم بولور .

حاصلى جناب حقك وحدانيتنه واسماء حسناسنك كوستره‌بيلديكى بوتون صفات عظمتنه ايمان انسانى دائما اللهى آكمغه وكيزلى، آچيق نه قدر حركاتى وارسه هپسنك مراقبه آلتنده بولونديغنى اونوتمامه‌يه سوق ايدر . بو صورتله ميزان وجدانى اعتدالنى بولورده اوكا هوسنى اوقشايان ، ذهنى چلن بر خطايه آتيلمازدن اول نفسنى محاسبه‌يه چكديرر . شايد نفسانى دوشونجه‌لره محكوم اوله‌رق هوسانك غلبه‌سى آلتنده قاليرسه عينى وجدان كنديسنى مؤاخذه‌يه ، لومه باشلايه‌رق حقيقى ندامته ، صميمى بر توبه‌يه مجبور ايدر . ذاتاً فاطر ذوالجلال قوللرينك كمال مطلقدن محروميتنى، مناهى‌يه قارشى عصمت كامله‌دن عجزينى بيلديكى ايچون توبه ايله نزاهته رجوع ايدنلره رضا ومحبتنى وعد بويورور : (ان الله يحب التوابين ويحب المتطهرين – سورهٔ بقره) [۱]
(يا عبادى الذين اسرفوا على انفسهم لاتقنطوا من رحمة الله ان الله

---

[۱] « جناب حق توبه ايدنلرى سور ، طاهر اولانلرى سور. »

يغفر الذنوب جميعاً انه هو الغفور الرحيم وانيبوا الى ربكم واسلموا له – سورهٔ زمر) [۱]

بناءً عليه شو آيتلرده كورولديكى ودها بر چوق آيات جليله‌ده كوروله‌جكى وجهله نظر اسلامده يالكز اللهه ايمان حياتى شئونلرنده انسانلرك ميزان استقامتى‌در . صوكره ، نفسلرى فاسد هوسلرندن ، مضر تمايللرندن آليقويه‌جق بر قوت وارسه اوده جناب حقى آكملريدر. ناصيل كه اللهك وحدانيتله عبادته استحقاق خصوصنده تفرد ينه و باشقه‌لرى كبى محاسبه‌يه چكيلمك ، مسئول طوتولمق مرتبه‌لرندن يوكسكلكنه ايمان عقيده‌سنده مسلمانلرى حكمداره ، اميره ، حاصلى ايش باشنده كيم وارسه هپسنه حساب صورمايه سوق ايدن بر روح كورولور .

دين اسلامه ايمانى اولان مؤمن جناب حقدن باشقه كيمسه‌يى تصور ايده‌مزكه عدل ايله و بوتون خطالردن معصوميتله تفرد ايتمش اولسون . زيرا او مؤمن بيليركه: «حكم آنجق اللهك ؛ امتلر آره‌سنده كورولن حل[؟] وعقد صاحبلرى حقك بر يوزنده‌كى خليفه‌لرندن باشقه بر شى دكل . خالق ذوالجلال كندى عيالى بولونان انسانلر اوزرينه بونلرى خليفه نصب ايتمش وساحهٔ تصرفلرينك حدودينى شرع ايله كنديلرينه كوسترمش ؛ اوزرلرينه رعيه آره‌سندن مراقبلر ، محاسبلر آييرمش ؛ صوكره هيچ بر راعى‌يه اللهك كندى عبادى حقنده فرض وتقدير بويورديغى[؟] احكام واساسات خير وسعادته مخالف دوشه‌جك امر ونهيلرينك مطاع اولمسى حقنى ويرمه‌مش ؛ بالعكس بوتون جماعات

---

[۱] « اى نفسلرينه ظلم ايدن قوللرم، اللهك رحمتندن اميدى كسمه‌يكز، شبهه‌يوقدركه الله بوتون كناهلرى عفو ايدر ؛ چونكه او غفور رحيمدر . ربكزه دونوكز واوكا قارشى دائما اخلاص اوزره بولونوكز . »

اسلامیه معدالتدن قیل قدر آیریلمایک. ایسترسه طوغرودن طوغرویه کندی علیهکزده، یاخود آنا کزك بابا کزك واك یاقین خیصملریکزك علیهنده اولسون، الله ایچون ادای شهادتدن کری طورمایک؟ » ١] أمری ویرمش ، (الله ربنا وربکم لنا اعمالنا ولکم اعمالکم لاحجة بیننا وبینکم الله یجمع بیننا والیه المصیر ـ سورهٔ شوری) ٢] بویورمش .

لکن توحید عقیده‌سی ییقیلیر ، یاخود صارصیلیرده انسانلر باشلرنده‌کی حکمدارلریله دیکر امر صاحبلرندن باشقه‌سنی مراقبه کورمزسه ، یاخود زعملری وجهله اتکلرینه یاپیشه‌رق اللهك غضبندن قورتوله‌جقلری بر طاقم شفاعتجیلرله بر سورو متوسطلری جناب حقه شریك قوشارسه ایشته خسرانك بویوکی اوزمان کندینی کوستر .
(ومن یشرك بالله فقدضل ضلالاً بعیداً ـ سورهٔ نساء) ٣]

غیر مسلملر آره‌سنده نه‌قدر جماعتلر وارکه، رجال دیندن برینك اوکنده کناهلرینی اعتراف ایدیورمك بوتون او معاصینك لوثندن ویوکندن تمیزله‌نوب قورتولمایه کافیدر ، اعتقادینی طاشیدیغی ایچون منکرانه آلابیلدیکنه مهمك بولونیور . هیچ دوشونمیورکه نه بو رجال دینللهدن أل آلمش ، نه‌ده هیچ برینك الله اوزرنده نفوذی اولمق امکانی متصور .

١] کونوا قوامین بالقسط شهداءلله ولوعلی انفسکم اوالوالدین والاقربین ـ سوهٔ نساء .

٢] « الله بزمده ربمز، سزكده ربکز. بزم اعمالمز بزه، سزك اعمالکز سزه . سزلره آره‌مزده محاصمه یوق . الله بزی بر یره طوپلایه‌رق حکمنی ویره‌جکدر . صوکنده رجوع اولونه‌جق آنجق اودر . »

٣] « کیم باشقه‌سنی اللهه شریك قوشارسه حقدن پك اوزاق بر ضلال ایچنده قالمشدر . »

بوندن باشقه نه قدر امتلرده وارکه نفوذ وقدرت صاحبلرینه قارشی تمامیله منقاد اولملری خیبت و حرمانلرینه سبب اولیور؛ زیرا اسلامك مسلمانلره فرض قیلدیغی وجهله هرکسی ایشله‌دیکی ایشدن طولایی بلا استثنا محاسبه‌یه چکمك ایچون تعالیم دینیه‌لری آره‌سنده بر امر بوله‌مایورلر . اویله‌لری ظلم ایچنده ، اسارت ایچنده او زمانه قدر ایکلر طورورکه تقدیر مشیتله آره‌لرندن بیتیشه‌جك انقلابجیلر کندیلرینی طلب حق دعواسیله آیاقلاندیرسین‌ده ساحهٔ سلامته طوغرو چکسین کوتورسون .

مسلمانلره اسلامك بوتون تلقین ایتدیکنی علی بن ابی طالب شو صوتله اجمال ایدیور :

« اسلامی آچدی وهر کلمك ایسته‌ین ایچون یوللرینی قولایلاشدیردی . ییقمق دیله‌ینلره قارشی ارکانی ییقیلماز حاله کتیردی . اودن مینی کندیسنه صاریلانلره نجات ، سایه‌سنه صوقولانلره سلامت ، لسان حکمتی سویله‌ینلره برهان ، مدافعه‌سنده بولونانلره شاهد ، ضیاسنه کانلره نور ، عقلی اولانلره ادراك ، دوشونندلره دماغ، حقی آرایانلره نشان، عزم صاحبلرینه بصیرت ، عبرت آلانلره انتباه، تصدیق ایدنلره خلاص، توکلده بولونانلره استنادکاه ، تفویض ایله‌ینلره راحت ، ثبات کوسترنلره سپر قیلدی . » ١]

جناب حقك وصف وتوحیدنده سویله‌نلرك اك جمیلیسی ینه علی بن ابی طالبك شو سوزلریدر :

« وهملر ساحهٔ اوصافنه قونه‌ماز ؛ قلبلر کیفیتنه دائر برحس ایدینوب‌ده اوزرنده اطمینان بولاماز . کوزلر، کوکللر اونی قابل دکل

١] نهج البلاغه شرح ابن الحدید جزء ٦ صحیفه ٢١٩

قوجاقلایه‌ماز . هرشیئی بیلیر : سینه‌لرك مضمر بوتون اسرارینی .. باش اشه ویرنلرك فیسیلدیسنی .. ظنون اوزرینه قورولمش خاطره‌لری .. یقینه دایانمش اطمینانلری .. کوزلرك صاقلی صاقلی پارلایان نظرلرینی ، روحلرك الك درین کوشه‌لرینی .. غیبلرك الك مظلم درینلکلرینی .. قولاقلرك کیزلی کیزلی دیکله‌دکلرینی . قاریجه‌لرك یارلادیغی یووالرینی .. حشراتك قیشلادیغی اینلرینی .. آجیقلی دوه‌لرك ایچین ایچین انلدیغنی .. الك خفیف یوروین آیاقلرك سسنی .. چیچکلرك قوینده قات قات اورتولره بورونمش میوه‌نك بشیکنی .. طاغلرده وحوشك چکیلدیکی مغاره‌لرله وادیلری . سینکلرك ، آغاچلرك ساقیله قابوغی آره‌سنده‌کی اختفاکاهنی .. یاپراقلرك داللر اوزرنده بیتدیکی یرلری .. ارککلرك صلبندن ارحامه اینن مختلط مایهٔ خلقتك حجرهٔ قرارینی .. بولوطلرك هنوز تشکل ایتمشلرله ، یری یرینه کرفت اولانلرینی .. انجی داملالرینك سحاب ایچنده‌کی خزینه‌لرینی .. قاصیرغه‌لرك اتکلریله صاووردیغنی . یاغمورلرك سللریله قوپاروب کوتوردیکنی .. یووالرینك قارا کاغنده قوشلرك ترانه‌سنی .. حاصلی ، صدفلرك سینه‌یه چکوبده دکز طالغه‌لرینك باغرینه باصدیغنی .. کیجه‌لین ظلمتك اورتدیکی .. کوندوزین کونشك اوزرینه طوغدیغنی .. نه‌وارسه هپسنی بیلیر . و احاطه‌نك بو درجه‌سندن دولایی اوکا هیچ بر کوجلك عارض اولمادیغی کبی نه دست ابداعندن چیقان مخلوقاتی صیانت ایدرکن ساحهٔ قدرتنه بر عارضه اوغرار ، نه‌ده کائناتك امورینی تدبیر ایدرایکن ذات احدیتنه فتور عارض اولور . بالعکس علم الهیسی هپسنه نافذ ؛ احاطه‌سی هپسنی تثبیت ایتمش ؛ عدلی هپسنه شامل ؛ فضل سبحانیسی ، شان ربوبیتنه لائق حمد و ثنادن عجزلریله برابر ، ینه هپسنی قوجاقلامقده . » [۱]

[۱] نهج البلاغه شرح ابن الحدید جزء ٦ صحیفه ١٢٠ وجزء ٧ صحیفه ١٦٦

شیمدی ، اسلامك روحی و سری بر طرفدن حقی آکمق ، دیکر طرفدن حقك آثاریله او آثارك سینه‌سنه امانت ایتدیکی اسرار و حکمی دوشونمکدن عبارت اولدیغی ایچون کرك قرآنده ، کرك احادیث نبویه‌ده بو قادارله اکتفا ایدلمش و ذات اللهی تفکردن نهی ایدر برچوق امرلر وارد اولمشدر . چونکه فاطر مطلق نه عقوللك ، نه‌ده ادراکك احاطه‌سنه امکان متصور دکل . بر طاقیم کیمسه‌لرك قالقوب‌ده حقك کنهنی ، ماهیتنی تدقیق وادیلرینه طالملری ، اونی تصور و تصویر سوداسنه دوشملری ایسه الله ذوالجلالك کبریای فوق الخیالنه قارشی جهل تام ایچنده بولوندقلرندندر .

لکن مسلمانه کلنجه ، او عقول بشرك بو مقصده وصول مرتبه‌لرندن چوق اشاغیده اولدیغنی دینی ایجابی اوله‌رق بیلیر ؛ صوکره ، قرآننده رسولنك سننده « هیچ بر تصورك ، هیچ بر شیئك اللهه بکزه‌مدیکنی ، خیال بشره کله‌بیله‌جك نه قدر صور و اوهام وارسه هپسنه اللهك مخالف اولدیغنی » کورور طورور .

ایشته اسمای جمیله و صفات جلیله‌سی یوزندن مسلمانلرك بر درجه‌یه قادار طانیه‌بیلدیکی الله او فاطر ذوالجلالدرکه حضور عظمت و کبریاسنده انسانلر عجزدن عجزه ، حیرتدن حیرته دوشمشلر و کاتبك النده‌کی قلمك اوجنه باقان بر قاریجه‌نك کوره‌بیله‌جکندن فضله‌سنی کوره‌مه‌مشلردر .

آلمانلرك شاعر حکیمی کوته دییورکه :

« بن حقك ذات اقدسنه دائر واضح بر فکر ایدینمکدن چوق اوزاقده‌یم . بوکا عائد اولمق اوزره سویلدیکم ، یاخود یازدیغم شیلره منحصر : خلاق عظیمك کنهنی ، حقیقتنی ادراك ممکن دکل . ذات الهی ایچون انسانده مبهم بر شعوردن ، ظنی بر طاقم صوردن باشقه بر شی

یوق . بوکا رغماً اللهك وارلغی انفسده‌ده مشهود ، آفاقده‌ده . بویله اولدقدن صوکره بزم ایچون اونك کنهنی ، حقیقتنی بیلمکدن ، یاخود بیلمه‌مکدن نه‌چیقار ؟ هم اللهك ماهیتنی نره‌دن بیله‌جکز ؟ بزم حدسمز ، تخمینمز او ماهیتی قوجاقلایاجق کبی کنیش دکل‌که ، چوق طار . مع‌مافیه قطعی بیله اولسه بوندن بزه نه‌فائده حاصل اوله‌جق ؟ فرض ایدلکه اللهی لایعد ولایحصی اسما وصفات ایله تسمیه وتوصیف ایتدم . باقیورم‌که او ینه ابدیاً بونلرك فوقنده . مادام‌که وجود اعظم بنم الله دیدیکم ذات کبریادر ، او یالکز انسانده تجلی ایتمز ؛ بالعکس بویوك کوچوك بوتون شئونده وطبیعتك فنی ، بلیغ بوتون مظاهرنده صورتلرك هردورلوسیله اشراق ایدر طورور . شیمدی شو سویلدکلریمزه رغماً عجبا صفات بشریه ایله مقایسه ایدرك حقك کنهنی ، حقیقتنی ادراکه فکر بشر ایچون قدرت متصورمیدر ؟ »

ایشته مسلمانلرك وغیر مسلم امتلرك آره‌سندن یتیشن حکمانك الله ذوالجلال حقنده‌کی عقیده‌لری بو صوکره ، بو او یکانه عقیده‌که جناب حق کیمسه ایچون اوندن باشقه‌سنی قبول ایتمیور . بو او معظم عقیده‌که هرشی اوکا نسبتله کوچوك قالیور . « ان الله لایغفر ان یشرك به ویغفر مادون ذلك لمن یشاء - سورهٔ نساء » ۱)

اولکی قسمده سویلدیکمز وجهله توحید عقیده‌سی نصرانیت عالمنده‌ده مستقبل عقیده‌سیدر . چونکه « رونسانس » دیدکلری دور تجددك باشلاماسندن دولایی اون آلتنجی عصر میلادیده حادث اولان تضییقلره رغماً اوروپا افکاری بو عقیده‌یی کرکی کبی نظر امعانه

۱) « الله ، شبهه یوقدرکه ، یالکز کندیسنه شریك قوشولماسنی عفو ایتمز ؛ یوقسه دیله‌دیکنه بوندن باشقه‌سنی عفو ایدر . »

آلدی . واقعا طبیب سرویتوس توحیده‌دعوتله اتهام اولونه‌رق ۱۵۵۷ سنه‌سی تشرین اولنك ۲۷ نجی کونی جنوه‌ده آتشه آتیلدی . مع‌مافیه بو حادثه مذهبنه طرفدار اولان اعوانك عزمنی صارصمادی . سوتینی ایله دیکرلری‌ده عینی چیغیری طوته‌رق ایتالیاده ، لهستانده ، ترانسیلوانیاده وسائر یرلرده توحیدی نشره باشلادیلر . انکلتره ایله امثالی مملکتلرده ایسه ۱۸۱۳ تاریخ میلادیسیله اسکی جزاقانونی تعدیل ایدلدکجه توحید کلیساسی قورولامادی .

طوغرولق

اسلامك نظرنده طوغرولق ، دیندن مقصود اولان غایه‌در . بونك ایچوندرکه قرآن استقامته صاریلمه‌یه دائر شدید ومؤکد امرلر ویریور : (فاستقم کما امرت — سورهٔ هود) ۱)

استقامت یاقلبی ، یاخود عملی اولورکه هربرینی بری کلنجه تفصیل ایده‌جکز . اسلام انسانك فکرینه ، قولنه ، معاملاتنه بوتون تکالیف ومستحباتنی بیلدیرمشدر . بونلر **واجبات و فضائل** نامیله ایکی‌یه آیریلیر وهربری عینی غایه اطرافنده دولاشیرکه اوده انسانلر آره‌سنده عدالتك تعمیمی ، فردلرك ، جماعتلرك اخلاق کریمه ایله تخلقی ، آزمش نفسلرك اصلاحی ، سفیل هوسانك تأدیبی‌در . دین اسلامی کوندرن فاطر حکیم بوتون بومجاهداته قارشی مکافات اولمق اوزره عبادی ایچون کندی رضا ومحبتنی ، کندی احسان ورحمتنی وعد بویوریور . عبادات ایله احکام شرعیه اقسامندن هیچ بری بو سویلدیکمز غایه خارجنده دکلدر . بالعکس تکالیف وآداب اسلامیه‌یه دائر کتاب

۱) « ناصل امر اولونمش‌سه‌ك اویله‌جه استقامتده بولون . »

وسنتده وارد اولان شیلرك کافه‌سی آنجق فردلرك ، جماعتلرك حیات فانیه وثانیه‌ده‌کی سعادتلرینی تأمین ایچوندر ، بوتکالیف ایله مستحبات عقائده ، عباداته ، معاملاته ، آدابه عائد اولمق اوزره درده آیریله‌بیلیرکه هر برینك ده آیری آیری نوعلری واردر .

عقائد . — عقائدك باشی جناب حقك اولا توحیدی ، صوکره‌ده وجود خارجی ایله محاط اولان شیلردن ، یاخود فکر بشرك تصور ایده‌جکی صورتلردن هانکی برینه مشابهتدن تنزیهی ؛ برده بوتون میدانه کتیردیکی ، یاخود کتیره‌جکی ، تقدیر ایتدیکی ، یاخود ایده‌جکی شئونده ظلمدن ، عبثدن قطعیاً متعالی بولوندیغنك تصدیقیدر .

اللهك ملکلرینه ، کتابلرینه ، پیغمبرلرینه ایناغق ، بوپیغمبرلردن هیچ برینی دیکرندن آیرمامق ، بوکتابلرك هانکیسنی اولورسه اولسون انکار ایتمه‌مك ده بوعقائددندر .

عینی جمله‌دن اوله‌رق اویله بر آخرت کوننه‌ده ایمان وارکه اوراده نه مالك ، نه اولادك فائده‌سی یوق . سلیم بر قلب ایله حضور الٰهی‌یه چیقانلردن باشقه‌سی نصیب آله‌مایه‌جق . هیچ بر کیمسه دیکرك حسابنه بر شی اوده‌یه‌مه‌یه‌جکی کبی نه کیمسه‌دن فدیه قبول اولونه‌جق ، نه کیمسه‌نك شفاعتی ایش کوره‌بیله‌جك . او کون بوتون انسانلر ، عبادینه رحمتیله تجلی ایدن ، نعمتی ، احسانی مؤمنلرك هپسنه شامل اولان رب العالمینك حضورنده طوره‌جق .

آخرته ایمان عقائد اسلامك اك مهملرندندر . زیرا بوتون حرکاتنك حضور الٰهیده حسابنی ویره‌جکنه ، صغائردن ، کبائردن هر نه ایشله‌دیسه جمله‌سنی تثبیت ایتمش بر کتابك موجود اولدیغنه ، ذره مقداری خیرك ، ذره مقداری شرك جزاسز قالمایه‌جغنه یقینی اولان انسان

طبیعیدرکه نفسنی خسرانه سوروکله‌یه‌جك اسبابك کافه‌سندن اوزاق طورور . لکن آخرتی انکار ایدرك « حیات شواوچ کونلك دنیادن عبارت . کیمیمز ئولور ، کیمیمز یاشار . یوقسه برده‌ها دیریلمك امکانی یوق . » دینلر ایچون صلاح امکانی پك آز . بویله‌لرینك مقصدلرنده استقامت ، حرکتلرنده خطادن سلامت مأمول اوله‌ماز .

قرآن امر بعثی برچوق آیتلرله بیلدیریور : (کمابدأنا اول خلق نعیده وعداً علینا انا کنا فاعلین ـ سورهٔ انبیا) ۱] ، (کمابدأکم تعودون) ۲] ، (اولیس الذی خلق السموات والارض بقادر علی ان یخلق مثلهم بلی وهو الخلاق العلیم انما امره اذا اراد شیئاً ان یقول له کن فیکون ـ سورهٔ یس) ۳]

ایشته اسلامده‌کی عقائدك باشلیجه‌لری بونلردرکه هر مؤمن ایچون یقیناً بیلمك وقطعیاً ایناغق واجبدر .

عبادات . — دین اسلامده عبادات یالکز اللهك حقیدر . مخلوقاتندن هیچ بری کندیسنه عبادتده اللهه شریك اوله‌ماز . فرض اولان عباداتك اك باشلیجه‌لری معین زمانلرده‌کی نماز ایله رمضان اوروجی ، زکات ، برده کعبه‌یی زیارتدر . کعبه ، اسلامك اتحاد

۱] اوکجه ناصل یوقدن وار ایتدکسه اوزریمزده‌کی وعدك ایجابی اوله‌رق ایلك خلقتی اویله‌جه تکرار ایده‌جکز . شبهه یوقدرکه بزلر دیلدیکمزی یاپمه‌یه قادرز .

۲] اوکجه سزی ناصیل یوقدن وار ایتدیسه ایکنجی دفعه اوله‌رق ینه اویله دونوب کله‌جکسکز .

۳] یوقسه کوکلری ، یری یارادان تکرار اونلرك طبیقیسنی یاراتمه‌یه قادرمی دکل ؟ البته قادر . او ، چونکه خلقتك بوتون سرائرینی بیلن خلاق عظیمدر . برشیئی دیلدیکی زمان یاپه‌جغی ایش یالکز « اول ! » دیمکدن عبارتدرکه درحال اولیویرر . تسبیحه ، تقدیسه لایق آنجق اونك ذات کبریاسیدرکه بوتون موجوداتك ملکوتی یدقدرتنده‌در . وسزلرك دونوب کیده‌جککز اودر .

مسلمین ایچون تمثال اتخاذ ایتدیکی وسواری، یابان آقین انسانلرك اوزاق اوزاق یرلردن کلوب‌ده جوار قدسیتنه صیغندیغی اودر .

ایشته بونلر دین اسلامده‌کی عباداتك الك باشلیجه‌لری . صوکره، فرض اولمایان برچوق عبادات وارکه آشاغیده تفصیل ایده‌جکز .

آفریقاده، آوسترالیانك وسط قسمنده، جنوبی آمریقاده ساکن بت‌پرست بر طاقم قبیله‌لرده اولدیغی کبی اسلام هیچ بر زمان تعذیب واذا قصدیله بر عبادت امر ایتمه‌مش، بریکیلرده ایسه عبادت آنجق وجودی تعذیب ایچوندر . حتی بونلرك بعض طائفه‌لری آره‌سنده بدنك اعضاسندن برینی کسمك، صاغلام دیشنی سوکمك، یاخود قیرمق عبادت بیلنیر، زهد صاییلیر . ایکنجی دفعه قوجه‌یه واران طول قادینه پارمقلرینك برینی کسمك واجب اولور . بو قبائلدن بر قسمی ینه صرف وجودی تعذیب مقصدیله اوروج طوته‌رق یمکدن، ایچمکدن نفسنی منع ایدر . آنجق مدت اعتباریله فرق کورولور . رؤسانك اوروجی آحادك کندن دها قیصه اولور . بر طاقیمی‌ده اولونجه‌یه قدر یه‌یی، ایچمه‌یی براقیر وبونی زهدك منتهاسی، عبادتك الك یوکسك درجه‌سی بیلیر .

دین اسلامده‌کی عباداته کلنجه بونلردن مقصد جناب حقی آکمق، بهیمی هوساتك شدتی قیرمق، متقابل مرحمت، شفقت، محبت حسلرینی بسله‌مك، وجودی، لباسی، قلبی طهارت ایچنده بولوندورمقدر . قرآن کریم بر چوق آیتلریله انسانلره بیلدیریبورکه : «الله قولایلق ایسته‌یور، کوجلك ایسته‌میور . هیچ بر زمان دینده عسری امر ایتمه‌مش، کندیسنه ایمان و شکر ایتدکلری تقدیرده بشری تعذیب ایتمك دیله‌مز . کیمسه‌یه وسعی خارجنده تکلیفده بولنمادیغی کبی،

کندیسی ویردیکندن فضله کیمسه‌دن برشی ایسته‌مز . مؤمنلر مناهیدن استطاعتلری نسبتنده چکینمکله مکلفدرلر . »

احادیث نبویه ایله اساسات شرعیه شونی بیلدیریبورکه : «دین قولایلقدن عبارت . » بناءً علیه دینك ایچنه رفق ایله کیرمك لازم . جناب حق عبادی حقنده یسر مراد ایتدکدن صوکره آرتیق دینده شدت وافراط کوسترمك جائز اوله‌ماز . ادیانك صحتندن اول ابدانك صحتی وار . شاید بو عبادتلرده مشقت کورنلر اولورسه بوکا سبب فی‌الحقیقه ایشك ایچنده کوجلك، یاخود آغیرلق اولمسی دکلدر . آنجق بشرك طبیعتنده آغیر و مضرده اولسه هر ممنوعه قارشی تمایل، خفیف ونافعده اولسه هر تکلیفه قارشی استثقال میلی واردر . اوت، نماز، اوروج، زکات، حج، هپسی فرض ؛ لکن انسان بو فرائضی آنجق کندیسی ایچون ممکن اوله‌بیلن طرزده ادا ایدر . مثلا نمازی آیاقده قیلمقدن عاجز ایسه اوطوروب قیلار . بونی‌ده یاپه‌مازسه ایما ایله، اشارتله ادا ایدر . کذلك خسته‌لغندن، یاخود اختیارلغندن، یاخود ضعفندن، یاخود حملندن طولایی اوروج بر مکلفی بیتاب دوشورورسه، یاخود ایش باشنده بولونانلرله قاضی وعسکر کبیلرینی وظائف عامه‌یی اداره وامتك شؤونی تدویردن منع ایده‌جك اولورسه بوکبی احوالك کافه‌سنده صیامك فرضیتی عامه‌یه عائد عسکری، سیاسی، یاخود قضائی مصالحك متضرر اولمسنه میدان ویرمه‌یه‌جك بر استطاعت وقدرتله منعقد اولور .

زکاته کلنجه بوده فرضدر . لکن معین نصابه مالك اولمق شرطیله . اوندن آشاغیسی ایچون لازم دکلدر . کذلك حجده برچوق فائده‌لریله برابر آنجق بدنی ومالی استطاعتی اولانلره فرضدر .

بناءً علیه کورولیورکه دین اسلامده عباداتدن مقصد نه انسانی مشقتلر آلتنده أزمك ، نده وجودی تعذیب ایتمك دکلدر . عبادات بر طاقیم حکمتلرندن ، فائده‌لرندن طولایی امر اولونمشدر . وبو خصوصده فرض عین اولانلریله مستحب اولانلری آره‌سنده فرق یوقدر. چونکه هپسی ده انسانلره صلاح وسعادت تأمینی ، جماعتلرك، فردلرك لوثدن، رذائلدن تنزیهی ایچون مشروع اولمشدر .

نماز . — محنهٔ حیاته آتیلان انسان معیشتی ایچون دیدینمه‌لره ، رقابتلره ، معامله‌لره دالدقجه و الله ایله مشغول اولوب ده کناهکارلر ایچون آماده بولونان عقوباتی خاطرلایه‌مادقجه دائما عصیانه دوشمسی طبیعیدر . حق بو غفلتی یوزندن باشقه‌لرینه شویله دورسون ، کندی نفسنه یوکله‌دیکی خسرانی اك بویوك دشمنی بیله ایقاع ایده‌مز . ایشته قماربازلرك ، عیاشلرك ، سفیهلرك حالی بوکا بر مثالدر.

دین اسلامك نظرنده حقدن غفلت بوتون رذائلك ، بوتون معاصینك منبعی بولوندیغی ایچون انسانلره یوم حسابی اونوتدقجه خاطرلاتمق ، رب العالمیندن غافل اولدقجه کندیلرینی اویاندیرمق ضروریدر . بو سببدندرکه نمازك معین زمانلرده اداسی قادین ، ارکك هر کس اوزرینه فرض عیندر . نماز صباح، اوکله، ایکندی ، آقشام ، یاتسو وقتلرنده اولمق اوزره کونده بش دفعه قیلنیر . انسان بو فریضه‌یی یرینه کتیرمك صورتیله جناب حقه رجوع ایدر ، اونك کندیسنی حسابه چکه‌جکنی خاطرلار ، غضبندن چکینیر ، رضا ومحبتنه طالب اولور ... ایشته « بنی آکمق ایچون نمازی قیل . » آیت کریمه‌سنك اشارت ایتدیکی سر وحکمت بودر. أوت ، نماز بوتون خلقت اوزرنده مراقب اولان جناب حقی یاد ادا اولنور واك باشلیجه‌سنی

خلقك اضراری تشکیل ایدن سورو سورو خطالرك میل ارتکابنه قارشی آنجق بو تخطر برسپر اوله بیلیر .

بونکله برابر یالکز اوطورمق ، قالقمق ، آلنی یره قویمق ، تهلیل وتکبیر کتیرمك مقصدی تأمین ایتمز . لکن اونوتماملی که صلاتك حقیقتی ، روحی اوکجه اللهه قارشی خشوع ، صوکره‌ده بو فریضه‌یی ادا ایدرکن هر درلو ملاهیدن وحق ایله مشغول اولمه‌یه مانع هر درلو اندیشه‌دن تجرددر . بونك ایچوندرکه آیات قرآنیه‌نك برقسمیله سنتده وارد اولان دعالری ، تکبیرلری اوقویه‌رق لسانلرینی وقیام ، رکوع ، سجود ، قعود کبی عملی رکنلرك اداسیله‌ده بدنك دیکر عضولرینی مشغول ایتمك مصلی‌یه واجبدر . بوندن باشقه نمازك روحندن، لبندن تجرد ایتمه‌مسی لازمدرکه بوده مصلینك حضور الهیده بولوندیغی خاطردن چیقارمامسیله اولور. یوقسه اوعبادت جانسز برجسده‌یکزر. بو سببدن مصلی نه برینه سوز سویلر ، نه‌ده صلاتك ارکان وآدابی خارجنده الیله ، یاخود باشقه بر طرفیله بر حرکتده بولونه بیلیر . برده عظمت وکبریاسیله تفرد ایتمش ، برده ، کوکده عبادت اولونمق حقی آنجق ذات سبحانیسنه خاص اولان خالق ذوالجلالك حضورنده بولوندیغی بر آن بیله اونوتمامق ایچون مصلی رکوعی ، سجودی ، قیامی تکرار ایتدکجه تکبیرینی‌ده تکرار ایدر .

قرآن خالص مسلمانلری او ریاکار منافقلر کبی حرکتدن تحذیر ایدییورکه « نمازه ایسته‌مه‌یه ایسته‌مه‌یه طورورلر . ذاتاً مقصدلری باشقه‌لرینه کوستریشدر . یوقسه اللهی پك آز آکارلر . بونلر مذبذب بر حالده قالمشلردر . نه مسلمانلرك طرفنه مال اوله بیلیرلر ، نه‌ده مشرکلره . »

خشوع وحضوردن حالی اولان نمازك نظر اسلامده قیمتی یوقدر. چونكه مشروعیتده‌كی غایه‌دن مجرد بولونیور. اویله یا، ایسته‌مه‌یه‌رك، یاخود بوسبوتون باشقه شیلرله مشغول اوله‌رق، یاخود كندیسنه مخصوص اولان غایه بیلنمه‌یه‌رك ایفا ایدیلن بر طاقم صوری حركاتك نه فائده‌سی اوله‌بیلیر؟ بویله بر نماز ناصیل اولورده رذائلدن، منكراتدن انسانی آلیقویار؟ ناصیل اولورده اوكا جناب حقی اخطار ایدر طورور؟ جناب حقك عظمتنی خاطره كتیره‌رك خشیت حسی اویاندیرمق صلاتك مقاصدندن برینی تشكیل ایتدیكی كبی بر مقصد دها واركه اوده اللهه شكردن، شان الٰهیسنه لایق بر صورتده حمد وثنادن، برده طوغرو یولی بولمق، كذلك تصور ایتدكلری، دیلدكلری، سویلدكلری، ایشله‌دكلری بوتون شیلرده مظهر توفیق اوله‌بیلمك ایچون عون الٰهی‌یی طلبدن مؤمنلرك غفلت ایتمه‌مسیدر.

بو مقاصدك كافه‌سنی اجزای قرآن آره‌سنده اك قیمتلی بر صورتده تأمین ایدن فاتحه سوره‌سیدر: (الحمدلله رب العالمین. الرحمن الرحیم مالك یوم الدین. ایاك نعبد وایاك نستعین. اهدنا الصراط المستقیم. صراط الذین انعمت علیهم غیرالمغضوب علیهم ولاالضالین) ١]

بونك ایچوندركه نماز قیلانلر هر ركعتده یكیدن فاتحه‌یی اوقورلر وقیصه سوره‌لری، یاخود بیلدكلری آیتلری علاوه ایدرلر.

سنت نبویه‌ده بعض نمازلرده اوقونمق اوزره بر طاقم دعالر،

١] حمد اواللهه ایدیلیركه رب العالمیندر؛ بوتون مخلوقاتی ایچون مرحمتلیدر، حساب كوننك صاحبیدر. الٰهی! قوللغی یالكز سكا ایدرز. یاردیمی ده آنجق سندن ایسترز. بزلره طوغرو یولی، نعمتكه ایرن كیمسه‌لرك یولنی كوستر. غضبكه اوغرامش، آزوب صاپمش اولانلرك یولنی دكل.

مناجاتلر وارد اولمشدر. مثلا صلات وترده‌كی شو مناجات كبی: «سبحان الملك القدوس سبحان الملك القدوس سبحان الملك القدوس اللهم انی اعوذ برضاك من سخطك وبمعافاتك من عقوبتك وبك منك لااحصی ثناءً علیك انت كما اثنیت علی نفسك» ١]

صباح نمازنده اوقونان قنوتده بونك كبیدر: «اللهم اهدنا فیمن هدیت وتولنا فیمن تولیت وبارك لنا فیما اعطیت الٰهی وقنا شر ماقضیت فانك تقضی ولایقضی علیك انه لایذل من والیت ولایعز من عادیت تباركت ربنا وتعالیت فلك الحمد علی ماقضیت نستغفرك اللهم ونتوب الیك وصلی الله علی سیدنا محمد النبی الامی وعلی آله وصحبه وسلم» ٢]

دین اسلامك تعالیمنی دوشوننلر، اسرارینی بیلنلر آكلامشلردركه جناب حقی خاطره كتیرمك یالكز نمازك دكل، دیكر عبادتلردن قسم اعظمنكده روحی تشكیل ایدر. داها طوغروسی هانكی صورت وشكلده اولورسه اولسون اللهی آكمق حقیقی عبادتدر. بوسببدندركه قرآن كریم «یاایهاالذین آمنوا اذكروا الله ذكراً كثیراً وسبحوه بكرة

١] تسبیحلر، تنزیهلر هردورلو نقائصدن پاك اولان مالك الملكدر. اللهم. سنك غضبكدن رضاكه، عذابكدن مغفرتكه صیغینیرم، سندن ینه سكا التجا ایدرم. یاربی، سنك كندیكی ثنا ایتدیكك كبی بنم سنی ثنایه طاقتم یوق.

٢] اللهم، هدایت ایتدكلریكك آره‌سنده بزلره‌ده هدایت ایت؛ سودكلریكك آره‌سنده بزلری‌ده سو؛ ویردیكك نعمتلریكی حقمزده خیرلی ایله؛ یاربی حكملریكك حقمزده شر اولانلرندن بزی صاقله؛ شبهه یوقدركه سن یالكز حكم ایدرسین، یوقسه هیچ بروقت حكم آلتنه كیرمزسین. یاربی سودیكك ذلیل اولماز، خشمكه اوغرایان ایسه عزت كورمز. اللهم سن هردورلو شائبه‌دن منزهسین، متعالیسین. هرنه حكم ایتمشسه‌ك هپسندن دولایی سكا حمد وثنا اولسون. یاربی، سندن غفران ایسترز، سكا رجوع ایدرز. وصلی الله...

واصیلا - سورهٔ احزاب » ۳] کبی بر چوق آیتلرنده اللهی آکمه‌یه تشویق ایدیور. صوکره متقی مؤمنلری « الذین یذکرون الله قیاماً وقعوداً وعلی جنوبهم ویتفکرون فی خلق السموات والارض ربنا ماخلقت هذا باطلاً - سورهٔ عمران » ٤] « رجال لاتلهیهم تجارة ولابیع عن ذکرالله - سورهٔ نور » ٥] طرزنده تصویر ایلیور.

أوت ، نماز اولجه‌ده سویله‌دیکمز کبی ذکرالهی نامنه اختیار ایدیله‌جك تظاهراتك اکملی‌در. صوکره ، انسانی حقك یاد عظمتندن آلیقویه‌جق ملاهی‌یه قارشی اك منبع سپر اولدقدن باشقه خوف ایله رجانی بونك قادار تجلی ایتدیره‌جك ، طلب عون وهدایتی بونك قادار جامع بر عبادت یوقدر. باخصوص معین فاصله‌لرله کونك آره‌لقلرنده تکررندن طولایی نفسلر اوزرنده داها زیاده حاکم ، هوسات و تمایلاته داها مانع ، معاملاتده استقامته ، اموردە صلاحه داها مشوقدر. بونك ایچوندرکه علی بن ابی طالب مأمورلرندن برینه: « هرشی سنك نمازیکه تابعدر. » دیمشدی.

حدیث نبویده « نماز دینك دیرکیدر؛ اونی ترك ایدن دینی ییقمش اولور. » بویورولیور. احادیث شریفه‌ده وارد اولدیغی وجهله مادامکه « دین معامله‌دن عبارتدر » نمازك اجتماعی مناسبات و معاملات

۳] ای ایمان ایدنلر ، اللهی آکیکز ؛ اونی صباح آقشام تقدیس وتنزیه ایدیکز. »

٤] « او کیمسه‌لرکه آیاقده ایکن‌ده ، اوطورورکن‌ده ، یاتمشکن‌ده اللهی آکارلر وکوکلرك ، یرك خلقتنی دوشونه‌رك ، اللهم ، سن بونی بوش یره یاراتمادك ، دیرلر. »

٥] « او آدملرکه نه تجارت ، نه‌ده بیع ، اللهی آکمقدن کندیلرینی آلیقویماز ... »

ایله نه درجه‌لرده مهم ارتباطی اولمق لازم کله‌جکنی ادراك بزم ایچون قولای دیمکدر. ذاتاً یوقاریده کورولمشدی‌که دین اسلام اخلاقك تهذیبنده ، وجدانك تنزیهنده ، افکارك اصلاحنده ، حاصلی بوتون حرکات وسکناتك تنظیمنده اللهی آکمه‌یی اساس بیلیور. اوحالده نماز فردلر وجماعتلر آره‌سنده موجود بوتون معاملات و مناسبات حیاتیه‌ده‌کی استقامتك اس الاساسی‌در.

برده نماز فجرك ظهوری ، شمسك زوالی ، ایکندی وقتنك کیرمسی ، کونشك غروبی ، شفقك سیلینمسی کبی کوزه چارپیجی بر طاقم حادثات کونیه‌یه مربوط بولونیور. باقیکز ، جناب حق طرفندن مخلوقاتك استراحتنه تخصیص اولنان کیجه‌نك کچ ساعتلری کبی اختلاط ومعاملات معتاد اولمایان وقتلرده نماز فرض اولنمامش.

أوت ، شمسك بو تقلباتی پك اسکی دورلردن بری انسانلرك اکثریتی اوزرنده مؤثر اوله‌کلمش. حتی مختلف زمانلرده و مختلف مکانلرده کونشه طاپمشلر. لکن دنیایه توحیدی کتیرن و عبادت اولونمق حقنك آنجاق اللهه عائد اولدیغنی بیلدیرن اسلام بو تبدلات کونیه‌یی شمسك خالقی ، یرلرك کوکلرك فاطری اولان الله ذوالجلاله عبادت ایچون بر وقت اتخاذ ایتمش. نیته‌کیم خسوف ، کسوف ایله قوشلق زمانلرینده فقه کتابلرینك تفصیل ایتدیکی دیکر بر طاقیم نمازلره میقات اوله‌رق قبول ایدلمشدر. بو صوکره‌کی نمازلردن مقصد فرض اولان بش وقت نمازدن بکله‌نیلن مقصدك عینی‌در: آیات قدرتی تکرار ایتدکجه ، آثار حکمتی تجلی ده بولوندقجه اللهی تکرار تکرار آکمق؛ برده شونی خاطرلامق‌که الله کوکلری ، یری طوتوب ده زوالدن قورومه‌سه ویلدیزلری بویا کیلماز حساب ایله دور ایتدیرمه‌سه اجرام

بری برینه چارپار ، منظومهٔ عالم تارمار اولور ، علوی سفلی بوتون خلقت ایچون وارلقدن اثر قالماز .

بونلردن باشقه، بری رمضان، دیکری قربان بایراملرنده قیلنان ایکی نماز ایله یاغمورسز ییللرده ادا ایدیلن استسقا نمازلری واردر .

بر مصلی نمازینی کرك یالکز، کرك جماعتله اولسون ایستدیکی یرده قیلابیلیر . علیه الصلاة والسلام افندمز « بوتون یریوزی بکا مسجد اولمشدر . » بویورییور . بناءً علیه نمازك وقتی کلدیکی کبی مسلمان هر یرده بولونورسه بولونسون قیلار . مسجدك اوندن ویا باشقه یردن اصلا فرقی یوقدر . یالکز جماعتله اداسی مشروط اولان جمعه وبایرام نمازلری مستثنادر . بونکده متعدد سببلری واردرکه باشلیجه‌لرندن بری خطبه‌ده امام طرفندن سرد ایدیله‌جك موعظه‌لری ومختلف شئون وحادثات اوزرینه ویریله‌جك ایضاحاتی هرکسك دیکلیه‌بیلمسیدر .

نته‌کیم علیه الصلاة والسلام افندمزله خلیفه‌لری وبو خلیفه‌لرك والیلری بو صورتله حرکت ایدردی . دیکری‌ده مسلمانلرك بری بریله اختلاط ومعارفه‌لرینی تأمین ایتمکدر .

جمعه نمازنده امامل اصل اولان خلیفه‌نکدر . اوندن صوکره ایسه بو وظیفه‌یی بالفعل، یاخود عرفاً تودیع ایتدیکی کیمسه‌لرکدر؛ مملکتك هر طرفنده‌کی والیلر بیله بونلر خلقه بالذات نماز قیلدیررلر . مع مافیه ارباب صلاح واستقامتدن اولمق شرطیله باشقه‌لرینی کندی یرلرینه امام نصب ایتمك حقنی‌ده حائزدرلر .

جمعه امامتنك امیرالمؤمنینه عائد اولماسنده بر طاقم علوی حکمتلر وار:

اولا خلیفه متفرق بر حالده یاشایان مسلمان جماعتلری آره‌سنده وحدت اسلامیه‌یی تمثیل ایتمش اولور .

ثانیاً ناسه خطبه ایرادیله خلقك کچمش وکچمکده اولان شئون ومصالح متنوعه‌سنی شرح ایدرکن عامهٔ مسلمینه قارشی حرکاتنك حسابنی ویرن مسئول بر آدمك وضعیتنده بولونور . جمعه خطبه‌لرینی دیکله‌ین آحاد ایچنده منبر اوزرنده‌کی خلیفه‌لری مناقشه‌یه چکن نه‌قادار کیمسه‌لر کورولمشدی . عمر بن الخطاب ایله باشقه‌لرینك زماننده بوکبی حادثه‌لرك وقوعی چوقدر .

ثالثاً امیرالمؤمنین عامهٔ مسلمینه امامتیله کندیلرینه کوسترمش اولیورکه رب العالمینه قارشی خشوع وخضوعه طالانلرك الك اوکنده کندیسی بولونیور ، اونلر کبی اوده اللهدن قورقویور ؛ اونلر کبی اوده اللهه عرض انقیاد وجمله‌سنك حضورنده اعتراف ایدییورکه : بویوك آنجاق اللهدر ؛ عزت اللهدن باشقه‌سنك دکلدر . صوکره جماعتدن اول عظمت الٰهی قارشیسنده سجده‌یه قاپانیور . وینه جماعتك اوکنده اللهك ویردیکی قدرتك ماعداسندن تبری ایدییور .

ایشته امیرالمؤمنینی جمعه نمازلرنده امامتله مکلف طوتمقدن دین اسلامك قصد ایتدیکی حکم واسرار بونلردر . ذاتاً خلیفه‌یه امام المسلمین دنیلمسی‌ده بوندن ایلری کلیور .

اوروج. — «یا ایها الذین آمنوا کتب علیکم الصیام کما کتب علی الذین من قبلکم لعلکم تتقون ایاماً معدودات .... فمن شهد منکم الشهر فلیصمه ومن کان مریضاً او علی سفر فعدة من ایام اخر یرید الله بکم الیسر ولا یرید بکم العسر — سورهٔ بقره » [1]

1] «ای ایمان ایدن کیمسه‌لر ، سزدن اولکیلره فرض ایدلدیکی کبی سزه‌ده صاییلی کونلرده اوروج فرض ایدیلدی؛ مأمولدرکه بو سایه‌ده معاصیدن چکینیرسکز... ایچکزدن هر کیم رمضان آینده حاضر بولونورسه اونی اوروجلی کچیرسین ؛ کیم

اسلامده اوروجك اوچ مرتبه‌سی واردر : عوامك اوروجی ، خواصك اوروجی ، ابرارك اوروجی .

خواصك اوروجی قولاغك ، کوزك ، دیلك ، آیاغك ، الك ، حاصلی بوتون اعضای بدنك کناهلردن توقیسیدر . ابرارك اوروجی ایسه قلبك سفیل مقصدلردن ، دنیایه عائد دوشونجه‌لردن پرهیزی وبوتون ماسوادن فراغتیدر .

بوایکی مرتبه آنجاق اوزون مدت هوساتیله مجاهده ایدن ، نفسنه حاکم اولمق ایچون ریاضتلر چکیرن کیمسه‌لره نصیب اولورکه بویله‌لری آزدر . بناءً علیه سن بلوغه کیردکاری کبی بوتون ارککلره وقادینلره فرض اولان برنجی مرتبه‌ده‌کی اوروجدر . بو اوروج رمضان آیلرینه مخصوصدر . بو آیده مسلمانلر هرکون فجر صادقدن کونشك غروبنه قادار یمکدن ایچمکدن وبهیمی شهوتلردن اوزاق طورورلر .

اوروج فرضدر ؛ مکرکه وجودك ضررینی ، یاخود مصالح عامه‌نك اضرارینی موجب اولسون؛ یاخود مکلف اولان آدام سفرده بولونسون، چونکه سفر مشقتدر .

شارعك انسانلره صومی فرض قیلماسندن مقصدی ایکیدر : بری صحی، دیکری اخلاقی .

صحی‌در، چونکه اوروج حفظ الصحه قانونلرینك طورمایوب توصیه ایتدیکی حمیه‌دن باشقه برشی دکل. مسلمانلرك اوروجی معده‌یی دیکلندیرر، تمیزلر وبونك نتیجه‌سی اوله‌رق بدنك احوالی تنظیم ایدر ، اوکا صحت ویرر ، عافیت ویرر ، یوقسه ضرر ویرمز ، فتور ویرمز .

خسته‌لانیر ، یاخود یولجی اولورده اوروج طوتامازسه طوتامادیغی کونلر صاییسنجه دیکر کونلرده اوروج طوتار ؛ الله سزلر ایچون قولایلق مراد بویوریور ، یوقسه حقکزده کوجلك دیله‌میور . »

ایشته «اوروج طوتیك كه صحت بوله‌سکز.» حدیث شریفنك سری بودر . بناءً علیه بربوغایه‌نك حصولی ، برده ساعتلرجه نفسنی یمکدن ایچمکدن محروم ایدن صائمك درحال افراطه وارماسندن تولدایده‌جك ضررك دفعی ایچون سنت نبویه بوبابده لازم کلن آداب صحیه‌یی بیلدیرییور :

١ — افطار تعجیل ، سحور ایسه تأخیر ایدیلیر .

٢ — طاتلی، یاخود میوه نوعندن آزبرشیله افطار اولندقدن صوکره آقشام نمازی قیلنیر وآرقه‌سندن اعتداله رعایت شرطیله یمك ینیلیر .

٣ — یاتسو نمازیله آرقه‌سندن تراویح دینیلن یکرمی رکعت نماز قیلنمادقجه یاتیلماز . بو نمازلر ایسه یمکدن بر، بر بوچوق ساعت صوکره ادا اولنور .

٤ — بو نمازلرك اداسندن صوکره اویقو مستحبدر . زیرا معلوم اولدیغی اوزره جسمك اکثریتله غدایی تمثیل ایتمه‌سی آنجاق اویقو آره‌سنده اولور . عوامك بوتون رمضان کیجه‌لرینی اویقوسز کچیرملری طوغرو دکلدر وضرر محضدر .

٥ — سحور سنتدر. بوده اوروج طوتان کیمسه‌نك فجرصادقدن آز اول افراطه وارمامق شرطیله ییه‌جکی یمکدر.

٦ — اوروج طوتان آدام آنجاق صباح نمازندن صوکره یاتار . برده کیجه‌نك بوتون ساعتلرنده جناب حقك عبادینه حلال قیلدیغی ییه‌جکلرله مشروع اولان آرزولرك هپسی صائم ایچون مباحدر .

ایشته صائمك بدنی فریضهٔ صومدن صحت وعافیت اعتباریله مستفید اولمق ایچوندرکه شارع حکیم بونظامی بیلدیرییور. محللرنده ذکر ایدیله‌جك احصائیاتدن صراحةً آکلاشیله‌جغنه کوره دنیانك هرطرفنده‌کی انسانلرك اك اوزون عمرلیلری اك چوق اوروج طوتانلردر .

اوروجك تأمين ايتديكي اخلاقى فائده‌لره كلنجه شونلردر :

١ — نفسى آرزولرينه قارشى مقاومته آليشديرر .

٢ — آجلق المنى طويمق خصوصنده زنكين فقيرله برلشيرده سفالتلر، احتياجلر ايچنده قيورانان بيچاره‌لرك چكديكى صيقنتيلرى آكلامايه باشلار . ديكر طرفدن فقرا كروهى ده شونى ادراك ايدركه جناب حق رفاه ايچنده ياشايان اغنيانى ده اخلاقلرينى تهذيب ايده‌جك ، يوركلرينى رقته كتيره‌جك ، اللرينى خيراته مبراته آچيق بولونديره‌جق ، بينلرينه چوكن غفلت وغرورى كيده‌ره‌جك برطاقيم عبادات ايله مكلف بويورييور .

٣ — حادثاتك سوقيله كونك برنده ييه‌جكدن، ياخود ايچه‌جكدن محروم قاله‌جق آدامه آجلغه ، صوسزلغه تحمل قدرتى ويرر .

٤ — انسانى ايجابنده حدتى ينه بيله‌جك وهرهانكى برسببدن طولايى غليانه كلن غضب حسنك زبونى اولميه‌جق حاله كتيرر . زيرا اوروج طوتان آدامى آجلق ، صوسزلق خيرجين ايدر ، تيتيز ايدر . ايشتديكى آجى برسوز ، كورديكى چيركين برمنظره ايله باشقه‌لرندن فضله متأثر اولور . ايشته بويله برزمانده حقارته ، فنامعامله‌يه معروض قاليرسه « بن اوروجلى يم ، بن اوروجلى يم . » ديه‌رك حسياتنه اويمامق حقنده‌كى امرى نبوى‌يى خاطرلار .

٥ — انسانى اخلاص ايله وطاعاتنده ، عباداتنده ريادن مجانبتله مألوف ايدر . چونكه اوروج كيزلى برعبادتدر . ديكر عبادتلر كبى آثارى اعضاى بدن اوزرنده كورونمز . بونقطهٔ نظردن الله ايله قولى آره‌سنده برسردر . ايشته « الصوم لى وانا الذى اجزى به — اوروج بنم ايچوندر ؛ واونك مكافاتنى ويره‌جك آنجاق بنم . » حديث قدسيسنك معناسى ده بودر .

٦ — بوتون شهوات بدنيه‌دن كرى طورمق وديكر حيوانلردن تميزينه مدار اولان ماهيت روحانيه‌سنى كندنده طويمق صورتيله هر سنه معين برزمان ايچون ملكلره بكزر .

شو ايضاحاتدن اكلاشيله‌جقدركه اسلامده برى بدنى ، ديكرى اخلاقى اولمق اوزره اوروجدن ايكى مقصد وار . بو مقصدلر باشقه دينلرده يوق . زيرا اونلرده اوروج آنجاق كناهلردن طولايى توبه وندامت نيتيله طوتوليور . بناءً عليه بونلره كوره صومك روحى اولجه ارتكاب اولنان خطالر سببيله وجودى تعذيبدن عبارت . حتى بواديان ايله متدين اولانلر ايچنده اوروجى أولوم درجه‌سنه كوتورنلر بيله‌وار. حال بوكه اسلام قطعياً بوكا مساعده ايتمز .

صوكره اسلام اوروجلى بى صاچمه سوزدن، مناسبتسز حركتدن، اليله، ديليله ، كوزيله اوته‌كنى بريكنى انجيتمكدن صاقينمايه وكين ، بغض ، حسد كبى نه‌قادار اخلاقى خسته‌لقلر وارسه قلبى جمله‌سندن پاك طوتمايه تشويق ايدر .

حج. — دين اسلام استطاعتى اولانلره مكهٔ مكرمه‌يه حجى امر ايديور . حج مكلف اولان انسانه عمرنده بركره اولمق اوزره فرضدر. بردفعه‌دن ماعداسى مجبورى دكلدر . اسلام حجك زمانى‌ده كوسترمش واويله سنه‌نك راست كلن موسمنده بوفريضه‌نك اداسنه مساعده ايتمه‌مشدر. بوده جهانك هرطرفندن مكه‌يه كله‌جك مسلمانلرك برى بريله بولوشمالرى، طانيشمالرى ، متقابل مرحمت ومحبت حسيله متحسس اولمالرى ايچوندر. بناءً عليه اجتماعى وجهه‌سى اعتباريله حج مسلمانلرى برى برينه ايصينديره‌جق وآره‌لرنده‌كى ، جناب حق طرفندن موضوع ، اخوت دينيه رابطه‌سنى تحقق ايتديره‌جك وسائلك اك معظميدر . ذاتاً ، اولجه‌ده سويله‌مشدك.

مسلمانلق اويله اديان سائره كبى انسانلرى قاردشلغه دعوتله اكتفا ايتمش ده بوغايه‌يه ايريشديره‌جك يولى كوسترمه‌مش دكل . او ، بالعكس بو رابطه‌نك تحقق وتأييدى ايچون مقتضى بوتون واسطه‌لرى مشروع قيلمشكه حج‌ده بوجمله‌دندر .

حاجيلر مكه‌يه كيدرلر واحرام اثناسنده هپسى بردن ديكيشلى البسه‌دن صويونه‌رق لباسلرك اڭ ساده‌سنى كيرلركه بوده برى بله قوشانيلان، ديكرى‌ده اوموزه آتيلان ايكى بياض اورتودن عبارتدر . آره‌ده صنف ، طبقه ، رنك فرقى اولمقسزين بوتون حاجيلر بوصورتله حركت ايدر . متبوع ايله تابع ، اشراف ايله آحاد ، افندى ايله خدمتكار، عالم ايله جاهل ، زنكين ايله فقير تماميله مساويدر .

حجك تأمين ايده‌جكى مقاصدك باشليجه‌لرى شونلردر :

١ — دمين‌ده سويله‌ديكمز كبى دنيانك درت كوشه‌سندن حج موسمنده مكه‌يه كلن مسلمانلر برى بريله بولوشوب طانيشيرلر .

٢ — برزمانلر صنملرله، هيكللرله، حاصلى شركك بوتون تظاهراتيله طولان ومختلف آلهه‌لر نامنه كوناكون آيينلر اجرا ايديلن يرلرى كورودلرده اووقت ادراك ايدرلركه عليه‌الصلاة والسلام افنديمز بومبارك طوپراقلرى شركك لوثندن تميزله‌يجه‌يه قادار نه معظم ، نه سوركلى برجهاد آچمش! دين توحيده استقرار ويره‌بيلمك ايچون نه‌يامان صيقينتيلره قاتلانمش ! بو اوغورده قومنك ييللرجه دوام ايدن اذاسنه، جفاسنه ناصل كوكس كرمش‌ده عزمى فتور كورمه‌مش ، همتى ضعفه اوغرامامش ! حاصلى حرب ايله ، ضرب ايله ، صبر ايله، ثبات ايله بوتون دوشمانلرينه غلبه چالمش‌ده نهايت فتنه‌لر ، شورشلرله اورته‌دن قالقه‌رق دين الٓهى ير يوزنده استقرار بولمش .

٣ — مختلف قطعه‌لردن كلن مسلمانلرك عينى مركزده تلاقيسندن بوتون عالم اسلام ايچون برچوق فوائد استحصال ايديلير .

٤ — حج ايدن آدم او اثناده متنوع دعالر اوقومق، الله رضاسى ايچون قربانلر كسمك ، بهمه‌حال بريقين شدائد سفره قاتلانمق ، كناهلردن تميزله‌نه‌رك ، تمايلات و شهوات سفليه‌دن اوزاق طوره‌رق كوكلرك ، يرلرك خالقنه توجهده بولنمق .. حاصلى مكلف اولديغى بوتون اركان و آداب حجى يرينه كتيرمك يوزندن تهذيب اخلاقى‌يه مظهر اولور .

حجك وجوبى ايچونده برطاقم شرطلر وار: يول مصرفنه قدرتى اوله‌جق . غيوبتى مدتنجه اولاد و عيالنى كچينديرر مقدارده نفقه ترك ايده‌بيله‌جك. صحتى اعتباريله سفردن عاجز برحالده بولونمايه‌جق، حج يولنده تهلكه‌يه، ياخود بردوشماناغه معروض اولمايه‌جق و غيرمشروع هيچ برويركى اوده‌مك اضطرارينى كورميه‌جك .

حقيقتده اركان وآداب حجك خلاصه‌سى تلبيه‌لرله، مختلف دعالرله، نيازلرله اللهه مناجاتدن عبارت. بوخصوصده سنت محمديه‌نك بيلديرديكى مأثور برطاقم دعالر واركه حجه كيدن آدام بوتون آيينلر آره‌سنده مثلا احرامه صويونوركن، مسجدحرامه كيرركن واورادن چيقاركن، طواف ايدركن ، سعى ايدركن ، جبل عرفاتده وقفه‌يه طورووركن اونلرى اوقور. بو دعالردن برى شودر : [١] «اللهم يارفيع الدرجات و منزل البركات ويا فاطر الارضين والسموات ضجت اليك الاصوات بصنوف اللغات يسألونك الحاجات وحاجتى اليك ان‌تذكرنى فى دارالبلاء اذ نسينى اهل‌الدنيا . اللهم انك تسمع كلامى و ترى مكانى و تعلم سرى

[١] احياءالعلوم جزؤ ١ صحيفه ١٨١

و علانيتى ولا يخفى عليك شيء من امرى انا البائس الفقير المستغيث المستجير الوجل المشفق المعترف بذنبه اسألك مسألة المسكين و ابتهل اليك ابتهال المذنب الذليل دعاء من خضعت لك رقبته وفاضت لك عبرته و ذل لك جسده و رغم لك انفه . اللهم اخرست المعاصى لسانى فمالى وسيلة من عمل ولا شفيع سوى الامل . الٰهى انى اعلم انا ذنوبى لم تبق لى عندك جاهاً ولا للاعتذار وجهاً و لكنك اكرم الاكرمين . الٰهى ان لم اكن اهلاً ان ابلغ رحمتك فان رحمتك اهل ان تبلغنى فرحمتك وسعت كل شيء . يامن ليس معه رب يدعى ويا من ليس فوقه خالق يخشى ويا من ليس له وزير يقصد ويا من ليس له حاجب يرشى . يامن لا يزداد على كثرة السؤال الا جوداً وكرماً وعلى كثرة الحوائج الا تفضلاً واحساناً . اللهم ان لكل و فد جائزة ولكل زائر كرامة ولكل سائل عطية ولكل راج ثواباً ولكل ملتمس لما عندك جزاءً ولكل مسترحم عندك رحمة و لكل راغب اليك زلفى و لكل متوسل اليك عفواً و قد وفدنا الى بيتك الحرام ووقفنا بهذه المشاعر العظام و شهدنا هذه المشاهد الكرام رجاءً لما عندك فلا تخيب رجاءنا » [1]

[1] ای درجاتی یوکسلتن اللهم ، ای برکتلری ایندیرن ، کوکلری یرلری یارادان خالقم ، سسلر درلو درلو لسانلرله کورولده‌یوب سکا طوغری یوکسه‌لیور ، سندن حاجت دیله‌یور . بن دیله‌کم‌ده اهل دنیا طرفندن اونودولدیغم دار امتحانده سنك بنی آ كمقلغكدر . یاربی ، سن بن سوزیمی ایشیدیورسین ، یریمی کوریورسین ؛ کیزلی ، آچیق نه م وارسه بیلیورسین . هیچ بر ایشم سندن صاقلی دکل . بن بیچاره‌یم ، فقیرم ، عنایت ایسته‌یورم ، امان دیله‌یورم ، قورقویورم ، کناهلریمی اعتراف ایدییورم . یاربی ، سندن بر بیچاره ناصل ایسترسه بن ده اویله ایسته‌یورم ؛ ذلیل بر کناهکار سکا ناصل یالواریرسه بن ده اویله

زكات وصدقات — دنیاده بر دین یوقدر که ایلکه واحسانه تشویق ایتمسین ؛ آنجاق بو خصوصده‌کی احکام و تعالیمی اعتباریله هیچ بری اسلامه یتیشه‌مز . اسلام ، فقرا ایچون زنکینلرك مالنده — فقه کتابلری طرفندن بیلدیریلان شرائط موجبنجه — معین بر حق طانیور . حتی بو قادار ی ده کافی کورمیه‌رك صلهٔ رحم کبی ، اقربایه معاونت کبی ، طوللره ، اوکسوزلره رفق و مرحمت کبی دها بر چوق ایلکلری توصیه ایدییور . بوندن باشقه ، فقر و احتیاج اربابنه طاغیدیلمق اوزره ، عقوبات فصلنه نقدی ، مالی متنوع جزالر قویمش بولونیور .

یالوارییورم . حضور عظمتکده بوینی بوکمش ، سنك ایچون کوزلرندن یاشلر بوشانمان ، سنك اوغورنده بوتون وارلغنی ذلیل ایدن ، سنك ایچون بورنی طوپراقلره سورتن بر قولك سکا ناصل دعا ایدرسه بن ده اویله دعا ایدییورم . یاربی ، معاصیدن دیلم سویله‌مز اولمش . سکا توسل ایده‌جك بر عملم اولمادیغی کبی املدن باشقه شفیعم ده یوق . اللهم ، بیلیورم که ، ایشلدیکم کناهلر یوزندن ، نه حضور عظمتکده موقعم ، نه ده سندن عذر دیله‌یه‌جك یوزم قالمامش . لکن سن اك کریملرك اك کریمیسین . الٰهی بن رحمتکه یتیشه‌بیلمك ایچون اهل دکلسه‌م رحمتك بکا یتیشه‌بیلیر . چونکه سنك رحمتك هر شیئی قوجاقلایه‌جق درجه‌لرده کنیش . ای یانی باشنده کندیسندن استمداد ایدیله‌جك باشقه اله اولمایان الله ! ای اوست طرفنده دیکر بر قورقوله‌جق خالق تصور ایدیله‌مین خلاق ! ای یاننه واریله‌جق وزیری ، اطماع ایدیله‌جك پرده داری بولونمایان مالك الملك ! ای دیلکلر چوغالدقجه احسانی ، کرمی چوغالان ، حاجتلر آرتدقجه انعامی ، فضلی آرتان الله ! یاربی ، هر قافله‌نك جائزه‌سی اولور ، هر زیارتجی‌یه اکرام ایدیلیر ، هر ایسته‌ینه عطیه ویریلیر ، امید ایله کلنه ثواب احسان اولونور ، نامتناهی جود کدن طلبده بولونانلره مکافات ، رحمت ایسته‌ینلره رحمت ، سنی دیله‌ینلره قرب ، سکا توسل ایدنلره مغفرت رایکان بویورولور . بزلر سنك بیت حرامکه کلدك ، شو بویوك مشاعرك قارشیسنده طوردق ، شو مبارك مقاماتده حاضر بولوندق . امیدیمز نزد احدیتکده‌کی لطف وعنایتدن نصیب آلمقدر . یاربی ، امیدیمزی بوشه چیقارمه . »

دین اسلام فقرایه مادی معاونتی فرائضك باش طرفنه كچیرن وبونی قطعی وثابت برحق بیلهرك مال صاحبلرندن حقوق وتكالیف سائره كبی اداسی طلبده بولونان ایلك دیندر. شو حالده اسلام دیكر دینلر كبی ایلكه، احسانه، او سوزلری، طوللری حمایه یه ترغیب ایله اكتفا ایتمیور؛ بونی مكلف اولانلردن هر درلو واسطه ایله استیفاسی لازم برحق شرعی طانیبور. ایشته بونك نتیجه سیدركه نه زمان ونرده اولورسه اولسون بو فریضه نك اقامه سنه اعتنا ایدن اقوام اسلامیه نك افرادی آره سنده كرك فقر و سفالت، كرك فقرانك اغنیایه قارشی بسلدیكی غیظ وكین، باشقه لرنده اولدیغی قادار دكل، همان هیچ یوق كیبدر. چونكه فقر و ضرورتك امتلری نه حاله كتیره جكی وبویوزدن فردی، اجتماعی، سیاسی نه مدهش مفاسدك میدان آله جغی دین اسلامك نظر احاطه سندن قورتولمامشدی.

اشتراكیون مذهبنك تأسسندن بری غربلیلر فقرانك دردیله مشغول اولیورلر؛ بیچاره لری ازن سفالته قارشی حرب آچیورلر. برطرفدن ده طورمایوب مؤتمرلر وجوده كتیریورلر بلای ضرورتی اورته دن قالدیرمق، بشرك بویوك برقسمنی بو آفتك پنجه سندن قورتارمق ایچون دوشونه بیلدكلری تدابیری تثبیت ایدییورلر. بونكله برابر، دائما كورمكده یزكه، سفالتك طیرناقلری دنیانك هر طرفنده بو زواللی طبقه نك مظلوم قانی ایچنده یوزمكدن برآن بیله خالی دكل!

غربلیلر برچوق دوشونجه لره، برچوق تدبیرلره، برچوق قرارلره رغماً بشریتی بو فلاكتك تحمل ایدیله مز حاله كلن دهشتندن قورتاره بیلمكده كی عجزینی كوردی. اویله یا! عجبا مفرط اشتراكیلك، قومونیستلك، بولشه ویكلك نه در؟ بو اقوامك میدانده كزن درده

قطعیا مؤثر برچاره بولمقده كی عجزلرندن متولد نتائجدن باشقه شیلر میدر؟

فقر و سفالتك طوغوردیغی فردی، اجتماعی، اخلاقی خسرانلر اشتراكیونك آثارنده تفصیل ایدیلیور و بو خصوصده بك قورقونج حقیقتلر بیلدیریلیور.

ضرورت انسانلر آره سنده فحشك یاییلماسنه بادی اولیور. چونكه برچوق كنج قیزلری، بالخاصه كوزللرینی، درد احتیاج ابتذاله دوشورویور؛ قدر وحیثیتلرینی فدا ایتمك صورتیله تأمین معیشت یولنه سوق ایدیور. اونلرده بولوندقلری مرتبهٔ عزتدن اینه رك ذلتلر، محقریتلر ایچنده سوروكله نیورلر. جانسز متاع كبی الدن اله دولاشمایه، صرف بهیمی هوساتی یاتیشدیرمق ایچون آراعمایه باشلایورلر. اونه فجیع عاقبت! اونه سفیل موقع!

شیقاغوده انعقاد ایدن مؤتمرك بیانه كوره بو مملكتده یكرمنجی عصرك بدایتنده حكومته هرسنه درت میلیون دولار ویركی ویرن اون بیك فاحشه وارمش. مع مافیه مؤتمر الندكی تقریرلرك مندرجاتی، انسانلق شرفنه طوقونه جق درجه لرده فجیع اولدیغی ایچون، نشر ایتمكدن چكینیور. حال بوكه شو بیلدیكمز مدهش رقم شیقاغو حكومتندن صورت رسمیه ده رخصت آلمقسزین فحشه دوكولنلره طبیعی شامل دكل. یوقسه بریكیلرك یكونی اونه كیلردن جداً پك فضله در.

ضرورت فحشك بو ایكرنج شكلنی طوغوردقدن باشقه زوج ایله زوجه آره سنده كی مناسباتی ده فساده ویرییور؛ اقوامك، جماعتك چوغنده طلاقی، یاخود رسمی افتراقی انتاج ایتدیكی كبی غیر رسمی اوله رق نامتناهی آیریلقلره سبب اولیور. ١٩١٢ سنه سنده اكثریتی

ضرورتدن تولد ایتمش اوزره انکلترەدە ٩٥٠ طلاق ومحکمه قراریله ٣٥٠٠ افتراق وقوعه کلمش. حکمه استناد ایتمەین آیریلقلر ایسه بونك قات قات فوقنده. ١٨٨٧ دن ١٩٠٦ تاریخنه قادار کچن ١٩ سنه ظرفنده آمریقا حکومات متحدەسندەکی طلاقك مقداری ٩٤٥٦٢٥ ی بولمش که بوعدد عینی مدت ایچنده عقد ایدیلن ازدواجلرك اون برده برینه بالغ اولیور. معمافیه غیررسمی مفارقتلر، برده محکمه حکملریله وقوع بولان تفریقلر بوحسابه داخل دکل.

ضرورت سائقەسیله میدان آلان جنایاته کلنجه، منتظم حکومتلر طرفندن هرسنه بوبابده اجرا ایدیلن احصائی تدقیقات اویله آچی حقیقتلر بیلدیریور که بونلرك قارشیسندە انسان مسلمانلغك وضع ایتدیکی زکات وصدقات قانونلرینك قیمتنی درحال آکلایور.

موضوع بحث اولان جنایاتك بوراجقده یالکز انواعنی بیان ایله اکتفا، بزم ایچون ممکندر: ١- انتحار، ٢ - تزویر، ٣- سرقت، ٤ - یول کسمك، ٥ - قتل، ٦ - سیاسی فوضی واختلال.

ضرورت دینیلن بوقورقونج آفته قارشی کله بیلمك ایچون اجتماعیون برچوق وسائطه مراجعت ایدییورلر؛ لکن دمین سویلدیکمز وجهله موفق اولامایورلر. أوت، بومقصدله شرکتلر، اتحاد تجاری جمعیتلری، دینی جماعتلر، منع مسکرات هیئتلری وجوده کتیردیلرسه‌ده هیچ برفائده کورەمدیلر. بعضیلری‌ده فقرك اك کسدیرمه علاجی فکرلری تربیه ایدرك انسانلره ایچنده بولوندقلری محیطدن، شرائطدن ناصیل استفاده اولونەجغنی اوکرتمکدر، دیدیلر وفردلره اعتماد نفس حسنی تلقین ایدەجك برطاقیم تدبیرلرده بولوندیلر. لکن اسکی نسللرك

بیراقدیغی اقتصادی، اجتماعی قانونلر پایدار اولدقجه بوکبی واسطەلرك عجزدن باشقه برشی کوسترەمیەجکی اشترا کیونك تأییدیله ایجه آکلاشیلدی.

اسلامه کلنجه، او، ضرورت دینیلن خستەلغك ماهیتنی بیلدی ومداواتی ایچون کوستردیکی اصول ایله فقرانك فلاکتنی تهوین ایتدی وزنکینلرله بونلر آرەسندەکی حیاتی احتیاجات ومناسباتك تکثیری خصوصنده پك حکیمانه طاوراندی. لکن دنیا مالی اعتباریله انسانلرك عین سویه‌یه کتیرلمسنه کلنجه اسلام بونی قبول ایتمك شویله طورسون، مادةً وعادةً محال اولدیغنی کورور وبشری بوفکر اطرافنده طوپلامق ایچون اوغراشان مفرط اشترا کیون حماقتنه حکم ایدر: « ورفعنا بعضهم فوق بعض درجات لیتخذ بعضهم بعضاً سخریاً - سورۀ زخرف » ١]

صوکره، دین اسلام افرادی حق تملکندن منع ایتمیور؛ بونکله برابر احتکاری، غبن فاحشی قطعیاً تحریم ایله مرتکبلرینی معاقبەدە بولونیور وبوصورتله بشر آرەسنده عدل اقتصادی‌یی تأمین ایتمش اولیور.

معلومدرکه قادینلرك اشتراکه قبول ایتمسی، چوجوقلرك‌ده آنالرینه، بابالرینه عائد اولمایوب جماعتلره نسبت ایدلمسی کبی اولجه اشترا کیوندن سن‌سیمونك ایلری سوردیکی، صوکرەلری‌ده روس بولشەویکلرینك طرفدار اولدیغی فکرلر مسلمانلغك زوحیله طابان طابانه ضددر. ذاتاً هیچ برذوق سلیمك قبول ایتمدیکی وفطرت بشرك طویدقجه اورپردیکی بوکبی دوشونجەلر بوتون دیکر متمدن ملتلر طرفندن‌ده رد اولونمشدر.

خلاصه، مسلمانلقدەکی زکاتلر، مجبوری ویرکیلر، مؤکد صورتده

١] انسانلردن برقسمی دیکرینه ایش کوردیره‌بیلمك ایچون بعضیلرینك درجەسنی بعضیلرینك اوستنه چیقاردق.

توصیه اولنان صدقه‌لر دنیانك هر طرفنه داغیلمش میلیونلرجه خلقی فقر یوزندن كله‌جك ضعف بدندن وضیق مسكندن قورتارمق، صوكره، جماعات بشریه‌یی سفالتك طوغوره‌جغی عمومی فلاكتلردن، اختلاللردن، اخلاقی شورشلردن، بویوك بویوك جنایتلردن قورومق ایچوندر. اسلام اغنیایه قارشی فقرانك سینه‌سنده‌كی غیظی، حسدی، كینی قالدیروب یرینه فردلرده وعائله‌لرده الفت، محبت، سرور یرلشدیرمك غایه‌سنی تعقیب ایدیور.

شریعت اسلامیه انواع زكاتی شوصورتله بیلدیرمشدر:

١ — ایش كورمیوب صالمه كزن حیوانانك زكاتی. بونلر صاحبلری طرفندن كندیلرینه‌یم ویریلمیوب یالكز دول ایچون محافظه اولنور. دوه، صیغیر، قویون بو قسمه داخلدر.

٢ — هر كونكی غدایی تشكیل ایدن حبوبات ایله خرما و اوزومك زكاتی.

٣ — آلتون وكوموش نقودك زكاتی.

٤ — اموال تجاریه‌نك زكاتی.

٥ — طوپراقدن چیقاریلان آلتون وكموش معدنلریله ینه طوپراق آلتنده بولنان اسكیدن قالمه دفینه‌لرك زكاتی.

٦ — زكات فطركه رمضان بایرامی كونی كندیسنك وعائله‌سنك ییه‌جكندن بر اولچك فضله‌سنه مالك اولان هر مسلمانه واجبدر. برده هر كس كندی حسابنه بو زكاتی ویره‌جكی كبی نفقه‌سی اوزرینه واجب اولان باباسنك، آناسنك، زوجه‌سنك، چوجوقلرینك حسابنه‌ده ویره‌جكدر.

صوكره‌ده كفارت دینیلان مالی بر طاقم ویركیلر وار. اوروجی

فساده ویرمك، یمیننده حانث اولمق كبی شیلرك كفارتی كه بونلرده فقرا و بیچاركانه ویریلیر.

فرض اولمایان صدقه‌لره كلنجه علیه الصلاة والسلام افندیمز صدقاتك بو قسمنه بك چوق تشویقده بولونمشلردر. «كل امرئ فی ظل صدقته حتی یقضی بین الناس» ١] وابوالدردایه خطاباً ایراد بویوریلان «اذا طبخت مرقة فاكثرماءها ثم انظر الی اهل بیت من جیرانك فاصبهم منه بمعروف» ٢] ارشاد نبویسی ایله «لیس المسكین الذی ترده التمرة والتمرتان واللقمة واللقمتان انما المسكین المتعفف» حدیث شریفی بو بابده بر ر نمونه‌در.

زكات اقچه‌سنك صورت صرفی شویله‌در:

١ — فقرایه. فقرا نه مالی، نه‌ده قازانمایه قدرتی اولمایان كیمسه‌لردر.

٢ — مساكینه. قازاندیغی شی نفقه‌سنه یتیشمه‌ین كیمسه‌لردر.

٣ — زكات مأمورلرینه. بونلر زكاتك قبضنه، نقلنه، حفظنه، مستحق اولانلره توزیعنه باقارلار.

٤ — رقبه‌سنی قورتارمق ایچون كندیسنی مكاتبه‌یه ربط ایتدیرمش كوله‌لره.

٥ — نامشروع بریره صرف ایتمه‌مك شرطیله بورجه كیروب ده اوده‌یه‌مین كیمسه‌لره.

٦ — حكومتدن كندیلرینه برشی ویریله‌ین كوكللی عسكرلره.

٧ — اسلامه ایصیندیرمق ایچون مؤلفة القلوبه.

١] انسانلر آره‌سنده حكم اولونجه‌یه قادار هر كس كندی صدقه‌سنك ظل حمایه‌سنده بولونه‌جقدر.

٢] چوربا پیشیردیكك زمان صوینی بولجه قوی؛ صوكره باق ده قومشولركدن بر عائله خلقنه اوندن حصه آییر.

٨ — غیر مشروع بر مقصدله اولمامق اوزره سفره چیقاران یولجیلره .

ایشته زکاتک صورت صرفی حقنده قرآن کریمک صراحتی بویولده . أوت ، عالم اسلام دینک بورکن مکیننی محافظه ایتدیکی مدتجه عزتنک ، شوکتنک منتهاسنی بولمشدی . بونکله برابر مصرده ، جاواده ، طرابلسده ، تونسده ، مغرب اقصاده حالا بو فریضه‌یی ادا ایدن جماعتلر موجود . سنه بیتدیمی ، یاخود حصاد وقتی کلدیمی باقارسین ، مالملکلری ایچندن اللهه عائد اولان حصه‌یی چیقاروب فقرایه ، مساکینه طاغیدیرلر .

زکات فطره کلنجه بونی ویرمه‌ین هیچ بر مسلمان طانیمایورز ، مکرکه قدرتی اولماسین . بوسایه‌ده درکه فقرایی ، محتاجینی رمضان بایراملرنده شن ، شاطر کورورز . قربان بایراملرنده‌ده قدرتی اولانلرك کسدیکی حیوانلردن ارباب فقره اصابت ایدن پارچه‌لر صاحبلرینه قالاندن چوق زیاده‌در .

افراد مسلمین آره‌سنده‌کی متقابل وداد ومحبت رابطه‌لرینی تأیید ایچون اسلامك تثبیت ایتمش اولدیغی حقوقی کتابمزك اوچنجی قسمنده سویلیه‌جکز .

بدنك تمیزلکی

اسلام روحه اولدیغی قدر بدنه‌ده اعتنا ایتمش . أوت مسلمانلرك اخلاقنی تهذیب ایله سینه‌لرینی امراض شرك ومفاسددن تطهیر ایچون ناصیل کندیلرینه برچوق عبادتلر ، طاعتلر تعلیم ایلمشسه بدنلرینه عافیت ویره‌جك ، وجودلرینی تمیز طوته‌جق اسبابی‌ده اویله‌جه حاضرلامش .

مسلمانلقده وجودك تمیزلکی انسانی مأجور ایدن بر عبادتدر . هله بعض احوالده برطاقم عباداتك صحتی نظافته مربوط اولدیغی ایچون فقه

کتابلرنده تفصیل ایدیلن اسباب موجود اولدیغی کبی تمیزلك وجوب کسب ایدر . استنجا ، وضوء ، غسل کبی که شارع بونلری ایشله‌ینی مأجور ، ترك ایدنی معاتب عد ایدییور . هله هیچ بر دین یوقدرکه بدنك طهارتی قسماً تکالیفی ، قسماً وصایاسی آره‌سنه قویان اسلام قادار تمیزلکه اعتنا ایتمش اولسون .

آبدستك ، غسلك ، استنجانك ، طیرناقلری کسمه‌نك وتمیزله‌مه‌نك ، بیقلری قیصالتمه‌نك وبوقبیلدن اولان دیکر تمیزلکلرك حکمتی خصوصیله غربلیلرجه اوزون زمان بیلنه‌مه‌مشدی . حتی اندلسده‌کی انکیزیسیون محکمه‌لری غسل ایدن ، یاخود صو ایله تمیزله‌نن ، یاخود آبدست آلان کیمسه‌لری آراشدیره‌رق النه کچیرنجه — أولومده ایچنده اولمق اوزره — اك آغیر جزالره چارپاردی . لکن میقروبك کشفیله بومعظم حادثه‌نك علمده وجوده کتیردیکی مدهش انقلاب اوزرینه آرتیق دین اسلامك درین حکمتلری ، معظم سرلری برر برر تجلی ایتدی وعصرلردن ، نسللردن صوکره بوتون جهان تدقیق وتحرینك انظار حیرتی اوکنده انکشافه باشلادی .

صاحب رسالت صلی الله علیه وسلم افندیمزك زمان ظهورندن بریدرکه اسلام بدنك واطراف بدنك تمیزلکنی امر ایدییور . حالبوکه میقروبك کشفندن اول کیمسه چیقوب‌ده نه‌یه نظافت بوقدر صیق طوتیلیور ، نه‌دن تکرار تکرار تمیزلنمك فرض اولیور وترك ایدن کیمسه طرفبا ریدن معاتب اولیور ، بونده‌کی سری آکلامش دکلدی . آنجق طبابت وحفظ صحت علملرینك ترقیسی دولاییسیله حیطهٔ ادرا کمزه کیرن برطاقم کیزلی حقیقتلر سایه‌سنده یقین حاصل اولدی که اسلامك طهارت ونظافت حقنده‌کی احکامی اویله غیر مسلملرك توهمی کبی اسباب

جوتەدن ، ياخود بلاد حجازك صيجاقلغندن دكلش؛ بوحكملرك كافەسى «يره كيرنى ويردن چيقانى، كوكدن ايننى وكوكه يوكسەلەنى بيلن» ١] فاطر ذوالجلالك تبليغ حكيمى ايمش .

دين اسلام اللرى و آغزك ، بورنك ايچنى ييقامەيى ؛ صوكره يوزى ايچه اوغەرق ييقامەيى، باشه ، قولاقلره مسح ايتمەيى، آياقلرى ييقامەيى امرايدييور. بوندن باشقه بعضاً واجب، بعضاً مسنون اولەرق بوتون وجودك ييقانمەسنى امرايديور. ٢] كذلك وجودك بعض محللرندەكى قيللرى ازاله ايتمەيى ، طيرناقلرى كسمەيى و ايچنده بولنان كيرلرى تميزلەمەيى ، پارمقلرك اوجلرنى و مفصللرنى تطهير ايلمەيى امرايتديكى كبى يمكدن اول اللرى، يمكدن صوكره‌ده هم اللرى هم آغزى ييقامەيى امرايدييور. بردەديشلرى اوغمەيى وكرك ديشلرك، كرك ديلك اوزرندەكى پاسلرى كيدرمك ايچون مسواك قوللانمەيى ومضمضەيى توصيەدەبولنيور. مسواك كوزل قوقولو بر آغاجدركه زمانمزدەكى فورچەلرك يرينى پك اعلا طوتار. عليه‌الصلاة والسلام افنديمز صاچى اولانلره ييقامالرينى، طارامالرينى، ياغ سوروتملرينى امر ايدرلردى. و كنديلرى كون آشيرى بونى ياپارلردى . صوكره سفرده ، حضرده آينه، طاراق كبى شيلرى يانلرندن اكسيك ايتمزلردى. ٣] جناب پيغمبر « كيمك صاچى وارسه اوكا حرمت ايتسين ، يعنى تميز طوتسون . » بويورمشلردى .

بركره حضور رسالتپناهيلرينه صاچى صاقالى قارمه قاريشيق بر آدام

١] « يعلم ما يلج فى الارض وما يخرج منها وما ينزل من السماء وما يعرج فيها ـ سورۀ حديد »

٢] فقه كتابلرينه مراجعت

٣] احياءالعلوم جزؤ ١ صحيفه ١٠٢

كلمشدى . « بو آدمك سوروندەجك ياغى يوقمى كه صاچى، صاقالنى ياتيشديرسين؟» بويوردیلر؛ صوكره‌ده «شيطان كيرر كبى كيرييور.» ديديلر.

عليه‌الصلاة والسلام افنديمز باشلرينك صاغ طرفندەكى صاچلرى‌ده آييريرلردى، صول طرفندەكنى‌ده. شريعت اسلاميه نظافت بدنه تشويق ايتديكى كبى لباسك طهارتنى و نماز ايچون كوزل و تميز البسه كيلمەسى مؤكد صورتده توصيه ايدردى : « و ثيابك فطهر ـ سورۀ مدثر » ١] « يا بنى آدم خذوا زينتكم عند كل مسجد ـ سورۀ اعراف » ٢] بو موضوعى حقيله احاطه ايده‌بيلمك ايچون فقه و حديث كتابلرينه مراجعت لازم . بزم ياپەجغمز ، كرك اطراف بدنك ، كرك لباسك ييقانماسنه و هردرلو پسلكدن تميزلنمسنه دائر حفظ صحت علماسى طرفندن سويلەنن سوزلرى اجمالدن عبارت . چونكه طهارت و نظافتك احكام دينيەدن اولماسنده و جناب حقه عرض ايديلن عبادتلردن عد ايدلمسنده اسلامك نەكبى مقصدى اولديغى او زمان آكلاشيله‌بيلەجك .

معلومدركه ميقروبلر عالمده موجود اطلاقنه شايان نەوارسه هپسنك اوزرينه ياييلمش بر حالده بولونيور. شيمدى تماسلر، مصافحەلر، آلمەلر ، يمەلر ، ايچمەلر ، طوتمەلر ال واسطەسيله اولدقدن باشقه ينيله‌جك، ايچيله‌جك شيلرى حاضرلامق، كوزكبى، آغيزكبى عضولرى اوغمق ، سيلمك ايچون‌ده ينه ال قوللانيليور . بو سببدن حفظ صحت علماسى اللرى ميقروبلرله اك چوق تماسده بولونوب اونلرى اك چوق نقل ايدن بر عضو اعتبار ايدييور . صوكره ، اللرده اوفاجق بعض يارەلر ، چاتلاقلر اولوركه اورالردن بر طاقيم ميقروبلر دوران

١] « اثوابكى تميزله . »

٢] « اى آدم اوغللرى، هرعبادت يرى ايچون تميزلباسكزى كيينكز »

ده‌مه قاریشه‌رق یا التهاب حصوله کتیررلر ، یاخود بر مهلك خسته‌لغه سبب اولورلر .

شو حالده طبابت جدیده شریعتك اللری بر دوزی‌یه ییقامق خصوصنده‌کی اوامرینه موافق کلیور . کذلك اللرك مضمضه ایچون آغزه کوتورولمزدن اول ییقانماسنده‌کی سر ایله قوللانیله‌جق صویك تمیز وطعمی ، رایحه‌سی ، رنکی دکیشمه‌مش اولماسنده‌کی وجوبك حکمتی بو صورتله تظاهر ایتمش اولیور .

آغزه کلنجه ، بو عنصرك غددلعابیه‌یی ، اسنانی ، لسانی احتوا ایتدیکنی کورویورز . معلومدرکه یمکی چیکنه‌مك ایلك هضم اعتبار اولنور . آغزده موجود میقروبلرك هپسی طعام ولعاب ایله برابر معده‌یه کیدرك آهنکنی بوزار و اونی وظیفهٔ هضمی لایقیله ادا ایده‌مز حاله کتیرر . بوندن باشقه دیشلرك آره‌سنده قالان یمك بقایاسنك‌ده متصل لعاب ایله برابر معده‌یه اینه‌رك هضمی فساده ویرن میقروبلرك تکثرینه بویوك یاردیمی طوقونور .

معده راحتسزلقلرینه‌طوتولان‌خسته‌لره اطبا آغزلرینی تمیزله‌مه‌یی ، دیشلرینه ایی باقه‌یی دائما توصیه ایدرلر وآغزك بوتون اقسامنی تمیز طوتمقده‌کی اهمالك معده ایچون اك‌ضررلی واك‌خطرلی برآفت اولدیغنی تکرار ایدوب طوررلر . بوندن دولاییدرکه شریعت اسلامیه ایشی غایت صیقی طوته‌رق هر یمکدن صوکره آغزی ییقامه‌یی ، دیشلرك آره‌سنی تمیزله‌مه‌یی و اوزرلرینی مسواکله اوغمه‌یی مؤکد صورتده توصیه ایدیور .

هر آبدست آلینیرکن طوتونیلان مسواکك مضر میقروبلری اولدورن عطری رایحه‌سندن دولاییدرکه علیه‌الصلاة والسلام افندیمز

ده امتمه زحمت ویرمکدن چکینمسه‌یدم هر نمازده کندیلرینه مسواك طوتونمالرینی امر ایدردم » بویوریور . بوراده‌کی امر امر وجوبیدر . برده صو ایله مضمضه ایتمك ، مسواکله ، یاخود پارماقلرله دیشلری اوغمق سایه‌سنده آغزك شوراسنده ، بوراسنده ودیشلرك آره‌سنده قاله‌رق تعفن ایتمش یمك بقیه‌لرینی بولوب چیقارمق امکانی حاصل اولدیغی کبی بو صورتله داخل فمده‌کی غدد لعابیه و اوردهٔ شعریه و اوعیهٔ دمویه تقویه ایدلمش بولونور .

ایشته یمکلردن صوکره وهر آبدست وغسل اثناسنده آغزی ییقامانك مشروعیتیله اوآره‌ده مسواك، یاخودفورچه استعمالنك سری آ کلاشیلمش اولدی .

معلوم اولدیغی اوزره بورون قوقلامق ونفس آلوب ویرمك‌ایچون یارادیلمش برجهازدر . بناءً علیه هوا ، توز ، طوپراق وفضاده‌یاییلمش برحالده بولونان املاح متصاعده برطاقم ذرات وطفیلات میقروبیه‌یی بوجهازدن ایچری صوقار . ایشته انسانی بوندن صیانت‌ایچون حکمت ربانی بورونده بوجهازك داخلی جدارلرینی قاپلایان برطاقم قیللرله اینجه‌جك تویلر یاراتمش‌که خدمتلری اومضر میقروبلرك آق جکرلره یول بوله‌بیلمسنی ، یاخود قنوات دمویه‌دن برینه کیرمسنی منع ایتمکدر . خارجدن بورونه کیرن اجسامك خرده‌بین ایله معاینه‌سندن بو حقیقت میدانه چیقار و اوزمان اسلامك صو ایله بورونی مکمل صورتده ییقانماسنده‌کی حکمت آ کلاشیلیر . زیرا بو مضر جسملر کندیلرینی طاشییان هوا ایله برلکده جکرلرده کیره‌مدیکی صورتده بورونك جدارلرینه یاپیشیر و اوراده اوزون مدت قالدقجه غشای نخاعینك افرازاتیله برلکده ایچری‌یه طوغرو ایتمه‌یه باشلار . بناءً علیه مضمضه‌ده

بر نره انسانی بوغلرك ویره جكی راحتسزلقدن قورتارمق ، صوكره‌ده بورونه چكیله‌رك طیشاری‌یه ویریلن صو واسطه‌سیله خارجه آتیلان بو میقروب بیغینلرینك داخل بدنه كیرملرینی منع ایتمك فائده‌سی‌وار.

بونك ایچوندركه صو آغزك وبورونك تا نهایتلرینه قادار كیدرك اورالرده ، شمدی سویلدیكمز ، مضر اجسامدن بر شی براقامق ایچون مضمضه واستنشاقك قوتله اجراسی امر نبوی ایجابیدر. بوصورتله بورونه صو آلوب ویرمكده هر آبدست وغسلده تكرر ایدر طورور.

هر آبدست وغسلده یوزك ییقانماسنه كلنجه بوده برچوق فائده‌سندن دولاییدر. بركره ال ایله اوغه‌رق ییقامق جلدی قوتلندیریر ؛ باشده‌كی آغیرلغی ویورغونلغی تخفیف ایدر ؛ دوران دمی تنظیمه یاردیمی اولور ؛ چونكه قنوات دمویه‌یی تنبیه ایدرك طورغون قانلری جولانه كتیرر. صوكرا ، چیقان تری ویوزك مساماتنده متراكم افرازاتی ازاله ایدرك بشره‌یی تنفسلندیریر. وترغده‌لرینی حقیله ایفای وظیفه‌یه دعوت ایدر . اوزمان وجود برچویكلك ، برزنده‌لك طویمه‌یه باشلار . حفظ الصحته دائر یكی یازیلان اثرلر یوزی ییقامایه ، یوزده‌كی بوتون اعضانك ، بالخاصه كوزلرك تمیزلكنه اعتنا اولونمایه صوك درجه‌ده تشویق ایدیور . صوكره بواثرلرده ، شیمدی تفصیله حاجت كوره‌مدیكمز ، اویله اسباب وعلل سرد اولونمش كه اسلامك هر كون تكرار تكرار آبدست آلمقله تكلیفنده‌كی حكمتی حقیله ایضاح ایتمكده‌در.

ایشته یوزك ییقانماسنده‌كی ایجابات وفوائدك قسم اعظمنی جامع بولندیغی ایچوندركه شریعت اسلامیه هر آبدست آلینیركن قوللرك‌ده دیرسكلره قادار ییقانماسنی امر ایدییور .

آبدست آلینیركن باشه مسح اولونمسنده بویوك بر حكمت وار ؛ دماغ دائما برطاقم دوشونجه‌لرله یورولیور ، ضعیف دوشویور ، هجومِ دمه معروض قالیور ؛ بناءً علیه براز صو ایله مسح اولونماسی بونی منع ایتدیكی كبی دماغی دیكلندیریر وفعالیته كتیرر .

قولاقلرك ایچنه ، طیشنه ، قیوریق یرلرینه وبویونك ایكی طرفنه صو ایله مسح اولونمسی‌ده جلدك اوزرنده‌كی پیسلكلری ازاله ایدر وزكامك منعنه چوق مفید اولور .

آیاغك ییقانماسی اولا تمیزلك ایچوندر . ثانیاً پارماقلرك آره‌سنده‌كی دری تمیزلنمیه‌جك اولورسه برچوق التهابی خسته‌لقلری سرعتله آلیر . تدقیقات فنیه‌دن تتانوس دینیلن مهلك خسته‌لغك میقروبلرینی آیاقده‌كی جلدك سرعتله آلدیغی آكلاشلمیشدر . بونك ایچوندركه بالخاصه حیات عسكریه‌ده آیاقلرك ییقانماسی رعایتی واجب تدابیر صحیه‌نك الك مهملرندندر.

بوقاریدن بری سرد ایتدیكمز ایضاحات ایله معین عضولرك ییقانماسی ، یاخود مسحی یوزندن حیات بشره ترتب ایده‌جكی طباً ثابت اولان قطعی فائده‌لر آكلاشیلمش دیمكدر . شیمدی ، شریعت اسلامیه‌ده آبدست نه‌در ؛ مؤمنلر آره‌سنده‌كی ارباب صلاح وبصیرتك هر كون نمازلرله برلكده تكرار ایدوب طوردیغی بو عملیه‌دن مقصد نه اولیور ، اونی سویلیه‌لم:

مسلمان نماز قیلمق ایسته‌ینجه‌ صاف ، تمیز بر صویك باشنه كله‌رك اوچ كره اللرینی ییقار . صوكره یا مسواك ایله ، یا فورچه ایله ، یاخود بونلری بوله‌مادیغی صورتده پارمقلریله اوچ كره آغزینی ییقار . وبو صویی اصلا یوتمایوب هر مضمضه‌ده طیشاری‌یه چیقاریر . صوكره‌ینه بو صورتله اوچ كره بورننه صو آلیر ویریر . صوكره هر طرفی تمیزله‌مك ، اوغمق شرطیله اوچ كره یوزینی ییقار . صوكره ینه تمیزله‌مك ، اوغمق شرطیله

اوچ کره قوللرینی دیرسکلرینه قادار ییقار . صوکره باشنه ، صوکره قولاقلرینه، صوکره بویوننك ایکی طرفنه مسح ایدر . الڭ صوکره‌ده اوچ کره آیاقلرینی ییقار .

ایشته بو صورتله آبدستنی آلوب بیتیردکدن صوکره‌درکه او مسلمان حقك حضورینه طوره‌رق مناجاتنی عرض واوزرینه واجب اولان نماز و عبادتی ادا ایده‌بیلیر . آبدستسز نمازه کلنجه بونك هیچ حکمی یوقدر . وبویله بر نمازله فرض ساقط اولماز .

شیمدی، اسلامك آدابندن اولدیغی حالده مدنیت حاضره اربابنك دقتنی جلب ایتمه‌ین بر جهت داها وار: آبدست ویا غسل اثناسنده بر عضوی تطهیر ایچون قوللانیلوب ده لسان شریعتده « ماء مستعمل » دینیلان صو دیکر عضولر ایچون استعمال اولونه‌ماز. چونکه اعضادن برینی تمیزله‌مك ایچون قوللانیلان صو اوراده‌کی میقروبلری وافرازات عرقیه‌یی ، کذلك عینی عضوده‌کی توزی طوپراغی قاپمشدر .

اسلام هر نماز ایچون آبدستی یوقسه آلمایی وجوباً، وارسه تجدیدی استحباباً امر ایتدیکی کبی، غسلی ده اسبابی تحقق ایدنجه وجوباً امر ایتمش وجمعه و بایرام کونلرنده اغتسالی سنت صیره‌سنه قویمشدر . أوت ، شریعت آبدست کبی غسلك تکررینی امر ایتمیور. زیرا بر کره کوجلکی موجبدر؛ صوکره بدنك آبدست آلینیرکن ییقانماسی ایجاب ایدن اقسامندن ماعداسی مستور بولوندیغی ایچون اوته‌کیلرك معروض اولدیغی شیلردن مصوندر .

شرائط صحیه‌سنه رعایتله ایدیلن غسلك فائده‌لری پك چوق . طبابتده بونك بویوك قیمتی وار . بدنك کیرلرینی کیده‌ریر ؛ جلده یوموشاقلق ویرر ، طراوت ویرر ؛ یورغون سیکیرلری دیکلندیرر ؛ اویقویی جلب

ایدر ؛ وجودك ، دماغك کوشکلکنی آلیر ؛ تر افراز ایدن غده‌لری فعالیته کتیرر .

علیه الصلاة والسلام افندیمز ابو الدردایه «اعتن بالطهارة یطل عمرك = تمیزلکه اعتنا ایت که عمرك اوزون اولسون .» بویورمشلردی . ایشته بو ارشاد نبویده‌کی حکمت صوك زمانلرده طبابت وحفظ صحت ایلریله‌دکدن، بناءً علیه شرائطنه رعایت صورتیله ییقانمانك عمری آرتیران اسباب مطرده‌دن اولدیغی تدقیقات ومشاهدات علمیه ایله ثابت اولدقدن صوکره آکلاشیله‌بیلدی .

برده کندیسندن بکله‌نیلن مقصدك تحققی ایچوندرکه شارع ماء مستعمل ایله غسلی باطل صاییور . بوندن باشقه شایداو مستعمل صویی قوللانمش اولان آدام ساری بر خسته‌لقله معلول ایسه شریعت اسلامیه بویله بر صو ایله وقوع بوله‌حق غسلی یالکز باطل عد ایتمیور ؛ او واسطه‌یله جرثومهٔ مرضك انتقال ایتمه‌مسی ایچون بو صویی قوللانمه‌یی باشقه‌لرینه صورت قطعیه‌ده تحریم ایدییور .

معاملات وعقوبات

انسانلر آره‌سنده شئون تعاملیه‌یی اداره، حقوقی محافظه ونفوسی صیانت ایچون شریعت اسلامیه بر طاقم أصول کلیه واحکام فرعیه بیان ایتمشدرکه بونلری فقه، تفسیر، حدیث کتابلری الڭ اینجه نقطه‌سنه قدر تماميله تفصیل ایتمشدر . بونلر ، بیع ، اجاره ، سلم ، مقایضه ، رهن ، افلاس ، حجر ، صلح ، حواله ، ضمان ، شرکت ، وکالت ، ودیعه ، اعاره ، غصب، شفعه ، تقسیم ، قرض ، مزارعه ، مساقات ، جعاله ، احیای ارض موات ، وقف ، هبه ، لقطه ، دعوی ، قضا ،

شهادت ، جنایت ، ردت ، زنا ، قذف ، رق ، حرب ، وصیت ، فرائض کبی انسانلر آره‌سنده وقوعه کلن حادثاته متعلق احکامی متضمندرکه همان معاملات اجتماعیهٔ دنیویه‌نك باشلیجه انواعی ، آنا خطلری بونلردن عبارتدر . بونی احکامه عائد اقسام فقهك مأخذلری‌ده کتاب ، سنت ، اجماع ، قیاسدر . اصول فقه کتابلری بو درت منبعی کاملاً بیان وایضاح ایتمشلردر .

معاملات وعقوباته متدائر احکام فقهیهٔ فرعیه زمانلرك ، مکانلرك اختلافنه کوره مختلف اولمق حسبیله علمای اصول کتاب وسنتدن بر طاقم قواعد استخراج ایتمشلر و بو قواعداحکام اجتهادیه‌یی تقدیر ، تفریعات واستنباطاتی ضبط ایچون معیار ومیزان اتخاذ ایدیلمشدرکه بعضیلری شونلردر :

١) بر ایشدن مقصد نه ایسه حکم آکا کوره‌در . ٢) شك ایله یقین زائل اولماز . ٣) برائت ذمت اصلدر . یعنی غیرك حقوقیله ذمتك مشغول اولدیغنه دلیل بولونمادقجه برائت ذمتله حکم اولنور . ٤) صفات عارضه‌ده اصل اولان عدمدر . [١] ٥) بر امر حادثك اقرب اوقاتنه اضافتی اصلدر . ٦) کلامده اصل اولان معنای حقیقیدر . ٧) مشقت تیسیری جلب ایدر . ٨) ضرر ومقابله بالضرر یوقدر . ٩) ضرورتلر ممنوع اولان شیلری مباح قیلار . ١٠) ضرورتلر کندی مقدارنجه تقدیر اولنور . ١١) ضرر عامی دفع ایچون ضرر خاص اختیار اولنور . ١٢) ضرر اشد اخف ایله ازاله اولنور . ١٣) ایکی فساد تعارض ایتدکده

[١] مثلا بر انسان بر آت اشترا ایتسه‌ده تسلمندن صوکره عیب اصلیسی بولوندیغنی ادعا ، بایع‌ده انکار ایلسه سوزمع الیمین بایعکدر . زیرا صحت اصل ، عیب ایسه صفات عارضه‌دندر .

اخفی ارتکاب ایله اعظمنك چاره‌سنه باقیلیر . ١٤) دفع مفاسد جلب منافعدن اولادر . [بر مفسده ایله بر مصلحت تعارض ایتدکده علی الاکثر دفع مفسدت تقدیم اولنور .] ١٥) اضطرار غیرك حقنی ابطال ایتمز . ١٦) آلمسی ممنوع اولان شیئك ویرمسی دخی ممنوعدر . مثلا رشوت کبی . ١٧) عادت محکمه‌در . یعنی حکم شرعیی اثبات ایچون عرف وعادت حکم قیلنیر . *] « ما رآه المسلمون حسناً فهو عندالله حسن » ١] حدیث شریفی‌ده بو قاعده مآلنده‌در . ١٨) عادتك دلالتیله معنای حقیقی ترك اولنور . [یعنی بر کلمه ویا عباره‌نك بر معنای حقیقیسی وارایکن عرف اونی باشقه بر معناده قوللانیرسه عمل عرف وعادتك دلالتی مقتضاسیله‌در .] ١٩) اعتبار ، غالب شایعه‌در ، نادره دکلدر . ٢٠) عرف ایله تعیین نص ایله تعیین کبیدر . ٢١) مباشر (یعنی بالذات فاعل) ایله متسبب مجتمع اولدقده حکم مباشره مضاف قیلنیر . ٢٢) کلفت نعمته ، نعمت کلفته کوره‌در . ٢٣) مباشر متعمد اولماسه‌ده ضامن اولور . متسبب متعمد اولمادقجه ضامن اولماز . ٢٤) غیرك ملکنده تصرفله امر ایتمك باطلدر . ٢٥) بلا سبب مشروع برینك مالنی بر کیمسه‌نك اخذ ایلمسی جائز اولماز . ٢٦) کیم که بر شیئی وقتندن اول استعجال ایلرسه محرومیتله معاتب اولور . ٢٧) هر کیم که کندی طرفندن تمام اولان شیئی نقضه سعی ایدرسه سعیی مردوددر .

بوراده بو قدرله اکتفا ایدەلم . احکام فرعیه‌نك ابتنا ایتدیکی اصول فقهیه‌یی دها زیاده آکلامق ایستەنیلیرسه اصول وفروع کتابلرینه مراجعت اولونسون .

*] عرف وعادتك معناسنی ، اقسام وتفرعاتنی ، معاملاتده‌کی درجهٔ تأثیرینی آکلامق ایچون علی حیدر افندینك مجله شرحنه مراجعت اولونه . صحیفه ٩٣ ومابعدی . ١] مسلمانلرك کوزل کوردیکی عندالله‌ده کوزلدر .

سیاست اسلامیه

دین اسلامده سیاستك بری عدل، دیگری مشورت اولمق اوزره ایکی تملی وار . بونك باشقه درلو اوله بیله جکنی ادعا ایدن کیمسه یا جهلی ، یا تعصبی سائقه سیله اسلامه فالق ایتمش اولور .

عمر بن الخطاب رضی الله عنه سریر خلافته کچیردیکی کون منبره چیقه رق جماعت مسلمینه « ای ناس ، بنده بر اکریلك کوره جك اولورسه کز طوغرولتیکز . » دیمشدی . بونك اوزرینه اوراده بولونانلردن بری قالقه رق « سنده بر اکریلك کوررسه ك ، امین اول ، قیلیجلریمزله طوغرولتورز. » جوابنی ویردی . حضرت عمر عینی خطبه ده شو سوزلری سویلمشدی : « ای ناس ، اللهه یمین ایدرم ، هیچ بر ضعیفکز یوقدرکه باشقه سنده کی حقنی استرداد ایله کندیسنه ویرمك ایچون نظرمده الڭ قویکز اولماسین ؛ هیچ بر قویکز یوقدرکه باشقه سنك حقنی کندیسندن آلوب صاحبنه تسلیم ایچون نظرمده الڭ ضعیفکز اولماسین . »

قرآن کریم مؤمنلری « وامرهم شوری بینهم = ایشلری آره لرنده مشورتله کورولور. » آیت جلیله سیله وصف ایدیور. بناءً علیه اسلامك بوتون سیاستی عدل ایله شوری اطرافنده طوپلانیر . حکمدارك اسلام آره سنده کی موقعی نه قادار یوکسك اولورسه اولسون ، بوتون حرکاتندن رعیه سنه قارشی مسئولدر . رعیه سی ده اللرنده کی وسائطك کافه سنی قوللانه رق حکمداری حقه ارجاع ایتمکله مکلفدر . شاید آدامی یوله کتیره مزلرسه اولانجه قدرتلریله باشلرندن آتمایه چالیشمق هپسنه فرض اولور .

معمافیه بوموضوعی رساله مزك برنجی قسمنده ایضاح ایتمشدك . داهازیاده تفصیلات آلمق ایچون اورایه مراجعت اولونمالی .

تاریخ کتابلریله خراجه عائد اثرلر کرك خلفای راشدین دوریله بنی امیه وعباسیه زمانلرنده کی حکومات اسلامیه نك ، کرك صوکره لری دیار اسلامك هرطرفنده ظهور ایدن دولتلرك اشکال ونظاماتنه دائر ایجاب ایدن معلوماتی ویریور . بناءً علیه بوراده اونلری ایضاحی زائد کورویورز . حکومتلرك اشکالی زمان ومکان اختلافیله تخلف ایدر طورور . اسلام ایسه ، دمین سویلدیکمز وجهله ، حکومت مسئله سنده خاص برشکل ، معین برطرز ایله مقید اولمیور . الویرركه حکم واداره عدل وشورادن عبارت بولنان مبنای سیاسته استناد ایتسین .

اسلام هم حکمدارلغی ، هم جمهوریتی ، هم ارباب حل وعقدك انتخابی اوزرینه وقوع بولاجق ولایتی ، هم امتك رضاسنه قرین اولان ولایت عهدی ... هپسنی قبول ایدر . حکومتك باشنده کی آدام اهل شورانك ویردیکی قراره اطاعت مجبوریتنده در ، قطعیا مخالفت ایدمز .

ایشته سیاست اسلامیه نك اساسی بوندن عبارت . مصره والی نصب ایتدیکی مالك بن الحارث الاشتره امام علی رضی الله عنه طرفندن یازیلان شو امرنامه مسلمانلقده کی سیاستی کوستررالڭ جمعیتلی بر اثردر :

« بسم الله الرحمن الرحیم. ویرکیسنی طوپلامق ، دوشمانلرینه جهاد آچمق ، اهالیسنه صلح وصلاح ومملکتلرینه عمران تأمین ایتمك ایچون مالك بن الحارث الاشتری مصره والی نصب ایتدیکی زمان اللهك قولی امیرالمؤمنین علی نك کندیسنه امری شودر : اوکا اللهدن اتقایی ، اللهك طاعتنی اختیاری وکتابنده امر ایتدیکی فرائضیله سنتلره اتباعی

امر ايدر . او فرائض و سننكه هيچ كيمسه اونلره تبعيت ايتمدكجه سعادت يوزى كورمز و اونلرى طانيمادقجه‌ده خسرانه اوغراماز . برده اوكا اليله ، قلبيله ، ديليله جناب حقه ياردیمده بولونمايى امر ايدر . چونكه الله ذوالجلال كنديسنه ياردیم ايده‌نه نصرت ، كنديسنى آغيرلايانه عزت ويرمه‌يى تكفل بويوريور . صوكره ، اوكا شهواته صالديردقجه نفسنى قيرماسنى ، سركشلك ايتدكجه ديزكينلرينى چكمسنى امر ايدر . زيرا نفس آلا بيلديكنه فنالغى آمردر ، مگركه جناب حق مرحمتيله انسانى قورومش اولسون .

شيمدى بيلمش اول ، اى مالك ، بن سنى اويله مملكتلره كونderiيورمكه برچوق حكومتلر سندن اول اورالرده عدالت سوردى ، ظلم ايتدى . سن وقتيله ناصل سندن اولكى واليلرك اجرا آتى كوزدن كچيريوردك ؛ خلق‌ده شيمدى اويله‌جه سنك اجرا آتنى كوزه‌ده‌جك . اوزمان سنك اونلر حقنده سويلدكلريكى خلق‌ده شيمدى سنك حقكده سويليه‌جك . كيملرك صالح اولديغى آنجاق اللهك كندى عبادى لساندن سويلتديكى سوزلرله اكلاشيلير . اونك ايچون ادخار ايده‌جكك الك سويملى آزيق صلاحه مقرون اعمال اولسون . هوساتكه حاكم بولون . سكا حلال اولمليان شيلرده نفسكه قارشى بخيل اول . زيرا كرك خوشلانديغى ، كرك ايسته‌مديكى شيلرده نفسه قارشى بخل اونك حقنده محض عدلدر .

رعيه ايچون قلبكده محبت ، مرحمت طويغولرى ، لطف ميللرى بسله . صاقين بيچاره‌لرك باشنه كنديلرينى يوتمايى غنيمت بيلن ييرتيجى برجاناوار كسيلمه ! چونكه بونلر ايكى صنفدر : يادينده قارداشك ، ياخلقتده برابرك . اوت كنديلرندن زله صادر اولا بيلير ؛ كنديلرينه

برطاقيم عارضه‌لر كله بيلير . خطا ايله ، ياخود قصده مقرون اوله‌رق ايشله‌دكلرى قباحتلردن طولايى اللرندن طوتوب يوله كتيرمك پك ممكندر . كندى حقكده ناصل اللهك عفوينى ، صفحنى ايسترسه‌ك ، سن‌ده اونلره عفويكى ، صفحكى رايكان ايت . چونكه سن اونلرك فوقنده بولونيورسين ؛ امر ولايتى سكا تفويض ايدن سنك فوقنده بولونيور ؛ الله ايسه ولايتى سكا ويره‌نك فوقنده بولونيور وامور عبادى حقيله كورمه‌كى ايستيور ، سنى اونلرله امتحان ايدييور . صاقين الله ايله حربه كيروبده كنديكى غضبنه سپر ايتمه . چونكه نه انتقامنه دايانه‌جق قدرتك وار ، نه‌ده عفو و مرحمتندن مستغنيسين .

صاقين هيچ برعفوكدن طولايى اصلا پشيمان اولمه ؛ صاقين هيچ برعقوبتك ايچون‌ده قطعياً سوينمه . برطرف ايتمك امكانى بولدقجه هيچ بر بادره‌يه آتيلما . برده صاقين « بن قدرت كامله صاحبى‌يم ، امر ايدرم ، اطاعت ايدرلر . » ديمه . بو ، چونكه ، قلبى فساده ويرمك ، دينى ضعفه اوغراتمق ، فلاكته ياقلاشمقدر . شايد الكده‌كى قدرت سكا برحس عظمت ويررسه درحال فوقكده‌كى ملكوتك عظمتنه باق وسنك كندى نفسكه قارشى قدرتياب اولامايه‌جغك شيلرده اللهك سكا قارشى قادر اولديغنى دوشون . ايشته بودوشونجه سنك اويوكسكلردن اوچان نظريكى زمينه ايندير ؛ شدتكى كيده‌رير ؛ سنى براقوب كيدن عقلكى باشكه كتيرر . صاقين الله ايله عظمت ياريشنه قالقيشمه ، صاقين كبريا وجبروتنده كنديسنه بكزه‌مه‌يه اوزنمه . چونكه فاطر ذوالجلال هر جبارى ذليل ، هر متكبرى حقير ايدر بيراقير .

نفسك حقنده ، سكا خصوصيتى اولانلر حقنده ، رعيه‌ك آرەسندن

كنديلرينه ميل بسلەدكلرك حقندە اللهه وعباداللهه قارشى عدالتدن قطعياً آيرلما . شايد بويله ياپمازسەك ظلم ايتمش اولورسين . حالبوكه عباداللهه ظلم ايدەنك عباداللّه طرفندن دعواجيسى اللّهدر . اللّه دە برينك خصمى اولديمى اوكيمسەنك طوتونەبيلەجكى بوتون حجتلر باطلدر . وأولونجەيە ، ياخود توبه ايدنجەيە قادار كنديسيله حرب ايچندە بولونور .

دنيادە ظلم قادار اللّهك لطفنى تبديل ، قهرينى تعجيل ايدەجك برشى اولەماز . زيرا جناب حق ظلم آلتندە ايكلەينلرك انكسارينى ايشيديور ؛ ظالملرى ايسە كوزتليوب طورويور .

امورك ايچندن اويلەسنى اختيار ايتمليسين كه حق خصوصندە الك متوسطى ، عدل اعتباريله الك شاملى اولسون ؛ صوكره خلقك رضاسنى الك زيادە جامع بولونسون . زيرا عامەنك خوشنودسزلغى اشخاصك رضاسنى حكمسز بيراقير ؛ اشخاصك غضبى ايسە عامەنك رضاسى ايچندە قايبولار كيدر .

صوكره والى ايچون خاصه طاقيمى قادار ايى كونلردە يوكى آغير باصان ، قارە كونلردە ياردیمى آز طوقونان ، عدالتدن خوشلانماز ، ايستەمكدن اوصانماز ، ويريلنجه شكر بيلمز ، ويريلمزسه دكمه غدرله صاوولماز ، فلاكته صبرسز تك آدام يوقدر . حالبوكه اسلامك ركنى مسلمينك شيرازەسى عامهٔ امت اولديغى كبى دوشمانه قارشى طورەجق بر سلاح وارسه آنجاق اودر . اونك ايچون صميميتك ، ميلك دائما بونلره متوجه بولونمالى .

رعيەك آرەسندە يانكه ياقلاشديرمايەجغك ، كنديسندن الك چوق نفرت ايدەجكك آداملرەه خلقك معايبنى الك زيادە آراشديران كيمسەلر اولماليدر . زيرا ناسك اويله عيبلرى واردركه اورتولمسى هركسدن فضله

والىيە دوشر . بناءً عليه بو معايبك سكا كيزلى قالانلرينى صاقين آشمه . سنك وظيفەك مطلع اولدقلريكى اصلاحدن عبارتدر . مجهولك اولانلره كلنجه ، اونلرك حقندەكى حكمى اللّه ويرر .

أوت ، سن رعيەنك عيبنى كوجك يتديكى قدر اورت كه اللّه دە سنك رعيەكدن كيزلى قالماسنى ايستەديكك شيلريكى اورتسون .

انسانلر حقندەكى بوتون كين عقدەلرينى چوز ؛ سنى انتقامه طوغرو سوروكلەيەجك ايپلرك هپسنى كس . سنجه وضوح كسب ايتمەين شيلرك كافەسى حقندە آكلامامش كورون ، شونى ونى غمازايدەنك سوزينه صاقين چارچابوق اينانما . چونكه غماز نه قادار صاف كورونورسه كورونسون ينه دساسدر . صاقين ، نه سنى ضرورت احتماليله قورقوتەرق كرمكدن چويرەجك بخيلى ، نه معظمات اموره قارشى عزمكى كوشەدەجك جبينى ، نەدە جوره صاپەرق سكا احتراصى ايى كوسترەجك حريصى مجلس مشورتكه صوقما . چونكه بخل ، جبانت ، احتراص آيرى آيرى طبيعتلردركه اللّه ذوالجلال حقندە بسلەنن سوء ظن بونلرى برآرەيه كتيرر .

سكا مشاور اولەجقلرك الك كوتوسى سندن اول اشراره همدم اولان ، اونلرك جرائمنه اشتراك ايدن كيمسەلردر . بويلەلرى قطعياً سنك محرمك اولمامالى . چونكه جانيلرك اعوانى و ظالملرك يارانيدر . نه حاجت ! هيچ بر ظالمه ظلمندە ، هيچ بر كناهكاره جرمندە ياردیم ايتمەينلر ايچندن بونلرك يرينى طوتەجق اويلەلرينى بولاجقسين كه ، اوتەكيلرك رأى و تدبيرينه تماميله صاحب ، لكن وزر ووبالندن قطعياً مصون . ايشته سنك ايچون بويلەلرينك يوكى الك خفيف ، ياردیمى الك چوق ، سكا شفقتى هركسك كندن زيادە ، سندن باشقەسنه محبتى اونسبتدە

آز اولور . بو کیلرینی هم خصوصی ، هم عمومی مجلسلرکده کندیکه مقرب ایدین. صوکرا ، بو آداملرك ایچندن اك زیاده اونی بکنملیسین که سکا آجی حقیقتلری هر کسدن زیاده او سویله‌سین ؛ و شاید سودیکی قوللرندن صدورینه اللهك راضی اولمادیغی بر حرکتده بولونمق ایسترسه‌ك خوشکه کیده‌جکنی کیتمیه‌جکنی هیچ دوشونمه‌یه‌رك سکا مماشاتی بیراقسین .

بر ده صادق ومتورع آداملری کندیکه محرم اتخاذ ایت . سنی آلقیشلاماملرینه ، یاپمادیغك بر طاقم ایشلری سکا اسناد ایله کیفکی کتیرمه‌ملرینه مساعد بولون . زیرا آلقیشك چوغی انسانی عظمته سوق ایدر ، غروره یاقلاشدیرر . صاقین آدامك ایسی ایله کوتوسی عندکده براولماسین . زیرا بو مساوات ایلری ایلکدن صوغوتور ؛ کوتولرك ده فنالغه میلنی ادامه ایدر .

بیلمش اول که ؛ والینك رعیه‌سنه حسن ظننی اك چوق دعوت ایدن شی کندیلرینه ایلکده بولونماسی ، یوکلرینی تخفیف ایتمسی‌در . حسن ظن ایدرسه‌ك اوزون اوزون یورغونلقلردن قورتولورسین . صوکره ، حسن ظنکه اك زیاده لایق اولان آدام سنك حقکده‌کی تجربه‌لری ایی چیقانیدر ؛ سوء ظنکه اك لایق اولانی ده حقکده‌کی تجربه‌لری فنا چیقانیدر .

بو امتك ایلری کلنلری طرفندن ایشله‌نه‌رك هر کسك الفت و رعیه‌نك کوزلجه تطبیق ایتدیکی بر سنت صالحه‌یی صاقین قالدیره‌یم دیمه . و بو اسکی سنتلرك هر هانکی برینه آیقیری کله‌جك یکی بر سنتی احداثه‌ده اصلا یاناشمه . چونکه اجر او سنت صالحه‌یی وضع ایدنك ، وبال ده قالدیردیغندن طولایی سنك‌در . امور مملکته اویغون کلن تدابیری تثبیت

و سندن اولکی انسانلره طوغرولق تأمین ایدن اسبابی اقامه خصوصنده صیق صیق علما ایله مذاکره ایت ، حکما ایله مباحثه‌ده بولون .

معلومك اولسون که رعیه طبقه طبقه‌در . بونلردن هر برینك صلاحی دیکرینك صلاحنه باغلی و هیچ بری ایچون دیکرندن مستغنی بولونمق امکانی یوقدر . بو طبقه‌لردن بر قسمی الله یولنده عسکرلك ایدنلر ، بر قسمی عامه‌نك و خاصه‌نك وظیفهٔ کتابتنی کورنلر ، بر قسمی عدلی توزیعه مأمور قاضیلر ، بر قسمی رفق وانصاف ایله ادارهٔ امور ایده‌جك عامللر ، بر قسمی جزیه و خراج ویرن اهل ذمتله مسلملر ، بر قسمی تجارت و صناعت اربابی ، بر قسمی‌ده فقر واحتیاج ایچنده‌کی طبقه‌در . جناب حق بونلردن هر برینك حصه‌سنی بیلدیرمش و هر برینه عائد حدود وفریضه‌یی یا کتابیله ، یا نبی محترم صلی الله علیه وسلم افندیمزك سنتیله کوستردکدن صوکرا مرعی و محفوظ بر عهد اوله‌رق بزلره تودیع بویورمش .

عسکرلر ، اللهك اذنیله ، رعیه‌نك قلعه‌لری ، والیلرك شرفی ، دینك عزتی ، آسایشك واسطه‌لریدر . رعیه آنجاق بونلرك سایه‌سنده طوره‌بیلیر . بونکله برابر عسکرك انتظامی‌ده اللهك کندیلرینه آییردیغی خراج ایله قائمدرکه ، دوشمانلرینه قارشی اونکله جهاد ایده‌بیلیرلر ؛ ایشلرینی یولنه قویه بیلمك ایچون اوکا کووه‌نیرلر و بوتون احتیاجلرینی تأمین ایتمك اوزره آرقه‌لرنده او بولونور . صوکره بو ایکی صنفك موجودیتی قاضیلرك ، عامللرك ، کاتبلرك وجودیله قائمدر . چونکه عقودی ایجابی وجهله باشارانلر ، منافعی جمع ایده‌بیلنلر ، خصوصی عمومی بوتون ایشلرده مؤتمن اولانلر بونلردر .

هپسنك بقاسی ایچون‌ده تجارت و صنایع اربابنك وجودی شرط ،

زیرا اسباب منافعی ، تجارتکاهلری و باشقه‌لرینك میدانه کتیره‌میه‌جکی آثار صنعتی بونلر تأمین ایده‌جك .

صوکره ارباب فقر واحتیاجی تشکیل ایدن صوك طبقه کلیور که احسان و معاونته مستحقدرلر . بونلردن هر برینك اللهدن قسمتی وحاجتی مقدارنجه والی اوزرنده حقی واردر . والی اللهك کندیسنه تودیع ایتدیکی بو تکلیفك آلتندن انجاق کمال اهتمام ایله واللهدن عون وعنایت طلبیله ، برده خفیف ، آغیر بوتون ایشلرده نفسنی حقه وصبر وتحمله آلیشدیرمقله قالقه‌بیلیر .

صوکره ، عسکرلریکك باشنه اویله برینی کچیر که الله‌ه ورسولنه وامامکه قارشی سنجه هپسندن داها مخلص بولونسون ؛ قلبی هپسندن تمیز اولسون و عقلی باشنده اولمق اعتباریله هپسنه تفوق ایتسین ؛ زمان غضبنده آغیر داورانسین ؛ معذرتی سکون ایله دیکله‌سین ؛ ضعفایه آجیسین ؛ قویلردن اوزاق طورسون ؛ اویله عنف ایله قالقوب عجز ایله اوطوران طاقیمدن اولماسین .

صوکره ، کرك مروت و حسب اربابنه ، کرك صلاحیله ومبرور افعالیله طانیمش عائله‌لر افرادینه ، داها صوکره شجاعت و سماحت اصحابنه ملتفت بولون . چونکه بونلر کرم خلقیدر ، لطف جماعتیدر. آنا ، بابا چوجوقلرینك ایشنی ناصیل آراشدیریرسه سن ده عسکرلریکك ایشلرینی اویله‌جه کوزت . کندیلرینی تقویه‌ایچون وردیکك شی چوق بیله اولسه نظرکده اصلا بویومسین ؛ حقلرنده تعهد ایتدیکك لطف آز بیله اولسه کوزیکه قطعیاً حقیر کورونمسین . چونکه سکا قارشی بذل اخلاص ایتملرینی و حسن ظنده بولونمالرینی موجب اولور . برده اونلره عائد ایشلرك بویوکنی کورویورم دییه کوچوکنی تعقیبدن کری طورمه .

زیرا اوفاق بر لطفکدن انتفاع ایده‌جکلری موضع‌ده اولور ، بویوك لطفکدن وارسته قاله‌مایه‌جقلری موقع‌ده اولور .

اردوکك باشنده کیلری ایچنده سنجه اك مقبولی او کیمسه‌لر اولمالی که عسکره ایلکده بولونسون وهم شخصلرینی ، هم کریده قالان عائله‌لرینی صیقینتیدن قورتاره‌جق قدر کندی ثروتندن فداکارلق ایتسین‌ده بو سایه‌ده عدویه قارشی جهاد ایدرکن هپسنك دوشونجه‌سی بو نقطه‌ده برلشه‌بیلسین .

والیلر ایچون مملکتده عدالتك قائم اولماسندن ، برده رعیه‌نك کندیسنه قارشی محبت کوسترمسندن بویوك مدار تسلی یوقدر . زیرا یورکلر سالم اولمادقجه محبت اظهار ایتمز . صوکره عسکرك سنك حقکده‌کی اخلاصی آنجاق امراسندن ممنون اولملریله واونلری استثقال ایدوب بر آن اول باشلرندن چکیلملرینی ایسته‌مه‌ملریله قائمدر . سن کندیلرینه امید ساحه‌سی آچ . ثنایه مستحق اولانلری ثنا ایتمکده ، بویوك وقایع کچیرمش اولانلرك سرکذشتلرینی صایمقده قصور ایتمه . زیرا بونلرك قهرمانلقلرینی صیق صیق آکمق — ان شاالله — ارباب شجاعتی غلیانه ، حرب ایسته‌مینلری‌ده غیرته کتیرر . صوکره ، بونلردن هر برینك فداکارلغنی ایجه طانی ؛ هم صاقین برینك خدمتنی باشقه‌سنك خدمتیله برابر ذکر ایتمه . کیمسه‌یه‌ده کوستردیکی شجاعتله نسبت قبول ایتمیه‌جك دون بر پایه ویرمه . برده نه موقعنك بویوکلکی بر آدامك اوفاق خدمتنی بویوك کورمه‌که ، نه‌ده موقعنك کوچوکلکی بر آدامك قیمتلی یارارلغنی کوچولتمه‌که اصلا سائق اولمامالی .

صوکره آلتندن قالقه‌مادیغك حادثاتی ، کسدیروب آته‌مادیغك اموری الله‌ه و رسولنه کوندر . زیرا جناب حق ارشادینی دیله‌دیکی

بر قومه « ای ایمان ایدنلر، اللهه اطاعت ایدك ، پیغمبره و ایچکزده‌کی اولوالامره اطاعت ایدك ؛ شاید بر شیده آکلاشه‌مازسه‌کز اونی اللهه و پیغمبره کوندرك.» بیوریور. اللهه کوندرمك دیمك کتابنده‌کی محکماته صاریلمق دیمکدر ؛ رسوله کوندرمك دیمك اونك طوپلایان، تفرقه‌یه میدان ویرمین سنتنه اویمق دیمکدر .

ناس آره‌سنده حکم ایچون اویله بر آدم سچ که سنجه رعیه‌نك اك دکرلیسی بولونسون، ایشدن صیقیلماسین؛ مرافعه‌یه کانلردن سیکیرلنه‌رك عناده قالقشماسین ؛ خطاسنده اصرار ایتمسین ؛ حقی کوردیکی کبی ، دونه‌جکی یرده دیلی طوتولوب قالماسین ؛ هیچ بر زمان طمع ایتدیکی منفعت غائب اوله‌جق اندیشه‌سنه دوشمسین ؛ مسئله‌یی کنهنه قادار آکلامادقجه وهلةً حاصل ایتدیکی قناعتی کافی کورمسین . شبهه‌لرده اك چوق طورور ، حجتلره اك زیاده صاریلیر ، خصمك مراجعتندن اك آز اوصانیر، امورك وضوحنی اك فضله بکلر ، حکمك وضوحنده اك قطعی داورانیر ، مدح ایله شیمارماز ، تهییج ایله ا کیلوب بوکولمز اولسون. واقعا بویله‌لری ده‌پك آزدر. صوکره بوآدامك ویره‌جکی حکملری صیق صیق تحقیق ایت و کندیسنه ضرورتی کیده‌ره‌جك ، خلقدن احتیاجنی کسه‌جك قادار بذلده بولون ، هم سنك یانکده اویله بر موقع ویر که مقربلرکدن کیمسه او موقعه کوز دیکمه‌مسین و او آدم باشقه‌لرینك سکا کلوب ده کندیسنه قارشی خائنلك ایده‌میه‌جکندن امین اوله‌بیلسین .

اوت ، بو خصوصده غایت دقتلی بولونمالیسین . چونکه بو دین کوتو آداملرك النده اسیر اولدی : اونك نامنه ایسته‌نیلن یاپیلیور و اونکله دنیایی الده ایتمه‌یه اوغراشیلیور !

صوکره عامللریکه دقت ایت . کندیلرینی ایش باشنه اویله کتیر . یوقسه طرفکیرلك ، خودکاملق حسیله کیمسه‌یه وظیفه تودیع ایتمه . چونکه بو ایکی سبب جورو خیانته سائقدر . برده بو ایش ایچون صلاح ایله معروف عائله‌لردن یتیشمش ، تجربه اهلی ، حیا صاحبی ، اسلامه خدمتی سبق‌ایتمش آداملر آراشدیر . زیرا اخلاقی اك درست ، ناموسی ، شرفی اك صاغلام ، طمعك جاذبه‌سنه اك آز قاپیلیر ، عواقب اموری اك دوغرو کورور انسانلردر . اسباب معیشتلرینی ده کنیش بر صورتده تأمین‌ایت . چونکه نفسلرینی صلاحه سوق خصوصنده بو برقوت اوله‌جغی کبی اللری آلتنده‌کی شیلره اوزاتمقدن او سایه‌ده مستغنی قالیرلر . بوندن باشقه شاید امریکه مخالفت ایدرلر ، یاخود اماتنی سقطلارلرسه سنك ایچون علیهلرنده قوللانه‌جق بر حجت اولور . صوکره ، بونلرك اجراآتنی تعقیب ایت. آرقه‌لری صیره وفا وصدق اربابندن اولمق اوزره کوزجیلر کوندر . زیرا ایشلری ناصیل کوردکلرینی کیزلیجه اوکرنمه‌ك اماتنی محافظه‌لرینه و رعیه حقنده رفق ایله‌معامله‌لرینه بادی اولور .

اعوانکه قارشی‌ده‌احتیاطلی بولون . شاید ایچلرندن بری‌النی خیانته اوزاتیر و کوزجیلرینك ویره‌جکی خبرلر حریفك بوخیانتی اوزرنده طوپلانیرسه شهادتك بوقدارینی کافی کوره‌رك مستحق اولدیغی عقوبتی بدنی‌اوزرنده اجراایدرسك؛ طوپلادیغی پاره‌لری آلیر، کندیسنی موقع ذلته‌دیکرسین؛ آلننه‌خیانت لکه‌سنی اورور ، بوینه عارتهمتی کچیررسین.

صوکره، خراج‌ایشنی اهل‌خراجك صلاحیله برلکده تعقیب‌ایت. چونکه امر خراجك اصلاحیله اهلنك صلاحی ایچنده باشقه‌لرینك‌ده صلاحی داخلدر. ذاتاً باشقه‌لرینك صلاحی آنجاق بونلرك کنه توقف‌ایدر.

چونكه خلقك هپسی خراجه واهل خراجه محتاج. او حالده مملكتك عمرانڭه صرف ايده‌جكك وقت خراج طوپلامايه معطوف اولان همتكدن فضله اولمالی. زيرا خراج آنجاق عمران ايله الده ايديله‌بيلير. عمرانسز خراج ايسته‌ين كيمسه بلادی خرابه‌يه چويرر، عبادی هلاك ايدر. ايشی‌ده پك قيصه بر زمان ايچون يورر. شايد يوكك آغيرلغندن، ياخود بر آفتدن، ياخود ياغمورلرك، صولرك كسيلمسندن، ياخود طوپراقلرك صو آلتنده قالماسندن، ياخود قوراقلق استيلاسندن شكايتده بولونورلرسه تأثيرينی اوميديعك بوتون وسائطه مراجعتله دردلرينی تخفيفه چاليش. بو خصوصده هيچ بر فداكارلق سكا قطعياً آغير كلمسين. زيرا او بر سرمايه كه بلاديكی اعماره، ولايتكی تزيينه صرف ايچون سكا اعاده ايده‌جكلر. فضله اولارق ثنالرينی قازانه‌جقسين، حقلرنده كوستر ديككك عدالتدن دولايی مفتخر اوله‌جقسين. هم سن بو سرمايه‌يی فضله‌سيله ويره‌جكلرينه كووه‌نه‌رك ويريوردك. زيرا كنديلرينی ترفيه ايتديككك ايچون بيريكديره‌جكلرينه وعدل رفق ايله معامله‌ك سببيله سكا امين بولوندقلرينه اعتمادك واردی. اووت، كونك برنده، معاونتلرينه دايانه‌جغك بر حادثه ظهور ايدر. باقارسين كه خاطر خوشلغيله بوتون يوكی اوزرلرينه آلمشلر، طاشيورلر. عمران متحملدر، يوكلديككك قادارينی كوتوره‌بيلير. مملكتك خرابيسی اهالينك سفالتندندر؛ اهالی‌يی سفيل ايدن سببده آنجاق واليلرك ثروت طوپلامايه حرصلری، اوزون مدتله موقعلرنده قاله‌جقلرينی ظن ايتمه‌لری، برده نجمش عبرتلردن ايجابی قادار حصه آله‌مامالريدر.

صوكره، كاتبلرينك حالنه ايی دقت ايت. ايشلريكه اك ايبلرينی كتير. خصوصيله ترتيباتكی، اسراريكی توديع ايده‌جكك مكتوبلريكی او ايله آداملره يازديركه صويی تميز، اخلاقی دوزكون اولسون؛ كورديكی اعتبار ايله

شيماروب باشقه‌لرينك يانده سكا قارشی كلمه‌يه جرأت ايدنلردن اولماسين. عامللريكك سكا يازدقلرينی كتيروب كوسترمكده، سنك طرفندن ويريله‌جك جوابلری طوس طوغرو يازه‌رق كوندرمكده وسنك حسابكه آلوب، سنك حسابكه ويره‌جكی شيلرده غفلتی سببيله قصور ايتمه‌سين. سنك لهنده بولديغی بر عقدی محكم طوتسون، عليهكده بولديغنی‌ده چوزمكده ضعف كوسترمه‌سين. عهده‌سنه مودوع امور اعتباريله ناصيل بر موقعی اولديغندن بی‌خبر بولونماسين. زيرا كندی قيمتنی بيلمه‌ين باشقه‌سنك كنی هيچ بيلمز.

صوكره، بونلرك انتخابنده يالكز سيمالرينی تدقيقك، برده حسن ظنك كافی كلمه‌ملی. چونكه انسانلر دائما تصنع وحسن خدمت كوستره‌رك ظواهره حكم ايدن واليلرك كوزينه كيره‌بيليرلر. حالوكه ايشك اوته‌سنده اخلاص نامنه برشی يوقدر. اونك ايچون سندن اولكی صالح واليلره خدمت ايتمشلری آراشديره‌رق خلق آراسنده اك ايی صيت بيراقمش، امانتلريله اك زياده طانمش اولانلرينی انتخاب ايت. بويله بر حركت سنك اللهه وكنديسندن ولی امر ايتديككك كيمسه‌يه قارشی اخلاصكی كوسترر.

برده اموری تصنيف ايدرك هر صنفك باشنه بو كاتبلردن برينی كچير كه ايش بويوك اولورسه آلتنده ازيلمه‌سين، چوق اولورسه طوپلاماسنی بيله‌ميوب‌ده طاغيتماسين. شايد كاتبلريكك خطاسنی كورورده آلديرمازسه‌ك كندك معاتب اولورسين.

صوكره تجارت وصنعت اربابی كبی برقسمی اوطورديغی يرده چاليشير، برقسمی شورايه بورايه مال كوتورور، برقسمی‌ده النك امكيله كچينير، جمله‌سی حقنده ايی معامله ايت وباشقه‌لری طرفندن‌ده او صورتله معامله

ایدلمسنه دائر وصایاده بولون . چونکه بونلر مملکت ایچون اسباب
خیردر ، وسائل منفعتدر . واوخیر ومنفعتی سنك طوپراغکده‌کی ،
دکزکده‌کی ، اووالرکده‌کی ، طاغلرکده‌کی اوزاق یرلردن
وباشقه‌لرینك کیده‌میه‌جکی، یاخود جرأت ایده‌میه‌جکی موقعلردن کتیرییورلر.
بونلر مملکت ایچون صالح وسلام آداملریدر : نه‌غائله چیقارمالرندن
قورقولور ، نه‌فسادلرندن اندیشه ایدیلیر . کندیلرینك کرك نزدنده‌کی،
کرك بلادیکك دیکر جهتلرنده‌کی ایشلرینی تعقیب ایت . مع‌مافیه
شونی‌ده بیل‌که بونلرك چوغنده فاحش بر طمع ، چیرکین بر حرص
ایله برابر منافعده احتکار ، آلیم صاتیمده حیله اولور . بو ایسه خلق
ایچون ضرر ، والی ایچون عیبدر . بناءً علیه احتکاره مانع اول .
چونکه علیه‌الصلاة والسلام افندیمز احتکاری منع بویوردیلر . آلیم
صاتیم طوغرو طارتیلرله‌اولمالی وآلانی‌ده، صاتانی‌ده ازمیه‌جك معتدل
اسعار اوزرندن وقوعه کلملی . کیم سنك یاساغکدن صوکره احتکاره
یاناشیرسه ، افراطه وارمامق شرطیله ، همان جزالاندیر .

هله آلت طبقه‌ده‌کی هر درلو چاره‌دن محروم فقرا وبیچارکان ایله
فلاکتزده‌لر، کوتورومل حقنده اللهدن قورقمالی، هم چوق قورقمالیسین.
بو طبقه‌ده حالنی سویله‌ین‌ده وار، سویله‌یه‌مین‌ده وار. اللهك بونلره عائد
اولمق اوزره حفظنی سکا تودیع ایتدیکی حقی صیانت ایت . اوراده کیلره
بیت‌المالکدن بر حصه ، باشقه یرلرده بولنانلرده هر مملکتك فقرای
مسلمینه خاص غله‌سندن بر حصه آییر . چونکه اك اوزاقده کیلرینك‌ده
اك یاقینده کیلر کبی حقلری موجود. جمله‌سنك حقنی کوزتمك ایسه سکا مودوع
بر وظیفه . صاقین عظمت سنی اونلرله اوغراشمقدن آلیقویماسین . زیرا
ایشلرك مهمنی‌اپی کوردیکك ایچون اهمیتسزینی یوزاوستی بیراقیرسه‌ك معذور -

کورولمزسین. بو سببدن کندیلرینی دوشونمکدن کری طورما وزواللیلره
اکشی چهره کوسترمه . ینه بونلردن اولوب‌ده نظرلرك تحقیری ،
رجالك استثقالی یوزندن ایشلری سکا قادار کله‌مینلری آراشدیر. صرف
بونلر ایچون ارباب خشیت و تواضعدن امین بر آدام تخصیص ایت که
آره‌ده واسطه اولسون ، ایشلرینی سکا بیلدیرسین . حاصلی ، اویله
چالیش‌که حضور باری‌یه چیقدیغك زمان « وسعمی صرف ایتدم »
دیه‌بیله‌سین .

رعیه‌نك بو طبقه‌سی عدل و انفاقه باشقه‌لرندن زیاده محتاجدر .
اونك ایچون هر برینك حقنی ویرمه‌یه صوك درجه‌ده اعتنا ایت .
صوکرا ، یتیملری ویاشلی بولندیغی حالده هیچ بر چاره‌سی اولمایان
کیمسه‌لری اوزریکه آل . واقعا بو ایشلر والی‌یه آغیر کلیر . لکن
نه‌قادار حق وارسه هپسی آغیردر ؛ بونی الله یالکز او کیمسه‌لره
قولایلاشدیرر که حالدن زیاده عاقبتی دوشونه‌رك نفسنی تحمله آلیشدیرر
و کندی حقنده‌کی وعهد الٰهینك صدقندن مطمئن بولونور .

ارباب احتیاج ایچون ، صرف کندیلریله مشغول اوله‌جغك ، بر
زمان و مکان آییر . و هپسیله برابر اوطورده سنی یارادان اللهك
رضاسنی جلب ایده‌جك بر تواضع کوستر . صوکره ، عسکریکی ،
اعوانکی ، محافظلریکی ، ضابطه مأمورلریکی یانلرنده بولوندورمه‌که
سویله‌مك ایسته‌ین چکینمه‌دن دردینی دوکه‌بیلسین . بن علیه‌الصلاة
والسلام افندیمزدن برقاچ یرده ایشیتدم : « ایچنده‌کی ضعیفك حقی
سربستجه قویسندن آلنه‌میان بر امت هیچ بر زمان قوتلنه‌مز . »
بویورمشدی .

برده بونلرك مناسبت آلمایان سوزلرینی ، یاخود افادهٔ مرامده‌کی

عجزلرنی خوش کور . کندیلرینه خیرچیلق ایتمه ، عظمت کوسترمه. بویوزدن جناب حق سکا جناح رحمتنی آچار ؛ طاعتکه مقابل ثوابنی احسان ایدر . هم ویردیککی کولر یوزله ، کوکل خوشلغیله ویر . ویره‌مدیککک صورتده قبول اولونه‌بیله‌جک عذرلر دیله .

صوکره ، اموریکک ایچنده اویله‌لری اولورکه بالذات کورمکلککک لازم. مثلا کاتبلرک اظهار عجزایدنجه عامللریکه جوابی سن ویره‌جکسین. ناسک حاجاتی آرتق اعوانکک تحمل ایده‌میه‌جکی درجه‌یی بولدیغی ایجابنه ینه سن باقه‌جقسین . برده هر کونک ایشنی او کون کور ؛ چونکه دیکر کونلرک کندینه مخصوص ایشی واردر .

واقعا نیت خالص اولمق و رعیه‌نک سلامتنه یارامق شرطیله بو مشغله‌لرک هپسی الله ایچون ایسه‌لرده سن ینه وقتلریککک اڭ خیرلیسنی الله ایله آره‌کده‌کی حالات ایچون نفسکه حصر ایت . خالصاً لوجه‌الله ادا ایده‌جککک طاعاتک اڭ باشلیجه‌سی‌ده ذات الٰهی‌یه خاص اولان فرائضی یرینه کتیرمکدن عبارت اولسون. کیجه‌کده ، کوندوزکده بدنکدن اللهه عائد بولونان حصهٔ عبودیتی آییر وسنی حقک حریم سبحانیسنه یاقلاشدیران بو طاعاتی ، وجودیکه هرنه‌یه مال اولورسه اولسون ، اکسیکسز ، کدیکسز ادا ایت . شاید نمازکده خلقه امام اولمشسه‌ک ، صاقین نه بیقدیره‌جق ، نه‌ده بر خیره یارامایه‌جق کبی قیلدیرما . چونکه ناسک ایچنده اویله‌لری واردرکه علت صاحبی‌در ؛ اویله‌لری‌ده واردرکه ایش صاحبی‌در . علیه‌الصلاة والسلام افندیمز بنی یمنه کونده‌ریرکن « اونلره نمازی ناصیل قیلدیره‌یم ؟ » دیمشدم . « اڭ ضعیفلرینک نمازی کبی . » بویورمشلردی . مؤمنلره مرحمتلی اول . بوندن صوکره.. صاقین رعیه‌کدن اوزون مدتله صاقلی طورما. چونکه

والیلرک رعیه‌دن صاقلانماسی بر نوع صیقینتی اولدقدن باشقه امور مملکته وقوفلرینی آزالتیر . بونلرک برده آرقه‌سنده اوطورماللری پرده‌نک طیشنده دونن ایشلره اطلاعنی منع ایدر . بناءً علیه نظرلرنده حادثاتک بویوکی کوچولور ؛ کوچوکی بویولور ؛ کوزلی چیرکین ، چیرکینی کوزل اولور؛ حق باطل ایله قاریشیر. والی‌ده نهایت بشردر. خلقک کندی نظرنده کیزلی قالان اموری نره‌دن بیله‌جک ؟ حقک اوزرنده نشانه‌لر یوقکه اوکا باقه‌رق صدقک هر درلوسنی کذبک هر درلوسندن آییرمق ممکن اوله‌بیلسین . شیمدی ، سن مطلقا ایکیدن بریسین : یاحق یولنده بذل ایدر ، کوکلی غنی بر آدامسین .. او حالده نه‌یه واجب اولان بر حقی اوده‌مکدن ، یاخود کریمانه بر حرکتده بولونمقدن چکینوب‌ده صاقلانیورسین ؟ یاخود اویله دکلسین‌ده بخله مبتلا بر آدامسین . . بو احتماله کوره‌ده خلق احسانکدن امیدی کسدکلری کبی ایسته‌مکدن اوقادار چابوق واز کچرکه !... بونکله برابر رعیه طرفندن سکا عرض ایدیله‌جک حاجاتک چوغی یا بر ظلمدن شکایت ، یا بر معامله‌ده عدل طلبی کبی سنک یاردیمکی ایسته‌میه‌جک شیلردر .

صوکره والینک خواصی ، مقربینی واردرکه بونلرک التماسی ، تعدیسی ، معاملاتده انصافسزلغی کورولور . سن اونلرک ضررینی بو کبی احوالک اسبابنی قالدیرمق صورتیله کس . اطرافکده‌کیلردن ، خاصه‌کدن ، اقرباکدن هیچ برینه قطعیاً طوپراق ویرمه . وبونلردن هیچ بری سندن جسارت آلوب‌ده مشترک صو ، یاخود مشترک دیکر بر ایش طوته‌رق اطرافنده‌کیلری متضرر ایده‌جک و زحمتی باشقه‌لرینه یوکله‌ده‌جک صورتده ذخیره ادخارینه قطعیاً طمع ایده‌مه‌سین . چونکه

بونك كاری سنك دكل ، اونك؛ عاری ایسه دنیاده آخرتده سنكدر. صوكره ، سكا یاقین اوزاق هركسی قبول حقه مجبور ایت ؛ وخواص ومقربینك ایچون هر نه یه مال اولورسه اولسون بو خصوصده ثبات و دقت كوستر . نفسكه آغیر كله جك اولان بو حركتك صوكنی كوزت ، چونكه صوكی خیردر .

شاید رعیه ده سنك ظلم ایتدیكك ظنی حاصل اولمشسه كندیلرینه عذریكی بیلدیره رك ظنلرینی تبدیل ایت . چونكه بونكله هم نفسكی قیرمش ، هم رعیه كه رفق ایله معامله ایتمش ، هم كندیكی معذور كوسترمش اولیورسین كه اونلری حق اوزرنده دائم قیلمقدن عبارت بولونان مقصدیكی او سایه ده استحصال ایده بیلیرسین .

دوشمانك طرفندن سكا تكلیف اولونان صلح رضای الٰهی یه موافق ایسه قطعیاً رد ایتمه، زیرا صلحده عسكریكه استراحت، سكا اندیشه دن راحت ، بلادك ایچونده سلامت وار . لكن صلحدن صوكره دوشمانكدن صاقین ، هم چوق صاقین . اویله یا ! بلكه سنی غافل آولامق ایچون سكا یاقلاشمق ایسته مشدر. اوسببدن احتیاطه صاریل، بو خصوصده حسن ظنه قاپیلما .

شاید دوشمانله آره كزده بر مقاوله عقد ایتدكسه ، یاخود اوكا قارشی بر تعهدك وارسه ، مقاوله یه رعایتده بولون ، عهدیكی یرینه كتیر . ویردیكك سوزی محافظه ایچون ایجاب ایدرسه حیاتكی بیله فدا ایت ، چونكه آرزولرینك متفرق ، رأیلرینك متشتت اولماسنه رغماً انسانلرك فرائض الٰهیه آره سنده عهوده وفا قادار اوزرنده برلشدكلری برشی یوقدر . حتی مشركلرده خیانتك وخیم عواقبنی كوردكلری ایچون مسلمانلره قارشی عهده وفا یی التزام

ایدییورلر. بناءً علیه صاقین ویردیكك سوزدن دونمه ؛ صاقین عهدیكه خیانت ایتمه ؛ صاقین دوشمانی آلداتما . زیرا خیبت وحرمانه محكوم عقلسزلردن باشقه سی اللهه قارشی كلمك جرأتی كوسترهمز . چونكه الله ذوالجلال ، رحمت ازلیه سی ایجابی ، عهد وذمتنی عبادی ایچون سایهٔ شفقتنده بارینه جقلری بر دارالامان ، ساحهٔ منیعنده آسوده قاله جقلری ، جوارینه قوشه جقلری بر حریم اطمینان قیلمش . اونك ایچون بونده فساد ایتمك ، خیانتده بولونمق ، یاخود آلداتمق اولاماز.

برده بر طاقیم تأویلاته مساعد اوله جق عقدلرده بولونمه . تأكید وتوثیق ایتدیكك بر عقدی نقض ایچونده صاقین كلامك كیزلی دلالتلرندن استفاده یه قالقیشما . اللهك عهدی ایجابی كیرمش اولدیغك بر ایشك طارلغی حقسز یره اونی توسیعكه قطعیاً سائق اولماسین . زیرا كنیشلیه جكنی وصوكنك ایی اوله جغنی اومدیغك بر طارلغه تحمل سنك ایچون البته كناهندن چكندیكك ودنیاده آخرتده جزای الٰهیدن خلاص امكانی اولمادیغنی بیلدیكك برخیانتدن داها اهوندر .

صوكره ، قاندن واونی حقسز یره دوكمكدن صوك درجه ده صاقین . چونكه حقسز یره قان دوكمك كبی فلاكتی جالب ، بونك قادار مسئولیتی بویوك ، بونك قادار نعمتك زوالنی ، دولتك اضمحلالنی حق ایدن برشی یوقدر . الله ذوالجلال ، قیامت كونی ، قوللری آره سنده حكمنی ویركن دوكدكلری قانلردن باشلایه جق . صاقین حرام بر قانی دوكه رك سلطنتكی قوتلشدیرمك سوداسنه قاپیلما ! زیرا بو حركت اونی ضعفه دوشوره جك ، داها طوغروسی زواله اوغراده جك، باشقه اللره كچیره جك اسبابدندر . هله تعمداً ایقاع ایده جكك بر قتل ایچون نه اللهك عندنده ، نه بنم عندمده هیچ بر عذرك اولاماز .

چونکه بدناً قصاص لازم. شاید بر قضایه اوغرارسه‌ك.. تأدیب ایدرکن قیرباجق ، یاخود قیلیجق ، یاخود الك افراطه واریرسه — زیرا زمان اولورکه بومرروق ، یاخود داها بر آز فضله‌سی أولومی انتاج ایدر — صاقین صاحب اولدیغك نفوذه کووه‌نه‌رك مقتولك ولیلرینه حقلرینی ویرمیه‌یم ، دیه‌یه قالقیشما .

بر ده صاقین کندینی بکنمه ، صاقین نفسکك سکا خوش کلن جهتلرینه کووه‌نمه ، صاقین یوزینه قارشی مدح اولونمایی ایسته‌مه . زیرا ایلولرك نه قادار ایلیکی وارسه هپسنی محو ایچون شیطانك الده‌کی فرصتلرك الك صاغلامی بودر . صو کره ، صاقین رعیه‌که ایتدیکك احسانی باشلرینه قاقما ؛ یاخود یاپدیغك ایشلری مبالغه‌لی کوسترمه ؛ یاخود کندیلرینه اولان وعدکده خلف ایتمه . چونکه منت احسانی بیتیرر ؛ مبالغه حقیقی سوندورور ؛ خلف ایسه خالقك ده ، خلقك ده نفرتنی جلب ایدر. جناب حق « بویله ، سزك یاپمادیغکزی سویله‌مکز الله عندنده نه منفور بر حرکتدر ! » بویوریور. صاقین اموره وقتندن اول آتیلما . صاقین وقتی کلنجه‌ده تهالك کوسترمه ؛ صاقین وضوح کسب ایتمه‌ین ایشلرده عناد ایتمه . صاقین وضوح کسب ایتدیکی زمانده کوشه‌مه . صو کره ، امورك هر برینی موضعنه وضع ایت ؛ اعمالك هر برینی موقعنده بولوندور . هر کسك بر اولدیغی نقطه‌لرده کندیکی قایرمقدن چکین . استخدام ایتدیکك آداملرینك ظاهر اولمش فنالقلرینه قارشی سندن بکله‌نن حرکتدن خبرسز کبی طاورانما . چونکه باشقه‌سنك حسابنه سن معاقب اولورسین . آز وقت صو کره امورك اوزرنده‌کی پرده‌لر کوزلرینك اوکنده آچیلیر ومظلومك حقی سندن آلینیر .

حدتکه ، غضبکه ، الکه ، دیلکه حاکم اول ؛ وبونلرك هپسندن

مصون قاله‌بیلمك ایچون بادره‌لردن کری طوروب شدتکی تأخیر ایت که اوفکه‌ك کچسین‌ده اختیاریکه مالك اولاسین . بوندن باشقه خالقکه رجوع ایده‌جککی آکه‌رق اندیشه‌یه دوشمدکجه نفسکه حاکم اولمق امکانی قطعیاً بوله‌مازسین .

شیمدی ، اوزریکه واجب اولان ، سندن اولکیلرك سبق ایدن عادل بر حکمنی ، یاخود طوغرو بر مسلکنی ، یاخود علیه الصلاة والسلام افندیمزدن کلمش بر خبری ، یاخود کتاب اللهده وارد بر فریضه‌یی تخطر ایتمکدر . تا که اوکبی مسئله‌لرده بزدن کوردیکك طرز حرکته اقتدا ایده‌سین وشو امرنامه‌مده بیلدیردیکم وایلریده هوای نفسکه قاپیلماکی معذور کوسترمه‌مکلکك ایچون الده سکا قارشی صاغلام بر حجت بیلدیکم احکامی تطبیقه چالیشه‌سین .

آرتیق ، جناب حقك سعهٔ رحمتندن وبوتون طلبلری محیط اولان عظمت قدرتندن دیلرم که رضای الهیسی وجهله عباد آره‌سنده ثنای جمیل وبلاد ایچنده آثار خیر ابقاسی ایچون وسعتمز یتدیکی قادار چالیشمه‌یه سنی‌ده ، بنی‌ده موفق ایتسین ؛ حقمزده‌کی نعمتنی اتمام ، کرمکی تضعیف وسکاده بکاده سعادتله ، شهادتله جان ویرمك میسر ایلسین . بزم نیازیمز اللهه‌در . والسلام علی رسول الله .... »

خلیفهٔ مسلمین امام علی رضی الله عنهك مصروالیسی اشتره یازدیغی شو امرنامه‌دن مسلمانلغك بوتون شعبات اداره وسیاستنده‌کی روحی کمال وضوح ایله کورولیور. شیمدی بزم ایچون نظردن اوزاقلاشدیرلمایه‌جق بر نقطه وار: بو امرنامه‌یی اصدار ایدن علی بن ابی طالب امام المؤمنین وخلیفهٔ رسول امین اولمق اعتباریله وصایاسنك هر قسمنده بزلره کوستریورکه اسلام حکومتی اویله اسلامك ماهیتنی آکلامایانلرك

توهمی کبی قطعیاً نه استبدادی ، نه‌ده « تئوقراتیك » دیدکاری روحانی بر حکومت دکل . او ، بالعکس ، شریعتده وارد قوانین واحکام الٓهیه ایله تحدید وتقیید ایدلمش بر حکومتکه باشنده بولنان آدام رعایانك اداره‌سنه عائد بوتون اجراآتندن اللهه وانسانلره قارشی مسئول .

أوت ، مسلمانلق معقول بر خلق حکومتنك اك متکامل شکلنی کتیره‌رك بوتون جماعتلر آره‌سنده تثبیت ایتدی وهرطرفده اهالی‌یی استبدادینه محکوم یاشاتمق ایسته‌ین آمر طبقه ایله پاپاسلر، برده زادکان استثنا ایدلدیکی صورتده اوزمان کیمسه بو شکله قارشی طورمادی . اهالی‌یه کلنجه اونلر کندی آرزولریله فوج فوج اسلامه کیریورردی؛ چونکه مسلمانلقده خلقچیلغك اساسانی، برده بوتون طبقه‌لرك حقوق اعتباریله عدالت ومساوات کامله‌یه مظهریتنی کورویوردی .

صدر اسلامده‌کی محاربه‌لری تدقیق ایدنلر کوروركه بونلر آنجاق بین‌البشر عدالت ومساوات اساسلرینی تثبیت اوغورنده اختیار ایدلمشدی. صوکره مسلمانلق نره‌یه کیرمك ایسته‌مشسه اوکنه بو زادکان ایله روحانیلردن باشقه‌سی طورمامشدی . بو طبقه‌لرده کونشك حرارتیله أریین قار ییغینلری کبی دعوت اسلامیه قارشیسنده أریمکدن ماعدا بر ایش کوره‌میوردی . چونکه مالی ، بدنی دورلو دورلو اشکنجه‌لری، ظلملری آلتنده ازیلوب طوران امتلری هیچ برزمان کندیلرینه ظهیر اولمیوردی .

مسلمانلق تثبیت ایتدیکی بو مبدألر یوزندن هربرده خلق طبقه‌سنی اله آلمش واو سایه‌ده قوت ، سطوت صاحبی اولمشدی . حالبوکه آز اول بك جانسز ، بك جیلیزدی . حتی کوردکلری تضییقدن قاچان مبشرلرندن کیمی حبشستانه ، کیمی‌ده مدینه‌یه التجا ایدرك اورالرده‌کی خلقك یاردیمنی ایسته‌مشلردی .

پیغمبرکه دینك صاحبیدر ، « ای ناس ، کیمك مالنی آلمشسه‌م ، ایشته مالم ، کلسین حقنی استرداد ایتسین ..... یمین ایدرم ، اکر محمدك قیزی فاطمه خیرسزلق ایتسه‌یدی النی کسردم . » دیه‌رك اللهدن باشقه کیم وارسه شریعته قارشی مسئول اولدیغنی ، هیچ کیمسه‌نك مستثنا قالمایه‌جغنی بزه کوستریور .

شیمدی بو نره‌ده ؛ صوکره ، اون یدنجی ، اون‌سکزنجی عصره قادار کلن پاپالرك ، حتی اون دردنجی ، اون بشنجی لوئی کبی حکمدارلرك قالقوب ده کندیلرینك لایخطی وسوزلرینك وحی الٓهی اولدیغی، بناءً علیه ویره‌جکلری هانکی بر امرك مناقشه‌سی کبائردن بولوندیغنی ادعا ایتملری نره‌ده !

واقعا اولجه یالکز کلیسا رجالی بو دعواده بولونیوردی . لکن اون طقوزنجی عصر میلادیده کلن اون بشنجی لوئی‌یی کورویورزکه، ۱۸۷۰ سنه‌سنده اصدار ایتدیکی برامرده «تاجمزی بزه اللهویرمشدر؛ بناءً علیه قوانین وضعی آنجاق بزم حقمز اولابیلیر . » دییور. صوکره ینه کندیسیله اون دردنجی لوئی « اللهك بر یوزنده حکم ایده‌جك وکیللری بز ؛ هیچ بر ایش ایچون کیمسه‌نك بزدن حساب صورمایه حقی اولاماز . » دیمشلردی .

شو سویلدکلریمزله رساله‌مزك برنجی قسمنده کچن ایضاحاتدن آکلاشیلمشدرکه اسلامك کوزتدیکی هدف حقوقده خلقچیلق اساسانی اوزرینه عدل ومساواتك تأمیندن باشقه برشی دکل . بو غایه‌نك تحققی ایسه اویله ژان ژاق روسونك دیدیکی کبی مطلقا فلان حکومت شکلنه توقف ایتمز ؛ شوری وایش باشنده کیلرك ملت طرفندن مراقبه‌سی اساسلرینه استناد ایدن هرشکل حکومتله قابلدر . بونکله برابر هرکس

بيليركه ملتلرك ارادەسنى تمثيل خصوصنده غايهٔ تكامله وارمش ظن اولنان يكى پارلامنتوشكللرى ياقندن تدقيق ايديلنجه بكده ايشيدلديكى كبى چيقمايور . آوروپاده ، آمريقاده اويله پارلامنتولر واركه ، ارباب ثروتدن باشقەسنه سوز دوشمز .. اويله پارلامنتولر واركه ، اعضاسى حكومتك النده قوقلادر : ناصيل بيليرِ ، سياستنه ناصيل اويارسه اويله اويناتير طورور وقارشيسنده ، مجلس نامنه فيصليق پردەسنى آشەمايان جيليز بر ايكى سسله ، رجال حكومتك استقالى حالنده بيله تكرار ايديلەمەين بر ايكى سؤالدن باشقه برشى كورمز .

اويله پارلامنتولر واركه امتى حقيقتدن مرحلەلرجه اوزاق ، تماميله خيالى برصورتده تمثيل ايديور . بوده انتخاب ايچون طوتولان نسبتدن ايلرى كلمكده . صوكره اويله پارلامنتولر واركه صرف برطاقيم سياسى مقاصد اوزرينه فرقه رئيسلريله حكومت طرفندن سؤاللر جوابلر اولجه ترتيب اولونور . انكلتره ، فرانسه ، ايتاليا ، آمريقا وسائره كبى الك ايلرى كيتمش امتلرك پارلامنتولرينى تدقيق ايدنلر بو سويلەدكلريمزى بيليرلر ؛ چونكه هپسىده بو يولده قطعى ، واضح برچوق شواهد وحادثات ايله طولودر .

دين اسلامه كلنجه ، سياسى خلقجيلغه ، حكومتى صرف شورايه استناد ايتمكله برابر نه برشكل خاص ايله مقيد بولونور ؛ نەده شورى ايچون قطعى برنسبت قبول ايدر ؛ ايسترسه اعضاى شورانك مقدارى جداً آز اولسون . چونكه اونك بوتون دوشونجەسى عدالك ، حقك ، صلاحك تأميندن عبارت ؛ چونكه بو مسئلەده سياستنك محورى كميت دكل ، كيفيت .

بونك ايچوندركه اميرالمؤمنين على دمين اقتباس ايتديكمز امرنامەسنده

واليسنه شويله ديبوردى : « صاقين مجلس مشورتكه نه سنى احتمال ضرورتله قورقودرق كرمكدن چويرەجك بخيلى ، نه معظمات اموره قارشى عزمكى كوشەدەجك جبينى ، نەده جوره صابەرق احتراصى نظريكه خوش كوسترەجك حريصى اوغراتما . »

بونك كبى عمربن الخطاب أولوم دوشكنده ياتاركن شوراىى اسملريله صايديغى آلتى كيشى يه توديع ايتمشدى . چونكه بونلر رأى ، تدبير ، استقامت صاحبلريدى .

شيمدى ، خلقك بوتون آمرلرى ، حتى تشريعى مجلسلردەكى وكيللرى اوزرنده حائز اولديغى مراقبه حقنه كلنجه بو ، برچوق آيات كريمه ايله احاديث نبويەدن استنباط اولونمشدر : « ولتكن منكم امة يدعون الى الخير ويأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر ـ سورهٔ عمران» ١] « كنتم خيرامة اخرجت للناس تأمرون بالمعروف وتنهون عن المنكر ـ سورهٔ عمران » ٢] « يجاهدون فى سبيل الله ولايخافون لومة لائم ـ سورهٔ مائده » ٣] « والمؤمنون والمؤمنات بعضهم اولياء بعض يأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر ـ سورهٔ توبه » ٤] « ياايها الذين آمنوا كونوا قوامين بالقسط شهداء الله ولو على انفسكم اوالوالدين والاقربين ـ سورهٔ نسا » ٥]

١] ايچكزدن انسانلرى خيره چاغيرر ، اييلكى امر ، كوتولكدن منع ايدر برجماعت آيريلمالى . »

٢] سزلر ايبلكى امر ، كوتولكى نهى ايدر اولديغكزدن انسانلرك خيرى ايچون ميدانه چيقاريلمش الك ايى برامتسكز . »

٣] « الله يولنده مجاهده ايدرلر وهيچ برلوم ايدنك لومندن چكينمزلر . »

٤] « مؤمنلرله مؤمناتك هربرى ديكرينك وليسيدر ، ايبلكى ، كوتولكدن نهى ايدرلر . »

٥] « اى ايمان ايدنلر ، ايسترسه كندى عليهكزده ، ايسترسه آنا كزك

بو خصوصده‌كی آیات جلیله‌نك اك شدتلیسی شودر : « لعن الذین کفروا من بنی اسرائیل علی لسان داود وعیسی بن مریم ذلك بما عصوا وکانوا یعتدون کانوا لا یتناهون عن منکر فعلوه لبئس ما کانوا یفعلون ـ سورهٔ مائده » ١]

بر ده شو حدیث شریفه باقالم : « لتأمرن بالمعروف ولتنهون عن المنکر اولیسلطن الله علیکم شرارکم فیدعو خیارکم فلا یستجاب لهم » ٢]

دیمك بو اشرارك خلق اوزرینه مسلط اولماسی اللهك بر عقوبتی ، خلقتك بر قانونی ایمش ؛ بو کاده میدان آلان اخلاقی ، سیاسی ، فردی ، اجتماعی هرهانکی بر منکرك منعی فریضه‌سنی ادا ایتمه‌ینلر مستحق اولورمش . کورملی ، علیه الصلاة والسلام افندیمز بونی ناصیل بیان بویوریورلر ! صوکره هر بریسنك ذمتنه متحتم وجیبه‌یی دقتله ادا ایتمدکلرندن دولایی اللهك اك خیرلی قوللری طرفندن رفع ایدیله‌جك نیازلرك ده مستجاب اوله‌مایه‌جغنی نه قطعی بر لسانله بیلدیریورلر ! أوت ، بو ، اللهك عبادی آره‌سنده جاری بر قانونی که دکیشمك احتمالندن ابدیاً مصون .

مسلمانلقده‌كی حرب سیاستیله امرای عسکریه‌نك وظائفنه کلنجه ،

بابا کزك ، یاخود اك یاقینلریکزك علیهنده اولسون ، الله ایچون شهادت ایدرك عدالتك صوك درجه‌سنی کوزه‌دك »

١] « بنی اسرائیلك ایچندن کافر اولانلری داود و عیسی بن مریمك لسانیله تلعین ایدلدی . چونکه عصیان ایدیورلردی ، ظلم ایدیورلردی ؛ یاپدقلری فناقلردن بری برلرینی نهی ایتمیورلردی ، یاپدقلری ایشلر نه کوتو شیلردی ! »

٢] « یا کمال جدیتله ایلکی امر وکوتولکدن صیق صیق نهی ایدرسکز ، یاخود الله ایچکزدن اك شریرلریکزی مطلق تپه‌کزه مسلط ایده‌جك و اوزمان اك خیرلیلریکز دعاده بولونه‌جق ، لکن مستجاب اولمایه‌جق . »

فقه وحدیث کتابلرنده تماميله تفصیل ایدیلن بو مباحثك نقلنه وجیز اولماسنه اعتنا ایتدیکمز رساله‌مزك تحملی یوق . اونك ایچون ، پیغمبرك ایلك خلیفه‌سی ابو بکر الصدیق طرفندن اردو قوماندانلرندن برینه یازیلمش امرنامه‌نك بعض قسملرینی اقتباس ایله اکتفا ایدیيورز :

یزید بن ابو سفیانه یازدیغی امرنامه‌دن : « یورو یيشه قالقدیغك زمان نه کندیکی ، نه ده آرقاداشلریکی داریلته‌جق درجه‌سنه وارمه . جماعتکه ، یارانکه اوفکه‌لنمه . ایش خصوصنده کندیلریله مشاوره ایت . عدالتدن آیریلمه ؛ ظلمی ، جوری یانکه یاقلاشدیرمه ؛ چونکه ظلم ایدن قوم نه فلاح بولور ، نه ده خصمنه غلبه چالار .

« شاید دوشمانله قارشیلاشیرسه‌کز صاقین اوندن یوز چویرمیکز . کیم اویله بر کونده باشقه بر طرفدن حربه صوقولمق ، یاخود امداد ایچون دیکر دینداشلرینه قاتلمق کبی مقصدلرله اولمایه‌رق دوشماندن یوز چویررسه اللهك غضبنه اوغرار ؛ کیده‌جکی یر ایسه جهنمدر ، او نه کوتو بر یردر !

« دوشمانکزه غلبه چالارسه‌کز صاقین چوجوقلری ، اختیارلری ، قادینلری اولدورمیکز وییه‌جککزدن ماعدا حیوان کسمیکز . معاهده ایدرسه‌کز عهده خیانتده بولونمایيکز ؛ باریشیرسه‌کز صلحی نقض ایتمیکز .

« یولده صومعه‌لره قاپانمش راهبلر کوره‌جکسکز که اللهه وقف نفس ایتدکلری زعمنده بولونورلر . بونلری کندی حاللرینه بیراقیکز وصومعه‌لرینی ییقمایيکز . » ١]

ینه اوکا ویردیکی امرلرندن : « عسکریکك قارشیسنه چیقارسه‌ك

١] فتوح الشام ، جزء ١ ، صحیفه

كوزل كوزل قونوش ، سوزه خير ايله باشلا وكنديلرينه خيری وعد ايت . نصيحت ايتديككك زمان قيصه كس . زيرا اوزون سوزك بر طرفی ديكر طرفنی اونوتدورور. اولا كنديكی اصلاح ايت كه باشقه‌لری ده سكا قارشی صلاح كوسترسين .

«شايد خصمك ايلچيلری سكا كليرسه اكرام ايت. برده آز اوطورت كه يانكدن چيقارلركن بر شی اوكرنمش اولماسينلر . اطرافی كوسترمه ، صوكره ضعيف نقطه‌لرينی كورورلر وسنك علمكی الده ايدرلر . هم اونلری عسكرلككك زنكين اولان موقعنه ايندير . لكن سندن اول عسكرله قونوشمالرينه ميدان ويرمه‌يه‌رك محاوره‌يی كندك اداره ايت . اسراريكی ميدانه چيقاروب‌ده ايشكی قاريشديرمه . استشاره ايتديككك زمان سوزی طوغرو سويله كه مشورت‌ده طوغرو چيقسين. رأيكه مراجعت ايتديككك آدامدن ايشك حقيقتنی صاقلامه . صوكره مسئوليت تماميله نفسكه راجع اولور . كيجه‌يی آرقاداشلركله برلكده كچيررسه‌ك يكی خبرلر آلير ، بر چوق اسراره مطلع اولورسين . نوبتچيلريكی چوغالته‌رق عسكرك آره‌سنه داغيت وسندن خبرلری اولمقسزين صيق صيق نوبتلرينی تفتيش ايت . وظيفه‌سندن غافل ياقالاديغكی افراطه وارمامق اوزره كوزلجه تأديب وتجزيه ايت . كيجه نوبتلرينی فاصله ايله ترتيب ايدوب ايلك نوبتی صوكره كيندن اوزون طوت . چونكه كوندوزه ياقين اولمق اعتباريله اوته كيندن خفيفدر .

« مستحق اولانی تجزيه‌دن چكنمه . لكن صاقين عقوبتده نه مفرط ، نه عجول اولما . بونكله برابر بوسبوتون‌ده بيراقمه . عسكريكه قارشی لاقيد قالمه ، افساد ايدرسين ؛ حاللرينی تجسس ايتمه ، حيثيتلرينه طوقونورسين . خلقك اسرارينی اشمه ، ظاهر حاللريله اكتفا ايت .

مناسبتسزلرله دوشوب قالقمه ، صادق ، وفی آداملرله همدم اول . دوشمانله قارشيلاشنجه متين اول ، قورقمه كه خلق‌ده قورقويه دوشمه‌سين.

«حيله‌دن صاقين ، چونكه فقری ياقلاشديرر ونصرته مانع اولور. صومعه‌لرده حبس نفس ايتمش بر طاقم جماعتلر بوله‌جقسكز . اونلری كندی حاللرينه بيراق » ١]

١] ابن الاثيرك كتاب الكاملی ، جزء ٢ ، صحيفه ١٥٥

مسلمانلر

فکر و حیاته نه‌لر بخش ایتدی ؟

اون طقوزنجی عصرك باشلانغیجندن بری اوروپا سیاحلریله محررلری دین اسلامی تدقیقه ، اونك صفات کاشفه‌سنی تحری‌یه باشلامشلردر . بو تدقیقات اسلام عالمنده آنارشی حکمران اوله‌رق اسلام وحدتی تارمار و مسلمانلرك جدلرندن وارث اولدقلری مدنیت صحیحه‌یی تخریب ایتدیکی دوره تصادف ایدییور . معلومدرکه اقوام اسلامیه اون بشنجی عصر میلادینك صوکارندن اعتباراً اولکی عصرلرده‌کی حیات اسلامیه‌یه منافی یکی برشکلده میدانه چیقمشدی ؛ سبی ده اوروپا دولتلری اسلامه مقاومت و وسائل ممکنه ایله اسلام علیهنده مجادله اساسنه مبتنی بر پروغرام قبول ایتمشلردی .

بونك اوزرینه‌درکه اندلس مسلمانلرینك یأسی شدتلنمش ، انکیزیسیون محکمه‌لری بیچاره‌لره قارشی هر درلو اشکنجه‌یی روا کورمش اوراده قالان مسلمانلرك بقیه‌سی داغیله‌رق تاریخك قید ایتدیکی عاقبته اوغرامشلردی . دها صوکره‌لری افریقا ، هندستان ،

جاوا و مرکزی آسیاده‌کی اسلام امراسنك‌ده اخلاقی بوزوله‌رق استبداده باشلادیلر و بو صورتله آنارشی ، جهالت ، خرابیت کبی آفتلر انتظام ، عرفان و عمرانك یرینی طوتدی . غربی اوروپانك شرقده استعمار سیاستنی تعقیب ایتمکه باشلامه‌سی اوزرینه عرب تجارتی ، عرب آثارینی امحایه چالیشمه‌سی ، مثلا پورتکیزلرك اون آلتنجی عصرده قالکوتا ، بحرین آطه‌لرنده‌کی اسلام سفائن تجاریه‌سنی بیتیرمسی ده بوکا یاردیم ایتمشدر .

صوك عصرلرده مسلمانلر بوفلا کتلرله مجادله ایدوب طورورکن اولجه اسلام مملکتلرنده عصرلرجه پایدار اولان علوم و فنون و صنایع کبی شیلرله اشتغاله وقت بولامادیلر . آوروپالیلرك شرقی تدقیق ایتمك هوسنه دوشدکلری اون طقوزنجی عصرك مبادیسنه قدر وضعیت بوشکلده دوام ایتدی . ایشته اوروپالیلر اسلام عالمنی بالاده تعریف ایتدیکمز شکلده کوردیلر .

اسلامك دور فتوحاتندن اعتباراً غربك مسلمانلغه قارشی طویدیغی اسکی عداوتك دین مبینمزی حقیقته تماميله مغایر برشکلده تصویره سائق اولدیغی‌ده آشکاردر . افریقایه قارشی بسله‌نن احتراصات ، بو قطعه‌نك شمالنده تطبیق اولونمق ایسته‌نیلن استملاك سیاستی ، مسلمانلغی شکل حقیقیسیله کوسترمکه مانع اولدقدن باشقه ، افریقانك بو اقسامنی اله ایتمه‌یی آرزو ایدنجه اوروپا دولتلری نام اسلامی تزییفه و اونی الك قارا کلق رنکلرله کوسترمکه باشلایه‌رق اساساً جهالت ایچنده یوزه‌ن و علم و عمل ساحه‌سنده هیچ بر موقعی قالمایان بو ملتلری بوس بوتون صارصمغه حصر فعالیت ایتمشلردی . بوندن طولایی مسلمانلق علیهنده قرون وسطاده تألیف اولونان اثرلرك احیاسنه ،

احکام اسلامیه وقرآن حکیمه قارشی چرکین بروپاغاندالرك ترویجنه باشلانیلدی وبواوغورده برسورو مطبوعات ، ییغین ییغین نشریات ایله چالیشدقدن صوکره اسلامك مدنیتی قبوله مساعد اولمادیغنه ، اقوام اسلامیه‌نك ، مسلمانلق یوزندن ، اوروپا ملتلرینك یوکسلدیکی پایهٔ مدنیته یوکسله‌میه‌جکنه دائر حکملر ویرلدی . ایشته نه‌زمان اسلام عالمنه قارشی تحقق ایتدیرمك ایسته‌دکلری برغرضلری بولونديسه بویولدن تجاوزاته کرمی ویره‌رك استعماری هدفلرینه واردیلر .

مع‌مافیه بونی پك طبیعی تلقی ایتمه‌لیدر . ملتلرك دشمنلرندن انتقام آلمق سوداسنه دوشمه‌لری ، دشمنلرینی ازمك ، قیرمق ایسته‌ملری بوهدفی تحقق ایتدیرمکه خادم بوتون وسائل ممکنه‌یه باش‌وورمایه ، خصملرینی بوس بوتون باشقه برشکلده کوسترمه‌یه ، کندیلرینه اك آغیر اسناداتی روا کورمه‌یه سائق اولابیلیر .

دییورلرکه : « دین‌اسلام مدنیتی قبول‌ایده‌مز ؛ مسلمانلر مسلمانلغی معبدلره حصر ایتمه‌دکجه غرب ملتلریله رقابتی دوشونه‌ملیدرلر ! »

بویله‌سوزلر ، مدنیت‌وسیاستده‌هیچ تاریخی‌اولمایان بردین سالکلری حقنده سویلنه‌بیلیرسه‌ده مسلمانلر حقنده آغزه آلنماسنه امکان یوقدر .

روما دولتی ایله اوندن اول ویا اوندن صوکره تشکل ایدن معظم دولتلر آنجق ملتلرینی تهذیب وجامعه‌لرینی توثیق ایدن ، معارفنی یوکسلتن ، قوانینك اصلاحنه ، تشکیلات سیاسیه‌نك بی‌دربی تأسیسنه خادم اولان عصرلرك مروریله‌درکه عظمت وسطوت شاهقه‌لرینه چیقه‌بیلمشلردر . هیچ برملت کورولمه‌مشدرکه بومقصدلر اوغورنده احکام زمانه توفیقاً آتیلماسی اقتضا ایدن ضروری آدیملری آتمادقجه برحصهٔ مدنیت وعظمت صاحبی اولسون . صوکره ، بوضروری آدیملری

آتمق مسئله‌سی عصرلرك ، هیچ اولمازسه برقاچ نسلك یاپه‌بیله‌جکی بر ایشدر .

فقط قرآن امق بو وادیده محیرالعقول ترقیلر کوستردی ؛ عادتا برآدیمده هیچ برملتك ایریشه‌میه‌جکی ، یاقلاشه‌مایه‌جغی غایه‌لره واردی .

رسالتپناه افندمزك زمان بعثتده عربلر طارمه طاغنیق برملتدی . اسلامدن اول عربلرك بر کون بر کلمه اطرافنده طوپلاندقلری و بر مملکت تشکیل ایتدکلری ، بردین ایله متدین اولدقلری کورولمش برشی دکلدی . بالعکس بربرلریله دوکوشور ، قان دعوالری کوده‌ر وبو اوغورده دائما قان دوکر طورورلردی .

عربلرك رعایت ایتدکلری برقانونی ، سیاستلرینی توحید ایدن بر تشکیلاتی ، علوم ومعارفه ، زراعت وصناعت و اقتصادیاته توسل ایتمه‌لرینی تأمین ایده‌جك برنظامی یوقدی .

پیغمبرمزك (مدینه) دن (مکه) یه هجرت بیوردقلری زمان عربلرك حالی بومرکزده ایدی . شیمدی بعثت محمدیه‌نك ، هجرتدن مکه‌نك فتحنه قدر کچن تقریباً اون سنه ایچنده‌کی آثارینی تدقیق ایده‌لم .

بوزمان ظرفنده محکم برقانون ، عربلر آره‌سنده‌کی قان‌دعوالریله ، عرب وحدتنی تارمار ایدن عنصری عصبیتلرك کافه‌سنی امحا ایدن بر اخوت دینیه ، بر یوزنده‌کی بوتون اموالك صرفیله بیله تحققنه امکان اولمایان بر الفت وجوده کلدی .

بو اون‌سنه‌ظرفنده مشروطی ، شوری ، دموقراتیك برحکومت تأسس ایدرك جزائی ، مدنی کافهٔ حقوقده حاکم ایله محکومی ، فقیر ایله امیری مساوات تامه دائره‌سنده برلشدیردی وبونظام قارشیسنده

هرهانکی بر فردك قوانین قرآنیه‌نك فوقنه چیقمه‌سنه امکان براقمادی. چونکه قرآن نظرنده (فوق القانون) اولمق اسکی زمانلرده‌کی قراللره وپرنسلره پرستش عادتنك آثارندن باشقه برشی دکلدی.

مسلمانلقده (توحید) اساسنك تقرریله ملوك وامرانك حقوق بیقیلدی، کندیلرینی خلقك پایه‌سندن یوکسك طانیه‌لری دعواسی خردوخاش اولدی و اوزماندن اعتباراً انسانلر حاکملرندن حساب صورمه‌نك، اونلردن استقامتاوزره حرکت ایتمه‌یی ایسته‌مه‌نك حقوق بشریه‌دن اولدیغنی آکلادی. بوندن باشقه قرآنك انسانلردن برجماعتك سیاست واداره‌یی مراقبه ایتمه‌سنی، امر بالمعروف ونهی عن المنکر وظیفه‌سیله موظف اولماسنی تکلیف وحریت کلامی، حریت انتقادی تثبیت ایتدی. رجال سیاست ورجال اداره‌یی، حق عامه‌نامی حسابه چکه‌جك برجماعت بولونماسنی امر ایلدی.

عجبا بوکونه قدر هانکی قانون دموقراتلق اعتباریله قوانین اسلامیه‌نك پایه‌سنه یوکسله بیلمشدر؟ او قوانین اسلامیه‌که، برمجرمی دنیانك اك بویوك حکمداری بیله اولسه ارتکاب ایتدیکی جرمدن طولایی مسئول طوتار ومستحق اولدیغی جزایی کندیسنه تطبیق ایدر. ملوك عربدن (جبلة بن الایهم) کعبه‌یی طواف ایدرکن اتکنه باصان براعرابی‌یه وورماسی اوزرینه حضرت عمر طرفندن تجزیه ایدلمك ایسته‌نیلنجه «سزلر عوام آره‌سنده برفرق کوزتمزمیسکز؟» دیمشدی. فاروق اعظم «خایر!» جوابنی ویرنجه (جبله) کیجه‌لین قاچوب بیزانسه التجا والتحاق ایتمشدی.

علیه الصلاة والسلام افندمز وداع خطبه‌سنده بیورمشلردی‌که: ای ناس! مؤمنلر قرداشدن باشقه برشی دکللردر. برمسلمانك مالی

دیکر برمسلمانه حلال اولماز؛ مکرکه کوکلنك رضاسی اولا. بندن صوکرا دونوب ده بربرینك بوینی ووران کافر اولمایك. سزه اویله برشی براقدم‌که اوکا طوتوندقجه اصلا ضلالته دوچار اولمازسکز. اوده کتاب الله‌در. ای ناس! ربکز بردر. باباکز بردر. هپکزك منتهای نسبی آدمدر، آدم‌ده طوپراقدندر. نزد الهیده اك قیمتلیکز اك متقیکزدر. برعربك عرب اولمایانه هیچ رجحانی یوقدر؛ مکرکه تقوی ایله اولا.»

بوبلند معانی‌یی، بوقیمتدار دموقراتیك احکامی «ای ناس، سزی برار ککله بر دیشیدن یاراتدق، سزی ملتلره وقبیله‌لره آییردق‌که یکدیکرکزله طانیشه‌سکز. نزد الهیده اك قیمتلیکز اك زیاده متقی اولانکزدر.» «نه سزك آرزولریکز، نه ده اهل کتابك آرزولری جای تطبیق بولا بیلیر. بر فنالق ایشله‌ین اونك جزاسنی مطلقا چکر.» مآلنده‌کی آیت کریمه‌لر محتویدر.

ایشته بوکبی دموقراتیك تعالیم محمدیه ایله بشرك کوزلری آچیلدی؛ حسب، نسب، یاخود عصبیت وثروت طولاییسیله، یاخود رنك اعتباریله کیمسه‌نك حائز رجحان اولمایه‌جغی آکلاشیلدی؛ دستور قرآنی‌یه نظراً انسانلرك حائز اولدقلری فضائل واحراز ایتدکلری مزایا واخلاق ایله یوکسله بیله‌جکی تبیین ایتدی. عربلر آره‌سنده‌کی ضعفا ایله سائرلری کافهٔ افراد آره‌سنده بوتون حقوقی، حریت، اخوت ومساوات دائره‌سنده تقرر ایدن، دین اسلامه ایصیندیران اك مهم سببلردن بری ده بودر.

عربلر میاننده دهریلر بولونیوردی‌که بونلر: «حیات دنیادن باشقه برحیات یوقدر، یاشارز، اولورز وبزی دهر اولدورور.» دیرلردی. برده صابئیلر واردی. بونلر یلدیزلرك طلوعنی بکلر واونلره سجده ایدرلردی. صوکره مجوسیلر واردی؛ آتشه طاپارلردی. دها باشقه

مذهبلره سالك اولانلر واردی كه هیچ برینك سالك اولدیغی مذهب ودین كندیسنه دنیاده سعادت ، اخراده سلامت ، حیات اجتماعیه‌ده صلاح ، شئون سیاسیه‌ده انتظام تأمین ایتمه‌مشدی . وقتاكه دین اسلام انسانلری برلشدیرن ، عینی سویه‌ده طوتان ، عدالت وانصافی حاكم قیلان « توحید » ایله تجلی ایتدی ، ظلم كورنلرك كافه‌سی اوكا التجا ایدرك عصرلرك زنجیر اسارتندن قورتولمق ایسته‌دیلر .

اسلامك تعالیم مدنیه وسیاسیه‌سندن یالكز عربلرك استفاده ایتمدیكنی ، بالعكس بونلرك بوتون عالم بشریته یكی بر دور آچدیغنی سویلمكده هیچ بر بأس كورمه‌یز . بونی ایضاح ایچون عربلردن باشقه‌سنك احوالنی ، (ژول لابوم) ك قرآن كریمه ترتیب ایتدیكی فهرستدن خلاصه ایتمه‌یی مناسب كوریورز . بو آدام دییوركه :

آلتنجی عصر میلادیده ، حضرت محمدك طوغدیغی زمان ، جهان اغتشاشلر ایچنده ، فلاكتلر ایچنده قاینایوردی .

اوروپاده آری وزیغوتلر ، اسپانیاده وفرانسه‌نك جنوب قسمنده (قلوویس) ایله‌و اوغوللریله مجادله ایدرك شرق ایمپراطوری (ژوستنیانوس) ـدن معاونت ایسته‌یورلر ، صوكره یاردیمه كلن ، فقط بالآخره یاردیم ایتدكلری مملكتك یالكز امدادینه قوشمقله قالمایه‌رق اوراسنی فتح ایتدكلرینی ادعا ایدن قوماندانلرله‌ده محاربه‌یه مجبور قالیورلردی .

اصل فرانسه‌ده (قلوویس) ك اوغوللری خیانت ایدرك بربرینی اولدیریورلردی . وزیغوتلرك قرالیجه‌سی (برونهو) ایله فرانقلرك قرالیجه‌سی (فریدیدقوند) آره‌سنده‌كی اوزون مجادله تاریخه اك فجیع صحیفه‌لری علاوه ایدیوردی .

انكلتره‌ده ، انكلیزلر ساقسونلرله مجادله ایدیورلردی . اوزمان

انكلتره وحشت قوتارینك جهالت قارا كلقلرنده دولاشدیغی بر مرعی ایدی .

ایتالیاده استحقاقندن فضله قیمت آلان (روما) اسمی اسكی هیبتنی غائب ایتمش ، (روما) هر طرفی پارچالانه‌رق باشی قالان بر هیكل حالنی آلمشدی .

شرقی (روما) ، ماضیسندن اوزاقلاشان غربی (روما) دن فضله اسكی تاریخندن اوزاقلاشمشدی . شرقی روما شرقك حقیقی ایمپراطورلغی دكل ، اهمیتسز بر مملكتی ایدی . اوراده بوش كورولتولردن باشقه بر شی طویولمایوردی .

غربك (رەن) نهری منصبندن شرقده طونه‌نك منصبنه قدر شمالی ، جنوبی تضییق ایدییوردی . اسقاندیناویالیلر ، دانیمارقه‌لیلر تراكیا ، ماكدونیا ، لومباردیا وایتالیایه بردن بره این غوطلرله هونلرك ایزلرینی تعقیب ایدییورلردی .

اوصیره‌لرده آسیای مركزیدن توركلر ظهور ایتدی . او توركلر كه بالآخره شرقی رومایی استانبولك اطرافنده صیقیشدیره‌جق قدر تضییق ایده‌جكلردی .

موسیو (رەنان) طرفندن برنجی عصر میلادیده‌كی وضعیتی ایضاح ایدیلن ، روما ایمپراطورلغیله آلتنجی عصرده‌كی كهنه روما ایمپراطورلغی آره‌سنده هیچ بر مناسبت قالمامشدی . شرقی روما تردی‌یه دوشمش ، انقراضه یوز طوتمش اولدیغی زمان غربی روما عسكری بر وحشت ایچنده ، منكرات ورذائله باطمش بولونیوردی .

آسیا ، اوزمان اوروپادن دها ساكن ، دها مطمئن بر حالده

بولونمایوردی . تبت ، هند ، چین محاربات ألیمه ایچنده ایدی . ایران، آسیای غربی‌یی الده طوتان روما ایله متمادیاً حرب ایدییوردی .

آفریقاده شرقی روماییلر ، مصرك اراضیسنی استثمار ایله اکتفا ایده‌رك اسکی مصر علوم وفنوننك نابود اولماسنه اهمیت ویرمه‌یورلردی .

الحاصل هرطرفی دشمنلق حسلری قاپلامشدی . انسانلر خیردن زیاده شره کووه‌نیورلردی . رؤسا ایچنده هانکیسی حربه‌اك چوق طرفدار ایسه اعتماد عمومی‌یی اوقازانیور وغنیمت امیدیله پشنه طاقیلانلرك حد وحسابی اولمایوردی. شاید بعض زاهدلرك صومعه‌لرنده پاریلدایان خفیف ایشیقلرده سونمش ، قاصیرغه‌لردن قورتولان فلسفه تخملری‌ده قالمامش اولسه‌یدی ، دیو آدملریله هرطرفی استیلا ایدن باربارلق قطعی بر وحشته انقلاب ایدردی . مع مافیه دنیانك برقسمی بو حرکتدن اوزاقده قالمشدی. سبی‌ده او اراضیده یاشایانلرك حزم وفراستی دکل، مدنی دینیلن اقوامك یاشادیغی محیطدن اوزاق بولونماسیدر .

بوندن طولاییدرکه عربلر اوروپاده کوروله‌ن مدهش فیرطنه‌دن خبردار اولامایور واونك سسلرینی همان ایشیده‌مه‌یورلردی . جزیرة العرب هندك ، چینك موجودیتنی بیلمه‌یور ، آسیا ایله مناسباتی ایرانی کچه‌میوردی . اساساً ایراندن خبرداد اولمالری‌ده ایرانك شرقی روما ایله محارباتی وطرفیندن برینك سوریه‌یی استیلاسی طولاییسیله وقوع بولویوردی .

رسالت محمدیه دورنده اقوام جهانك وضعیتی بو مرکزده ایدی . وقتاکه رسالتپناه افندمز انسانلری کندیلرینه حقوق ویرن شریعت احمدیه‌یه دعوته باشلادی ؛ اصیلزادکان ، امرا وحکمداران حائز اولدقلری حقوق ونفوذی غائب ایتمکدن قورقه‌رق مقاومتده بولوندیلر.

وبالخاصه رسالتپناه افندمزه قارشی هر درلو أذا واشکنجه‌یی روا کوردیلر . چونکه مشرکلر ، اك مکمل خلق سیاستك اساسی اولان توحیده ایمان ایتمك ایسته‌مه‌یورلردی . حال بوکه علیه الصلاة والسلام افندمزك اساس دعوتی بوایدی . وبو اساسی ، سورهٔ اخلاص ایله نشر ایتمشدی .

مسلمانلق مؤمنلری قرداش ایتمکله قالمایه‌رق غیر مسلملره‌ده مسلمانلرك حائز اولدقلری حقوقی ، حریت عبادتی ویردیکی کبی ، مسلمانلر طرفندن کندیلرینه قارشی وقوع بولاجق تعدینك قصاصنی ، وغصب ایدیلن حقلرینك بالمحاکمه احقاقنی تأمین ایتمشدر . چونکه مسلمانلق مسلمانلره ، غیر مسلملرك مال وجانی حرام قیلمش ، اونلرله عقد اولونان معاهدات ومقاولاتك تمامیٔ تطبیقنی امر ایتمشدر-

بناءً علیه مسلمانك مسلمانی آلداتماسی ، مسلمانه تجاوز ایتمه‌سی، مسلمانه قارشی نقض عهد ایتمه‌سی ناصل مباح دکلسه عینی شیلر غیر مسلملر حقنده‌ده مباح دکلدر . دستور اسلام اولان قرآن کریمده بوکا دائر نجه نجه اوامر شدیده واردر .

« واوفوا بعهدالله اذا عاهدتم ولا تنقضوا الایمان بعد توکیدها » ، « واوفوا بالعقود » ، « واوفوا بالعهد ان العهد کان مسئولا » ، « وان استنصروکم فی الدین فعلیکم النصر الا علی قوم بینکم و بینهم میثاق » ، فاتموا الیهم عهدهم الی مدتهم »

مسلمانلق غیر مسلملره قارشی تطبیق اولوناجق معامله‌ده بو قدارله‌ده اکتفا ایتمیه‌رك غیر مسلملرك رجال دینی ؛ قادینلرینی وچوجقلرینی حمایه‌یی امر ایله کافهٔ افراد بشر آره‌سنده تساند عمومی‌یی تأمین ایتمشدر . نته‌کیم « من قتل نفسا بغیر نفس او فساد فی الارض فکانما

قتل الناس جميعاً » آيت كريمه‌سنك دلالت صريحه‌سيله بوتون انسانلر متساندر . وبوخصوصده مسلملرله غير مسلملر ، بياضلرله سياهلر ، صاريلرله قيرمزيلر آره‌سنده هيچ فرق يوقدر .

دين اسلام غير مسلملره برجزيه ويرديرمشسه بو ، آنجق جانلريله مالليرينك حمايه‌سى مقابلنده‌دركه بو حمايه‌يى تأمين ايتمه‌دكلرى تقديرده اونى آلمازلر . مع مافيه غير مسلملرك ويردكلرى بو (جزيه) ، مسلمانلرك حكومتلرينه تأديه ايتدكلرى ويركولره نظراً ، هيچ مثابه‌سنده‌در . اهل ذمت كافهٔ حقوقنك حمايه‌سى مقابلنده حكومته اهميتسز برپاره ويرديكى حالده مسلمانلر هرسنه ثروتلرينك بويوك بر قسمنى ويريورلردى . برمسلمان ، حيواناتى ، تارلالرى ، باغچه‌لرى ، معدنلرى وارسه هربرندن حكومتك حصه‌سنى اوده‌ر . بوكا قارشى خريستيانلرك ويرديكى جزيه كندى حقلرنده رحمتدن باشقه برشى دكلدر .

بو اساسات سياسيه واجتماعيه سايه‌سنده ايديكه برقاچ سنه ظرفنده الله بويوك حكومانه استنادكاه اولان وتدابير ماديه‌يه ، تشكيلات اجتماعيه‌يه ، ترقيات علميه‌يه ، حيات مسعوده‌يه ، قرآن كريمك ترويج بيورديغى تهذيب اخلاق ودنيايى استحقار كبى فضائلى علاوه ايدن رحيم سياستلرك ، بلند مدنيتلرك عَلَملرى قورولمشدى .

بوندن طولاييدركه دين اسلام نره‌يه حلول ايدرسه تجارت ، صنعت ، زراعت ، سياحت ، قوت ، عزت ، سياست وحاكميت ده حلول ايديوردى .

اسلامك كرى قالماسنه سبب « توكل » در ديمك قدر فجيع برخطا تصور اولوناماز .

غير مسلملردن برچوقلرينك بوفكرى درميان ايتدكلرينى كوريورز . حالبوكه بونلر بركره قرآن كريمه عطف نظر ، ياخود رسالتپناه افندمزك حيات سنيه‌لرينى تدقيق ايتسه‌لر ، ياخود ميلادك يدنجى عصرندن اوروپانك اسلام عليهنه برلشديكى اون بشنجى عصر ميلادى‌يه قدر تعاليم قرآنيه‌يه توفيق حركت ايدنلرك حالنى تأمل ايلسه‌لر بويله برفكره صاپلانمازلر واونى مدافعه ايچون برتك بهانه بولامازلردى .

قرآن كريمده انسانلرى سعى وتجارته تشويق ايدن « قل اعملوا .. » ، « ومن يعمل مثقال ذرة ... » ، « فاذا قضيت الصلاة فانتشروا فى الارض .. » ، « ان الله لا يغير مابقوم حتى يغيروا ما بانفسهم » كبى آيات كريمه پك چوقدركه بونلرى احاطه ايتمك ايستهين كتاب اللهه مراجعت ايده‌بيلير . توكلك معناسى بو آداملرك ظن ايتدكلرى كبى اولسه‌يدى انسانلرى توكله دعوت ايدن عليه الصلاة والسلام افندمزك هركسدن اول ، ايشى كوجى براقه‌رق التزام عطالت ايتمه‌سى اقتضا ايدردى . حالبوكه پيغمبرمزك تاريخى ايله كتيرديكى كتاب مبين كنديسنك جناب حقه توكله برابر چاليشانلرك الك فعالى ومجاهدلرك الك غيرتليسى اولديغنى كوستريور .

رسالتپناه افندمز دين اسلامى تعليمه عمرلرينك كهولت دورنده باشلامش اولمه‌لرينه رغماً برمثال همت ، برنمونهٔ فعاليت ايديلر . بر طرفدن او ايشلرينى كورمك ايچون اوده كيلره ياردیمده بولونورلر ، ديكر طرفدن دعوالرى آييررلر ، جماعتلره ايراد نطق بويوررلر ، نمازلرده امامت ، اوردولرده قوماندانلق ايدرلر ، خندقلرك حفرنده طوپراق طاشيرلر ، مشركلرله محاربه‌يه كيررلر ، عرب هيئتلرينى قبول ايدرلر ، زمانك حكمدارلريله مكتوبلاشيرلر ، مسلمانلرك احوالنى تدقيق بيوررلردى .

جناب حقه توكل ، ايشى كوجى يراقق ، رزقى ، قوتى ، سعادتى عطالتله بكلهمك ، مساعى برينه دعا و تضرعده بولونمق معناسنده اولسهيدى مجبا عليه‌الصلاة والسلام افندمز بونجه زحمتلرى اختيار ايدرميدى ؟ وايكنجى خليفه‌سى حضرت عمر منبردن امته « اى ناس ، چاليشكز ، چونكه سمادن آلتون ، كوموش ياغماز . » ديرميدى ؟

روماليلرك معظم برمدنيتى ، شانلى برتاريخى وار . فقط آنجق بر چوق اختلاللردن ، عوامك اصيلزادكانه قارشى برچوق قيامرندن صوكره اومرتبه‌يه ايريشديلر . بومجادله‌لر ، بواختلاللر اولماسه‌يدى روماليلر او يوكسك مدنيت يولنده ايلريليه‌مزدى .

مسلمانلق ايسه كنديسنى قبول ايدنلرى آنى برتبدله ، آنى بر انقلابه مظهر ايدييوردى . اوقدركه حضور رسالتپناهى‌يه كيرن قاباصابا بربدوى لسان پيغمبريدن قرآنى ديكلدكجه حضور نبويدن بام باشقه بر حالده چيقيوردى . او قابا صابا بدوينك قلبى حكمت ، بسالت ، سياست ، شهامت قايناغى اولوويرييوردى . « صبغة الله ومن أحسن من الله صبغة » رسالتپناه افندمزه رفاقت ايدن اصحابك برقبل الاسلام تاريخلرينى ، برده اسلامى قبول ايتدكدن صوكره‌كى حاللرينى تدقيق ايتمك قولايدر . حتى خلفاى راشدينك واونلره معاصر اولان اصحابك تاريخنه كوز كزديرمك كافيدر .

معمافيه مسلمانلغك تأثيرى يالكز پيغمبرمزك دورنده‌كى مسلمانلر اوزرنده كورولمكله قالمامشدر . عصر سعادتدن صوكره مسلمانلغى هرهانكى ملت قبول ايتمشسه او آنى انقلابه مظهر اولمش و درحال كنديسنه قوت ، سطوت بخش ايده‌جك ، زراعت ، تجارت ، صنعت ،

عدالت ، ادبيات ، صنايع نفيسه ، تشكيلات اجتماعيه ، مكارم اخلاقيه واديسنده يوكسلته‌جك اسباب ووسائله صاريلديغنى كورولمشدر .

مسلمانلغك عربلرده وجوده كتيرديكى انقلابى ، صوكره بربريلر ، صوكره افريقا زنجيلرى ، صوكره مماليك ، صوكره آسيانك كوچبه اقوامى ، صوكره چين ملتلرى اوزرنده اجرا ايلديكى تأثيراتى نظر دقته آليكز . كوره‌جكسكزكه علم مؤسسه‌لرينى اقامه ايدن ، تجارت ، زراعت وصنعتى تشويق ايدن ؛ اندلسه ، افريقانك قسم اعظمنه ، سوريه ، عراق ، اناطولى ؛ هند ، چين ، مركزى آسيا ، بحرمحيط كبيرآطه‌لرينه حاكم اولان بواقوام اسلاميه مسلمانلغه بداوتيله ، جهالتيله ، ضعفيله ، فقريله ، طاغينقلغيله كيرمشكن تعاليم اسلاميه درحال بو ملتلرى يوكسلتمش ، علم وعرفانه ، مدنيت واعتلايه سوق ايلمشدر . بوندن طولاييدركه بوتون ادوارنده مسلمانلق ايچون ، پريشان اقوامى اعتلا ، اتحاد وعدالت تامه ساحه‌سنه چيقاران بركوپرودر دينيله‌بيلير .

اون برنجى عصرده تاتار آقينى اسلام عالمنى استيلا ايتديكى زمان رهكذارنده‌كى بوتون علم وصنعت مؤسسه‌لرينى‌ده ييقمش ، عصرلرجه مساعينك اثرى اولان مدنيت اسلاميه‌يى يرلره سرمشدى . فقط وقتاكه تاتارلر دين اسلامى قبول ايتديلر ؛ علم ومدنيتك اك قوتلى ظهيرى اولديلر . جنكيز احفادندن (بركت بن باطوخان) ك مسلمان اولور اولماز مؤسسات عرفان تأسيسنه باشلاديغنى واك بيوك علماى اسلامى كندوسنه ياقلاشديرديغنى كورديكمز كبى (هولاكو) نك برادرى (قوبلاى) خانك (جمال الدين الفلكى) يى (چين) ه كتورديكنى واونك واسطه‌سيله چين مملكتنه علوم اسلاميه‌يى ، مدنيت و فلسفهٔ اسلاميه‌يى صوقديغنى مشاهده ايدييورز . الحاصل مسلمانلغى هرهانكى ملت قبول

ایتمشسه درحال فیضندن نصیب آلمش و تعالیمندن استفاده ایتمکده باشقه‌لرندن کری قالمامشدر .

مسلمانلغك اك جلی اثری « استقلال » ی مدافعه ایتمه‌سی و حاکمیت اجنبیه‌یی قبول ایتمه‌مسیدر. قرآن کریم اهل اسلامی جناب حقه ، رسول اللهه ومسلمانلردن اولان اولیای اموره اطاعتله مکلف طوتیور . بناءً علیه قرآن کریمه کوره مسلمانلر، ممکن اولدیغی قدر، یابانجی بر حکومتك زیر حاکمیتنده یاشامامقله مأموردرلر . بوندن طولاییدرکه صادق مسلمانلرك قلبنده حریت واستقلال اسلامی‌مدافعه آرزوسی طوغمش وبو اعتبار ایله هر مسلمان ، دیننك امرینه اتباعاً، بلا قید وشرط برمجاهد عد اولونمشدر. مسلمانلقده عسکرلك، سلاح طاشیمق ، اسلام یوردلرینی مدافعه ایتمك ، یالکز ارککلره منحصر اولمایوب بالعکس مملکت، دشمنك تجاوزینه معروض قالینجه قادینلرده ارککلرك مکلف اولدقلری وظائف مدافعه‌یی ایفا ایله مکلفدرلر. قادینلر ایچون بو وظیفه‌نك ایفاسی اختیاری دکل ، برمکلفیت دینیه‌در .

اسلامك ظهورندن یعنی یدنجی عصر میلادیدن اعتباراً مسلمانلر تشریع ، اخلاق ، سیاست وتجارت ایله مشغول اولدیلر . دولت عباسیه‌نك تأسسی اوزرینه (المنصور) بالخاصه ریاضیات ، فلکیات وادیلرنده تدقیقات وتتبعات اجراسیله یونان فلسفه‌سنك عربجه‌یه ترجمه‌سنی امر ایتمشدی .

(هارون الرشید) ك اوغلی (المأمون) ده بو اثره اقتفا ایتدی ، علما ومترجملری طوپلایه‌رق کتبخانه‌لر ، مدرسه‌لر تأسیس ایلدی . اساساً (هارون الرشید) ایله (مهدی) آسیانك اطرافنده نیجه نیجه خرستیان علمایی‌ده بغداده جلب ایده‌رك بو اوغورده مهم فداکارلقلرده

بولونمش وبوسایه‌ده دولت عباسیه زماننده (بغداد) ایله سائر مراکز اسلامیه علوم وفنونك ، اخلاقك ، سیاست، فلسفه، هیئت، ریاضیات، طبیعیات، موسیقی وسائر علومك مهدی اولمشدی. اوزمان (انطاکیه) ایله (حران) ك ، علوم طبیه‌نك اك مهم مراکز تحصیلی اولدیغی تاریخ قید ایتمکده‌در . (عباسیلر) ك علمه وعلمایه نه قدر اهمیت ویردکلری (هارون الرشید) ك طبیبی (حسین بن یحیی) نك لسان یونانیدن عربجه‌یه ترجمه ایتدیکی هر کتاب مقابلنده (مأمون) دن آغیرلغنجه آلتون آلمه‌سندن آکلاشیله‌بیلیر . دولت عباسیه‌یه معاصر دیکر حکومت اسلامیه ایله خلفلرینك علمه وعلمایه قارشی بسله‌دکلری حرمت وکوستردکلری اهتمام دها آز دکلدی. (همدان) حکمداری شمس الدوله‌نك فیلسوف (ابن سینا) یه مقام وزارتی تفویض ایتدیکی کبی برده کندیسنه طبیب مخصوص تعیین ایتدیکنی کورییورز. (اصفهان) حکمداری (علاء الدولة) ده ابن سینایه وزارت وریاست توجیه ایله‌مشدر .

٩٣٢ سنهٔ میلادیسنده ارتحال ایدن (ابوبکر الرازی)نك(سامانیه) حکمدارانی نامنه طبی ، کیمیائی اثرلر تألیف ایتدیکی کورولمکده‌در . (محمود غزنوی) نك فیلسوف (بیرونی) یی هندستانه دعوت ایدرك اورایه علوم ومدنیت اسلامیه‌یی کتیرتمشدی . اورووپا ، ابن سینا ایله رازینك قیمتنی آلتی عصر اول ادراك ایدرك اثرلرینی تدقیقه باشلادیسه اسلام حکمدارانی بونلرك قیمتنی دها اول آکلایه‌رق کندیلرینی اك یوکسك مقاماته چیقارمشلردی .

شیمدی بوتون مدرسه‌لریله ، کتبخانه‌لریله ، رصدخانه‌لریله ، مؤرخلریله ، جوغرافیونیله ، ادبیاتیله ، ایوانلریله ، خسته‌خانه‌لریله ،

فابریقه‌لریله شرقی بیراقه‌لم‌ده. بالخاصه فاطمیلر دورنده (قاهره) یه‌طوغرو کیده‌لم. اوراده‌ده علوم ومعارفك یوكسك اولدیغنی، بالخاصه ملك عزیز ایله حاكمك دورنده (قاهره) نك (بغداد) دن نه مؤسسات عرفان، نه‌ده بشقه برنقطهٔ نظردن هیچ كری قالمادیغنی كورورز. ساعت رقاصنك مخترعی مصرلی (ابن یونس) ی [1] خاطرلامدن كچمك ممكنمیدر؟

١٠٩٩ سنهٔ میلادیسنده طوغان (شریف الادریسی) نك (قرطبه) ده اكمال تحصیل ایتدكدن صوكره اون ایكنجی عصر اوائلنده سجیلیا حكمداری (روجیر) ك سراینه كیدوب (٨٠٠) باطمان ثقلتنده كوموشدن برلوحه اوزرینه خریطهٔ عالمی حك ایتدیكنی واو زمان معروف اولان بوتون اقسام جهانی عربجه اوله‌رق قید ایتدیكنی تاریخ تثبیت ایتمكده‌در. (شریف ادریسی) نك جوغرافیایه دائر یازدیغی اثركبی خریطه‌لرینی ده بوتون اوروپا رساملری اوچ عصر استنساخ ایتمكده دوام ایتمشلر واونلره آنجق جزئی برشی علاوه ایده‌بیلمشلردر. شریف ادریسیدن یوز سنه صوكره سجیلیا قرالی ایكنجی فره‌دریقی كورویورزكه فیلسوف ابن رشیدك اولادلرینی سراینه آله‌رق اونلردن نباتات وحیوانات اوقویور.

سكزنجی عصرده احراز شهرت ایدن (ابی موسی جعفر الكوفی) ایله (ابی بكر الرازی) نك وسائر مؤلفین اسلامیه‌نك آثارینی اوقورنجه (حامض كبریت) ایله (ماء ملكی) ینی ناصل اختراع، (جیوه) یی ناصل احضار، كئوللری ناصل تخمیر ایتدكلرینی كوردیكمز كبی (ابوالقاسم

---

[1] ١٠٠٧ سنهٔ میلادیسنده ارتحال ایتمشدر.

خلف بن عباس البوقاریس) ك علم جراحتی ناصل وضع، آلات جراحیه‌یی ناصل توصیف واستعمالنی ناصل تعریف ایتدیكنی، ایلك دفعه اوله‌رق (حصا) نك محل اخراجنی ناصل تعیین ایلدیكنی كوریبورز. (ابن رشید) ك استادی (ابن زهر) (حجاب حاجز) ك التهابنی ایلك كشف ایدندر. علما، ممالك اسلامیه‌ده سیاحت ایدر وهر یرده حكمداران نزدنده اك شرفلی قبوله مظهر اولورلردی. هر طرفدن كلن طلاب عرفان بونلرك اطرافنده طوپلانیر، درسلرینی دیكلر و فكرلرینی قید ایدرلردی.

علمای اسلامك فنون، علوم، صنایع، سیاست وسائر وادیلرده‌كی مساعی وآثاری، آزقالدی، كوزلردن نهان اولاجقدی. فقط فلمنك، فرانسه، المانیا وانكلتره‌ده ظهور ایدن مستشرقلرك تحریات و تدقیقاتی سایه‌سنده بونلرك برچوغی دیریلدی. بو آثارك برقسمی عربجه اوله‌رق طبع اولوندیغی كبی عربلرك اندلسده بولوندیغی زماندن اعتباراً برچوقلری لاتینجه‌یه وسائر اوروپا لسانلرینه ترجمه ایدلمشدر.

خلاصه اشبیلیا، قرطبه، غرناطه، مرسیه، طلیطله، سبته، طنجه، مراكش، جزائر، تونس، قیروان، قاهره، شام، عراق، ایران، بخارا، هندستان، سیبریا وسائر ممالك اسلامیه‌ده معظم كتبخانه‌لر، مدرسه‌لر كورولوردی.

اجزاجیلق صنعتی ایلك اول مسلمانلر ابداع ایتمشلر واحضار ادویه قانونی ده اونلردن قالمش وبوقانون (سالرنه) شهرندن سائر جنوبی اوروپا ممالكنه انتشار ایله‌مشدر. مسلمانلر ایلك عصرلرده مدنیتك یالكز برشكلیله اشتغال ایتمه‌یه‌رك هرشعبه‌سیله مشغول اولمشلر. بناءً علیه برطرفدن ریاضیات، طبیعیات، سیاسیات، تشریع، شعر وكتابته اهتمام

ایتدکاری کبی ده کیزجیلك ، سیاحت ، موسیقی ، تزیینات ایله شهرلری مدنیلشدیرمك ، مرکزلری تنظیم ایتمك ، انواع زینتله کوزللشدیرمك کبی شیلرله‌ده مشغول اولمشلردر .

مسلمانلر دنیاده‌کی انواع زینتی استعمال ایدرلر وبوخصوصده « من حرم زینة‌الله التی اخرج لعباده والطیبات من الرزق » دستور قرآنیسیله « لاتنس نصیبك من الدنیا » امر الهیسنه اتباع ایدرلر . بناءً علیه اموی ، عباسی ، فاطمی ، علوی وعثمانلی پادشاهلرینك آسیا ، افریقا ، غربی وشرقی اوروپاده‌اك محتشم البسه‌لری کیدکلرینه واك قیمتدار تختلره اوطوردقلرینه ، صیرمه‌لی منسوجات قوللاندقلرینه دائر تاریخده کوریلن روایتلردن تعجب ایتمه‌ملی یز . بالخاصه اندلس مسلمانلرینك البسه‌لری کوزه‌للکی ، بهاسی اعتباریله پك شایان دقتدی . اوروپا تاریخلری اندلس مسلمانلرینك قوللاندقلری بواشیانك اوصافیله طولودر .

مسلمانلر ایلك دورلرده یونان ، ایران و روماليلری معماریده وتزییناتده تقلید ایتمشلرسه‌ده بالآخره اونلره تفوق ایتمشلر . چونکه برطاقم معضل اشکالی رسم ایله مشغول اولدقلری کبی منحنیات ، تقاسیم ایله چیچکلرك رسمنه صرف فکر ایده‌رك ١٠ نجی ، ١١ نجی ، ١٢ نجی عصرلرده مغربده مروانی ، موحدین و سائر حکمداران معماری وتزییناتی پك یوکسك درجه‌لره چیقارمشلر وتقلید شائبه‌لرندن تجرید ایده‌رك اونلره صرف اسلامی بر ماهیت ویرمکه موفق اولمشلردر . بالآخره قرطبه ، اشبیلیه ، غرناطه کبی مراکز اسلامیه‌ده بوصنعت خارقه درجه‌سنی بولدی .

مسلمانلر معماریده و تزییناتده دنیانك استادی اولدقلرندن اسلام

معمارلرینك کیردکلری هریرده انشا اولونان معبدلرله سرایلر شکلاً یکدیکرینه بکزر .

دین اسلام صنعت وتجارته حرمت ایده‌رك بونلرله اشتغال ایدنلره موقع ویردیکندن اهل صنعت وتجارت معادنی استخراج وبونلردن درلو درلو آلات ، ادوات واسلحه ، درلو زینتلر اعمال ایتدیلر .

مسلمانلر بو وادیده اوقدر ایلریله‌دیلرکه سطح ارضی وشکل حیاتی ده کیشدیردیلر .

صنعتده مسلمانلر تقلید ایله مثلا چیندن آلدقلری کاغدی ایپکدن یاپمقله اکتفا ایتمیه‌رك پاموقدن ، پاچاوره‌لردن یاپدیلر ، باروتك استعمالنده تفنن ایده‌رك برچوق مقاصدی تأمین ایتمك ، آغیر شیلری آتمق خصوصنده قوللاندیلر . ٦٩ سنهٔ هجریه‌سنده حجاج (مکه) نك محاصره‌سنده مواد ثقیله‌یی باروتله آتمش ، اون اوچنجی عصر میلادیده‌ده عینی وسائط قوللانلمشدی . فرانسز مورخی (فه‌راراس) جبل طارقك محاصره‌سنده قورشونك باروتله آتیلدیغنی واووقتدن اعتباراً اسپانیا خریستیانلرینك باروتی عینی صورتله قوللانمغه باشلادقلرینی سویلیور . اسلام فابریقه‌لرنده یاپیلان کاغد اسپانیادن ، فرانسه ، انکلتره ، ایتالیا وآلمانیایه اون اوچنجی عصر میلادیده کیتمشدر .

مسلمانلر نباتات ایله اشتغال ایتمشلر وکندیلرندن اول کلنلری بو خصوصده کچمشلر . چونکه نباتاتك توحیدنده ، شئون طبیه‌ده استعمالده ایلری کیتمشلر . بوندن باشقه مسلمانلر (طبقات الارض) ه دائر برچوق مؤلفات یازمشلر . تاریخ (برنجی عبدالرحمن) ك قرطبه‌ده برچوق نباتات باغچه‌لری وجوده کتیره‌رك شرق مملکتلرینه برچوق عالملری تخم طوپلامق ایچون کوندردیکنی قید ایدییور .

مسلمانلق بونلرك هپسنی مظهر انکشاف وهپسنی تشویق ایتدیکی حالده رومالیلرك وضع ایلدکلری قوانین، فعالیته وصنعته مخالفت ایتمکده ایدی. حتی (آغوستوس) اصیلزادکاندن ایکن بر فابریقه اداره‌سنی درعهده ایدن (ونیوس)ی کندی نفسنه حقارت ایتمش اولدیغی ایچون اعدامه محکوم ایتمشدی. ینه اوزمان بر چوق انسانلر افلاطون فلسفه‌سنه تابع بولونیوردی که بو فلسفه صنایعله مشغول اولان کیمسه‌لری حقوق مدنیه‌یه لایق کورمیوردی.

ممالك اسلامیه آره‌سنده تجارتی، مواصلات و مراسلاتی تأمین ایچون مسلمانلر یوللر آچمش وبو یوللرده قویولر قازمش، صهرنجلر انشا ایتمش، پوسته‌لری تنظیم ایلمشدی. بو صورتله اندلس، مراکش، جزائر، تونس، مصر، سودان، عربستان، ایران، اسلام روسیه، هندستان، چین، کوفه، بصره، سوریه، عراق بر برینه باغلاندیغی کبی هپسیده مکه ومدینه ایله مربوط ایدی.

مسلمانلر مملکتلری تنظیم، شئون داخلیه‌سنی تدبیر، صنایعی ترویج ایله مشغول اولمشلر، پولیس تأسیس، ارباب صنایع ایچون نقبا تعیین ایلمشلر. مکتبلر، خسته‌خانه‌لر وسائره کبی الك مهم مؤسساتی وجوده کتیرمشلردر. بو تشکیلات بالخاصه (غرناطه) ده اون اوچنجی عصرك مبادیسندن اون تشنجی عصرك اواسطنه قدر الك یوکسك شاهقه‌یه چیقمشدی. امیرالمؤمنین (عبدالرحمن الناصر) ك دورنده (قرطبه) سرایلر، باغچه‌لر، حیوانات وقوش باغچه‌لری، فابریقه‌لر ایله طولمشدی. (زهرا) (ناعوره) (روضه) کبی سرایلری عبدالرحمن انشا ایتمشدی. بو سرایلرده کوزه‌للکی غیر قابل توصیف صالونلر بولونیوردی. بالخاصه (قصر خلافت) هردرلو ستایشك فوقنده ایدی.

بونلر حقنده بر فکر ایدینمك ایچون مقرینك (نفخ الطیب)نه مراجعت کافیدر. عبدالرحمنك دورنده اندلسده ٨٠ بویوك شهر، ٣٠٠ قصبه ١٢,٠٠٠ چیفتلك واردی. قرطبه، زهره، وزهرا کوزل بنالرله، معموره‌لر ایله طولوایدی. سرایدن انتشار ایدن ضیالرله اون میل مسافه‌یه کیدیلیردی.

اسلام حاکمیتی دورنده طلیطله‌ده ایکی یوز بیك نفوس بولونیوردی. قرطبه‌نك حوالیسی سکز فرسخ امتداد ایدییوردی. اندلسده (٦٠,٠٠٠) سرای، ٢٨٣٠٠٠ قوناق موجود ایدی. اشبیلیاده یالکز ایپك طوقومغه مخصوص ٦٠٠٠ دستکاه واردی. حالبوکه ١٧٤٢ سنه‌سنده مملکت اسپانیوللره کچنجه بوتون دستکاهلرك عددی (١٠,٠٠٠)ـن عبارتدی.

عمومی و خصوصی مکتبلره کلنجه مسلمانلرك بونلره اهتمامی فوق العاده ایدی. (حکم بن عبدالرحمن)ك کتبخانه‌سنده (٤٠٠,٠٠٠) جلد کتاب بولندیغی کبی خلیفه (ناصر عباس بن المستضئ)ك کتبخانه‌سیده بوقدر کتابی محتوی ایدی. قاردینال (اقسیمنیس) غرناطه میدانلرنده بر کونده (٨٠,٠٠٠) جلد کتاب یاقمشدی. سیاحلردن (ابن البندی) ١١٤٠ سنهٔ میلادیه‌سنده قاهره‌ده یالکز علوم ریاضیه وفلکیه‌یه عائد (٦٠٠٠٠) اثر وبریسی عبدالرحمن الصوفی‌یه عائد اولمق اوزره ایکی کره کورمشدی.

مسلمانلرك سائر اقوامه فائقیتلری واونلره قارشی رهبرلکلری یوقاریده ایضاح ایتدیکمز معارف وصنایعه، برده تشکیلات مدنیه‌یه انحصار ایتمه‌یوردی. کندیلری موسیقی وغنا ایله‌ده مشغول اولمشلر، ایران، هندستان وروما مملکتلرنده بولدقلرینی آلمشلر وبونکله اکتفا ایتمه‌رك سائر فنونده کوستردکلرینی موسیقیده‌ده کوسترمشلردی.

ممالك اسلاميه‌نك مدنيتی ، سياستی حقنده درميان ايتديكمز بو مطالعات دين اسلامك نه‌صورتله ابتدائی برطاقم اقوامی آنسزين ابتدائيلكدن قورتاره‌رق مدنيت فاضله ساحه‌سنه چيقارديغنی كوسترر؛ روح اسلامك بونی اقتضا ايتديكنی ومسلمانلرك صوك عصرلرده دوچار اولدقلری تأخر وضعفك آنجق بو نجيب روحدن، بوعلم ونور روحندن عدالت ومدنيت صحيحه روحندن ، اخوت و خلقجيلق روحندن ، اوزاقلاشمالرندن ايلری كلديكنی ايضاح ايدر. دين اسلامه هجوم ايدنلر مسلمانلغك مدنيته دشمن ، مسلمانلرك حيات ميدانلرنده باشقه‌لريله مسابقه‌دن عاجز اولدقلرينی ايلری سورنلر مسلمانلغك حقيقتنی بيلسه‌لر، تاريخ اسلامی تتبع ايتسه‌لردی بو ويردكلری حكمك باطل اولديغنی آكلارلردی .

هيچ شبهه يوقدركه مسلمانلق تكرار ديريله‌جك ومسلمانلر يكيدن فلاح و استقامت يوللرينه كيره‌رك سلفلرينك تاريخنی احيا و دورلرينی تكرار ايده‌جكلر واوزمان قرآنه طعن ايدنلر مسلمانلرك او كتاب مبينه عودت سايه‌سنده سعادته نائل اولدقلرينی كوره‌جكلردر . « وما كان ربك ليهلك القرى بظلم واهلها مصلحون » .

قادينك شريعت اسلاميه‌ده‌كی موقعی

١٧٨٩ سنه‌سنده فرانسه انقلاب كبيری وقوعه كلوب‌ده « انسانك حقوق طبيعيه‌سی » نامی آلان بيانامه قرار آلتنه آلنديغی زمان پاريسده‌كی قادينلر مجلس مليه بر عريضه تقديم ايتديلركه بو عريضه ايله ارككلره عائد حقوقده رجال ايله نسوانك مساوی عد ايدلمه‌لرينی طلب ايديورلردی . هيچ‌ده بكلنمه‌ين بو بيوك خطوه اوزمانك آدملرينه اوقدر كران كلدی ، روحلرنده اويله بر عصيان قوپاردی كه انقلاب كبيرك اك بيوك خطيبی « شومت » ك [١] بوكا دائر پارسلی مادامله‌ره قارشی ايراد ايتديكی نطقده : « طبيعت وظائف اجتماعيه‌يی ايكی‌يه تقسيم ايدوب مملكتك حمايه واداره‌سنی ارككلره براقمش وقادينلری أو اداره‌سنی تدبير وتنظيمه خاص بر فطرتده وجوده كتيرمشدر » ديديكنی كوريورز . ايشته او كوندن بری اركك ايله قادين آراسنده جدی بر مبارزه باشلامش وطرفيندن هر بری كندی دعواسنی تأييد ايچون الندن كلديكی قدر وسائل وادله‌دن استفاده‌يه چاليشمشدر. هم‌ده ايكی طرفك مجادله‌سی خطابيات وخياليات قبيلندن اولان ادله سرديله قالمادی ، طرفين متخاصمين يالكز شواهد تاريخيه ابرازيله قالمادی‌ده اونلرده، بونلرده دقايق علميه‌يه قدر درين بحثلره طالديلر . وعلم الحيات، علم النفس وعلم وظائف الاعضا كبی علومده تقرر ايدوب حقائق ثابته‌دن اعتبار ايدلمش ، ياخود عالم حقيقته اك يقين عد اولنمش مسائلدن

[١] Chaumette

استعانه ایتدیلر. غریبی شوکه مجادله یه کیریشن هر ایکی طرفك مدافعه‌سی درعهده ایدنلرده شو دیدیکمز ادلهٔ علمیه ایچندن الك صریح وافکاره الك مساعد ظن اولونانلری انتخاب ایدوب طورودلرکه بو سایه‌ده قادین دعواسی مدافعلکی قادینی ارکك مقامنه قائم اولاجق مرتبه‌یه هنوز چیقارامدیسه‌ده آکاه، آرانان امنیه‌یه واصل اولاجق واستحصال ایدلمك ایسته‌نن حقوقه یاقلاشه‌جق راده‌ده مهم خطوه‌لر آتدیرمشدر. غربلی قادینك ارککه قارشی بوکونکی موقعی ایشته بودر. او، یولی طوتدیرمش کیدییور، هنوز الده ایده‌مه‌مش حقلرینی ارککدن آلمغه چالیشوب طورییور. وقاوغا نهایته ایروب ارککلره دیدکلرینی قبول ایتدیرنجیه‌قدر قونغره‌لر عقد ایتدیره‌جك وحجج وبینات ایله مجادله‌یه دوام ایده‌جکدر. لکن بو حقلرینی ارککلرك تسلیم وقبول ایتمه‌لری ناصل ونه‌زمان اولاجق؟ ایشته بونی شیمدیدن کسدیرمك ممکن دکلدر.

مسلمان قادینه کلنجه خدای علیم وحکیمك کتاب کریمنده انزال ایتدیکی احکام وحقوق ووظائف سایه‌سنده جدال ونزاع زحمتندن قورتولمشدر. منزل الکتاب اولان ذات اجل واعلاسی ذکور ونسانك خالق بیچونی اولوب دیله‌دیکنه دیله‌دیکی خواصی بخش ایتمش ورسول کریمنه (فلا وربك لایؤمنون حتی یحکموك فیما شجر بینهم ثم لایجدوا فی انفسهم حرجاً مما قضیت ویسلموا تسلیما.) [۱] آیت جلیله‌سنی وحی بیورمش اولدیغی ایچین ارکك قادینه تغلب

[۱] مآل شریفی: «خیر، اویله دکل. ربکه قسم اولسونکه اونلر آرالرنده تحدث ایدن اختلافات ومنازعاتده سنی حکم یاپمادقجه، هم‌ده سنك ویره‌جك حکم وقضادن دولایی جان صیقنتیسی طویمقسزین تمامیله کرندادهٔ تسلیم وانقیاد اولمش اولمادقجه ایمان ایتمش اولمازلر.»

وتعدی آرزوسنه دوشدکجه قادینك سندی، سلاحی قرآن کریم محکمهٔ عدالتنه آنی دعوت ومرافعه‌یی طلبدن عبارتدر. او قرآن کریمکه حین حاجتده کندیسنی دارآغاجنه چیقاراجق قدر علیهنه حکم ایتدیکی کبی صره‌سنه کوره منصب قضایه چیقماسنه مساعده ایده‌جك قدرده لهنده حکملر ویرر. کذلك ارککه قارشی قادینی برطاقم وظیفه‌لرله مکلف قیلدیغی کبی حد معروف دائره‌سنده ارککه قادینه قارشی نه‌قدر حق ویرمش ایسه قادینه‌ده ارککه قارشی اوقدر حق ویرمشدر.

بو اجمالك بیانی تفصیله وهر ایکی صنفك (یعنی ارکك ایله قادینك) کرك کندیلری وکرك استعدادلریله اطوار متعاقبه‌لری حقنده سجلات تاریخه کچن وقایعه وکتب شرایع ایله تکوین حیوانی علومنك محتوی اولدیغی حقایقه دائر بسط مقاله محتاج اولدیغندن قادینك شریعت اسلامیه نظرنده‌کی موقعی بیانه کیریشمه‌دن اول بالاده‌کی موضوعلری مختصراً اولسون تقدیم ایتمك لازم کلیر.

قادینك یارادیلیشی

ذکور ایله اناثك امر تکوینندن بحث ایدنلر ایکیسی بیننده شبهه کوتورمیه‌جك وجه ایله ثابت برطاقم مادی فرقلر بولونوب قادینك هرجهتله ارککدن کری اولمدیغنه اتفاق ایتمشلردر. قادینك جسمنك ایریلکجه، طول وعرضجه وأتنك، کمیکنك، عضلاتنك، قاننك مادهٔ تکونی اولان عناصرك مقدارنجه ارککك دوننده اولدیغی کبی جمجمه ایله جبهه‌سنك حجمنجه، دماغنك حجم وثقلتنجه، قلبنك وزن وحجمنجه ارککه مساوی دکلدر. نته‌کیم اعصاب وعروقجه بینلرنده

فرق واردر . آنجق تشریح ایله فیسیولوجیا علماسی بالاتفاق بو بدنی فرقلری شك وشبهه‌دن عاری اولارق ثابت بیلمکله برابر بوفرقلرك ذکا ، اراده ، صبر واقدام کبی قوای عقلیه وملکات نفسیه‌یه تأثیری اولوب اولمادیغنده اختلاف ایتمشلردر . بعضلری بوملکات معنویه‌نك شئون مادیهٔ بدنیه‌ایله ارتباطی بولونمادیغنه قائل اولوب بوتون اعضا وجوارحه مودوع قوانك بو اعضانك حجم وثقلتریله علاقه‌دار اولمادیغنه وآره‌ده کورولن تفاوتلرك یاپدیریلان ادمان تفاوتندن نشأت ایتدیکنه برچوق امثله ایراد ایدرلر . بونلرك نظرنده افراد ناسده بری برینك مثلی اولان اعضا وجوارح فرقلری یا عام وکلی ویا خاص وجزئی اولارق کندیلرینه یاپدیریلان ریاضت بدنیه فرقلرندن عبارتدر. بومذهبك طرفدارانی ، سوسیالیستلردر . بونکله برابر بونلر ارکك ایله قادین بیننده مشهود وثابت فرق مادینك منشأی اصل فطرت واختلاف صنفی (یعنی ارککلك وقادینلق) اولدیغنی تسلیم ایتمزلر . بونلرك ادعاسنه کوره بو فرق قادینك بیکلرجه سنه‌دنبری اسارت واسترقاق ایچنده استخدام ایدلمه‌سندن نشأت ایدییور. ایشته بوطار حیات ومعیشت ، اونی قوتدن دوشورمش وبدنی ترکیب ایدن عناصری ضعفه اوغراتمش اولوب بو وهن وضعف نسلدن نسله، آنالردن قیزلره موروث قاله قاله نهایت اونلرك مقتضای فطرتی وشرائط تکونی حکمنه کیرمشدر . بونلر اثبات مدعی ایچون کویلی قادینلرله ریاضات بدنیه ایله اشتغال ایدن نسوانی مثال کتیریرلر . کویلی قادینلر مشاق اعمالی کندیلرینه ایش کوچ ایدینمش اولوب ارککلرك هر یاپدیغنی یاپارلر . ادمانلی قادینلرك ده اویله قوتلی عضلاتی اولورکه ادمانسز ارککلرك عضلاتی فرسخ فرسخ کچر . (داروین) فلسفه‌ده، شعرده ،

رساملقده، هیکلتراشلقده ، موسیقیده، طبیعیاتده شهرت آلان ارککلرله بومسالکده اونلرك دنکی اولان قادینلرك کمیکلری بیننده یاپدیغی مقایسه نتیجه‌سنده بالاده‌کی ملاحظاتك صحتی قبول ایدلسه‌بیله ینه هر ایکی صنف (ارکك ایله قادین) بیننده‌کی فرقك بویوك اولدیغنه قائل اولمشدر . لکن تساویٔ فطری طرفدارانی، باشنه‌قیزلجه قیامت قوپاروب بو فرقلرك صنفیت (ذکورت وانوثت) مقتضاسی اولدیغنی انکار وبونك محضا قادینك عصرلرجه ایچنده بولوندیغی حیات اسارت نتائجندن بولوندیغنی اثبات ایلرلر. زوریخ پروفسورلرندن دوقتور تؤفیل ده بومسئله‌ده بونلردن یکاجیقوب : « او اوزون عصرلرده قادین ایله ارکك آراسنده کرك تربیهٔ بدنیه وعقلیه وکرك موضوع بحث اولان علومدن تحصیل ایتدیریله‌جك مقدارلرده مساوات کوزه‌دلمش اولایدی نتیجه دارویننك بولدیغی نتیجه‌دن باشقه اولوردی. علی الخصوص شهرلی قادینلرده بولدیغمز بدن ضعفی اقوام وحشیه ایله کوی قادینلرنده همان همان کورولمز . » دیمشدر .

ارککلرله قادینلر بیننده‌کی تفاوت مادینك فطری، طبیعی، صنفی وملکات عقلیه ونفسیه‌نك دماغ، یاخود حجم دماغ ایله مرتبط، یاخود دماغك ثقلتی ایله جسمك ثقلتی بیننده متناسب وبوتناسب وارتباطك مطرد اولدیغی سویلین نظریه‌یی انکار ایدنلرك مذهبی ایشته بودر. سوسیالیست غلاتنك بومذهبه دائر برچوق تألیفاتی [۱] واردر .

بو ایکی نظریه‌یه قائل اولانلره کلنجه بونلرك النده یاقین وقتلره قدر تسلیم اولونان وتلقی بالقبول ایدیلن استقرائی برچوق شواهد واردر. فروق طبیعیه‌یه وذکانك، دماغك آغیرلغی ایله علاقه‌دار اولدیغنه

[۱] سوسیالیستلکده قادین = Women in socialism کتابی کبی .

قائل اولانلرك پیشوالرندن بری‌ده مشهور آلمان دوقتور «بیشوف»در. مومی‌الیهك مصراً ادعا ایتدیکنه کوره قادین نه‌یاپسه قوای عقلیه‌سی، امثالی ارککلرك قوای عقلیه‌سنه ییتیشه‌مز. چونکه قادین دماغنك آغیرلغی ارکك دماغنك آغیرلغندن تقریباً اونده بر مقداری اکسیکدر. آنجق اهل تتبع و تجربه اولان برچوق ارباب فنون بو نظریه‌یه قارشی کلمش، شو قدرکه جهت مخالفه‌ده رأیلری اتحاد ایده‌مه‌مشدر. کیمی دوقتور تؤفیل کبی بو فرقلری اصلندن انکار ایدیور. کیمی ارکك ایله قادین ذکاسی بیننده‌کی فرقی دماغك آغیرلغنه باغلی کورمیورده دماغ ایله جمجمه‌نك حجمیله متناسب کوریور. کیمی‌ده ذکاده‌کی فرقك منشأنی دماغلرده‌کی مادهٔ سنجابیه مقدارلرنده‌کی فرقلرده کورمك ایسته‌یور. بعضلری‌ده ذکا مخ اوزرنده‌کی تلافیف و چیزکیلر ایله متناسبدر دیرلر. و بوکا دلیللری حیواناتدن بعضلرینك دماغنده تلافیفدن اثر کورولمه‌دیکی حالده دیکر بعضلرنده تلافیفدن یالکز بری، ایکیسی ویا اوچی بولونماسیدر. بو بابده اك زیاده مخالف طاورانان مادام نادیکده [Nadigde] در. مومی‌الیها دماغك آغیرلغی، وزنی یالکز یاپیلان حرکات بدنیه کبی شیلرله علاقه‌دار اولدیغنه قائل اولان اسپنسرك سوزینی قبول ایله اکتفا ایتمیه‌رك بوکا علاوةً برده ذکای انسانینك جثه‌لرله او جثه‌لر ایچنده اولان دماغلرك وزنلری بیننده‌کی نسبتلره کوره تقدیر اولونابیله‌جکنی ادعا و بونك تخلف قبول ایتمز برحقیقت ثابته اولدیغنی فرض ایتدکدن صوکره آدیم آدیم ایلری کیده‌رك قادینك ارککدن فطرتی اقتضاسنجه علی‌العاده دها زیاده ذکی اولدیغی شك و شبهه‌دن وارسته اولدیغنده قرار قیلدی. بو مادامك، ادلهٔ قاطعهٔ علمیه اولارق زعمنی تأیید ایده‌جك یکانه دعوی «ارکك ایله قادین

بیننده‌کی فرق ارکك جسمنك دها ایری و اعصابنك دها قوی اولماسندن عبارتدر.» دییه انکلیز فیلسوفلرندن استوآرت میل کبی بعض فلاسفه‌دن منقول اولان قورو بر سوزدن ایلری‌یه کیتمه‌دیکی حالده سوسیالیست مؤلفلر ایکیده برده اونك سوزلریله استشهاد و بو بابده‌کی ایستاتستیقلری ایله مباحث سائره‌سنی سند اتخاذ ایدر طورورلر.

الحاصل ذکای انسانینك منشأی و مصدر تفاوتی حقنده علما ایله اطبا بالاده سرد ایتدیکمز درلو درلو مذهبلره آیرلدیلر. هر برینك لهنده‌ده، علیهنده‌ده او قدر دلیللر واردرکه بو دلیللردن هیچ برینك انسانه حقیقت بودر دییه اطمئنان و یقین بخش ایتمك صلاحیتی حائز اولمادیغی قولایجه تبیین ایدر. آنجق شو وارکه بو دلیللرك بزجه اك چوروکی ذکا ایله دماغك ثقلتی بیننده مطرداً تلازم بولوندیغنه قائل اولان نظریه‌در. زیرا فلسفه‌ده، شعرده، ادبیاتده، طبیعیاتده ایلری کیدنلرك برچوغنده دماغك وزنی قادین دماغندن دها خفیف اولدیغی استقراء کافی ایله ثبوت بولمشدر [۱]. ایشـك اك لطیفی بو نظریه‌نك صاحب ویا مدافعی اولان المان دوقتوری «بیشوف»ـك دماغی وفاتندن صوکره طارتیلارق قادینلرك دماغندن دها خفیف چیقدی. کذلك دقیق استقرالرله ثابت اولدی که بعض معتوه و مجنون قادینلرك دماغی اك آغیر بیلینن قادین دماغلرندن آغیر کلیور. حتی یالکز عالم نسوانده‌کی دماغلرك وزن و حجملرینی یکدیکره قیاس ایدنجه کورولمشکه فرانسه، انکلتره کبی مترقی مملکتلرده یاشایان قادینلرك دماغی آوسترالیا ایله آمریقا وحشیلرنده‌کی قادین دماغلرندن دها خفیف و حجملری دها

[۱] Encyclopebia Britannuica یه مراجعت.

آزدر . برده انسانك دماغی ایله جسمنك وزنی بیننده‌كی نسبت بویوك ایسه‌ده بو نسبت انسانده ـ طیور كبی ـ كوچوك حیواناتده‌كی نسبتدن دها بویوك دكلدر .

خلاصه اركك ایله قادینك قوای مادیه وعقلیه‌جه امكان تساویلری دعواسی ـ بو تساوینك اسكی عصرلرك نتیجه‌سی اولوب قادینك خصائص فطریه‌سی حكمنه كچمش اولان ضعفك آثارینی ازاله ایده‌بیله‌جك قدر اوزون عصرلرجه تمادیسی شرطنی كوزه‌ده‌رك ـ بلكه دیكر دعوالره راجح اولور . فقط بو اوقدردر. بو، قادینلرك لهنه تدقیقاته چالیشانلرك سوزلریدر . لكن بونلرك صرف فطری اولدیغی آكلاشلمش اولوب حیات عقلیه‌ده اثری آچیق كورولن فرقلری دكیشدیروب یوق ایتمك ایچین كوزتدكلری هدفه واراببله‌جكلرینی ظن ایتمیز . هر ایكی صنف بیننده فطری مساوات مذهبلرینی التزام ایدنلرك قلبنی بو بابده مطمئن ایده‌جك شیلری علم هنوز میدانه چیقارامامشدر. بونلر ، اهل كشف وتدقیقك مساعیسندن حاصل اولاجق نتایجه كوز دیكوب مستقبله هپ باقه طورسونلر ، مسئله بو كون شو دیدیكمز حالده‌در .

دوقتور مایرت [١] دینیلن مشهور پروفسورك دیدیكنه باقیلیرسه قان ایله ارتباط وعلاقه‌سی اولان تكون ، یارادیلیش نقیصه‌لری (كه بونلرده قلبك كوچوكلكی ایله طامارلرك طارلغی داخلدر) اساسلی نقیصه‌لر ، عیلر اعتبار ایدلمك لازم كلیر. زیرا بونلراویله نقیصه‌لردركه یالكز دماغده‌كی طبقهٔ قشریه‌نك چابوق یورولماسنه باعث اولمقله قالمیوب پروفسور مایرتك «ضعف اضطرابی موضعی» نامنی ویردیكی اضطرابات

[١] Women in socialism نام اثرك ١٠٤ نجی صحیفه‌سنه مراجعت .

عصبیه‌نك‌ده مصدریدر. طبقهٔ مركزیه‌یی (كه‌دماغك طبقهٔ قشریه‌سنك آرقاسیدر) صولایان كوچوك طامارلر قانی الك بویوك وعاء دمویدن آلوب ترسنه قاقلمش قازیقلر شكلنده قیصه ، قالین ، ومستقیمدر . حال بوكه طبقهٔ قشریه‌یی صولامق ایچون بو طبقه‌نك ایچنه یاییلان كوچوك طامارلر اوزون وحلزونی الشكلدر . دماغك بو ایكی قسمی بیننده‌كی یارادیلیش فرقنك ایسه پك مهم بر نتیجه‌سی واردر . زیرا دماغك طبقهٔ مركزیه‌سنی صولایان طامارلر قیصه وصلابتلی اولدقلرندن دماغه بول بول وسرعتله متصل قان یتشدیریر طورورلر. دماغه یورغونلق وطاقتسزلك عارض اولدقجه اوكا او طمارلردن چابوجق قان یتشوب یورغونلغی وطاقتسزلكنی ازاله ایدر. دیكر حلزونی طمارلر ایسه اوزون ، اكری بوكری وطار اولدقلرندن ایچنده یاییلمش بولوندقلری طبقهٔ دماغیه‌یی صولامقده كجیكیرلر . چونكه حائز اولدقلری بو اوصاف وخصائص طولاییسیله قلبك اورالرده یتشدیرمك ایسته‌دیكی قانك جریانه مقاومت ، یاخود بو طبقهٔ دماغیه‌یه یورغونلق عارض اولدوغندن یاردیمی تعویق ایدرلر .

الحاصل اوچ سببدن، یعنی ١ً مذكور ایكی نوع طامارلر بیننده‌كی فرقلردن ، ٢ً قادینك قاننده صو عنصرینك چوقلغندن ، ٣ً دماغ طبقهٔ مركزیه‌سنك قادینده ارككدن دها اوزون اولماسندن طولایی قادینده‌كی توازن طبیعی اركك‌ده كندن دها آز ثابت و مستقر اولیور . زیرا دماغك طبقهٔ قشریه‌سنه اوغرایان (اعصاب بصرك كوكلری ایله اعصاب شمدن ماعدا) بوتون اعصاب طبقهٔ قشریه‌نك اوته‌سنده‌كی طبقه مركزیه‌یه‌ده اوغرارلر. بو طبقهٔ قشریه‌نك وظائفندن

بری‌ده اوكا منطبق اولان طبقهٔ مرکزیهٔ دماغیه‌یی اورتوب اونی محافظه اولدیغی ایسه معلومدر . بوقاریده بیان ایلدیکی اوزره طبقهٔ قشریه‌نك حجمی قادینده ارککده‌کندن دها کوچوك اولدیغندن ، دیکر طرفدن اورایه واروب طبقه‌داخلنه یاییلان طمارلرك دوران‌دمی تعدیل ایتمه‌سی طولاییسیله بو طبقه آزغدا آلدیغندن قادین ارککه نسبةً دها زیاده مشقته ، یورغونلغه ، طاقتسزلکه معروض اولمقله قالمایوب اضطرابات فکریه وعصبیه‌یه استعدادی‌ده آندن زیاده‌در . بوحقیقتلر بر جهتدن قادینی ارککك فوقنه چیقاران بر موهبهٔ فطرت اعتبارینه شایان اولان بعض خصائلنی [١] قولایلقله ایضاح ایتدیکی کبی ، دیکر جهتدن‌ده قادینك ـ طبیعتی حسبیله ـ رأینده آنی اولارق کوستردیکی تحولاتك‌ده اسبابنی واوهام ایله وسوسه‌نك ارککدن زیاده اوکا مسلط اولماسنك سرینی بزه بیلدیرر . حتی تحقیقات علمیه ایله ثابت اولمشدرکه Pons ایله Dura mater = ام الصلبه آره‌سنده‌کی فقدان موازنه دائما قادینك حیض ، حمل ، ولادت ، نفاس وشیخوختی زمانه مصادفدر . کذلك قادینك طبیعةً مالیخولیایه ارککدن زیاده میلی وایچ صیقندیسی ایله اضطراب عقلی‌یه (روحی‌یه) ارککدن زیاده مغلوبیتی خواص طبیعه‌سی اقتضاسندندر . پروفسور مارتك سوزی بوراده بیتیور . بز ینه دوام ایده‌لم .

فیسیولوجیا(حیوانی علم وظائف الاعضا) علمنده ثابت ومقرردرکه اختیاری کولمه و آغلامه مرکزی مخك طبقهٔ قشریه‌سیدر . ینه ثابت و مقرردرکه سریر بصری (که طبقهٔ قشریه آرقاسنده بر ناحیهٔ

[١] قادینده‌کی قوای عاقله کرك تصورده و کرك حکم ویرمکده سرعت کوستریر . ارککده ایسه تصور ایله حکم تدبری بالنسبه بطیدر .

دماغیه‌در) تهیجات نفسیه‌نك وتشنجی یعنی غیر اختیاری کولمه ایله آغلامه‌نك مرکزیدر . سریر بصری ایله طبقهٔ قشریه آراسنده‌کی ارتباط وبرندن دیکرینه واقع اولان تأثیر وتفاعل ایسه اهمیتی نظردن قاچمیه‌جق نتیجه‌لر ویرییور . مثلا ایکیسی آراسنده‌کی ارتباط قطع ایدلدیکی وقت انسانه قصد وارادە‌یه مقرون اولمقسزین کولمه ویا آغلامه تشنجاتی عارض اولور . کذلك طبقهٔ قشریه بر طاقم امراض ویا تغیراته وياخود استحاله‌لره ویا شدید یورغونلغه معروض اولورسه سریر بصریده بر هیجان وعنیف بر اضطراب عصبی حاصل اولورکه او حال ایچنده انسان الك عادی والك واهی سببلرله کولر، آغلار . بعضاً سریر بصری خسته‌لنیر وبوتقدیرده اختیاری کولمه، آغلامه ملکه‌سنك طبقهٔ قشریه‌ده‌کی مرکزی آقتزده‌اولور وانسانی آغلادان ویاکولدیرن اشیا ایله حادثاته قارشی صانکه هیچ برعلاقه ومناسبتی یوقمش کبی حسسز طونوق برحالده طورور . بوایکی مرکز علل امراضدن وشدید یورغونلقدن سالم اولدقجه توزان طبیعی بالضروره دوام ایتمز . اسباب آنفه‌یه بناءً طبقهٔ قشریه قادینلرده ارککك طبقهٔ قشریه‌سندن اول ضعفه ویورغونلغه کرفتار اولدیغنه و باخصوص قادینده مزاج عصبی (مالیخولیا) غالب اولوب وطبقهٔ قشریه‌سی جموده اوغرایوب ضایع اولان قوتلرینی قولایلقله تلافی ایده‌مدیکنه نظراً بوطبقه‌نك شئون مختلفه‌سی اعتباریله سریر بصری‌یه اولان درجهٔ تأثیرینی ادراك ایتمك وسریر بصرینك حیات نفسیه اعتباریله طبقهٔ قشریه‌ده‌کی آثار ونتایجنی قولایلقله آکلامق ممکندر .

بو تدقیقات مثبته وبو آچیق حقیقتلر قارشیسنده ذکور ایله اناث آراسنده مساوات مطلقه ادعا ایدن مذاهب اصحابی متحیر قالوب نه دیه‌جکلرینی بیله‌میور وبونلره قارشی هیچ بر حجت اقامه ایده‌میورلر .

لکن بونلرك هنوز قلبلرینه یأس دینیلن شی اوغرامایوب حالا خصملرینك ضعیف طرفلرینی آراشدیروب اورالردن هجومی کوزله‌مکده وتدقیقات علمیه‌نك مکنوز اولان اسرار کائنات ایچنده لهلرینه چیقاراجغی خزائن معلوماته انتظار ایتمکده‌درلر. حتی کونك برنده هرایکی طائفه‌نك (ذکور ایله اناثك) یارادیلیشجه اولان طبیعی فرقلرینی قادینلرك ازمنهٔ سالفه‌ده کچیرمش اولدقلری حیاته عطف ایده‌رك بو فرقلری قرون ماضیه‌ده ارککلرك تمادی ایدن جنایاتنه الحاق ایده‌جکلری بیله کوزمزك اوکنه کلیور. بونلر خصملرینی الزام ایچون ارککلر ایله قادینلرك أت ، قان وعضله‌جه وخشونت ، ثقلت وحجمجه مساوی اوله‌جقلری ، تعبیر دیکرله عالم وجودده یکدیکره هم بزم اوله‌بیله‌جك ارککلردن وبرینه هرخصوصده بکزر افراددن بشقه‌سی بولونمیه‌جغی زمانه قدر بکلیه‌جکلردر.

مع هذا بزشوندن امینز که بتون مترقی مملکتلرك قادینلری کمیکلرینك ثقلتی ، عضله‌لرینك کثافتی ، قره جکرلرینك غلظتی ، اعتباریله ارککلرله یاریشه چیقوب‌ده بوکا مقابل رقت قلب ایله بوی بوص کوزللکندن غائب ایتدکلری کبی چویکلکلرندن واعضای بدنلرینی سرعتله قوللانه‌بیلمکدن‌ده محروم قالمغه راضی اولمزلر. قادینلری اصول خلقیه‌ده دخی ارککلرله اوموز أوپوشمکه سوق ایدنلر بر وحشی مملکتلرده‌کی قادینه ، برده اك مترقی مملکتده یاشایان همشیره‌لرینه عطف نظر ایتسه‌لر قادینك مدنیتده ایلرولدکجه واستقلال وحریتی آرتدقجه هانکی یوللردن کچدیکنی عیان بیان کورورلر.

قادین ایله ارکك آره‌سنده‌کی مادی وعقلی فرقلر حقنده مذاهب مختلفه اصحابنك سوزلری بونلردن عبارت اولوب خلاصه‌لری شوکا منجر اولور : صفا وخصائص مادیه وعقلیه‌جه هر ایکی صنف

بیننده مساوات ممکناتدن وتحقیقی جائز شیلردندر. آنجق یوقاروده بحث ایتدیکمز بعض صفات وخصائص بونلردن مستثنادرکه بو فرقلر مادی اولمقله برابر ایکی صنف بیننده معنوی وعقلی دیکر بر طاقیم فرقلرده انتاج ایدر. ازجمله قادین شو ذکر ایتدیکمز اسبابدن طولایی ارککدن دها چابوق اوصانور ویورولور وقوای فکریه‌سنی دها کچ طوپلار. کذلك اوندن دها چابوق فکرلرینی ورأیلرینی تبدیل ایدر. وبوندن طولایی اراده‌سی ، عزمی ، ثباتی دهاضعیفدر.

قادینه متعلق حقوق ووظائف اجتماعیه‌یه نقل کلام ایتمزدن اول اطبانك ذکر ایتدکلری بدنی فرقلری [١] خلاصةً بروجه‌آتی ذکر ایتمك مناسب اولور :

(١) — قادینك کمیکلری ارککك کمیکلرندن دها قیصه ، دها اینجه ودها خفیفدر. بوندن طولایی قادینك وزنی ارککدن دهاآز ، حرکتی دها سریع ، قد وقامتی دها اینجه‌در. قادین اسکلتنك مجموع جسمك وزنه نسبتی $\frac{٧,٥}{٢٠٠}$ ایکن ارککده بو نسبت $\frac{١٠,٥}{٢٠٠}$ درکه بوده قادین کمیکنك خفیفلکندن ایلری کلیر.

قادین ایله ارککك کمیکلری مواد آتیه‌دن شو نسبت اوزره ترکب ایدر:

	قادینده	ارککده
فوسفوریت کلس	٧٢,١٥	٥٨,٣٢
فحمیت کلس	٤,٥٢	٩,٩٨
مواد عضویه	٣٣,٣٣	٣١,٧٨
مواد غیر عضویه	٦٦,٦٧	٦٨,٣٠

[١] بو خصوصده انکلیزجه وفرانسزجه آنسیقلوپه‌دیلرله ثقات علمادن دیکر ذواتك کتابلرینه استناد ایدیورز.

(ب) — قادینك عضلاتی ارککك عضلاتندن دها نازك ودها آز حجملیدر. بوندن طولایی حرکتی دها سریع واللرینی، آیاقلرینی، پارمقلرینی وسائر اجزای بدنتی دها سهولتله قوللانیر. قادینك عضلاتی ارککك عضلاتی قدر تنمی ایتمز وارککك عضلاتندن ½ نسبتنده تحملی اکسیکدر.

(ج) — قادینك قامتی ارککك قامتندن ٨٠١٠/١٢ قدم نسبتنده دها قیصه اولوب یکی طوغان ارکك چوجوق قیز چوجوقدن دها اوزون وتقریباً ٣٥٠ غرام قدر دها آغیردر. یاشلی ارککلرکده آغیرلغی ٤٧ کیلو غرام ایکن قادینك آغیرلغی وسطی اولارق ٤٢ کیلوغرامدر.

(د) — قادین ایله ارککك قانلری‌ده ترکیبجه نسب آتیه اوزره کمّاً وکیفاً مختلفدر:

قادینك قاننده	ارککك قاننده	
٧٩،١١	٧٧،١٩	صو
٢٠،٨٩	٢٢،١٥	مواد جامده
١٢،٧٩	١٤،١٠	کریوات حمرا واردر.

کریوات حمرانك برمکعب میلیمترده‌کی مقداری ارککده درت بچوق میلیوندن بش میلیونه قدر، قادینده درت میلیوندن درت بچوق میلیونه قدردر. کذلك ارککك قاننده‌کی دمیر ایله مادهٔ ملونه قادینده‌کندن فضله‌در. ارککك مصل الدمنده، حتی سائر اجزای جسمنده‌کی املاحده هر برلرنده مقادیر مختلفه‌لری نظر اعتباره آلنیرسه بویله‌در. ودائما قادینده اولاندن فضله‌در.

(ه) — قادینك کوکسی ارککك کوکسندن دها کوچوکدر. جکرلری‌ده بویله. ارککك رئه‌لری ٣،٥ لیترو استیعاب ایده‌بیله‌جك

حجمده اولدیغی حالده قادینك رئه‌لری یالکز ٣ لیترو استیعاب ایده‌بیلیر. بوندن طولایی قادینك نفسی ارککك‌کندن دها صیق ودها قیصه اولدیغی کبی ارککك برساعت ظرفنده احراق ایتدیکی هوا مقداری‌ده قادین احراقاتنك تقریباً ایکی مثلی‌در. بوسببله قادینك درجهٔ حرارتی ارککك‌کندن دها آزدر.

(و) قادینك قلبی ارککك قلبندن دها آز حجملی اولدیغی کبی وزنی‌ده دها آزدر. ایکیسنك وزناً فرقی ٢٥٠٥/٣١ نسبتنده‌در. علی العاده قادین قلبی ٢٤٠ غرام قدردر. ارککك قلبی ایسه وسطی اولارق ٣٠٠ غرام کلیر. ایکیسنك نبضلرنده‌کی فرق‌ده قادین قلبنك دها کوچوك اولماسندندر. ارککده‌کی ١٠ نبضانه مقابل قادینده ١٢ – ١٤ نبضان واقع اولور.

(ز) — ارککه نسبةً قادینده شحم مدهش برصورتده آرتار. حتی تشریح ایله مشغول اولانلر اك ضعیف قادینك جسمنده عقللری دوچار حیرت ایده‌جك مقدارده شحم بولمشلردر. بوندن طولایی قادینك جسمی ارکك کبی حرارتی سرعتله غائب ایتمز. حرارتك مولایلقله اکسیلمه‌سنه شحمك چوقلغی مانعدر.

(ح) — ارککك معده‌سی قادینك معده‌سندن دها قوتلیدر. بوندن طولایی قادین طاتلی‌یه، مواد نشائیه‌یه، سبزه‌یه – سهولتله هضم اولندقلری ایچون – ارککدن زیاده میالدر.

(ط) — مادهٔ بولیه ارککده ٢٨٠٨/١٩٠١ نسبتندن زیاده‌در.

(ی) — قادینك جمجمه‌سی (قحفی) ارککککندن حجماً دها کوچوکدر.

(ك) — قادینك مخی (دماغی) ارککك مخندن دها خفیفدر.

دماغك وزنی قادینده ١١٠٠ غرامدن ١٣٠٠ غرامه قدر، ارككده ایسه ١٢٠٠ غرامدن ١٤٠٠ غرامه قدردر. مخك مجموع جسمه نظراً آغیرلغی ایسه ارككده ١/٤٠، قادینده ١/٤٤ در. قادینك مخنده‌كی تعاریج وتلافیف ارككده‌كندن دها آز اولدیغی كبی اونده‌كی تناسبده دها آزدر. ارككده مخك قسم سنجابیسی قادینك قسم سنجابیسندن دها كثیفدر. ارككده بو قسمك كثافتی مخك قسم ابیض كثافتنه مساویدر. قادینده ایسه قسم ابیضك كثافتی قسم سنجابیدن دها زیاده‌در. حتی قادینده قسم سنجابینك ارككه نسبةً اكسیك اولماسی طولاییسیله قسم سنجابی ایله قسم ابیض بیننده‌كی عدم تساوینك هرایكی صنفده قوای فكریه‌نكده تفاوتنده بویوك دخلی وار دیرلر. اركك ایله قادینك قوای عاقله‌جه تساویسی ممكن اوله‌جغنه قائل اولانلرده بو نظریه‌یی تسلیم ایدرلر. لكن بونلر تفاوت فكری وعقلی‌یی انتاج ایدن بو تفاوت مادینك ممكن الزوال اوله‌جغنی ادعا ایدرلر. بونلرجه‌نه زمان قادین حیات عملیه وعقلیه ایله ریاضات بدنیه وفكریه‌دن اركك درجه‌سنده بهره مند اولورسه آره‌لرنده‌كی بو فرقلر قالماز دیرلر. دیكر فرقلر ایچون‌ده بویله سویلرلر. ازجمله مخك قسم قدامیسنك ارككده قادیندن زیاده نمادار اولدیغی مشاهده اولونیوركه علم الحیات علماسنك اثبات ایتدیكی اوزره بو قسم حركت فكریه وعقلیه‌نك مركزیدر. كذلك قسم خلفی اولان مخیخك قادینده اركك‌دن زیاده نمادار اولدیغی ده مشاهده اولونیوركه او قسم‌ده احساس ایله انفعالاتك (احتساسانك) مركزیدر.

پروفسور (قریشتون براون) دماغك قسم خلفیسنی اروا ایدن اوعیهٔ دمویه قطرلرینك ارككده قادیندن دها كوچوك اولدیغنی اثبات

ایتمشدر. حال بوكه شریان سباتی قطری ایله اجزای داخلیه‌یی اروا ایتمك اوزره مخك ایچنه كیرن طمارلرك قطرلری ارككده قادینده‌كی عینی طمارلرك قطرلرندن دها بویوكدر.

(ل) — قادینده حاسهٔ شم ارككده‌كندن دها ضعیفدر. قادینك كسكین قوقولی عطریاتی مسرفانه استعمال ایتمه‌سنده‌كی سر بودر، دیرلر.

(م) — حاسهٔ ذوق قادینده ارككدن دها ضعیفدر. بونك ایچون فابریقه‌لرله تجارتكاهلرده استماطورلر یالكز ارككلردن انتخاب اولونور. زیرا ارككلر ذائقه‌لرنده‌كی اینجه‌لك سایه‌سنده طادیله‌جق شیلر آراسنده قادینلرك ادراك ایده‌میه‌جكی اینجه فرقلری ادراك ایدرلر.

(ن) — قادینك طبانی ارككك طبانندن دها كنیشدر.

⁂

علم حیات، باخصوص علم حیات بشر اعاظم ارباب تدقیقی نظرنده قادینك موضعی ایشته بودر. دین اسلامده‌كی موقعه كلنجه اركگی نه ایله مكلف ایتمش ایسه قادینی‌ده اونكله مكلف ایدن، امرده، نهیده، تحذیرده، تبشیرده اركگه نه ایله خطاب ایتمش ایسه قادینه‌ده اونكله خطاب ایلین، هرایكی صنفی‌یك آز احكام مستثنی اولمق اوزره یكدیكرندن آییرد ایتمش قانون وارسه شریعت اسلامیه قانونیدر. بوشریعت، قادینی شو رزم وجدال میدانه آتلقدن قورومش واوكا امیدلرك دها اوته‌سنه كوز دیكمیه‌جكی حقوقی بخش ایتمشدر. بوراده بو قدرجق بر اجمال ایله اكتفا ایده‌لم. تفصیلی ان شاءالله سرد ایده‌جكمز بحثلره تعلیق ایدیوروز.

قادینك حقوق مدنیه وزوجیه ساحه‌سنده خلاصهٔ تاریخی

اقوام قدیمه‌ده قادین

قادینك یونانلیلرجه حقوقی . — قدیم یونانلیلرده قادین حقوق مدنیه ووطنیه نامنه هیچ برشیئه مالك دكل ایدی . زیرا دائمازوجنك، زوجی یوق ایسه پدرینك ، اوده اولمازسه اقربا و اولیاسندن دیكر ارككلرك وصایتی آلتنده یاشاردی . اونلرجه ازدواجدن مقصد — ركنلری زوج ایله زوجه اولان — برحیات زوجیه وجوده كتیرمك دكل ، محضا حفظ نوع ایله تدبیر منزل یعنی أو اموری اداره‌دن عبارت ایدی . بوندن باشقه قادینك نه استشاره ایله رأیی آلنیر ، نه‌ده هیچ بر ایشه قاریشماسنه امكان واردی . اركك ایقاع طلاق ایتمه‌سی اك قولای شیلردن اولدیغی حالده قادینك مطالبهٔ طلاق ایتمه‌سی بیك دورلو مشكلاته معروض اولوردی . اركك كندی حال حیاتنده زوجه‌سنی آخره دور ایتمه‌سی، یاخود بعدالوفات باشقه بركیمسه‌نك تحت وصایتنه ویرمه‌سی‌ده نادر اولان وقوعاتدن دكل ایدی . قادین بیع وشرا ... الخ كبی عقودی ولیسی حاضر اولمادقجه ایقاع ایده‌مدیكی كبی قیمتی یاریم هكتار آربه‌یه معادل هیچ برشیئه‌ده تملك ایده‌مزدی .

بو آغیر اسارت احكامی چوق زمان جاری اولوب كیدیوردی . واقعا مرور زمان ایله بو احكام آزر آزر كسب خفت ایتدی ایسه‌ده قادینك میراثدن محرومیتی ینه كماكان دوام ایدیوردی . نته كیم «تمليستوقليس» ایله «كسه‌نوفون» كبی آتینه‌نك متأخرین شعراسندن مروی اولان بعض سوزلر یونانلی قادینك بو محرومیتدن هیچ قورتولامدیغنی كوستریور . شوراسنی‌ده اخطاره محل واردركه یونانلی قادینك نائل

اولدیغی بو محدود حریت همان همان آتینه ایله اسبارطه‌یه منحصر قالدیغی كبی ذاتاً بو حریت‌ده شئون بیتیه ایله علاقه‌سی اولان خصوصاتدن ایلریسنه كچه‌میوردی . یونان دیارنده‌كی قادینلرك قسم اعظمی ایسه جاهل ، هر درلو حقوقدن عاری وهر شعبهٔ حیاتده كری ایدیلر .

قادینك روماليلرده حقوقی . — روما ایمپراطورلغی داخلنده یاشایان قادینلر مستمراً برحال اوزره قالمادیلردی . بونلر برچوق اطوار مختلفه‌یه كیروب چیقدیلر . روما تاریخنك ایلك دورلرنده قادینه مخصوص اولان قانونلر دیكر بوتون قوانین قدیمه كبی آنی قوت آلتنده قهر وتضییق ایدیوردی . اوتاریخلرده «آغنا» [١] قانوننه نظراً قادین جبار بر افندینك قبضهٔ تصرفنده بر اسیردن فضله برشی اولمایان ، باباسنك بووصایتندن — عینیله ظالم برالك ربقهٔ حكمندن دیكر ظالمك زنجیر تسلطنه انتقال ایدن كوله كبی — زوجك، یاخود قاین آتانك حكمنه انتقال ایدر طورووردی . رومالی قادین عصرلرجه تمادی ایدن بو حال اوزره قالدی . وارككلرك خشونت وغروری وأولری ایچنده‌كی افراط قسوتلری تحمل ایدیلمز درجات شدته واردی . آنجق هر حالكی برحالك دوامی محال اولدیغندن نهایت قادینك ضعفی امر فطری وفكر وعقلنده‌كی قصورك طبیعی اولدیغی وبو قصورك علاج واصلاح قبول ایتمه‌دیكی ... الخ حقنده‌كی اعتقادات قدیمهٔ راسخه‌ده بركت ویرسون تبدل وتغیر آثاری كورلمكه باشلادی‌ده یواش یواش وضع ایدلمكه باشلایان قوانین مدنیه سایه‌سنده حقوقنی استعاده‌یه وحقوق مالیه ومنزلیه وسائره‌جه آزار آزار ارككه یاقلاشمغه یوز طوتابیلدی .

---

[١] «آغنا» لر بر اركك سلاله‌سندن اولوب عائله‌یی تشكیل ایدن افراده، تقریبا «عصبه» یه اطلاق اولنوردی . (مترجم)

ارككك قادين اوزرنده‌كى حق وصايتى همان يوق منزله‌سنه ايندى . بوده ايمپراطورلق دورلرينك صوكنده وبا خصوص «يوستينيانوس»ك زماننده ميسر اولابيلدى كه بوده روما ايمپراطورلرينك آرتق خريستيانلغى قبول ايتمش اولدقلرى دوره مصادفدر. «يوستينيانوس» قادينلرك حاميسى اولمقله افتخار ايدردى. ايمپراطورلغك نصرانيتى قبولى زماننده قادينك الده ايتديكى فوائد ايسه شونلردر :

١) احكام ارثجه اركك ايله قادين آراسنده موجود بعض قيود ايله فرقلرك ازاله‌سى ؛

٢) اشراف طبقه‌سنه منسوب اركككلرك عوام طبقه‌سنده‌كى قادينلرى تزوج ايتمه‌لرينه مساعده ايدلمه‌سى ؛

(٣) بر طول قادينك، ايلك زوجنك وفاتندن صوكره ايكنجيسى ايله تزوج ايده‌بيلمه‌سى .

بو قانوندن اول ايسه طول قادين ايكنجى بر أره واريرسه بوتون ماملكى ألندن آلنمق جزاسنه كرفتار اولوردى [١]. مع‌هذا طقوزنجى عصر ميلاديده بيله «لسيوناتين» قانونى موجبنجه بو فعل مستلزم جزا برجرم صاييليردى .

(قسطنطين)ك زماننده زنا ايدن قادين جزاءً قتل اولونوردى. يوستينيانوس بو جزايى تخفيف ايده‌رك قتله بدل مناسترلرده حبس جزاسنى احداث ايتدى . قادينك زنا ايتديكى ثابت اولورسه ازدواجدن منع ايديليردى . زوجين برى يهودى ، ديكرى خرستيان اولمق اوزره آيرى آيرى دينلره سالك اولدقلرى تقديرده ازدواج غير مشروع عد اولونوب هرايكيسى بردن زنا ايتمشجه‌سنه جزا كورورلردى .

[١] Encyclopedia Britannica

قادينلك عهود قديمه‌ده ارث اعطاسى . — موسى عليه‌السلامك شريعتى موجبنجه قادين – اركككك اقاربى موجود اولدقجه – ارثندن محروم ايدى. هند مجوسيلرى نزدنده‌ده قادينلر تركه‌لردن بعض محدود حصه‌لر آلابيليرلردى . لكن بونلردن استفاده‌لرى‌ده برچوق آغير قيود وشروطه تابع ايدى .

اوروپانك شمال مملكتلرنده روما دولتى هنوز منقرض اولماديغى تاريخلرده قادينك ارث نقطهٔ نظرندن موقعى هر مملكته كوره مختلف اولوب بعض قوانينه كوره آنجق اركك وارث اولماديغى تقديرده وارث اولابيليردى . بعض يرلرده‌ده اركك اولادى اولديغى تقديرده حق ارث يالكز بو اركك اولادينه راجع اولابيليوردى . ديكر بعض قانونلرده ايسه بعض متروكاته وارث اولماسنه جواز ويرلمكله برابر ديكر بعض متروكاته وارث اولماسنه مساغ يوق ايدى . حله انكلتره‌ده قادين تا اون ايكنجى قرن ميلاديه قدر كنديسى‌ده ، ملكى‌ده زوجنك صاييليردى . نهايت مشرع مشهور «غرانويل» كلدى‌ده انكليز قانونلرينه قادينك تركاتدن برآز حصه آلماسنه مانع اولميان برطاقم تعديلات ادخالنه موفق اولدى .

تعدد زوجات وزوجه‌نلك زوجه اطاعتى . — تعدد زوجات قديمدن برى اقطار مختلفه‌ده بوتون اقوام شرقيه آراسنده مشترك بر عادت اولوب اوكچمش عصرلرده تعدد زوجات قانوناً ، ديناً‌ده معتبر ايدى، اسكى هندولرك بونى بلا قيد وتحديد اعتياد ايتدكلرى ، تاريخلرينك تدقيقندن معلوم اولديغى كبى برهمنلرك برقسمى حالا تعدد زوجاتى تحديد ايتمكسزين تجويز ايدوب طوريورلر . ميدياليلر ايله بابليلر، آثوريلر، ايران قديم وموسى عليه‌السلامك وفاتندن اول وصوكره‌كى يهوديلرده ده

ايش بو منوال اوزره جاری اولوب هیچ بر حد وشرط ایله تقیید ایدلمزدی .

نهایت تلمود بواباحه‌یی تقیید ایتدی ایسه‌ده اوده زوجك ، قاچ قادین ایله تزوج ایده‌جکسه جمله‌سنك احتیاجاتنی تسویه‌یه قادر اولماسندن باشقه برشرط وضع ایتمه‌دی . واقعا احبار یهود دورت زوجه‌یی تجاوز ایتمه‌مك ایچون نصیحتلرینی اکسیك ایتمیورلردی . لکن دیکله‌ین یوق ایدی . اوروپا ایله غربی آسیانك جهات مختلفه‌سنده یاشایان ترکیالیلر ، لیدیه‌لیلر ، بهلاؤلرده پك فاحش درجه‌ده تعددزوجاته آلیشقین ایدیلر . آتینه‌ده ایسه ـ آنفاً بیان ایدلدیکی اوزره ـ قادینك امتعه‌دن فرقی اولمایوب عینیله اموال سائره کبی ـ میراث قالیر ، هبه اولونور ، باوصیت آخره باغشلانابیلیر برشی ایدی . اونك اك خفیف دردی ارککك ایسته‌دیکی قادینی بلاحد وقید آلمق صلاحیتنی حائز اولماسی ایدی . اسپارطه‌لیلرده زمان واحده‌ده چوق قادین تزوج ایدرلردی . لکن بوکا مقابل قادینك‌ده زمان واحده‌ده ایستدیکی قدر قوجه‌یه وارمق حقی ایدی . حتی « اتروسکانیا » کبی روما ایمپراطورلغنه مجاور بعض یرلرده تعدد زوجات عادات مستحسنه‌دن صاییلیردی .

روما امپراطورلغنده اخلاق بوزولوب قانونلر زوج ایله زوجه آره‌سنده‌کی رابطه وعقدهٔ زوجیتی کوشه‌تجه ایکی صنف آراسنده‌کی اتصال وانفصال کسب سهولت ایتدی . وباشقه شکلده اولمقله برابر تعدد زوجات فعلاً شیوع بولمغه باشلادی . دها طوغروسی بوتون رومالیلر اباحیٔ محض ایمش کبی طور ندیلر . ایشته تام بوصیره‌ده ایدی که حضرت مسیح (صلی الله علیه وسلم) افندمز ظهور ایدوب خلقك اولنمکه اولان رغبتنی کسره وملکوت سمواتی الده ایتمکه دعوته

باشلادی . آنجق اولنمکی اساسندن تحریم ایتمه‌دیکی ایچون تزوج ، حتی تعدد زوجات ینه دوام ایتدی . نهایت تعدد زوجات « یوستینیانوس » ك قانونی ایله ممنوع اولدی . آنجق بو ممنوعیت شرایع سماویه طرفندن کلیوب قوانین وضعیه طریقندن کلدیکی ایچون خلقك اطوار نفسیه‌سنی سریعاً تبدیله کفایت ایده‌مدی . صوك عصرده چیرکینلکی حقنده‌کی فکر مم غربیه آره‌سنده تعمم ایدنجه‌یه قدر خلق بردن زیاده قادین ایله اولنمکی نه کناه ، نه‌ده عیب صایاردی . شیمدی ایسه غرب اقوامی بیننده جاری قوانین وعرف حکمنجه مشروع یالکز ایلك زوجه‌در . قانون نظرنده اونك اوستنه آلینان قادینك کندیسی‌ده ، طوغوردیغی چوجوقلرده هرکونا حقوقدن محروم اولور . زیرا بوچوجوقلر قانوناً اولاد مشروعه دکل ، اولاد زنادر .

حال بوکه تاریخك بزه کوستردیکنه باقیلیرسه وقتیله تعدد زوجات غرب دیارنده شیمدیکی کبی چیرکین صاییلمیورمش . حتی پاپالر یاقین وقتلره قدر اصطلاح قانونده « مورغاناتیك » [١] نامی ویریلن برنوع نکاح ایله اولنمکده بأس کورمیورلردی . بوبر نکاحدرکه دوامی مجاز اولمقله برابر متعاقدین آراسنده عدم توارث کبی شرطلرله مقیددر . بوندن طولایی پاپالر رهبانیت دعواسنده اولمقله برابر نکاحك بودورلوسی ایله اولنمه‌نك چاره‌سنی آرارلردی . برده نصارانك اعزه وعلماسندن « سنت اوغوستن » ، قانونلری تعدد زوجاتی اباحه ایدن اقوام ایچنده بونی یاپمقده بأس کورمدیکنی تصریح ایدیور . انکلیز

[١] « ماریاژ مورغاناتیك » براصیلزاده ایله پسپایه برقادین ، بر پرنس ایله عوامدن برقادین آره‌سنده منعقد بر نکاح مشروعدرکه عقده ایکی کفو بیننده منعقد نکاحك ثمراتی ترتب ایتمز . بونده ارث کبی بعض احکام جاری اولماز . (مترجم)

مؤرخی هاللام [١] ده آلمان مجددلرینك (پروتستانلغی چیقارانلرك) تا اون آلتنجی عصر میلادی‌یه قدر ـ ایللك زوجه‌نك عقیم اولماسی کبی ـ اسباب معینه ایله تعدد زوجاتی اباحه ایتدکلرینی نقل ایدیور. حتی جرمانلرك اشراف طبقه‌سی اون طقوزنجی قرن میلادی‌یه قدر متعدد زوجه آلیر طورورلردی.

اساساً تعدد زوجاتك منعی خرستیانلق احکامندن اولمیوب قرندن قرنه حیات فکریه‌جه حاصل اولان تطوراتك ثمراتندن بری ایدی. ازجمله روما ایمپراطوری ایکنجی (والانتینیان) تعدد زوجاتی اباحه‌یه دائر اولان امرینی اصدار ایتدیکی زمان اوزمانلرده یاشامش رجال دیندن هیچ برکیمسه اعتراض ایتمه‌مشدی. ایمپراطور (یوستینیانوس) ك بونی منع ایتمه‌سی‌ده برمانع دینی طولاییسیله دکل ایدی. چونکه او تاریخلرده رجال دینك کندیلری‌ده مجرد پطریقدن اذن استحصال ایتمکله تحت نکاحلرنده متعدد قادینلر جمع ایده‌بیلیورلردی.

روسیه قانونلری زوجه‌یه نشوز (اطاعتسزلك) ایدرسه اعتدال دائره‌سنده جزا ترتیبنی تجویز ایدیور. چونکه بو قانونلره کوره زوجه‌نك زوجنه اطاعتی واجبدر. هامبورغ ایله آلمانیاده‌کی دیکر مملکتلرك قانونلرنده‌ده بویله‌در. هم‌ده آلمانیاده زوجه‌نك چوجوغنی نه قدر زمان امزیرمکه مجبور اولدیغنی تعیین حقی بیله ارککلره ویرلمشدر.

انکلتره‌ده ١٧٨٨ سنه‌سنه قدر قادین، قوجه‌سی کندیسنه عادلانه، ظالمانه هر نه امر ایدرسه دائرهٔ طاعتدن قیل قدر انحراف ایده‌مزدی.

انکلیز پسقپوسلرندن «دور» ١٨٨٨ سنه‌سنده وستمنستر کلیساسنده خطبه ایراد ایدرکن شویله دییوردی: «بوندن یوزسنه اول‌ نه کلنجیه

[١] Hallam

قدر قادین ارککك سفره‌سنه اوطورمق حقنی حائز اولمادیغی کبی سؤال اولونمادن سوزه باشلامه‌سی‌ده جائز دکلدی.. قوجه‌سی‌ده باشنك اوجنه قوجامان برصوپا آصاردی‌که قادینی نه زمان برامرینه مخالفت ایدرسه اونی استعمال ایدردی. قادینك نفوذی قیزلرینه ساری دکلدی. ارکك چوجوقلری ایسه آنالرینه او ایچنده برخدمتچی قادیندن فضله پایه ویرمزلردی.»

ازمنهٔ حاضره‌ده قادینك حقوقی. — یاقین وقته قدر، بلکه‌ده یتشدیکمز زمانه قدر قادین بعض ممالکده حقوق مدنیه وسیاسیه‌جه ارککدن فرقلی بولونیوردی.

اسوچده حالا قادین اولندیکی زمان حائز اولدیغی همان بوتون حقوق مدنیه‌سنی الدن قاچیروب زوج دینیلن وصی مطلقك قبضهٔ تصرفنده قاصر وضعیتنه دوشر. وبو حال حیات زوجیه‌سنك نهایتنه قدر سورر. ایتالیانك طوسقاناسنده‌ده امر بو منوال اوزره جاری اولدیغی کبی بو حجر شدید اسپانیا ایله دیکر ایتالیا دیارنده آنجق ١٨٦٧ سنه‌سندن بری اوزرندن قالقمشدر.

اوروپالی قادینه واقعا میراث خصوصنده ارککه یاقین حقوق ویرلمش ایسه‌ده انکلتره حالا بوندن مستثنادر. اورانك قانونلری قادینك ـ ولو صغیر اولسون ـ ارکك وارث وار ایکن پدرینك اموال غیرمنقوله‌سندن هیچ برشیئه وارث اولماسنه جواز ویرمز. روسیه قانونلری‌ده بولشویك اختلالندن اول قیزه ترکه‌یه داخل اموال منقوله‌نك یالکز سکزده برینی، وغیر منقوله‌نك یالکز یکرمی درتده برینی ویریوردی.

فرانسه ایله فرانسه‌نك ایزنجه کیدن اوروپا دولتلرینه کلنجه بونلرده قادینك املاکی محضا ومجرد عقد ازدواج ایله ارککك املاکنه مندمج

اولور . بوقانونلر هرایکی طرفك مجموع اموالنه « عائله ثروتی » نامنی ویریر . ومجرد عقد ازدواج سببیله شئون بیتیه‌یی تدبیر وعائله ثروتنی اداره خصوصنده سوز مستقلاً ارککك اولور . بو قوانینك روحنه کوره بونده‌کی حکمت کویا ارککك ، عائله رئیسی وعائله نفقه‌سنك تدارکی کندیسنه عائداولماسی وعائله‌شئوننك اکثریسی حالاً واستقبالاً اونك وجودینه موقوف ومرتبط بولونماسی ایمش . بوکا بناءً زوجه‌نك عائله ثروتنده هیچ بر وجه ایله مستقلاً تصرفه حقی یوقدر . وبوثروته متعلق اولمق اوزره زوجنك اذنی اولمقسزین هر نه‌یی تعهد ایدرسه لغودر ، باطلدر . فرانسه قانونلرینی وضع ایدنلر بو احکام وحقوقی اساساً طبیعی وفطری عد ایدوب آنجق ارککك سوء تصرفنه قارشی مصالح زوجیه‌یی حمایه مقصدیله طلاق ، تفریق اموال ، زوجه‌نك زوجنه اطاعتنده‌کی وجوبی رفع ، الخ کبی برطاقیم احکام نافذهٔ استثنائیه قویمشلردر .

فرانسه اصول تشریعنی قبول ایدن بوتون اوروپا ممالکنده بواحکامه رعایت ایدلمکده اولوب بونلرك ایچندن یالکز انکلتره بر شاذ تشکیل ایدر . اوراده ۱۸۸۲ سنه‌سنده برطاقیم قانونلر وضع اولندی‌که بونلره کوره قادین ایستر قبل‌الازدواج ید تملکنده اولان ، ایستر عقد ازدواجدن صوکره کرك ارث ، کرك مأموریت وکرك صناعی ویاادبی بر حرفت سببیله النه کچه‌جك اولان اموالك کافه‌سنی کندی باشنه محافظه‌یه واموالنده کیف ماتشا تصرف تام ایله تصرفه حق قازانمش اولوب خصوصات مذکوره‌نك کافه‌سنده تصرفاتنك ، عقودینك ، تعهداتنك نتایجندن مسئولدر . ینه بو قانونلر مدعیه ویا مدعی علیها اولدیغنه نظراً قادینك اقامهٔ دعوی ایتمك وعلیهنه اقامهٔ دعوی اولونمق

حقنی‌ده تأسیس ایتمشدر . حتی ارککندن آیری اولارق تجارتله مشغول اولدیغنده حاکم قوجه‌لی اولمیانلرك افلاسنه حکم ایتدیکی کبی اونك‌ده افلاسنه حکم ایده‌بیلیر . اوروپالی قانونشناسلر انکلتره‌نك بو مسائلده قبول ایتدیکی قوانین اصلاحیه‌یی اصول حقوقیه ارکاننی نقض و « زوجیت ایله ایکیلك متباین ایکی مفهوم متناقضدر » قاعدهٔ معلومه‌لرینی آلت اوست ایدن بیوك بر جرأت عد ایدرلر . آنجق بو حقوقیون بو حق سوزی باطلی یوروتمك ایچون سویله‌دکلرندن غفلت ایدییورلر . اونلر مادام‌که زوجین بیننده وحدت صمیمه‌نك وجودینه قائل وبوکا طالب اولیورلرمش ، نیچون عائله ثروتنده زوجینك هرایکیسنك‌ده علی‌التساوی حق تصرف تاملرینی طانیوب‌ده ارککك سوء تصرفی حالنده اوکا ایدیلن معامله‌یی سوء تصرفی حالنده قادینه‌ده ایتمیورلر ؟ بونلر بالعکس بونی یاپمقدن باشقه قادینك بوتون مالملکنی زوجنك ملکنه الحاق ایله هرایکیسنك ملکنده یالکز ارککه حق تصرف ویریرلر . قادینه مالنده واقع اولاجق تصرفاته اذن ومشورت حقنی بیله ویرمزلر . الحاصل فرانسه ایله اونك ایزنجه کیدن بلچیقا واسویچره کبی دولتلرده قادینك وارلغی عقد ازدواج ایله همان همان سیلنوب زوجنده اندراج ایدیور . وذکر اولونان محرومیتلره اوغرادقدن باشقه برده زوجنك اذنی واك یاقین اقرباسندن ایکی ارکك یاننده اولمادقجه - امور عامه‌دن برشیئی انجاز ایچون اولسه بیله - حضور محکمه‌یه چیقماسی بیله تجویز ایدلمیور . قانون مدنینك ۲۱۳ نجی ماده‌سی ارککی زوجه‌سنی حمایه ایله مکلف قیلدیغی کبی قادینی‌ده اوکا اطاعتله مکلف قیلمش ایسه‌ده قادینك اودیارده معاملاته دائر عقدلرده شاهد اولماسی بیله تجویز اولونماز .

زوریخ قانون مدنیسی ارککه زفاف ایله برابر زوجه‌سنك ملکی

اولابیلن هر شیده مطلق تصرفی اباحه ایدوب زوج قاریسنک ملکنی زوجه‌سنک امضا وانفاذینه، رضاسنه محتاج اولمقسزین استغلال ایدر، رهن ایدر، صاتار، حتی اونکله قمار بیله اوینار. بو احکام یالکز زوریخ قانوننه خاص اولمایوب دیکر اسویچره قانونلرنده‌ده، فرانسه، بلچیقا، لوکسنبورغ، فلمنك، اسپانیا، پورتکیز، اسوج، دانیمارقه وآلمانیانك قسم اعظمنده‌ده بویله‌در. مع هذا بعض مملکتلرده قادین حقوق ملکیه وتصرفیه‌سنه بو خصوص اثنای عقد ازدواجده تصریح اولونمق شرطیله صاحب اولابیلیور. حریت دیاری اولان مملکتلرك چوغنده قادینلره (پارلمانلردن باشقه) مجالس نظامیه‌یه اعضا انتخاب اولونمق حقی بخش ایدلمش اولمقله برابر آمریقانك بعض جمهوریتلرندن ماعدا یرلرده یالکز بعض مجالس بلدیه وتعلیمیه ایله جمعیات خیریه‌یه اعضا انتخاب ایتمك حقی کندیلرینه ویریلوب ماعداسی ایچون انتخاب حقی طانیمامشدر. بعض مملکتلرده اولی اولمایان قادینلردن ماعداسنه حق رأی ویرلمز. وپك آز مملکتلرك قانونلری قادینك تجارتله مشغول اولدیغی تقدیرده تجارت اوطه‌لرینه اعضا اولماسنی تجویز ایدر.

تفصیلات آنفه‌دن غیر مسلم قادینك حیات مدنیه‌جه نه‌لر چکدیکی اطوار مختلفه معلوم اولمش وازمنهٔ قدیمه ایله قرون وسطی ودور حاضرده لهنده وعلیهنده اولان حقوقك نه‌دن عبارت اولدیغی آکلاشلمشدر. بوندن صوکره آرتق شریعت اسلامیه‌نك قادین ایچون اون اوچ عصردن زیاده زماندن ــ یعنی قادینك طبقی امتعه کبی ارثاً انتقال وهبه اولوندیغی، موصی بها اولدیغی وأوك ایچنده اولاد ذکوری نظرنده بیله اسیر جاریه‌دن دها اعتبارسز بولوندیغی کونلردن ــ بری مشرقدن

مغربه قدر بوتون ممالك اسلامیه‌ده مرعی اولمق اوزره کتیردیکی حقوق مدنیه‌یی بیانه صره کلیور.

اسلام ظهور ایتدیکی زمان قادین یر یوزنده‌کی بوتون اقوام بشر نزدنده تعریف ایتدیکمز حقارت وذل واسارت ایچنده ایدی. حتی قریش وکنده کبی قبائل عربك بعضلری ایچنده قیزلری دیری دیری دفن ایتمکی حسناتدن عد ایدنلر بیله واردی. نته‌کیم «دفن البنات من المکرمات = قیزلری کومك خصائل کرمندندر» کبی مثل سائر حکمنه کچن سوزلری‌ده بو دعوایه شاهددر. قرآن کریمده «واذا بشر احدهم بالانثی ظل وجهه مسوداً وهو کظیم یتواری من القوم من سوء مابشر به ایمسکه علی هون ام یدسه فی التراب [١]» آیت کریمه‌سیله یکی طوغان قیز چوجوقلرله بونلرك نه قدر تشاؤم ایتدکلرینی وقیزلره نه قدر بغض ایتدکلرینی کوستریر.

اسلام ظهور ایتدیکی زمان عربلرله اونلرك اطرافلرنده‌کی اقوام ایچنده کنج جاریه‌لری استغلال وبغالرینی (زنا وفجورلرینی) سرمایهٔ تجارت ایتمك اوزره بسله‌ینلر بیله واردی. نته‌کیم «ولا تکرهوا فتیاتکم علی البغاء ان اردن تحصناً لتبتغوا عرض الحیاة الدنیا» آیت کریمه‌سی بو عادت کریهه‌نك او زمان وجودینه دلیلدر. وارثده ولو بابasی اولان مورثنك قاریسی اوزرینه رداسنی آتوب «مالنه وارث اولدیغم کبی قاریسنه‌ده وارثم» دیر واوندن صوکرا قاری‌یی

[١] مآل شریفی: «ایچلرندن بری بر قیز چوجوغنك ولادتیله مژده‌لندیکی وقت غیظنی سینه‌یه چکه‌رك حدتندن یوزی قاپ قارا اولور. کندیسنه ویریلن کوتو مژده‌دن طولایی هرکسدن صاقلانیر. بونی نه یاپه‌یم؟ حقارتله قاتلانه‌رق آلیقویایمی، یوقسه طوپراغه‌می کومه‌یم؟ دییه شاشیرر قالیر.»

ایستر کندی نفسی ایچون آلیقویمق ، ایستر ترك ایدوب ـ صداقنی آلمق شرطیله ـ آخره دور وفراغ ایتمك حقنی کندنده کورووردی .

اسلام ظهور ایتدیکی زمان قادینك ارککله هیچ بر رأی وسیاستده ، هیچ بر تدبیرده اشتراکی یوق ایدی . عربك اشراف طبقاتی ایله جزیرة العرب بلادینك پك آزی بلکه بوندن مستثنی ایدی . او زمان قادینلر بعض خرستیانلر آره‌سنده بیله عباداتدزده ، معابده دخولدن‌ده منع ایدیلیرلردی . قادین موضع تکلیف اولمادیغی کبی آلهه‌یه مناجاته ، وآلهه‌نك منازل طاهره‌سنه تقربه اهلیتسز صاییلیردی .

قادینك موقعی اوته‌دن بری ارککدن‌ده ، معبودلردن‌ده او قدر اوزاق اولدیغی دورلرده امداد ینه قرآن کریم یتشدی . او قرآن کریمکه مُنزلی اولان الله عظیم الشان ارکك ایله قادینی بر برینه بکزر ایکی انسان ، بر برینه دنك کلن ایکی شریك ، کفو ایکی عنصر اولارق یاراتمشدر . اونلری اویله متلازم ، یکدیکردن اویله غیرمنفك قیلمشدرکه هرایکیسی برلکده اولمادقجه قوام معیشت مفقود وهرایکیسی ایچنه آلمایان اوك قراری نابوددر .

قرآن کلدی ، قیزلری « وأد » دن (دیری دیری کوملمکدن) حمایه وکندیلرینه قیزکز طوغدی دنیلدیکی زمان یوزلری قاپ قارا اولانلرك عقلسزلقلرینی ترذیل ایتدی . قرآن کریم اونلری « واذا الموؤدة سئلت بأی ذنب قتلت » [١] آیت کریمه‌سیله حق وصواب وعقل سلیم محکمهٔ عادله‌سنه دعوت ایتدکدن صوکره حکم عدالته

[١] مآل آیت کریمه : « او هیبتلی ، مدهش قیامت کونیکه موؤده‌یه (دیری دیری کومولن بیچاره قیزه) هانکی کناهندن طولایی قتل اولوندی؟ دیه صورولور . »

ومهابت قصاصه‌ده حواله ایدوب « ولکم فی القصاص حیاة یااولی الالباب لعلکم تعقلون » [١] ، « ومن قتل نفساً بغیر نفس او فساد فی الارض فکأنما قتل الناس جمیعاً ومن احیاها فکأنما احیا الناس جمیعاً » [٢] بیوردی .

قرآن کلدی . زوجیتی ، ارکك ایله قادینی الله خلق ایتدیکنی وانسانلره محل سکون و راحت اولمق اوزره کندی نفسلرندن أشلر وآرالرنده مرحمت ومودت یاراتدیغنی خبر ویردی . خلاصه قرآن قادینك شاننی اعلا واونی آزار آزار حضیض ذل وهواندن رفع ایده ایده نهایت اوکا عائد اوله‌رق موجود اولان عادات مستهجنه‌یی وهرایکی صنف بیننده بویوك فرقلری یوق ایتدی .

ارکك ایله قادینك تکالیف ، احکام وثواب وعقاب خصوصنده‌کی مرتبه‌لرینه کلنجه آیات کریمه ـ برآز آشاغیده سرد ایدیله‌جك اوفاق توفك فرقلر مستثنی اولمق اوزره ـ هرایکیسنك بوبابده یکدیکره مساوی اولدقلرینی بیان ایدیور . آتیده‌کی آیت کریمه اوجمله‌دندر :

ـ « فاستجاب لهم ربهم انی لااضیع عمل عامل من ذکر او انثی بعضکم من بعض » [٣] ـ آل عمران .

[١] مآل منیفی : « ای عقل صاحبلری ، قصاصده سزك ایچون حیات واردر . بوحکمتی اومولورکه آکلایه‌سکز . »

[٢] مآل عالیسی : « هرکیم بر نفسی ـ دیکر نفسی قتل ، یاخود ارضده ایقاع فساد ایتمش اولمقسزین ـ قتل ایدرسه صانکه بوتون انسانلری قتل ایتمش ؛ هرکیم اونی احیا ایدرسه (یعنی قتلندن واز کچرسه) صانکه بوتون انسانلری احیا ایتمش کبی اولور . »

[٣] مآل شریفی : « ربلری ، ارکك اولسون قادین اولسون هیچ بر عاملك عملنی هبا ایتمم ، سزلر بربریکزدن یارادلمشسکزدر دیه‌رك دعالرینی قبول بیوردی . »

– « ومن يعمل من الصالحات من ذكر او انثى وهومؤمن فاولئك يدخلون الجنة ولايظلمون نقيرا » [٢] – نساء .

– « يا ايها النبى اذا جاءك المؤمنات يبايعنك على ان يشركن بالله شيئا ولا يسرقن ولا يزنين ولا يقتلن اولادهن ولا يعصينك فى معروف فبايعهن واستغفر لهن الله ان الله غفور رحيم » [٣] – ممتحنه

– « ان المسلمين والمسلمات والمؤمنين والمؤمنات والقانتين والقانتات والصادقين والصادقات والخاشعين والخاشعات والمتصدقين والمتصدقات والصائمين والصائمات والحافظين فروجهم والحافظات والذاكرين الله كثيرا والذاكرات اعدالله لهم مغفرة واجراً عظيما » [٤] – احزاب

– « والذين يؤذون المؤمنين والمؤمنات بغيرما اكتسبوا فقداحتملوا بهتاناً واثما مبينا » [٥]

ايشته بو تعاليم قرآنيه سايه‌سنده قادين يواش يواش يوكسله‌يوكسله،

[٢] مآل عاليسى : « ايستر اركك ، ايستر قادين مؤمن اولارق اعمال صالحاتى هركيم ايشلرسه ايشته اونلر جنته كيررلر وياپدقلرينك برچوپى (ذره‌سى) ضايع ايديله‌رك ظلمه دوچار اولمازلر . »

[٣] مآل شريفى : « اى پيغمبر ذى‌شان ، مؤمن قادينلر اللهه هيچ بر شريك قوشماموق ، سرقت ايتمه‌مك ، زنا ايتمه‌مك ، اولادلرينى اولدورمه‌مك (يعنى ديرى ديرى كومه‌مك) ، هيچ بر امر معروفده سكا مخالفت وعصيان ايتمه‌مك اوزره بيعت ايتمكه كلدكلرنده اونلره بيعت ايت . واونلر ايچون اللهدن مغفرت ايسته . شبهه‌سز الله غفور ورحيمدر . »

[٤] مآل شريفى : « شبهه‌سزكه الله تعالى مسلم اولان اركككرله قادينلره ، مؤمن اولان اركككرله قادينلره ، قانت (توبه كار) اولان اركككرله قادينلره ، صادق اولان اركككرله قادينلره ، خاشع اولان اركككرله قادينلره ، صدقه ويرن اركككرله قادينلره ، اوروج طوتان اركككرله قادينلره ، فروجنى حفظ ايدن اركككرله قادينلره ، اللهى چوق ذكر ايدن اركككرله قادينلره مغفرت واجر عظيم حاضرلامشدر . »

جبار وظالم اولان اركك‌ده موقعندن اينه اينه نهايت هر ايكى صنف معلوم اولان مساوات وعدالت ساحه‌سنده بولوشديلر . هرايكى صنفك سعادتى مضمون اولدى . وزوجينك حقوقى حمايه آلتنه كيردى .

١

تكاليف دينيه واعتقادده استقلال

معلوم اولديغى اوزره عباداته دائر ارككه هرنه فرض اولديسه قادينه‌ده فرض اولمشدر . بوندن يالكز قادين حقنده عسر ومشقتى اولانلر مستثنادر . مسلمان قادين اركك كبى نماز ايله ، اوروج ايله ، حج ايله ، زكات ايله مكلف اولوب بو اركان اسلاميه‌يى اقامه ايدرسه بونلرى ياپان اركك‌ك حائز اولديغى قدر اجره نائل اولور . وفرق جنسيت نقصان اجره باعث اولماز . نته‌كيم بونلرى ترك ايتمكده اركك نه قدر كناهكار اولورسه اوده او قدر كناهكار اولور . آنجق جهاد كبى ايفاسنده عسر ومشقت اولان عبادات موجب اولديغى زحمتدن طولايى شريعت اسلاميه‌جه قادينه فرض دكلدر . بويله ايكن ينه‌زمان سعادت رسالتپناهيده قادينلر اسلام اردولريله برلكده‌حرب ميدانلرينه كيدر واورالرده حربه قويولان مجاهدينك آغيرلقلرينى بكلر ، يمك پيشيروب حاضرلار ؛ ياراليلره خسته‌لره باقارلر وشايد اقتضا ايدرسه كنديلرينى مدافعه ايچون سلاحلانمقدن‌ده خالى قالمازلردى . نته‌كيم ام‌سليم[١] رضى‌الله عنهادن روايت اولونديغنه كوره صحابيه مشار اليها حنين

[١] ام سليم بر طاقيم قادينلر ايله برلكده رسول الله صلى الله عليه وسلم افندمزك بولوندقلرى حربلرده بولونان بر صحابيه‌در .

كوننده شايد دشمن بولوندقلرى يره قدر كليرده باشلرى صيقنتى يه اوغرارسه واجب اولان مدافعه‌دن كرى قالمامق ايچون بر خنجر ايدينمشدى . وخنجرى نه ايده‌جكسك ؟ دينلره : « شايد مشركيندن برى بكا ياقلاشيرسه قارنى دشمك ايچون بونى يانمه آلدم » جوابنى ويرردى [١] . مع ذلك دشمن بر بلدهٔ اسلاميه يه كيرسه [٢] قادينلره وارنجه يه قدر بو بلده اهاليسنك كافه‌سى اوزرينه مدافعهٔ نفس وجيبه‌سى تعين ايدر . بوكا بناءً مسلميندن بر طائفه ايله غير مسلملر آراسنده حرب اولورسه دشمنه الك ياقين اولان بلاد اسلاميه اهاليسنى ، اركك ، قادين ، چوجوق ، كنج ، اختيار هركسى نشانجيلغه وسائر فنون عسكريه يه آليشديرمق واجب اولور .

قادينلر معلوم اولديغى اوزره مساجدده جماعتلرده حاضر بولونابيلدكلرى كبى جمعه نمازلرينه‌ده كيده‌بيليرلر .

صحتلرينه ضرر ويرمك قورقوسى اولان جميع احوالده اوروجلرى ساقط اولور . حيض ونفاس حاللرنده اولديغى كبى كذلك حمل ورضاع كبى احوالده‌ده قادين كندى نفسنه ويا چوجوغنه برضرر اولاجغندن قورقارسه اوروجى كرى براقير .

عقايد دينيه يه كلنجه بو خصوصده اركك نه قدر مستفيد ايسه قادين‌ده او قدر مستفيددر . زيرا اركك كندى اعتقاد ايتديكى مذهبى ، رأى ودينى زوجه‌سنه ويا قيزينه زورله قبول ايتديرمكه حقى يوقدر : اركك سنى وياشيعى اولورده زوجه‌سى ويا قيزى باشقه مذهبده

[١] نيل الاوطار ، ٧ نجى جزء .

[٢] نيل الاوطار ، جزؤ ٧ ، صحيفه ١٤١ .

اولابيلير . بهمه حال بنم مذهبمى قبول ايده‌جكسك ديمكه صلاحيتى يوقدر . زيرا وجدان واعتقاد كبى نفس ايله قائم امور باطنيه‌ده كيمسه‌نك كيمسه يه تسلطنه امكان يوقدر . حتى دين اسلام مؤمنلره يهود ونصارى قيزلرينى بيله تزوج ايتمكى اباحه ايدر . چونكه يهوديلرله خرستيانلرى مسلمان قوجه‌لرينك تعديسنه قارشى حمايه ايديور . ومسلمان زوجلره كتابى اولان زوجه‌لرينك عقايدينى تغيير ايتديرمكه حق ويرميور . نته كيم اولجه ديديكمز كبى دين اسلام اهل كتابدن هيچ بر كيمسه‌نك اعتقادينه بر مسلمانك قاريشماسنى تجويز ايتمز . وهرهانكى خارجى بر تضييق ايله وجدان واعتقادك ونفسك امكان انقيادينه احتمال ويرمز . مسلمان قيزلرينك غير مسلملرله اقترانينى دين اسلامك تحريم ايتمه‌سنده‌كى سرده ذاتاً بوندن عبارتدر ، زيرا غير مسلملرك تابع اولدقلرى اصللره كوره قادين مجرد عقد ازدواج ايله زوجنك دينته كيرمش اولاجغى كبى منسوب اولديغى عائله‌نك‌ده اسمنى غائب ايده‌رك قوجه‌سنك اسمى ايله آكيلير . اسلامده ايسه عقد ازدواج ايله قادين نه عائله‌سنك اسمنى ، نه كندى دين ومذهبنى ، نه‌ده ملك يمينى اولان هيچ برشيئنى غائب ايدر .

معلوم اولديغى اوزره عائله اسمنى محافظه‌ده برچوق حكمتلر ، سببلر واردر . بعضيلرينى ذكر ايده‌لم :

١) زوجيت علاقه‌سى قابل انقطاعدر . ابوت رابطه‌سى ايسه دائمدر .

٢) قادين ايله عائله‌سى آراسنده اولنمه‌سنه رغماً ـ يوقارده بيان اولونديغى اوزره ـ توارث كبى بر طاقم حقوق واحكام مدنيهٔ شرعيه دوام ايدر طورور .

٣) قادينك عائله اسمنى غائب ايتمه‌سى فكرى قادينلرك اسير عد

ایدلدكلری زماندن قالمه بر شیدر . زیرا انسانی افندیسندن باشقه‌سنه انتسابدن آلیقویان ومالكندن باشقه‌سنه حق ولاء براقمیان یالكز استرقاقدر . كوله‌یی بوتون مالملكی ایله برلكده افندیسنه الحاق ایدن یالكز « رق » در . بونك زوجین آراسنده معنای وحدتی تحقق ایتدیرمك وایكیلك آثارینی محو ایتمك اولدیغی حقنده‌كی فرانسز حقوقیوننك ادعاسی ایسه بوقاریده انتقاد ایدلمش وپایدقلری شی زوجه‌نك اسماً ، دیناً ، ملكاً زوجنده مندمج اولمق دیمك اولدیغی بیان اولونمش ایدی . اونلرك یاپدقلری قادینك وجود فكری وسیاسی ومدنیسنی ایزی قالمیه‌جق صورتده محو ایتمكدن عبارتدر . ازدواجده اتحاد حقیقی وصحیح بولونمش اولایدی قادینك بالجمله وجوه تصرفده زوجندن هیچ برخصوصده استیذانه لزوم كورمكسزین اوكا مشاركت حقی اولوردی . حالبوكه زوجینی بر كورمكه وایكیلك آثارینی محوه حریص اولدقلرینی ادعا ایدوب طورور كن زوجی هرشیده سربست ، زوجه‌یی هرشیئدن محروم ایدیورلر . (یالكز صوك سنه‌لرده قادینه بخش ایتدكلری جزئیات قبیلندن بعض حقوق بوقاعده‌نك استثناسیدر .)

برده جناب حق كندی‌ایله اركك قوللری آراسنه پرده وحجاب ، واسطه ووسیله قویمادیغی كبی قادین‌ایله حضرت قدسیه‌سی آراسنده‌ده بویله مانعلر وضع ایتمه‌مشدر . عباد ذكوری ایچندن اولیا ، اصفیا ، انبیا اتخاذ ایتدیكی كبی ام البشر حواء ، ابراهیم علیه السلامك زوجه‌سی سارة ، عمرانك قیزی مریم ، فرعونك زوجه‌سی آسیة ، امهات مؤمنین اولان زوجات رسول (صلعم) ، خاندان نبوتك والده‌سی فاطمة ، حسینك كریمه‌سی سكینة ، رابعة العدویه كبی برچوق نسائی‌ده اصفیای مقربینی میانه ادخال ایتمشدر .

حظیرهٔ قدسی اورایه یناشمق وقپوسنی چالمق ایسته‌ین قادینلره‌ده ، اركككلره‌ده علی السویه آچیقدر . هله حضرت رسولك (صلعم) « الجنة تحت اقدام الامهات = جنت آنالرك آیاقلری آلتنده‌در . » كلام عالیسی قادینك شانی نه‌قدر اعلا ایدلدیكننك ومقامی نه‌قدر بویوك طوتولدیغننك اك بویوك دلیلیدر . زیرا بو حدیث شریفك حكمی تسلیم ایدلدكدن صوكره جنته كیره‌جكی كون آناسنك آیاقلرینی باشنك اوستنده طوتمایان و ــ آنایه باشلرك اوزرینه یروین ــ خلاق حكیم نزدنده آنا محبت ورضاسنی شفاعتچی قیلمیان كیمسه‌نك جنته كیرمه‌سی ناصل تصور اولونور ؟

٢

تملك ، ارث وماملكده تصرف خصوصنده قادینلرك حقوقی

اسلامده قادینك ــ ایستر متزوج اولسون ، ایستر اولماسون ــ تصرفات مالیه‌نك هپسنده اركككدن فرقسز اولدیغی یوقاریده سویله‌مشدك . مالی اولدیغی حالده قاصر اولورسه بالغه ورشدی معلوم اولنجیه قدر پاپدرینك ویادیكر بروصی وولینك ولایتی آلتنده قالیر . بوراده رشددن مراد مالی تثمیر واصلاحه قدرتدر [١] . تحت وصایتده ایكن قاضیجه رشدی تحقق ایتدكدن صوكره مالرینك كندیسنه تسلیمنه واموالنده حق تصرفك كندیسنه بخش اولونماسنه حكم ایدر . بو حكمده اناث ایله ذكور بیننده فرق یوقدر [٢] . هرایكیسی‌ده بالغ اولوب امتحان وتجربه‌دن صوكره تصرفات مالیه‌ده‌كی رشدلری معلوم اولنجه

[١] مالك مذهبی بویله‌در . ابن رشدك « بدایة المجتهد » ینه مراجعت .
[٢] دیكر بعض مذهبلرده بعض فرقلر واردر .

مامملكلرينك هپسنه مستولی اولمق وآنده كيف مايشاء تصرف ايتمك حقنی احرازايدرلر. كذلك اركككلرك بابالرينه، آنالرينه، زوجه‌لرينه، اولاد واقربالرينه فرائض كتابلرنده بسط وتفصيل ايدلديكی وجه ايله وارث اولمغه ناصل حقلری وار ايسه قادين‌ده ـ اركككلرك وجودی ايله برابر ـ تركه‌لرك منقولنده، غيرمنقولنده صاحب حقدرلر. اسلامك بو حكمی قادينلرله آلی ايرمين ، كوچی يتمه‌ين اولادی محروم براقمق اوزره جاهليه عربلری بيننده جاری اولان حكمی نسخ ايتمش‌اولدی. واقعا شريعت اسلاميه‌جه قادين‌ايله اركككك ميراثدن پايلری، حصه‌لری مساوی اولميوب بينلرنده برفرق كوزه‌دلمشدر. لكن بو ، اهل اسلام كتابلرنده مبسوطاً ذكر اولونان اسباب معدوده‌دن نشأت ايدر . بز بونی بر مثال ايله ايضاح ايده‌لم . بر آدام وفات ايدركن اركك ، قيز و ارثلر براقيرسه تركه‌سندن اركككه ايكی قيز پايی ويريليږ . چونكه قادينك هيچ مالی يوق‌ايسه اركك وارثده نفقه ايله سكنی حق‌اولور. مالی كفايت ايتميورسه اركك وارث اكسيكلكنی اتمامه بورجلودر . أوله‌نيرسه كنديسنه لازم اولان نفقه ايله سكنانك كافه‌سی ـ قادين پك بويوك بر ثروت‌صاحبی اولسه‌ده ينه ـ زوجنه‌راجعدر. اودرجه‌ده‌كه اكر كندی أونده بالنفس چاليشير قادينلردن دكل ايسه امثالی قاچ خدمتكاره محتاج ايسه او قدرينی تدارك ايله دخی زوجی مكلفدر . شريعت اسلاميه قادينك لهنه بوقدر حقوقی ضامن اولدقدن صوكره اوده ميراثدن اركك قارداش حصه‌سنك يالكز نصفنی آليرسه تركه‌دن استفاده‌سی پك فضله اولمش اولور . بونه عصرلرجه مدت هپ تضييق آلتنده طوتولان بوصنف ضعيفه اسلامك فرط عنايتی‌وصاحب دينك كمال همتی سايه‌سنده اولابيلمشدر . بو احكامك تفصيلاتی ايله

هر حكمك ضمننده‌كی حكمتلری تماماً آكلامق ايسته‌ينلر اسلامك فقه كتابلرينه مراجعت ايده‌بيليرلر .

اسلامده قادينك ملك، ارث ، تصرفات ماليه كبی خصوصاتده‌كی موقعی ايشته بودر . اسلامك مسلمان قادينه هر هانكی ملتده‌كی همشيره‌سنك هنوزاحرازينی خاطره كتيرميه‌جكی درجه‌ده بخش‌واحسان ايتديكی خصائص عاليه‌نك قيمتنی آكلامق ايچون قادينك آنفاً اشارت ايتديكمز اوزره اعصار قديمه واقطار مختلفه‌ده‌كی موقعنی تكرار آكلاتمغه بيله حاجت يوقدر. يالكز امم غربيه‌نك اك مترقيلرنده‌اليوم مستفيد اولديغی حقوقی ذكرايله اكتفا ايدرسه‌ك مقصدمز ينه حاصل اولور .

قوجه‌لی‌قادين انكليز قانونلرنجه بوتون مامملكنده تصرفدن محروم ايدلمشدی. نهايت ١٨٨٢ سنهٔ ميلاديه‌سنده انكلتره علی‌السويه قوجه‌لی، قوجه‌سز قادينلره ايستر محصول كسبلری اولسون ، ايستر باشقه صورتله قازانلمش اولسونماللرنده زوجلرينك اذننه اصلا متوقف اولمقسزين تصرف حقنی بخش ايتمكله اوروپا اقوامنی حيرتده براقدی ايدی . غرب قانونشناسلری بو اصلاحات ايشنی انكلتره طرفندن تصدی ايدلمش پك مدهش بر جرأت ديبه تلقی ايتديلر . آرتق انكليز قانونلرينه كوره انكليز قادينی ١٨٨٢ سنهٔ ميلاديه‌سندن بری مسلمان قادينك بعثت محمديه (صلعم) دن يعنی اون درت عصردن بری حائز اولديغی حقوقه همان همان مساوی حقوقه نائل اولمش ديمكدر . « همان همان » ديیورم . چونكه ميراث خصوصنده الآن اونك دونده‌در . انكليز قادينی اركك وارث اولدقجه اموال غير منقوله‌يه حصه‌دار اولمقدن حالا محرومدر . بويله ايكن ينه انكليز قانونی اونك نفقه ايله سكناسنی اركك وارثلره اسلامك فرض ايتديكی كبی فرض

ايتمش دكلدر . انكليز قادينى واقعا اون اوچ بوقدر عصردن صوكره موقعاً وحقوقاً مسلمان قادينه ياقلاشمغه باشلامشدر . فقط اونك دوننده قالمشدر. وانكليز قانونشناسلرى ارث ايچون ده ١٨٨٢ ده آتدقلرى مهم خطوه‌يه مشابه بر خطوه دها آتمادقجه ينه دوننده قالوب طوراجقدر.

فرانسه ايله اوكا تقليد ايدن امم غربيه‌ده ايسه قادين اره وارنجه مقدما سويله‌ديكمز وجه ايله محض عقد ايله وجود مدنيسى محو اولور . ومجرد اولنمكله على الاطلاق املا كنده هيچ بر شيده تصرفه حقى قالماز . يالكز ١٣ تموز ١٩٠٧ ايله ١٩ مارت ١٩١٩ قانونلرى اوكا اولىلك اثناسنده اجر عمل اولارق حاصل اولان قازانجنده تصرف حقنى ويرمشدر . لكن اونك ادارەسى ايچون حريت واستقلال ايله يعنى زوجنك اذننه محتاج اولمقسزين صرف وانفاقدن ممنوع اولماديغى ينه يالكز كندى ال امكى ، كندى كسبى اولان اوپاره‌دن عبارتدر . آرتق مسلمان قادين ايله حق بوكونكى غيرمسلم قادين آراسنده‌كى مسافه‌يى دوشونك. بو تفاوتك دها نه قدر اولديغى بيلمك ايسترسه‌كز شريعت اسلاميه‌نك شو حكمنه باقكز : اولاد والدينندن يالكز برندن ماعداسنى انفاقه قادر اولمازسه آنا نفقه‌يه بابادن احق اولمش اولور . ناصل اولماسون كه حديث صحيحده وارد اولديغنه كوره معاوية القشيرى رضى الله عنه رسول اكرم صلى الله عليه وسلمه « كيمى كوروب كوزه‌ته‌يم؟ » ديه سؤال ايتمش . « آناكى » بويورلمش . « اوندن صوكره كيمى ؟ » ديه تكرار صورونجه ينه : « آناكى » جوابنى آلمش . بر دها : « اوندن صوكره كيمى ؟ » ديه صورونجه : « باباكى ، اوندن صوكره‌ده درجه درجه ياقين اولانى » بيورلمشدر . [١]

[١] ابن عابدين ٢ نجى جزء ، ١١٠٨ نجى صحيفه .

٣

معاملاته وهمشهريلك عامه حقوقنه نظراً قادين

مسلمان قادين بوتون شئون مدنيه ايله معاملاتده اركك كيدر . آرالرنده اصلا فرق يوقدر . يالكز بعض احوالده شهادت خصوصنده فرقلرى واردر . هر ايكيسى بيع وشرانك هر نوعى ، هبه ، شفعه ، اجاره ، اعاره ، كفالت ، وكالت ، ودائع ، هر نوع شركات ، رهن ، قسمت ، دعوى ، اقرار ، صلح ، وصيت ، جنايات ، حجر ، غصب ، سرقت ، يمين ، يميندن نكول . . . الخ كبى احكامده مساويدرلر . شهادته كلنجه شريعت اسلاميه بوخصوصده قادين ايله اركك آراسنده بر فرق كوزه‌تيور . وفقه كتابلرنده تفصيل ايديلن شرطلرك تحقق حالنده ذكورك هر شيده شهادتنى معتبر طوتديغى حالده قادينلرك منفرداً يعنى اركك شاهدلرله برلكده اولميه‌رق شهادتنى يالكز ولادت ، استهلال مولود وعيوب نسا كبى على الاكثر ذكورك مطلع اولاميه‌جغى حقوق ابدانده مقبول اولديغى مثللو اموالده [١] وحدوددن ماعدا احكام ابدانده وطلاق ، رجعت ، نكاح ، وكالت ، وصيت كبى ماله متعلق حقوق ابدانده‌ده شهادتلرى مسموع اولور . حدودده ايسه يانلرنده اركك اولمادقجه شهادتلرى ايله حكم اولونماز [٢] . ايكى قادينك شهادتى بر اركك شهادتنه معادلدر . چونكه قادينلر سرعت انفعال وتأثرلرندن طولايى چوق كره حادثاتك دقائق تفصيله‌سندن غفلت ايدرلر . بوندن طولايى شريعت اسلاميه شهادت بابنده ايكى قادينك

[١] بو ، ابوحنيفه‌يه كوره‌در. بداية المجتهد ٢ نجى جزء . ٣٨٦ نجى صحيفه.

[٢] بو، ظاهريه‌يه كوره‌در . اونلر « فان لم يكونا رجلين فرجل وامرأتان ممن ترضون من الشهداء » آيت كريمه‌سنك اطلاق ايله عمل ايدرلر .

بر ارككه معادل اولماسنى شرط ايتدى‌كه برى شاشيريرسه ديكرى اوكا خاطرلاتسون . حدود مسائلنده برتك قادينك سوزينه‌ده ـ شهادت دكل، قرينهٔ حال اولمق اوزره ـ باقلمق‌ده جائزدر [١] . نته كيم جراحات وقتل خصوصاتنده صبيانك‌ده يكديكرى حقنده‌كى شهادتلرى حقيقةً شهادات دكل ، قرائن احوال اولمق اوزره نظر اعتباره آلنير .

خلاصه قادين بوتون معاملات ايله حقوق مدنيه‌ده حر اولوب هر وجه‌ايله ارككه مساويدر . يالكز شهادت ايله ميراث مسئله‌لرنده بعض كونه مخالفت واردركه بو ايكى‌ماده‌ده اوكا متعلق حقوق‌واحكامك بعض وجوهدن ارككه مخالف اولماسى بالاده شرح ايديلن اسباب وحكمه مبتنيدر .

شبهه‌يوقدركه بو استثنائى خصوصاتده‌ده مسلمان قادينك موقعى بوكون الك مترقى اولان مملكتلرده‌كى غيرمسلم قادينلرك موقعندن چوق يوكسكدر .

مثلا قانون مدنيسنك ٢١٥ نجى ماده‌سى ايله فرانسه واوكا تقليد ايدن ديكر برچوق ملتلر قادينك ولو عمومك محتاج اولديغى معاملات روزمره‌دن برينى امضا ايچين اولسون محكمه حضورينه زوجندن اذنسز چيقمه‌سنى منع‌ايتدكلرى كبى [٢] اذنى لاحق اولديغى تقديرده‌ده كنديسنه الك‌ياقين اولان اركك اقرباسندن ايكيسى ايله برلكده آنجق كيره‌بيلير . هله معاملات بابنده‌كى عقودده قادينك شاهد اولماسى بو مملكتلرده هيچ تجويز ايديلمز .

زوج وفات ايتديكى تقديرده آلمان مملكتلرينك اكثريسنده

---

[١] بداية‌المجتهد ٢ نجى جزء ، ٢٧٦ نجى صحيفه .

[٢] « سوسياليستلكده قادين » نام كتاب .

قادين اولادينه يابانجى بروصى قبول‌ايتمكله مكلف اولور . چونكه وصايته، چوجوق باقوب تربيه ايتمكه غيرصالح عد اولونيور . وبو حقسزلق چوجوقلرى منحصراً كندى كنديسنى ومحصول كسبى ايله تعيش ايتدكلرى زمانلرده‌ده جارى اولور كيدر .

بوكبى احكام پايدار اولدقجه غربلى قادينك حقوق‌مدنيه‌جه مسلمان قادينك نه‌قدر دونده اولديغنى آكلامق وبو حقوق طبيعيه‌دن استفاده ايتمك خصوصنده اوكا مساوى اولنجه‌يه قدر مجاهده ايتمه‌سى ياراشير .

مسلمانلقده‌کی فضائل و آداب

دین اسلامك صاحبی اولان فاطر حکیم بیلیوردی‌که : انسانلر حیاتك بوتون مفرداتنده ابدیاً اختلافدن قورتوله‌مایه‌جقدی؛ کندیلرنجه، حکومتلره عائد اولمق اوزره قانون ، دستور ، نظام نامه تقرر ایدن ضبط وربط اسبابی ایچون یالکز باشنه نه آره‌ده حضور وسکون ارکانتی تأسیس امکانی، نه‌ده فردلری ، جماعتلری بری برینه باغلایه‌جق متقابل وداد وشفقت رابطه‌لرینی تأیید احتمالی یوقدی ؛ چونکه بو دستورلر ، بوقانونلر بشرك تربیه وتهذیب ایدیله‌مه‌ین روح و وجدانی اوزرنده او قادار بویوك نفوذ اجرا ایده‌مزدی . بونك ایچون اسلام معاملات وعقوباته دائر تشریع ایتدیکی احکامی – که فقه کتابلرنده تفصیل اولنمشدر – کافی کورمدی؛ اوکا بویوك مقیاسده اخلاق وآداب علاوه ایتدی .

ایشته فرقان حکیمك ناطق اولدیغی وحدیثه عائد آثارك تشریع ایتدیکی بوالٓهی اخلاق ، بو سبحانی آدابی علیه‌الصلاة والسلام افندیمز کندی ذات کریمنده اویله بر طوپلادی‌که « وانك لعلی خلق عظیم » [۱] وصف قرآنیسنه بحق لیاقت کوستردی . نته‌کیم مظهر

[۱] « شبهه یوق‌که سن اخلاقك اك بویوکنه صاحبسین – سورهٔ ن ».

بولوندیغی نعمت الٓهیه‌یی تحدیث ایچون «ادبنی ربی فاحسن تادیبی» [۱] دیمکده‌ده یردن کوکه قادار حقلی ایدی .

فی‌الحقیقه اسلام روحلری تهذیب ایدن ، وجدانلره قدرت ویرن وسائطیله «مسلمانلرك الندن طوتمش اولماسه‌یدی ، اونلرده قوانینی ، احکامی ، دساتیری تماميله موضوعات بشریه‌دن بولنان دیکر امتلردن فرقسز اولورلردی. لکن بر طرفدن احکامنك شرعیتی، دیکرطرفدن او احکامی برقات داها تأیید ایدن تهذیبکار آداب وتعالیمی – یوقاریده سویلدیکمز وجهله – هم فردی واجتماعی حیاتلری ، هم روحلری وماده‌لری اوزرنده مؤثر اولدی ؛ ومسلمانلری بر یوزنده‌کی امتلرك هپسندن آییروب موجودیتلرینه کندیلرینه خاص اولان نشانه‌یی نقش ایتدی .

بناءً علیه اسلامك اخلاق ایله آدابه بوقادار اعتناسنه سبب روحلری تهذیب ایتمسی ، وجدانلره قوت ویرمسیدر . زیرا بو ایکیسی بوتون عزملرك ، امللرك منشأی، بوتون افعال وحرکات اختیاریه‌نك منبعیدر. اسلام بواخلاقی تعالیمیله فردی ، اجتماعی بوتون هیجان و اضطرابلری تولید ایدن روحی امراضه چاره بولویور ؛ بغض ، کین ، حسد ، انتقام ، حرص ، طمع کبی امتلری خیبتلره، خسرانلره سوروکله‌یوب طوران علتلردن مسلمانلری تنفیر ایدییور .

شاید بشر قرآنك ودیکر سماوی کتابلرك اخلاقیله تخلق ایتسه‌یدی‌ده موسی ، عیسی ، محمد علیهم السلام ایله سائر پیغمبرلرك ازندن کیدرك

[۱] « بنی ربم تربیه ایتدیکی ایچون کوزل تربیه ایتدی . »

بر واحسان اوزرنده تعاونده بولونسه‌یدی ، صوکره سینه‌لر لوثدن ، رذائلدن آسوده قالسه‌یدی . . أوت ، انسانلر بوصورتله حرکتده بولونسه‌یدی ، کرک روسیه‌ده کرک دیکر قطعه‌لرده میلیونلرجه خانمانی ، میلیارلرجه سامانی بیتیرن ، قادینی ، ارککی ، چولوغی ، چوجوغی آیاقلر آلتنده بیراقان بوقانلی حزب مجادلاتی میدانه کلمزدی . «ولوانهم اقاموا التوراة والانجیل وماانزل الیهم من ربهم لاکلوا من فوقهم ومن تحت ارجلهم منهم امة مقتصدة وکثیر منهم ساء مایعملون ـ سورهٔ مائده » [١] اسلامده اخلاق وآداب شوسویلیه‌جکمز اقسامه آیریلیر :

١ — انسانی باشقه‌لرینه ضرر ایراث ایتمکدن آلیقویانلر . بوقسم ، حیات اجتماعیه‌یی وجوده کتیرن رکنلرك اك مهمی اولدیغی کبی ، افراد بشر آره‌سنده عدل وانصافی اك زیاده کافل بولنانیدر .

اسلام انسانلری اضرار ایتمه‌یی الله ذوالجلاله شرك نوعندن صاییور : الله شرکی ناصیل عفو ایتمیورسه انسانلرك باشقه‌لرینه ایقاع ایده‌جکی ظلملرك ، اذالرك‌ده هیچ برینی عفو ایتمیور ؛ مکرکه او ظلمی ، او اذایی چکنلر حقلرینی باغیشلامش اولسونلر . سنت محمدیه انسانك باشقه‌لرینه ، حق آغزی دیلی اولمایان حیواناته قارشی ایقاع ایده‌جکی بوتون ضرر واذادن طولایی حسابه چکیله‌جکنی بیلدیرمشدر .

اسلام افراد بشردن برقسمنك دیکرینه تجاوزینی صوك درجه‌ده کریه کوردیکی ایچوندرکه نفسلرك شرتنی قیره‌جق ، دیزکینی چکه‌جك

---

[١] « شاید اونلر تورات ایله انجیلك والله طرفندن کندیلرینه داها نه‌لر ایندیرلمشسه هپسنك احکامنی یرینه کتیرسه‌یدیلر ، اوزرنده‌کی هوا ایله آیاقلرینك آلتنده‌کی طوپراقدن نعمته مستغرق اولورلردی ؛ ایچلرندن اعتداله صاحب امت وار ، لکن چوغی نه کوتو ایشلر ایشلیور ! »

اخلاق ایله انسانی غیرك حقوقنه تعرض هوسندن وشرعك کرك افراد ، کرك جماعت آره‌سنده‌کی حدودینی چیکنه‌مك تمایلندن منع ایده‌جك ریاضتلر . بودینك صاحبی اولان فاطر حکیم اونسبتده بیوکسك برموقع ویرییور .

عفت ، انصاف ، امانت وامثالی بوقسمه داخلدر .

٢ — سینه‌لردن بغضی ، کینی ، حسدی چیقاره‌رق بونلره مقابل انسانلر آره‌سنده محبت ، شفقت ، مرحمت حسلرینی انکشاف ایتدیرن بر واحسانه عائد شیمه‌لر ، مروت ، عفو وصفح ، شکر ، صلهٔ ارحام ، طوللری ، اوکسوزلری ، بیچاره‌لری حمایه کبی .

٣ — روح انسانی‌یی صفات ذمیمه‌دن تمیزله‌یه‌رك اوکا بوتون مراتب کمالی طی ایله حریم سبحانی‌یه قادار یوکسلمك استعدادینی ویرن ومعبود اقدسك ـ او کندیسندن ، کندیسی اوندن خوشنود برحالده ـ جوار قدسیله نصیبه‌دار ایدن قسمدر . بوقسم هپسنك یوکسکی وانسانك بهوت روحانیه‌سنه اك اویغونیدر . چونکه روحی ماده قیودندن قورتاریور ، هوسانك اسارتندن آزاد ایدییورده بوتون آمال و تمایلاتی اللهك رضا ومحبتنده فانی قیلیور . آرتق بویله بر روحك ارتقاسی امید ثواب ایله ، اتقاسی اندیشهٔ عقاب ایله دکلدر : اللهدن قورقوسی کبریای تناهیسنه تعظیمندن ، اللهدن خشیتی عشق الهیده استغراقندندر . بوبومرتبه‌که ، قیودك هردرلوسندن پاك اولان اخیارك غایه‌سی اولابیلیر ؛ بوبرغایه‌که ، مجاهدین ابراردن باشقه‌سی ایچون یتیشمك احتمالی اولاماز .

ایشته اسلام اخلاقه عائد تعالیمك شو اوچ قسمیله‌درکه مسلمانلری تهذیب ایتمکده ، واونلری کمال روحانی یولی اولان الله یولنده یاواش

یاواش ایلریلتمکده‌در. آنجق ، استعداد ، طرز حیات ، منشأ ، محیط اعتباریله متفاوت بولونان انسانلرك ، طبیعی‌درکه ، کمال باطنی وصفای روحانیدن آله‌جقلری نصیب‌ده متفاوت اولور . سابقین اولین برنجی صفی تشکیل ایتمك اوزره ، هرکس استعدادیله ، مجاهده‌سیله متناسب اوله‌رق ، صیره‌لانمش صفلرك برینه کیرر .

اسلامك قرآن ایله سنت محمدیه طرفندن بیلدیریلوب ده سماوی ایزلری مؤمنلر اوزرنده منطبع بولنان باشلوجه اخلاق وآدابنی اجمال بزم ایچون پك مناسب اوله‌جق :

عفت . — عفت، جائز کورولمه‌ین، یاخود یاقیشیق آلمایان شهوات وتمایلات نفسیه‌دن کندینی منع ایتمکدر . بناءً علیه حلال قسمی خارجنده‌کی لذائذدن نفسك حبسی وحیثیتسز ، شرفسز یرلردن اوزاق بولونولماسی‌ده عفت جمله‌سندندر . صدقه ایسته‌مك ، شونك بونك النه باقمق کبی وقاره منافی حرکتلردن ، یاقلاشیلماسی ذاتی، یاخود رذالتی، یاخود کناهی مؤدی اوله‌جق شبهه آلتنده‌کی مواقعدن چکینمك‌ده عفت اقسامندندر .

فقر واحتیاجلریله برابر کیمسه‌یه حالنی سویله‌مه‌ین عفیفلر حقنده « یحسبهم الجاهل اغنیاء من التعفف تعرفهم بسیماهم لایسئلون الناس الحافاً — سورهٔ بقره » [١] آیت جلیله‌سیله « ان الله یحب الفقیر المتعفف ابا العیال » [٢] حدیث شریفی وار .

لکن حراملره ، کناهلره قارشی اولان عفته کلنجه بوکا دائر

---

[١] « ایسته‌مکدن چکندکلری ایچون، بیلمه‌ین آدام کندیلرینی زنکین صانیر؛ سن اونلری حاللرندن طانیرسین، خلقدن اصرارایله برشی ایسته‌مزلر.»

[٢] « الله تعالی بیلدیرمه‌ین چولوق چوجوق باباسی فقیری سور . »

صاییلامایه‌جق درجه‌لرده آیات واحادیث وارد اولمشدر. باشلوجه‌لری « اتق المحارم تکن اعبد الناس — حدیث » [١] « ان اکرمکم عندالله اتقاکم — سورهٔ حجرات » [٢] « فان خیر الزاد التقوی — سورهٔ بقره » [٣]

معلومدرکه اسلامده وارد اولان « المتقین ، اتقوا ، یتقون » کبی تقوی کلمه‌سنك مشتقاتندن مقصود معنی بودر . قشیری دیبورکه : « تقوی‌نك اصلی اولا شرکدن صاقینمق ، صوکره معاصی وسیأتدن دها صوکره شبهاتدن صاقینمقدر.. اك صوکره مردارلقدن صاقینمق‌ده کلیر.» انسك روایت ایتدیکی شو حدیثك معناسی‌ده بودر: « یا نبی الله ، آل محمد کیمدر ؟ دیدیلر . هر متقی ، بویوردی . بن هر متقینك جدی‌یم . »

بو خلق کریمك اورته‌دز قالقماسی حالنده انسانلره صولت ایده‌جك فجاعتك درجه‌سنی اوکرنمك ایسته‌ینلر کیتسینلرده فحشلر ، سفاهتلر ، شناعتلر آرقه‌سنده قوشان اسافلك ارتکاب ایتدیکی رذائله باقسینلر ؛ کوره‌جکلری مناظرك دهشتی بو خصوصده بر فکر ایدنملری ایچون کافیدر .

امانت . — (ضدی خیانت) . امانته دائر برچوق آیات واحادیث شریفه وارکه هپسی‌ده اسلامك نظرنده کبائرك اك بویوك صاییلان رذیلهٔ خیانتدن کمال شدتله تنفیر ایدییور: « یا ایها الذین آمنوا لاتخونوا الله والرسول وتخونوا اماناتکم وانتم تعلمون — سورهٔ انفال » [٤]

---

[١] « محرماتدن اوزاق طورکه انسانلرك اك عابدی اولاسین . »

[٢] « الله عندنده اك کریمکز مناهیدن اك زیاده چکینن کیمسه‌کزدر.»

[٣] « آزیقلرك اك ایبسی کناهلردن چکینمکدر . »

[٤] « ای ایمان ایدنلر ، صاقین بیله بیله اللهه وپیغمبره خیانت ایتمیکز، آره‌کزده‌کی امانتلره‌ده خیانت ایتمیکز . »

« ان الله يأمركم ان تؤدوا الامانات الى اهلها ـ سورهٔ نساء » [١]
فليؤد الذى أوتمن امانته ـ سورهٔ بقره » [٢] « ان الله لايحب الخائنين ـ
سورهٔ انفال » [٣] « ان الله لايحب من كان خواناً اثيماً ـ سورهٔ نساء » [٤]

امانت ، عليه الصلاة والسلام افنديمزك بعثتلرندن اول ده الك زياده متصف بولوندقلرى بر وصف ايدى. حق قومى كنديلرينه صاباوتلرندن برى (الامين) لقبنى ويرمشدى . قرآن كريم مؤمنلرى « والذين هم لاماناتهم وعهدهم راعون — سورهٔ مؤمنون » [٥] آيت جليله سيله تصوير ايدييور . اماتى اوزرينه آلوبده صاحبنه توديع ايتميه‌نلر حقنده وارد اولان الك بليغ توبيخ شودر : « انا عرضنا الامانة على السموات والارض والجبال فأبين ان يحملنها واشفقن منها وحملها الانسان انه كان ظلوماً جهولاً . — سورهٔ احزاب » [٦]

رفق و تحمل . — اسلام مؤمنلره دينه ، دنيايه عائد بوتون ايشلرده تعصب وافراط كوسترميه‌رك حمول اولمانى امر ايدييور : خائن ، ياخود محارب اولماق شرطيله ، ايسترسه غير مسلم اولسون ، هركسه قارشى رفق ايله معامله‌يه تشويقده بولونيور. عليه الصلاة والسلام افنديمز خلقى يكرمى اوچ ييل دينه دعوت ايتمشدى. او رسول محترم اسلامه حكمتله ،

[١] « الله سزلره امانتلرى اهلنه ويرمكزى امر ايدييور . »
[٢] « كنديسنه اينانيلان آدم ده نزدنده كى اماتى صاحبنه ويرسين . »
[٣] « الله اصلا خائنلرى سومز . »
[٤] « الله كناهه دوشكون خائنى سومز . »
[٥] « او مؤمنلركه امانتلرينه و عهدلرينه رعايتكاردرلر . »
[٦] « بزلر اماتى كوكلره ، يره ، طاغلره تكليف ايتدك ، اونى يوكلنمكدن كرى طورديلر ، اوندن اوركديلرده انسان طوتدى اونى صيرتنه آلدى ، او شبهه يوقكه ، ظلومدر ، جهولدر . »

بليغ موعظه‌لرله دعوتده بولونمق ، صكره مناقشه ايچون الك معتدل طرزى طوتمق خصوصنده انسانلر ايچون الك متكامل بر نمونهٔ امثال ايدى ، شفيق ايدى ، محض رحمتدى .

قرآن كريم عليه الصلاة والسلام افنديمزك نه قادار حمول بولندقلرينى و بوتون ايشلرده نه بيوك بر رفق ايله حركت بويوردقلرينى بزلره كوستره‌جك اوامر الٓهيه‌يى ناطق اولديغى كبى سير كتابلرى بو خصوصده اويله معلومات ويريـوركه آرتيق پيغمبريمزك رأيده استبداد كبى ، تعصب كبى شيلردن پك اوزاق بولندقلرينى كيمسه ايچون مناقشه‌يه ميدان قالميور. بحثك لايقيله تفصيلى سوزى اوزاتمه‌يه وسيله اوله‌جغندن كتاب وسنتده وارد آيات واحاديث شريفه‌دن بعضيلرينى اقتباس ايده‌لم:
« فذكر انما انت مذكر لست عليهم بمسيطر ـ سورهٔ غاشيه » [١] « وما انت عليهم بجبار فذكر بالقرآن من يخاف وعيد — سورهٔ ق » [٢]
ولا تجادلوا اهل الكتاب الا بالتى هى احسن — سورهٔ عنكبوت » [٣]
« ادع الى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتى هى احسن ان ربك هو اعلم بمن ضل عن سبيله وهو اعلم بالمهتدين ـ سورهٔ نحل » [٤]

[١] « اخطار ايت كه وظيفه‌ك آنجاق اخطاردر ، يوقسه اوزرلرنده متحكم دكلسين . »
[٢] « اونلرى جبر ايله يوله كتيره‌جك دكلسين ، اونك ايچون تهديدمدن قورقانلره قرآن ايله اخطارده بولون . »
[٣] « اهل كتاب ايله مناقشه ايدركن ، الك كوزل طرزى هانكيسى ايسه آنجاق اونكله مناقشه ايدك . »
[٤] « اللهك يولنه حكمتله ، برده بليغ موعظه‌يله دعوتده بولون وكنديلريله مناقشه ايچون الك كوزل طريقى اختيار ايت ؛ سنك ربك يوقمى ، يولندن صاپانى هركسدن اى بيلير ، طوغرى يولى طوتانلرى ده هركسدن اى بيلير . »

« لا اكراه فى الدين قدتبين الرشد من الغى – سورهٔ بقره » [١] « وقد نزل عليكم فى الكتاب ان اذا سمعتم آيات الله يكفر بها ويستهزأ بها فلا تقعدوا معهم حتى يخوضوا فى حديث غيره – سورهٔ نساء » (٢) « قل يا ايها الكافرون لا اعبد ماتعبدون ولا انتم عابدون ما اعبد ولا انا عابد ما عبدتم ولا انتم عابدون ما اعبد لكم دينكم ولى دين – سورهٔ كافرون » [٣] « يا اهل الكتاب تعالوا الى كلمة سواء بيننا وبينكم الا نعبد الا الله ولا نشرك به شيئاً ولا يتخذ بعضنا بعضاً ارباباً من دون الله – سورهٔ آل عمران » [٤] « يا ايها الذين آمنوا عليكم انفسكم لا يضركم من ضل اذا اهتديتم – سورهٔ مائده » [٥] « والذين يحاجون فى الله من بعدما استجيب له حجتهم داحضة عند ربهم – سورهٔ شورى » [٦] « ومن يشاقق الرسول من بعدما تبين

[١] « دينده جبر يوق ، آرتيق رشد ايله ضلال بللى اولدى . »

[٢] « سزلره قرآنده شو امرى ايندير مشديكه : آيات الهيه‌يى انكار ايتدكلرينى ، ياخود اكلنجه يرينه قويدقلرينى طويديكزمى ، باشقه بر سوره طالمادقجه ، يانلرنده اوطورمايك . »

[٣] « اونلره ديكه : اى كافرلر بن سزك طاپديغكز بوتلره طاپه‌جق دكلم ؛ سزده بنم طاپديغم اللهه طاپميورسكز . نه بن سزك طاپدقلريكزه طاپيجى‌يم . نه سز بنم طاپديغمه طاپيجيسكز . سزك دينكز سزه ، بنم دينم بكا . »

[٤] « اى اهل كتاب ، كليكز ، آره‌مزده برلشه‌جكمز بر كله اوزره طوپلانه‌لم كه اوده هيچ بريمزك اللهدن باشقه‌سنه طاپمامسى ، اوكا برشيئى شريك قوشمامسى و برقسممزك اللمى بيراقوب ده ايچمزدن برقسمنى معبود اتخاذ ايتمه‌مسيدر . »

[٥] « اى ايمان ايدنلر ، يالكز كنديكزه باقيكز ، سزلر طوغرويولى طوتمشسه‌كز ضلاله دوشن بو باشقه‌سنك ضررى سزه طوقونماز . »

[٥] اللهك دعوتى قبول ايدلدكدن صوكره حالا اسلامى ابطال ايچون چكه چالانلرك بوتون حجتلرى نزد الهيده باطلدر . »

له الهدى ويتبع غير سبيل المؤمنين نوله ماتولى – سورهٔ نساء » [١] « فان عصونى فقل انى برئ مما تعملون – سورهٔ شعرا » [٢]

توكل — اسلامك نظرنده توكلك نه ديمك اولديغنى اوله‌جه سويله‌مشدك. توكل ، مقصدينى استحصال ايچون توسل ايده‌جكى اسباب معتاده‌نك كفايتى حقنده انسانك اللهه اعتماد ايتمه‌سيدر . زيرا انسان او اسباب معتاده‌نك آرقه‌سنده بر طاقم كزلى مؤثراتك وجودينى سزييوركه چاليشانلرك آرزوسى بعضاً او مؤثرات يوزندن تحقق ايده‌ميور . بناءً عليه بشرك صرف كندى سعى و كسبنه كووه‌نمسى ، قدرك تصرفاتنى بيلمه‌مك ، كيجه‌لرك كوندوزلرك نه‌لر طوغوره‌بيله‌جكنى دوشونمه‌مكدر .

صوكره ، نظر اسلامده توكل صرف سماوى ياردىملره دايانه‌رق اسباب معتاده‌يى معطل بيراقمقدر ، سوزى ده اسلامى قطعياً بيلمه‌مكدن ايلرى كلير . غزالى ديبوركه [٣] : مادامكه انسان كنديسنك كفايتنه ، قوتنه ، بضاعه‌سنه امين دكلدر ، سعى و كسبى ايله توكل دائره‌سندن خارجه چيقاماز ؛ زيرا اولا بيليركه بونلرك هپسنى بر لحظه‌ده جناب حق محو ايده‌بيلور. شو حالده توكل ديمك انسانك نظرى بوتون بونلرك محافظه‌سنى واسبابنك تيسيرينى كافل بولنان حقه متوجه اولمق ديمكدركه كسبنى ده ، بضاعه‌سنى ده ، كفايتنى ده قدرت الهيه‌يه اضافتله كورور . نته‌كيم اراده‌سنك آلتنه توقيعنى چكن پادشاهك النده‌كى قلمه باقنجه انسان يالكز قلمى كورمز ؛ پادشاهك قلمى نه‌كبى حسله متحسس ، هانكى

[١] « نظرنده حق ظاهر اولدقدن صوكره حالا پيغمبره مخالفتله مؤمنلرك طوتديغى يولدن باشقه‌سنه كيدنلرى بزلر دنياده كندى حالنه بيراقيرز . »

[٢] « شايد سكا قارشى كليرلرسه ، كنديلرينه ، بن سزك ايشلدكلريكزدن مسئول دكلم ، ديرسين . »

[٣] احياء العلوم جزء ٤ ، صحيفه ١٤٢ و ١٩١

طرفه‌متمایل ، نه‌یه حکم ایدییور اولدیغنی‌ده دوشونور. صوکره‌بو آدام چوجغنی ، چولوغنی انفاق ایچـون ، یاخود ارباب احتیاجه ویرمك مقصدیله قازانیورسه بدنیله دنیایه مربوط، لکن قلبیله دنیادن منقطع دیمکدر . بو آدامك حالی أونده اوطوراندن البته شرفلیدر . متوکلك علامتی شودر : مالی چالینیر، یاخود تجارتی خساره‌اوغرارسه، یاخود ایشی بوزولورسه حالندن راضی اولور ، اطمینانی زائل اولماز، یورکی چارپوب طورماز ؛ بالعکس قلبنك اولکی حالیله صوکره‌کی حالی عینی سکینتی محافظه ایدر . چونکه برشیئه باغلانمایان کیمسه اونك ضیاعیله اندیشه‌یه‌دوشمز ؛ برشیئك ضیاعیله‌مضطرب اولان اولجه اوکا باغلانمش دیمکد . شوآیت کریمه‌ده متوکل اولمایانلر تصویر ولوم ایدیلیور: « فاذا مس الانسان ضر دعانا ثم اذا خولناه نعمة مناقال انما اوتیته علی علم بل هی فتنة ولکن اکثرهم لایعلمون قد قالها الذین من قبلهم فما اغنی عنهم ما کانوا یکسبون فاصابهم سیئات ما کسبوا والذین ظلموا من هؤلاء سیصیبهم سیئات ما کسبوا وماهم بمعجزین — سوره‌ٔ زمر » [١]

قناعت. — علیه‌الصلاة والسلام افندیمزك ترغیب و تشویق بویوردقلری اخلاقك اك کوزلی قناعتدر . لکن اسلامك اسرارینه ، ایلك مسلمانلرك تاریخنه وقوفی اولمایان برچوق آدملر توکل کبی قناعتك‌ده

---

[١] « انسانك باشی صیقیلدیمی بزه یالواریر ؛ صوکره طرفمزدن کندیسنه نعمت ویردیکمز کبی ، شو بکا ویریلن شی یولنی بیلدیکمدن دولاییدر، دیر؛ حالبوکه اونعمت براِمتحاندر، اما چوقلری بیلمیورلر . اونلردن اولکیلرده عینی سوزی سویلمشلردی ؛ ایشته قازانمش اولدقلری ثروتك کندیلرینه فائده‌سی طوقونمادی‌ده قازاندقلرینك نه‌قدر سیئاتی وارسه هپسی اوزرلرینه اوغرادی ، بونلرك ایچنده‌کی ظالملرده بوتون قازاندقلرینك سیئاتی اصابت ایده‌جکدر، هیچ بری عذابمزدن قورتولاجق دکل . »

معناسنی آکلایه‌مادیلر . ظن ایتدیلرکه قناعت ایشی ، کوچی بیراقق، دنیا مالندن تمامیله یوز چویره‌رك أولمیه‌جك قادارینی، حتی دها آزینی کافی کورمکدر . شبهه‌سز، تاریخ اسلامك ایلك آلتی عصرندن صوکره کلن اومظلم اعصار جهالتده بوفکرك بین‌المسلمین شیوعی اقتصادی ، مالی احوالك خرابیسنی انتاج ایتدیکی کبی مسلمانلرك اك‌وخیم برمرض اجتماعیسی کسیلدی .

أوت ، علیه‌الصلاة والسـلام افندیمزله اصحابنك ، خلفاسنك ، صوکره عصر هجری نهایتنه قادار کلن بوتون مسلمانلرك قناعتدن مراد ایتدکلری معنی هیـچ برصـورتله نه‌خلقك سعینه ، کسبنه مانعدی ، نه‌ده مالك تزیید واستثمارینه معارضدی . قناعت پك ممدوح ایدی . چونکه طویمق بیلمه‌ین حریص روحلرك برنوع ریاضتی ایدی ؛ فساد ایله چارپان یوره‌کلره سکون ویرییوردی . قناعت پك مرغوب ایدی؛ زیرا ایسته‌نیوردی‌که، حیات صرف مادیات اوغورنده اوغراشمه‌لرله، دیدینمه‌لرله بیتمه‌سین ؛ یاخود حرصك ، طمعك افراطی کبی، ثروت صاحبلری حقنده کین بسله‌مك ، اللرنده کنه کوزدیکمك کبی سوائق اونلره قارشی برفالق ایتدیرمسـین . چونکه بوحالك حضور ونظام اجتماعیی آلت اوـت ایده‌جکندن بشقه جنایات وجرائمدن برچوغنی میدانه کتیردیکی بیلنیوردی .

دین اسلامده‌قناعتدن آنجاق شو بکله‌نیور: انسان بولدیغنه‌راضی اولوب بولامادیغندن مستغنی اولاجق ؛ وحلال طریقیله قازاندیغنی کافی کوره‌رك باشقه یوللردن قازانمه‌یی ایسته‌میه‌جك . اسلامك عرفنه کوره قناعت خلقك الده‌کی نعمت وماله طمعك ضدیدر . شـوحالده قناعت معیشتی طار کیمسه‌لر ایچون نفسلرینی باشـقه‌لرینك مالنه کوز

دیکمیه‌جك صورتده تربیه‌دن باشقه برشی دکل ؛ تا که کونك برنده اونلره قارشی قنالق ایتمسین ، یاخود غیظ وکین بسله‌یوبده استراحت قلبدن محروم قالماسین ؛ حاصلی ، نه‌قدر آزده اولسه سعی وکسبیله الده ایتدیکنه راضی اولسون ؛ نه‌قادار چوقده اولسه باشقه‌سنه‌مقدر بولنان ثروت ونعمتدن دولایی کدرلنمه‌سین .

« مستغنی او آدامدرکه خلقك الده‌کنی اوممازده کندی قزانجیله قناعت ایدر » سوزی حضرت عمره اسناد اولونیور . انسان بوصورتله حرکت ایدنجه قلبی مستریح اولور ؛ باشقه‌سنك مظهر اولدیغی نعمته کوز دیکمکدن مصون قالیر ؛ یانی باشنده‌کی صاحب ثروت آدمده بونك ضررندن آسوده یاشار . بناءً علیه قناعت ، زنکین ، فقیر ، بوتون بو وصف ایله متصف اولانلر ایچون راحت اولدیغی کبی بونلرك اطرافنده‌کی ثروت اربابی ایچون‌ده سپردر .

کیم قناعتدن بونك خارجنده برمعنی چیقارمق ایسترسه عظیم بر خطا ایشله‌مکله برابر اللهه واسلامه قارشی آچیقدن آچیغه بهتان ایتمش اولور .

سماحت ومعاونت —. جهان انسانیته حضور وسکون تأمینه وافراد وجماعات آره‌سنده محبت ، شفقت ، مرحمت اساسلرینك تثبیتنه صوك درجه‌ده حریص اولدیغی ایچوندرکه اسلام مسلمانلری یوقاریده ایضاح ایتدیکمز فریضهٔ زکاته اجبار ایله اکتفا ایتمیور ؛ مختلف صورتلرده تجلی ایده‌رك باشقه اسملرله آکیلدیکی حالده غایه وماهیتلری متحد بولنان انواع برّ واحسانك هپسنه تشویق ایدییور .

اسلام عالم بشریت ایچون اك مدهش خبیث و حرمان اوجاقلری کسیلن احتراص ، طمع ، بخل کبی ذمیمه‌لرله تخلقدن تنفیر ایدر ؛

سماحته ، کرمه ، شفقته ، بذل معروفه مشوق اولور . و بوکا صدقه ، حق ، ذکات ، برّ واحسان ، صله ، ماعون کبی درلو اسملر ویرر . چونکه اسملرك ، طرزلرك دکیشمسیله بخله میال اولان نفسلر براز داها قولای ارضا ایدیلیر ؛ احسانه وارمایان صیقی اللر برازداها چابوق آچیلیر . صوکره اسلام برّ واحسانك وجوه صرفنی یالکز فقرا ایله بیچارکانه حصر ایتمیور ؛ چوق شامل ، چوق عمومی طوتیور . اوت فقرا ایله بیچارکانه احسانی ناصیل تشویق ایدییورسه یتیملره ، طوللره ، یولده قالمشلره ، کوله‌لره ، جاره‌لره بذل معاونتی‌ده اویله‌جه شاده بولونیور . کذلك آنایه بابایه ، اقربایه ، اوزاقده‌کی ، یاقینده‌کی قومشولره ، یول آرقداشنه ایلکی — ولو محتاج اولماسینلر — اکیداً امر ایدییور . مقصد انسانلر آره‌سنده‌کی محبت ، مرحمت رابطه‌لرینی قوتلاشدیرمك ، روحلری بربرینه ایصیندیرمق صورتیله یابانجیلغك اورته‌دن قالقماسی ، منافرت واختلاف حسلرینك سینه‌لره یول بولاماسیدر .

شبهه یوقدرکه برّ واحسان ، رفق ایله معامله مضر تمایللری ، فنا فکرلری دفع ایده‌جك اك بیوك قوتدر . دلیل ایسته‌ینلر وارسه آداب اسلامیه ایله تعالی ایتمش عصرلرده‌کی مسلمانلر بیننده حکمران اولان اومحبق ، او سکون وسلامی تخطر ایده‌بیلیرلر . اوت ، یوقاریده‌ده سویلدیکمز وجهله ، بر مسمان دیار اسلامك هیچ برینه ایمزدی‌که یرلیلرك مستفید اولدیغی و اسلامك بوتون موحدلر آره‌سنده شایع بر ملك اوله‌رق طانیدیغی حقوق وامتیازاتك کافه‌سندن استفاده ایده‌مسین . اوحقوق ، او امتیازات‌که ، صرف اونلری صیانت ایتدکلری ایچون مسلمانلر باشقه ملتلرك راحت وحضورینی کمیرن ، مملکتلرنده‌سکوندن ،

اطمیناندن اثر بیراقمایان کین، حسد مجادله‌لرندن ، استرقاب، خصومت محاربه‌لرندن اك اوزاق برامت اوله‌رق یاشادیلر ویاشایورلر .

هم اسلامده صلهٔ رحم یالکز مسلمانلره مقصود دکل که . علیه‌الصلاة والسلام افندیمز اهل کتاب ایله مشرکنه‌ده ایلك اولونماسنی ترغیب بویوردیلر. قسطلانی « لاینهاکم الله عن الذین لم یقاتلوکم فی الدین ولم یخرجوکم من دیارکم ان تبروهم وتقسطوا الیهم – سورهٔ ممتحنه » آیت جلیه‌سنده شویله سویلیور : « بو آیت مؤمنلرله مخاصمه ومقاتله‌ده بولونمیان غیر مسلملره ایلك اولنمسی ایچون رخصتدر . » ١]

صوکره، مشرك والده‌یله مشرك قارداشلره وباشقه‌لرینه ایلك ایدلمسی حقنده برچوق احادیث شریفه وار . اهل کتاب اولان یهودیلرله نصرانیلره کلنجه حکومات اسلامیه بونلرك اختیارلرینه ، عاجزلرینه ارزاق وعطایایی بذل ایدردی .

شیمدی بو موضوعه دائر قرآنده ، سنتده وارد اولان آیات و احادیث شریفه‌یی نقل ایتمك مناسب اوله‌جق :

«الذین یوفون بعهدالله ولاینقضون المیثاق. والذین یصلون ما امرالله به ان یوصل ویخشون ربهم ویخافون سوء الحساب. والذین صبروا ابتغاء وجه ربهم واقاموا الصلاة وانفقوا مما رزقناهم سراً وعلانیة ویدرأون بالحسنة السیئة اولئك لهم عقبی الدار .. . والذین ینقضون عهدالله من بعد میثاقه ویقطعون ماامرالله به ان یوصل ویفسدون فی الاض اولئك لهم اللعنة ولهم سوء الدار – سورهٔ رعد » ٢] « ولایأتل اولوالفضل منکم و السعة ان

١] ارشادالساری جزؤ ٩ ، صحیفه ١٠

٢] « اوکیمسه‌لرکه اللهك عهدینی یرینه کتیررلر و میثاق نقض ایتمزلر ؛ اوکیمسه‌لرکه اللهك ویرلمسنی امرایتدیکنی ویررلر ، خالقلرندن چکینیرلر، حساب

یؤتوا اولی لقربی والمساکین والمهاجرین فی سبیل الله ولیعفوا ولیصفحوا ألاتحبون ان یغفرالله لکم والله غفور رحیم – سورهٔ نور »

« واذ اخذنا میثاق بنی اسرائیل لاتعبدون الا الله وبالوالدین احساناً وذی القربی والیتامی والمساکین – سورهٔ بقره » ١]

« وقضی ربك الاتعبدوا الا ایاه وبالوالدین احساناً امایبلغن عندك الکبر احدهما اوکلاهما فلاتقل لهما اف ولا تنهرهما وقل لهما قولاً کریماً . واخفض لهما جناح الذل من الرحمة وقل رب ارحمهما کما ربیانی صغیراً ... وآت ذاالقربی حقه والمسکین وابن السبیل ولاتبذر تبذیراً – سورهٔ اسرا » ٢]

کوندن قورقارلر ؛ اوکیمسه‌لرکه معبودلرینك رضاسنی ایستدکلری ایچون نفسلرینه صبر ایدرلر ، نماز قیلارلر و کندیلرینی مرزوق ایتدیکمز نعمتلردن کیزلی ، آشکار انفاقده بولونورلر وسیئاته حسنات ایله قارشی کلیرلر .. ایشته دنیانك عاقبتی بونلر ایچوندر . . . اوکیمسه‌لرکه اللهك عهدینی قبول ایتدکدن صوکره نقض ایدرلر ، اللهك ویرلمسنی امر ایتدیکنی کسرلر ، یریوزنده فتنه چیقاریرلر .. ایشته لعنت‌ده بونلر ایچوندر ، جهنم‌ده بونلر ایچوندر . »

١] « هانی ، بزلر اللهدن باشقه‌سنه طاپمایه‌جقلری و آنالرینه ، بابالرینه ، خیصیملرینه ، یتیملره ، بیچاره‌لره ایلکده بولنه‌جقلر حقنده بنی اسرائیلدن میثاق آلمشدق . . . . . »

٢] « کندیسندن باشقه‌سنه طاپمامکزی وآنالریکزه ، بابالریکزه ایلك ایتمکزی ربك سکا صورت قطعیه‌ده امر ایدیور ؛ شاید کرك یالکز برینه ، کرك ایکیسنه بردن، سنك الکه باقدقلری صیره‌ده، اختیارلق چوکرسه صاقین اوصانوب‌ده کندیلرینه « الا الله ! » دیمه ، یوزلرینه باغیرمه ، یوموشاق سوزلر سویله . صوکره ، اونلره شفقتندن قنادلریکی یرلره قدر ایندیرده قارشیلرکده اویله طور و «یارب ، اونلر بنی کوچوك یاشمده ایکن ناصل مرحمتله بویوتدیلرسه سن‌ده شیمدی اونلره قارشی رحیم اول » دیه دعا ایت ...... خصیملریکه، بیچاره‌لره ، یولده قالمشلره، سنده حقلری اولان ایلکی ادا ایت ومالکی اسراف ایله طاغیتمه . »

« يسئلونك ماذا ينفقون قل ما انفقتم من خير فللوالدين والاقربين واليتامى والمساكين وابن السبيل وماتفعلوا من خير فان الله به عليم – سورهٔ بقره » ١]

« واعبدوا الله ولا تشركوا به شيئاً وبالوالدين احساناً وبذى القربى واليتامى والمساكين والجار ذى القربى والجار الجنب والصاحب بالجنب وابن السبيل وماملكت ايمانكم – سورهٔ نساء » ٢]

« احى والداك ؟ قال نعم، قال الرسول : ففيهما فجاهد. – حديث» ٣]

« أخوانكم خولكم جعلهم الله تحت ايديكم فمن كان اخوه تحت يده فليطعمه مما يأكل وليلبسه ممايلبس ولاتكلفوهم مايغلبهم فان كلفتموهم فاعينوهم – حديث » ٤]

« اذا اتى احدكم خادمه بطعامه فان لم يجلس معه فليناوله لقمة اولقمتين او اكلةً او اكلتين فانه تولى علاجه – حديث » ٥]

١] « نه يى وكيمه انفاق ايده جكلرينى سكا صوريورلر ، اونلره دى كه : خيره دائر نه انفاق ايدرسه كز آناكزه ، باباكزه ، خيصيملريكزه ، يتيملره، بيچاره لره ، يولده قالمشلره ويرك ؛ خير ناميله نه ايسترسه كز الله اونى بيلير . »

٢] « الله قوللق ايدك ، اوكا بر شيئى شريك قوشماييك ، آناكزه ، باباكزه ، خيصيملريكزه ، يتيملره ، بيچاره لره ، خيصيمكز اولان قومشولره، خيصيمكز اولمايان قومشولره ، يول آرقاداشكزه ، يولده قالمشلره ، رقبه سنه مالك بولوندقلريكزه ايلك ايدك . »

٣] « آناك ، باباك صاغمى ؟ ديوب ده ، أوت ، جوابنى آلنجه پيغمبر بويوردى كه : اويله ايسه اونلر ايچون چاليش . »

٤] «خدمتجيلريكز، الله طرفندن الكزك آلتنه ويرلمش، قارداشلريكزدر. كيمك بويله قارداشى النك آلتنده بولونيورسه اوكا كندى يديكندن يديرسين وكيديكنى كيديرسين . برده بونلره ازيجى ايش تكليف ايتمه ييك ؛ شايد ايدرسه كز ياردمده بولونيك . »

٥] « بريكزه خدمتجيسى يمك كتيرديكى زمان ، برابر اوطورمايه جقسه،

« ان الاشعريين اذا ايلوا فى الغزو اوقل طعام عيالهم بالمدينة جمعوا ما كان عندهم فى ثوب واحد ثم اقتسموه فى اناء واحد بالسوية فهم منى وانا منهم – حديث » ٦]

« دخلت امرأة لنار فى هرة ربطتها فلم تطعمها ولم تدعها تأكل من خشاش الارض – حديث » ١]

« لايدخل الجنة قاطع رحم – حديث» — اقرباسندن ايلكى كسن جنته كيره مز »

« بينما رجل يمشى بطريق اشتد عليه العطش فوجد بئراً فنزل فيها فشرب ثم خرج فاذا كلب يلهث يأكل الثرى من العطش فقال الرجل لقد بلغ هذا الكلب من العطش مثل الذى كان بلغ لى فنزل البئر فملأ خفه ثم امسكه بفيه فسقى الكلب فشكر الله فغفرله . قالوا يارسول الله وان لنا فى البهائم اجراً فقال فى كل ذى كبد رطبة اجر – حديث » ٢]

اوكا برايكى لقمه ، ياخود بر ويا ايكى پارچه ويرسين . چونكه حاضرلانماسنه او باقمشدى . »

٦] « اشعريلر [يمنده بر قبيله] غزاده ايكن آزيقسز قاليرسه، ياخود مملكتده كى عائله لرينك ييه جكى آزاليرسه هپسى بردن يانلرنده نه وارسه برايرينه طوپلارلر ، صوكره بر قابله آره لرنده مساوات اوزره تقسيم ايدرلر . ايشته اونلر بندندر ، بنده اونلرده نم . »

١] « كدى يوزندن بر قادين جهنمه كيردى . حيوانى باغلامش ، قارنى دويورمامش ، يره دكى بوجكلرى ييه يه ده صاليويرمه مشدى . »

٢] « آداميجغزك برى يولده كيدركن فنا حالده صوصامش ؛ بر قويو بولمش، ايچنه اينه رك ايچمش ، صوكره چيقنجه باقمش كه بر كوپك، صوسزلقدن ديلى چيقمش ، طوپراق ياﻻيور . آدام كندى كنديته صوسزلق ناصيل بنم جانمه يتديسه بونك ده اويله جانته يتمش ديه رك تكرار قويويه اينمش، پاپوجنى صو ايله طولدوروب آغزيله طوته رق چيقمش ، كوپكى صولامش ، الله شكر ايتمش . بونك اوزرينه كناهلرى باغيشلانمش . يارسول الله ، حيوانلر ايچون ده م

« الساعی علی الارملة والمسکین کالمجاهد فی سبیل الله ـ حدیث » ۳]

« اواطعام فی یوم ذی مسغبة یتیما ذا مقربة اومسکیناً ذا متربة ثم کان من الذین آمنوا وتواصوا بالصبر وتواصوا بالمرحمة ـ سورهٔ بلد » ٤]

عطانك انواعی . — اسلامی ادیان سائره‌دن آییران جهتلردن بری ده فقرا و بیچارکان حقنده‌کی معاونتی مختلف نوعلره آییرماسیدر. بونلرك برقسمی واجبدرکه ترکی حرامدر ؛ برقسمی ترغیبات شرعیه‌دندرکه فاعلی مأجور اولور ؛ برقسمی‌ده عقوباندرکه شریعتك تعیین ایتدیکی احوالده مسلمین اوزرینه اداسی فرضدر .

بواقسامه داخل بولونانلرك الك باشلوجه‌لری شونلردر : ٥]

صدقهٔ فطر : رساله‌مزك ایکنجی قسمنده تفصیل ایدلدیکی وجهله رمضانك آخرنده اداسی مسلمانلره فرضدر .

زکات : رساله‌مزك ایکنجی قسمنده تفصیل ایدلدی .

قربان : عیداضحاده استطاعتی بولونان هر مسلم حر اوزرینه ـ ولو یتیم اولسون ـ واجبدر .

بزه اجر وارمی ؟ دیدیلر . هرجگری یاش مخلوقك [ذی‌حیاتك] یوزندن اجر وار، بویوردیلر. »

۳] « طوللر ، بیچاره‌لر ایچون چالیشان الله یولنده مجاهد کبیدر . »

٤] « یاخود آچلق کوننده اقربادن بر یتیمی ، یاخود یرده سورونن بر بیچاره‌یی طویورمق وایمان ایدوب‌ده بری برینه صبرایله ، مرحمتله توصیه‌ده بولونانلردن اولمق ... ایشته صاغ طرفه کیده‌جك اولانلر بونلری یاپانلردر . »

٥] قرآن کریم ایله کتب فقهیه‌ده مصرح اولدیغی وجهله بو جزالردن برطاقمینی اوروج طوتمق ، یاخود کوله آزاد ایتمك کبی صورتلرله‌ده اوده‌مك قابلدر ، مسلم بوخصوصده مخیردر .

هدی : حج ایدنلرك جزا اوله‌رق کسدیکی حیواناندر. موجباتی کتب فقهیه‌ده بیلدیریلیور .

جزای صید : احرامده ایکن، یاخود احرامده‌اولماسه‌بیله حرمده بولونورکن آولانان کیمسه‌نك اوده‌دیکی جزادر .

یمین کفارتی : انسانك چولوغنه ، چوجوغنه یدیردیکی یمکك اورته درجه‌سندن اون بیچاره‌یی طویورماسی ، یاخود کیدیرمسیدرکه، جدی صورتده ایتدیکی یمیننده حانث اولمشسه ، اوزرینه واجبدر .

ظهار کفارتی : آلتمش بیچاره‌یی طویورمقدر . زوجه‌سنی نکاح دوشمه‌ین محرملری صیره‌سنه قویه‌رق مقارنتدن امتناع ایدن کیمسه‌لر، دورت آی ایچنده رجوع ایتمك ایسترلرسه، بوجزا ایله معاقب اولورلر وباشقه صورتله زوجه‌لرینك یاننه کیده‌مزلر .

مجرده فدیه : کتب فقهیه‌ده بیلدیریلدیکی وجهله ، کوزل قوقو ، الدیون ، قوشاق وسائره کبی احرام اثناسنده استعمالی حرام اولان شیلری قوللانمش ارکك وقادین ایچون جزادر . قویون وداها بویوك حیوان کسمك ، یاخود آلتی بیچاره‌یی طویورمق صورتیله اوده‌نیر .

اوروجده فدیه : اوروج طوتمایه هیچ طاقت کتیره‌مه‌ین، یاخود پك کوجلکله طوته بیلنلر ایچون اسلامك کوستردیکی رخصت افطاره مقابل آلدیغی فدیه‌در .

عقیقه : چوجوق یدی کونلك اولدیغی زمان کسیان قربان‌در. کذلك صاچی کسیلوب آغیرلغنجه آلتون ، یاخود کوموش تصدق اولونور . اسلامك صاحب حکیمی روح بشرك کوزل شیلره قارشی بخیل ، قیمتسز شیلر ایچون سمیح برفطرتده اولدیغنی پك ای بیلیوردی .

بونك ایچون طورمایوب آیت اوستنه آیت ایندیریوردی ، حرص ایله معلول روحلرینی بوله کتیرمك مقصدیله هل توحیده وصایاده بولونیوردی ؛ اللرنده کی مالك الك قیمتلیلری اوزرنده فقرانك ، بیچارکانك ، طوللرك ، اوکسوزلرك ، بابالرك ، خیصملرك .. أوت هپسنك معین برحقی اولدیغی خاطرلرینه کتیریوردی ؛ الله رزاقدر ، ارباب ثروتك نه سی وارسه ارباب استحقاقه نقصانسز اوله‌رق توزیع ایدلمك اوزره کندیلرینه خزائن الٰهیه‌دن مودوع اماناتدن باشقه برشی دکلدر ، دیوردی . قرآن کریمده بوکا دائر نه قادار آیات جلیله وار ! بز یالکز شونلری اقتباس ایده‌جکز :

« وما انفقتم من شیئی فهو یخلفه وهو خیر الرازقین ـ سورهٔ سبأ » ١]

« اطعام عشرة مساکین من اوسط ما تطعمون اهلیکم ـ سورهٔ مائده » ٢]

« انفقوا مما رزقناکم ـ سورهٔ بقره » ٣]

« انفقوا من طیبات ما کسبتم ولا تیمموا الخبیث منه تنفقون ـ سورهٔ بقره » ٤]

« وانفقوا مما جعلکم مستخلفین فیه فالذین آمنوا منکم وانفقوا لهم اجر کبیر . ـ سورهٔ حدید » ٥]

١] « هانکی شیئی انفاق ایدرسه‌کز یرینه الله باشقه‌سنی ویرر ، او رازقلرك الك خیرلیسیدر . »

٢] « چولوغکزه ، چوجوغکزه یدیردیککزك اورته درجه‌سندن اون بیچاره‌نك اطعامی ... »

٣] « سزی مرزوق ایتدیکمز نعمتلردن انفاق ایدك »

٤] « قازاندیغکزك کوزللرندن انفاق ایدك ، یوقسه کوتولرینی ویرمك قصدنده بولونمایك »

٥] « اللهك سزلری وکیل ایدوب اوزرنده تصرف ایتدیردیکی مالریکزدن انفاقده بولونیك ، شبهه یوقدرکه ایچکزدن ایمان وانفاق ایدنلر ایچون بویوك اجر وار . »

« وانفقوا خیراً لانفسکم ومن یوق شح نفسه فاولئك هم المفلحون ـ سورهٔ تغابن » ١]

سنت کتابلرینه مراجعت اولونورسه بو موضوعه دائر نامتناهی احادیث نبویه کورولور . صوکره ، آیتلرك ، حدیثلرك جمله‌سی شونك اوزرنده برلشیور : الله ذوالجلال انفاق ایدن قوللری ایچندن آنجاق او کیمسه‌لری حریم رحمتنه قبول ایدییورکه ویررلرکن اخلاص ایله ، کوکل خوشلغیله ویرییورلر ، آرقه‌سندن اذا ایله ، منته قالقشمایورلر . « ومن الاعراب من یؤمن بالله والیوم الآخر ویتخذ ما ینفق قربات عندالله وصلوات الرسول الا انها قربة لهم سیدخلهم الله فی رحمته ان الله غفور رحیم ـ سورهٔ توبه » ٢]

ایشته بو مالی فرائضی ، یاخود مالی ترغیباتی سایه‌سنده‌درکه اسلام فقرائی ، بیچارکانی ، یتیملری ، طوللری ، یولده قالمشلری ارباب ثروتك مالندن اهمیتلی بر صورتده حصه‌دار ایدییور . بونی کافی کورمیوبماللرندن برقسمنی وصیت ایچون زنکینلره توصیه‌ده بولوندیغی کبی هر کسك وصیتدن اولان حصه‌سنی کندیسنه ویرملرینی ترکه تقسیمنده حاضر بولونان اقربایه اخطار ایدییور .

خلاصه ، اسلامك بر واحسان فصلی طبقات بشر آره‌سنده وجودی قانون خلقت ایجابندن اولان تفادت ثروتك کوروکله‌دیکی کین واحتراص آتشلرندن سینه‌لری قورتارمق ایچوندی ، باشقه برشی دکلدی .

١] « انفاق ایدككه حقکزده خیرلی اولسون ، کیم نفسنك حرصندن آزاده قالیرسه ایشته فلاح بوله‌جق اونلردر . »

٢] « صوکره عربان ایچنده اویله‌لری وارکه الله‌ه وآخرت کوننه ایناننیر وانفاق ایتدیکی شیلری الله‌ه تقرب ورسول اللهك دعاسنه مظهریت ایچون وسیله بیلیر ، شبهه‌سز اوصدقه‌لر کندیلری ایچون وسیلهٔ تقربدر ، الله اونلری رحمتنه ادخال ایده‌جکدر ، الله غفوردر ، رحیمدر . »

مسلمانلق هنوز کنجلك چاغنده ایکن مسلمانلر اونی بیلیور وتعالیم سماویسنه توفیق حرکت ایدییوردی . زمانمزده ظهور ایدن جمعیات خیریه‌نك شوراده بوراده وجوده کتیردکلری غربا خسته‌خانه‌لریله اوکسوزلری، سوقاقده بولونمش چوجقلری بارینديره‌جق مؤسسه‌لره احتیاجلری یوقدی .

أوت ، حکومات اسلامیه‌نك بوتون مسلمانلردن استیفا ایتدیکی هردرلو زکات ، صوکره بر و احسان اربابنك دورلو دورلو وقفلریله ارباب ثروت طرفندن الله رضاسی ایچون هر کون بذل اولنان صدقه‌لر، عاطفتلر برحالده‌ایدی‌که ایلك عصرلرده‌کلن مسلمانلر بوطرزده‌جمعیتلر وجوده کتیرمکدن وبیك ناز ایله‌ویره‌جکلری برقاچ پاره‌یی صیزدیره‌جغز دیه ارباب یسارك الرنی صیقوب طورمقدن مستغنی بولونیورلردی.

داها طوغریسی عالم اسلامك هیئت مجموعه‌سی اویله معظم برجمعیت خیریه حالنده ایدی‌که ، دیار توحیدك هرطرفنده‌کی یوزلرجه میلیون خلقك اوزرینه قانادلرینی کرن بوکتله‌نك قلوبی حقك سایهٔ نعمتده برلشمش و اسلام فیضی یوزندن مرحمت وشفقت حسلریله مفطور اولمشدی . حاصلی، فاطرحکیمك دیله‌دیکی کبی یکپاره بروجود ایدی: برعضوه اصابت ایدن آفت بوتون اعضای بدنده حرارتلر ، اضطرابلر تولید ایدییوردی .

صبر . — قرآن کریم صبری یتمش بوقادار یرده ذکر ایدییور. بوکادائر برچوقده احادیث نبویه وارد اولمش‌که ایچلرندن « من اقل ما اوتیتم الیقین وعزیمة الصبر ومن اوتی حظه منهما لم یبال بمافاته من قیام اللیل وصیام النهار » قول کریمنی اقتباس ایده‌بیلیرز. [۱

۱] «سزه اك آز ویریلن نعمتلردن بری یقین ، دیکری صبره عزمدر . بونلرك ایکیسندن نصیبنی آلان کیمسه کیجه‌سنی قیام ، کوندوزینی صیام ایله کچیره‌مدیکندن متأثر اولماسین . »

علیه الصلاة والسلام افندیمز صبری برروایته کوره « ایمانك یاریسی»، بر روایته کوره‌ده « ایمان » اولمق اوزره تعریف بویوربیورلر. عیسی علیه‌السلام دییورکه : « خوشلانمادیغکزه صبر ایتمدکجه خوشلاندیغکزی اله کچیره‌مزسکز . » [۱

غزالی شویله سویلیور : « صبر احتیاجی بوتون احوالده کورولور . أوت، انسان ایشته کلن شیلر ایچون‌ده صبره محتاجدر ، کلمه‌ینلر ایچون‌ده. مثلا صحت ، سلامت ، ثروت ، اقبال ، منصب کبی ، قومی قبیله‌سی چوق اولمق کبی خوشه کیدن جهتلرده انسان صبره نه‌قادار محتاجدر . چونکه بوشرائط ایچنده کندینی ضبط ایده‌میه‌جك اولورسه آزار ، ناز ونعیمه کومولمکدن ، هوسات آرقه‌سنده قوشمقدن مبدأینی‌ده اونوتور، معادینی‌ده . بو سبیدندرکه « بلایه هرمؤمن صبر ایده‌بیلیر ؛ نعمته ایسه آنجاق صدّیق .» دیمشلردر . نعمت ورفاه ایچنده‌کی صبرك معناسی بونلرك هیچ برینه کووه‌نمه‌مك، هپسنك امانت اولدیغنی بیلمك ، غفلته ، ناز ونعیمه طالمامق ، اللهك لطفنه شکردن کری طورمامقدر.

صوکره ، صلات ، زکات ، صوم کبی تکالیف شرعیه‌یه تحمل‌ده صبر جمله‌سندندر ؛ چونکه نه‌قادار قولای اولسه ینه تکلیف واجبار صورتنده‌کی شیلردن نفس نفرت ایدر . معاصی‌یه قارشی طورمق‌ده صبر صاییلیر ؛ زیرا نفسی هوسات فاسده‌سندن آلیقویمق ، هله اعتیاد ایتمشسه ، بویوك جهاده محتاجدر . أوت ، انسان بویله برحالده ایکی قوته قارشی مدافعه‌یه مجبور : بری آرزو ، دیکری اعتیاد . علیه‌الصلاة

۱] غزالی : کتاب الاربعین صحیفه ۲٤٤ — ۲٤٥

والسلام افندیمز «المجاهد من جاهد هواه والمهاجر من هجر السوء» ١] بویوریيور.

اسلام، صبرك شو صایدیغمز اقسامنه ناصیل تشویق ایدییورسه یارانك أولومی، خستەلق، مالك ضیاعی، اعضای بدندن برینك مصاب اولمسی کبی فلا کتلره صبری‌ده عینی صورتله توصیه ایدییور. غزالی دییورکه: بلایه صبر مقاماتك اك یوکسکیدر. حدیث قدسیده «اذا وجهت الی عبد من عبیدی مصیبة فی بدنه او فی ماله او ولده ثم استقبل ذلك بصبر جمیل استحییت منه یوم القیامة ان انصب له میزاناً او انشر له دیواناً» بویوروليور. ٢] علیه الصلاة والسلام افندیمز «انتظار الفرج بالصبر عبادة – من اجلال الله تعالی ومعرفة حقه الا تشکو وجعك ولا تذکر مصیبتك» بویورمشلر. ٣]

شیمدی، بر نوع صبر داها وارکه اوده باشقەلرینك دیلندن، یاخود الندن کلەجك اذایه تحملدر. دین اسلام بو خصوصده تعالیم عیسویەنك مسلکنی طوتمیور؛ اذا کورن آدامه او کوردیکی تجاوزه مقابله ولائق اولان جزایی تطبیق حقنی ویرییور، هم بونی حقوق طبیعیەدن عد ایدییور. بونکله برابر مسلماناق عفو ایله، صفح ایله معامله ایتمەیی، مجازات حقندن واز کچمەیی، حتی کوتولك ایدنلره

١] «مجاهد هوساتنه قارشی جهاد آچان، مهاجرده کوتولکی ترك ایدندر.»

٢] قوللرمدن بر قوله بدنی، یاخود مالی، یاخود اولادی یوزندن بر مصیبت ویریرسهم، اوده بوکا صبر جمیل ایله مقابلەده بولونورسه، قیامت کونی کندیسی ایچین میزان دیکمکدن، یاخود دفتر اعمالنی آچمقدن حیا ایدرم.»

٣] «صبر ایدرك کنیشلکی بکلەمك عبادتدر. – المکدن شکایت ایتمەمك، مصیبتکی آکمامەك الله ذوالجلالی تعظیمدن و اونك حقنی بیلمکدن ایلری کلیر.»

ایلکده بولونمەیی‌ده توصیه ایدر. شو حالده حقی ایستەین تمامیله حقلیدر؛ مجرمك تجزیەسندن واز کچن عفوی سور آدامدر، صبوردر؛ کوتولکه ایلکله مقابلەده بولونان ایسه کریمدر، محسندر.

بو موضوعه دائر وارد اولان آیات جلیله:

«وجزاء سیئة سیئة مثلها فمن عفا واصلح فاجره علی الله – سورۀ شوری» ١]

«والکاظمین الغیظ والعافین عن الناس و الله یحب المحسنین – سورۀ آل عمران» ٢]

«وان تعفوا اقرب للتقوی ولا تنسوا الفضل بینکم ان الله بما تعملون بصیر – سورۀ بقره» ٣]

«وان تعفوا وتصفحوا وتغفروا فان الله غفور رحیم – سورۀ تغابن» ٤]

«ولا یأتل اولوا الفضل منکم والسعة ان یؤتوا اولی القربی والیتامی والمساکین والمهاجرین فی سبیل الله و لیعفوا ولیصفحوا الا تحبون ان یغفر الله لکم والله غفور رحیم – سورۀ نور» ٥]

١] «کوتولکك جزاسی اونك عینی اولان بر کوتولکدر؛ بونکله برابر کیم عفو ایدر وباریشیرسه الله مطلقا اجرینی ویرر.»

٢] «اوفکەسنی یکنلر، انسانلرك صوچنی باغیشلایانلرده جنتلکدر؛ الله ایلك ایدنلری سور.»

٣] «عفو ایتمکز تقوایه داها یاقین بر حرکتدر؛ آرەکزده لطف ایله معامله‌یی اونوتماییك؛ شبهه یوقدرکه الله ایشلدکلریکزی کورویور.»

٤] «کندیلرینه عفو ایله، صفح ایله معامله ایدر، قباحتلرینی اورتوسەکز بیلمش اولك که الله‌ده سزلره قارشی غفوردر، رحیمدر.»

٥] «ایچکزده‌کی فضیلت وثروت صاحبلری کندی خیصملرینه، اوکسوزلره، بیچارەلره، والله یولنده هجرت ایدنلره یاردیمده بولونمامق ایچون یمین ایتمسینلر، اونلرك قباحتلرینه عفو ایله، صفح ایله مقابلەده بولونسونلر؛ یا سزلر اللهك سزی باغیشلاماسنی ایستەمزمیسیکز؟ الله غفوردر، رحیمدر.»

قرآن ، صبقینتیلی ، خستەلقلی زمانلرده ، حرب وضربده صبر وثباتی صدق ایله ، اتقا ایله توصیف ایدییور . صوکره، بوتون انسانلر محقق صورتده خسرانده بولوندیغی حالده آنجاق ایمان ایدنلرله اعمال صالحەده بولونانلرك ، برده بری برینه حق وصبری توصیه ایدنلرك قورتولدیغنی بیلدیرییور .

صبروثباتی مؤکدصورتده امرایدن آیات واحادیث شریفه صاییلاماز دینەجك قادار چوقدر .

عهدنده طورمق ، وعدینی طوتمق . — اسلام ، وعده وعهده وفایی دینك اساساتی، ارکانی آره‌سنه ادخال ایتمشدر، دینه‌بیلیر. مؤمنلره بوایکی سجیەیی امر ایدن ، خلافنده حرکته قطعیاً اذن ویرمه‌ین اویله آیتلر، اویله حدیثلر وارکه وعدنده خلف ایدنلر، عهدینی یرینه کتیرمه‌ینلر ایچون دنیاده ذلتك ، عقباده خجالتك صوك درجه‌سی آماده بولوندیغنی وآرتیق کندیلرینه سعادت ونجات امیدی قالمادیغنی بیلدیرییور .

اسلام وعدنده طورمایانلری ، عهد ومیثاقی نقض ایدنلری عذاب ایله قورقوتدقدن باشقه منافق صاییور ، غدار دییور . آیات کریمه ایله احادیث نبویه‌ده بونلرك برچوق ذم اولوندقلری کورولور .

وفای عهدی ، محافظهٔ وعدی امر ایدن آیات جلیله‌نك بر قسمی شونلردر :

« یاایها‌الذین آمنوا اوفوا بالعقود ـ سورهٔ مائده » ١]

« واوفوا بعهدالله اذا عاهدتم ولاتنقضوا الایمان بعد توکیدها وقد جعلتم الله علیکم کفیلاً ـ سورهٔ نحل » ٢]

١] « ای ایمان ایدنلر ، باغلاندیغکز عهدلری یرینه کتیرك »

٢] « آره‌کزده معاهده ایتدیککز زمان اللهك عهدینی یرینه کتیرك ، برده اللهی کندیکزه کفیل کوستره‌رك باغلادیغکز یمینلری صوکره‌دن چوزمیك. شبهه‌کز اولماسینکه الله ایشلدیککزی بیلیور .»

« والذین یوفون بعهدالله ولاینقضون المیثاق ـ سورهٔ رعد » ١]

« من اوفی بعهده واتقی فان‌الله یحب‌المتقین ـ سورهٔ آل‌عمران» ٢]

« واوفوا بالعهد ان‌العهد کان مسئولاً ـ سورهٔ اسرا » ٣]

« ومن اوفی بما عاهد علیه‌الله فسیؤتیه اجراً عظیماً ـ سورهٔ فتح» ٤]

« واوفوا بعهدی اوف بعهدکم ـ سورهٔ بقره » ٥]

« وبعهدالله اوفوا ـ سورهٔ انعام » ٦]

صوکره بو خلق کریم اللهك اجمل صفاتیدر . قرآنده « ان‌الله لایخلف‌المیعاد ـ سورهٔ آل عمران » ٧]

« ومن اوفی بعهده من‌الله ـ سورهٔ توبه » ٨] بویوریلیور .

علیه‌الصلاة والسلام افندیمزدن شویله روایت ایدیلیور : « درت خصلت وارکه هر کیمده برلشیرسه خالص منافقدر : سویلینجه یالان سویله‌ین؛ وعد ایدنجه خلف ایدن ، عهد ایدنجه نقض ایدن ، مرافعه اثناسنده حقدن آیریلان . »

سنت کتابلرنده بوموضوعه دائر پك چوق احادیث واردر .

١] « او مؤمنلرده اللهك عهدینی یرینه کتیررلر ومیثاق نقض ایتمزلر . »

٢] « عهدینی یرینه کتیرنلری ، نقض عهددن چکیننلری جناب‌حق سور.»

٣] « برده عهدی یرینه کتیرك ، چونکه عهد مطلقا صوریله‌جقدر . »

٤] « کیم الله ایله ایتدیکی عهدی یرینه کتیررسه، الله اوکا بویوك اجر ویره‌جکدر.»

٥] « بنم عهدیمی یرینه کتیرك که بن‌ده سزه قارشی عهدیمی یرینه کتیره‌یم » [سویله‌ین جناب حقدر]

٦] « اللهه قارشی ایتدیککز عهدی یرینه کتیرك. »

٧] « الله وعد ایتدیکی زمان ومکانده اصلا خلف ایتمز . »

٨] « کیم عهدنده اللهدن زیاده صادق اولابیلیر ؟ »

خلاصه : اسلام سجيهٔ وفاده كوستره‌جكلری تفريطك عاقبتندن مسلمانلری صوك درجه‌ده تحذير ايدييور . وديكله‌مه‌ينلری شدتله مؤاخذه‌ده بولونيور . نه حاجت ! نظر اسلامده عهده وفا حقك رضا و مرحمتنی قازانمق و ايمانی مرتبهٔ كماله چيقارمق ايچون تخلق هر كسك اوزرينه واجب اخلاق الٰهيه‌دن اولورسه عظمت قدرينه بوندن بليغ شاهد آرانيرمی؟

بو قاريده اخلاق اسلاميه‌نك الڭ باشليجه‌لرينی سويله‌مشدك . بونلر نظر شريعتده اويله بر طاقم اساسات كه مؤمنك ايمانی كامل اوله‌بيلمك ايچون هپسنك تحقق ضروری ؛ بونلره استناد ايتمدكجه بنای اسلامك يوكسلمسنه امكان يوق . شيمدی ، بونلره التحاق ايدن بر قسم اخلاق و آداب داها واركه انسانی قيود ماسوادن قورتاروب حريم رحمانه ياقلاشديران ، هوسانك محكومی اولمقدن اوزاق بولونديران بو قسم اخلاق هر كسك مرتبه‌سی ، علمی ، عرفانی ، صفای قلبی ، ذوق روحانيسی نسبتنده متفاوت .

ختام

خا
مسلما
مؤاخذ
ومرحم
واجب
ي
نظر
ايجوز
يوكس
وآدا
ياقلا
اخلا
رو